

мр Светлана Јанковић

**МИРОВНЕ СНАГЕ
У
РЕШАВАЊУ
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ
КРИЗЕ**

мр. Светлана Јанковић

**МИРОВНЕ СНАГЕ
УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА
У РЕШАВАЊУ
ЈУГОСЛОВЕНСКЕ КРИЗЕ**

Чачак, 2006.

АУТОР

мр Светлана Јанковић, потпуковник

ИЗДАВАЧ

ДОО Штампа, Чачак

РЕЦЕНЗЕНТИ

др Драшко П. Драшковић

др Владимир Цветковић

др Зоран Вучинић

ЈЕЗИЧКИ РЕДАКТОР

Оливера Крупез, професор

ДИЗАЈН И ТЕХНИЧКА ПРИПРЕМА

Драгољуб Танасковић

ШТАМПА

ДОО Штампа, Чачак

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.792

355.357 (497.1)

327.7/8 (497.1)

ЈАНКОВИЋ, Светлана

Мировне снаге Уједињених нација у
решавању југословенске кризе / Светлана
Јанковић. - Чачак: Штампа, 2007 (Чачак
: Штампа). - 223 стр. : илустр. ; 21 цм

Стр. 6 - 8: Уместо предговора /
Драшко П. Драшковић, Владимир Цветковић,
Зоран Вучинић. - Напомене библиографске
референце уз текст. Библиографија: стр.
211 - 220

ISBN 978-86-904819-9-6

а) Уједињене нације. Оружане снаге -
Југославија - 1992 - 1995 б) Југословенско
питање - Међународна заједница ц) Мировне
снаге - Југославија
COBISS. SR-ID 137993996

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

У последњој декади двадесетог века десили су се криза и ратови на простору Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, који су потресли не само наведени простор већ и шире, Балкан, Медитеран, Европу па и читав свет. Многа питања и проблеми из тог времена и простора, остали су теоријски, научно неистражена, историјски необрађена, па захтева од истраживача садашњег и будућих времена, да то ураде. Једно од тих питања јесте и тема овог рада.

Предмет рада је утицај мировних снага Уједињених нација у решавању југословенске кризе и интердисциплинарног је карактера и обухвата сагледавање са аспекта полемологије, међународних односа, међународног права и др.

Теоретско утемељење овог пројекта, аутор почиње дефинисањем основних појмова (Организација уједињених нација, југословенска криза, мировне операције Уједињених нација, чиниоци развоја југословенске кризе и међународни фактори), циља, хипотетичког оквира и начина истраживања, што је веома успешно урађено.

Временска димензија рада обухвата период од краја другог светског рата до 2000. године, са посебним нагласком на период од 1991 - 1996. године.

Просторно рад је одређен конкретном средином, тј. Југословенским простором (СФРЈ).

Прво поглавље „Организација уједињених нација“ посвећено је настанку, органима Ии деловању те светске организације. Приказан је развој и деловање ове светске организације од настанка 1945. године до данашњих дана, са посебним нагласком на плану очувања међународног мира и безбедности, као једног од својих најважнијих циљева и развијању пријатељских односа међу народима, заснованих на поштовању начела равноправности И самоопредељења народа.

Уједињене нације, мировне операције су изводиле некада успешно, а некада мање успешно.

Друга целина рада је „Југословенска криза“ у којој су обрађени унутрашњи и спољашњи чиниоци, који су утицали на распарчавању СФРЈ.

Посебно су приказани улога великих сила, Европске уније, НАТО, ОЕБС-а и исламског фактора у разрешавању југословенске кризе. Аутор је студиозно и критички пришао обради ових Целина и приказао интересе различитих фактора, који су се супротстављали интересима који су били усмерени на очувању целовитости државе СФРЈ. Тежње руководства република Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине, довеле су до оружаних побуна против своје савезне државе, СФРЈ, тако да су побуне у Хрватској и БиХ довеле до грађанског рата. Једино се Македонија отцепила на миран начин, без проливања крви, од матичне државе, СФРЈ.

Треће поглавље, „Мировне снаге Уједињених нација и њихова улога“ посвећено је појму мировних снага, њиховој примени у области Средоземља и посебно у решавању југословенске кризе.

Рад је значајан и по томе, што поред анализе и критике дефиниција мировних операција, које су дате од више познатих аутора,

аутор даје своју дефиницију, која гласи: „Мировне операције ОУН могу се дефинисати као операције усмерене на одржавање, или успостављање међународног мира и безбедности без употребе принуде, а покрећу их надлежни орган УН, уз сагласност свих заинтересованих страна и учешћа војног особља под командом Уједињених нација“. (стр.81).

Успешно је извршена обрада и анализа података добивених истраживањем у области Медитерана код две посматрачке групе и шест мировних снага ангажованих у области Медитерана (Синај од 1956 – 1967., Кипар од 1964., Синај од 1973 – 1979., Голанска висораван од 1974., Јужни Либан од 1978., и на простору бивше СФРЈ од 21. фебруара 1992. Резолуцијом 743, Савета безбедности формиране су заштитне снаге УН (УНПРОФОР).

УНПРОФОР је почео деловати, прво у СФРЈ, па након стицања суверености и независности држава Хрватске и Босне и Херцеговине (22. маја 1992.), делује и даље у њима као мисија УН.

Четврто поглавље „Ангажовање мировних снага УН на тлу Југославије“ посвећено је операцији УН на основу Резолуције 713 (25. септембар 1991.) и Резолуције 734 (21. фебруар 1992.), према којима су упућене мировне снаге УН у Југославији под називом „Заштитне снаге УН (УНПРОФОР)“, у складу с тзв. Венсовим планом.

Успешно је критички анализирано деловање мировних снага у сувереним државама: Хрватској, Босни и Херцеговини, Савезној Републици Југославији и Бившој Југословенској Републици Македонији. Код сваког од ових деловања мировних снага УН извршена је обрада, анализа и тумачење резултата добијених истраживањем, посебно у Хрватској, БиХ, СРЈ и БЈР Македонији.

Извршена је критичка анализа и стања деловања терористичких снага на Косову И Метохији, затим агресија 19 чланица НАТО на СРЈ од 24. марта 1999. до 10. јуна 1999. године, за 78 дана, као и деловање ОУН на том плану, при чему је своју улогу препустила НАТО и тако пред светом показала одступање од Повеље ОУН која је усвојена 1945. године, када је чланица била и Југославија.

Аутор користећи индуктивни и дедуктивни метод, са ослоном на научно учење теорије о рату, међународном праву, међународним односима, закључује да су снаге ОУН показале, поред успеха и неуспехе у обављању своје мирољубиве мисије на југословенским просторима. То се види на конкретним обрађеним и документованим примерима у раду, а које се односе на ратове у Хрватској, Босни и Херцеговини и простору Савезне Републике Југославије, сада на простору Косова и Метохије.

Рад аутор закључује констатацијом:

Почетком Грађанског рата у Југославији, формирана и најзад окончана је мировна операција УН у југословенском сукобу. То је најсложенија, најобимнија и најскупља операција у пракси УН. Својеврстан и јединствен парадокс је замењивање снага УН ангажовањем снага НАТО.

Део се односи и на дезинтеграцију у којој су УН учиниле следеће пропусте:

1. нису предузеле све што су морале на основу Повеље УН, у циљу заштите јединства и територијалног интегритета Југославије,
2. ако је једнострано признање република (које су се одвојиле од Југославије) допринело ширењу југословенске кризе, онда су УН

- убрзаним пријемом тих земаља у своје чланство потврдиле и поновиле ту грешку,
3. од 1945. до данас ниједна држава није била суспендована ни искључена из ОУН (а многе државе су биле у улози агресора), осим Југославије,
 4. у досадашњим случајевима санкције (глава ВИИ Повеље УН) нису биле ефикасне, једино у случају Југославије, што потврђује да могу бити снажан инструмент притиска, када се стекну околности за то, али чињеница је да то ипак највише погађа „обичан свет“ – народ, што је противречно људским правима и етичким принципима,
 5. замењивање мировних снага УН снагама НАТО,
 6. неспречавање агресије НАТО на Југославију.

Такође аутор истиче да су *УН*, ипак, *допринеле ублажавању неких аспеката кризе у бившој Југославији*:

обустављање рата у Хрватској слањем УНПРОФОР-а у оквиру Венсовог плана,

сукоби у Босни и Херцеговини били би жешћи без присуства УНПРОФОР-а,

пружање хуманитарне помоћи, установљавање безбедносних зона, размена заробљеника, успостављање најминималнијих услова за живот у многим деловима Босне и Херцеговине,

хумана улога Високог комесаријата за избеглице (УНХЦР),

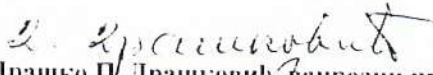
активност представника УН у стварању услова за преговоре директно заинтересованих страна и у посредовању међу њима (Бутрос Гали, Сајрус Венс, Торвалд Стотенберг, Јасуши Акаши и други).

Аутор на крају констатује: „Ангажовање мировних снага Уједињених нација је опредељујуће утицало на ток и начин решавања југословенске кризе“, с препоруком да ова организација мора бити делотворнија и у универзалном оквиру коренито ревитализована, да би одговарала намени светске заједнице.

По свом садржају, методолошком прилазу, резултатима истраживања, критичкој анализи добијених резултата и изведеним закључцима и предложеним мерама, представља вредан ауторски рад.

Аутор је дао добру систематизацију сазнања о деловању мировних снага Уједињених нација на плану решавања југословенске кризе. Тиме је доказао своју основну хипотезу да је ангажовање мировних снага УН опредељујуће утицало на ток и начин решавања југословенске кризе.

Београд, 25. јун 2001. године

Др Драшко П. Драшковић, ванредни проф.

Др Владимир Цветковић, ванредни проф.

Др Зоран Вучинић, доцент

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1.	Приступ проблему ..	13
2.	Предмет истраживања ..	15
3.	Циљеви истраживања ..	17
4.	Хипотетички оквир истраживања ..	17
5.	Начин истраживања ..	17

1. ОРГАНИЗАЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

1.1.	Настанак Организације уједињених нација ..	22
1.2.	Органи Уједињених нација ..	25
1.3.	Деловање Уједињених нација ..	32

2. ЈУГОСЛОВЕНСКА КРИЗА

2.1.	Општи чиниоци подстицаја развика југословенске кризе ..	45
2.2.	Непосредни узроци рушења СФРЈ ..	49
2.3.	Односи суседних и других држава према југословенској кризи ..	59
2.4.	Улога великих сила и међународних фактора у стварању и разрешавању југословенске кризе ..	64
2.4.1.	Европска унија и њена улога ..	66
2.4.2.	Ангажовање Конференције о европској безбедности и сарадњи (ОЕБС) ..	72
2.4.3.	Улога НАТО пакта и Европске уније ..	75
2.4.4.	Исламски фактор у југословенској кризи ..	81
2.5.	Почетак оружаних сукоба и насилне сецесије република ..	84
2.5.1.	Сецесија републике Словеније ..	85
2.5.2.	Сецесија републике Хрватске ..	87
2.5.3.	Сецесија републике Босне и Херцеговине ..	90
2.5.4.	Отцепљење републике Македоније ..	91

3. МИРОВНЕ СНАГЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА И ЊИХОВА УЛОГА

3.1.	Појам мировних операција Уједињених нација ..	97
3.1.1.	Карактеристике мировних операција Уједињених нација у области Средоземља ..	100
3.2.	Ангажовање Уједињених нација у решавању југословенске кризе ..	105
3.2.1.	Политичко-правне основе ангажовања Уједињених нација и њене активности од избијања југословенске кризе до формирања мировних снага Уједињених нација (UNPROFOR-a) ..	106

САДРЖАЈ

3.2.2.	План Уједињених нација за мировну операцију (Венсов план)	108
3.2.3.	Карактеристике организовања, размештаја и финансирања снага Уједињених нација	113
3.2.4.	Импликације ангажовања UNPROFOR-а и активности Уједињених нација до краја 1995. године	117

4. АНГАЖОВАЊЕ МИРОВНИХ СНАГА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА НА ТЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

4.1.	Ангажовање мировних снага у држави Хрватској	125
4.1.1.	Улога мировних снага на почетку рата	127
4.1.2.	Појачавање снага UNPROFOR-а	128
4.1.3.	"Смиривање непријатељства"	129
4.1.4.	Година завршетка рата	130
4.2.	Ангажовање у држави Босни и Херцеговини	132
4.2.1.	Почетни период - ослонац на "Венс-Овенов план"	132
4.2.2.	Прерастање мировних снага Уједињених нација у снаге за интервенцију	135
4.2.3.	Формирање Федерације и прекид непријатељстава	135
4.2.4.	Преструктурирање у интервенистичке снаге NATO-а	136
4.3.	Ангажовање снага Уједињених нација у БЈР Македонији	136
4.4.	Размештај и улога дела мировних снага UNPROFOR-а на територији СРЈ	137
4.5.	Трансформација мировне операције Уједињених нација током 1995. године	139
4.5.1.	Операција Уједињених нација за обнову поверења (UNCRO) у Хрватској	139
4.5.2.	Трансформација мисије UNPROFOR-а у Босни и Херцеговини	141
4.5.3.	Превентивне снаге Уједињених нација (UNPREDEP) у Републици Македонији	143
4.6.	Прерастање мировне операције у операцију за наметање мира	143
4.7.	Различити стандарди у приступу решавања југословенске кризе	160
4.8.	Дејтонски споразум	165
4.9.	Неуспех Уједињених нација у бившој Југославији	167
4.10.	Уједињене нације на Косову и Метохији	173
4.11.	Неуспех Уједињених нација на Косову и Метохији	182
4.11.1.	Опште карактеристике Резолуције 1244 Савета безбедности и Војнотехничког споразума	183
4.11.2.	KFOR и UNMIK флагрантно крше Резолуцији 1244 Савета безбедности	186
4.11.3.	Трагедија и страдања српског народа на Космету	189

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

ПРИЛОЗИ:

- Прилог 1 - Преглед криза у свету после II светског рата
- Прилог 2 - Војно ангажовање Уједињених нација у кризним жариштима у свету
- Прилог 3 - Преглед одобрених и стварно ангажованих снага UNPROFOR-а
- Прилог 4 - Преглед земаља по броју војника, јединица, војних посматрача и цивилне полиције UNPROFOR-а
- Прилог 5 - Шема руковођења и командовања UNPROFOR-ом
- Прилог 6 - Распоред снага IFOR-а за спровођење Дејтонског споразума
- Прилог 7 - Венсов план
- Прилог 8 - Хронологија збивања 1992-1995.
- Прилог 9 - Dramatais Personae
- Прилог 10 - Преглед аката насиља албанских терориста у покрајини Косово и Метохија

ЛИТЕРАТУРА

СКРАЋЕНИЦЕ

УВОДНА
РАЗМАТРАЊА

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1. Приступи проблему истраживања

Крај “хладног рата” и распад биполарног система међународних односа у Европи, крајем осамдесетих година, значајно су утицали на унутрашња кретања у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији и на њен међународни положај. У новој европској геополитици Југославија је изгубила значај “стратешке тампон-зоне” између два војно-политичка блока, а уједињење Немачке поставило је темељ новог континенталног система међународних односа, у којем се Југославија нашла на југоисточној периферији. То је снажно подстакло центрифугалне тежње и национализам у западним југословенским републикама, које су кренуле путем сецесије, коју су образлагале жељом да “побегну са Балкана” и “придруже се (средњој) Европи”. Последице су биле најтежи оружани сукоб на европском континенту после Другог светског рата, повратак политике силе на Балкан, распад СФРЈ и фрагментација читавог европског југоистока, којом су почели бројни етнички, територијални и други спорови, односно “ребалканизација Балкана”, са непосредним последицама по безбедност читаве Европе и Средоземља.

Криза у Југославији достигла је кулминацију 1991, у оквиру геополитичких промена у Европи, после распада Источног блока, а потом прераста у грађански рат.

Унутрашњи узроци дезинтеграције Југославије су у уставном механизму и лицемерству руководећег тима република, које су биле у саставу Југославије, а пресудан спољни чинилац њеног распада нестанак биполарног европског и светског поретка, у чијем међупростору је стајала СФРЈ.

Велике политичке промене које су се догодиле у свету крајем осамдесетих година пресудно су утицале на драматична збивања у претходној Југославији, а то су: распад блоковске поделе света и биполарне равнотеже, стварање тзв. “новог светског поретка”, а затим у контексту тих догађања трагање Европске уније за својим идентитетом. Последице нису мимоишле регион Балкана, познат као геополитичко трустно подручје са наслеђеним историјским противуречностима.

Хронолошки следи почетак оружаних сукоба и насилна сецесија Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине, интернационализација кризе и њено прерастање од унутрашњег питања СФРЈ у предмет све дубљег уплитања међународног фактора. Анализом релевантних докумената Европске заједнице и Конференције о европској безбедности и сарадњи, долази до наглих промена од заступања ставова о јединственој Југославији до искључења и завођења делимичних, па свеобухватних санкција СР Југославији, а на крају до укидања истих и враћање земље у оквиру међународне заједнице.

Организација UN укључила се у решавање југословенске кризе тек у другој половини септембра 1991, када је Савет безбедности усвојио Резолуцију 713,¹ јер је већ

¹ Изгласана 25. септембра 1991, а усвојена на основу Нацрта документа који су заједнички поднеле чланице Савета безбедности - Француска, Белгија, Велика Британија, Русија и Аустрија.

било очигледно да, након нелегалних аката сецесије бивше Хрватске у фебруару² и ескалације међунационалних оружаних сукоба у мају 1991,³ ситуација на територији те бивше југословенске републике постаје критична.

Тражећи одговор на питање како се догодило да се Савет безбедности умеша у решавање југословенског случаја када се ради о типичном унутрашњем сукобу,⁴ свакако треба поћи од политичких реалности савременог света и, наравно, Европе, којој простор претходне Југославије географски и цивилизацијски највише припада, као и од одговарајућих одредаба Повеље Уједињених нација. Унутрашњи сукоб у бившој СФРЈ имао је карактер грађанског рата, а самим тим објективно представљао довољан разлог за интервенцију Савета безбедности. Дакле није се радило о типичном случају из домена искључиве унутрашње надлежности који искључује могућност мешања Уједињених нација (члан 2. тачка 7. Повеље UN).⁵ Чињеница је, да је Савет безбедности, својом Резолуцијом 713, оквалификовао југословенски случај као “*претњу миру и безбедности у свету*” и позивајући се на 7. главу Повеље, установио основ својих акција у решавању југословенске кризе. Неспорна је и чињеница да су Европска заједница и KEBS, уз сагласност свих унутрашњих актера југословенске кризе, већ били укључени у мисију посредовања и арбитраже, и да су Савету безбедности достављене (према чл. 35. Повеље допуштене) одговарајуће иницијативе неких држава, чланица UN⁶, па и претходне Југославије (захтев Савезног извршног већа од 1991, за распоређивање мировних снага UN у Југославији), да интервенише у југословенском случају на основу чега је и уследило његово укључивање у решавање југословенске кризе Резолуцијом 713.

Проблем истраживања може се формулисати питањем: *Како је Организације Уједињених нација, као светска организација за одржање мира и безбедности испољила утицај на решавање југословенске кризе и какви су ефекти њеног ангажовања?*

Постоји довољно извора, посебно страних, који проблем улоге Уједињених нација у решавању југословенске кризе разматрају, али углавном кроз субјективне углове. Ретка су теоретска уопштавања са становишта овакве формулације проблема, јер постоји степен несагласности интереса (појединачних, заједничких, националних, класних), институционално-организованог устројства и подстицаја мировних снага, тј. OUN, те зараћених страна.

Егзистира обиље података, илустрација, изворних докумената, извештаја, анализа које омогућавају сагледавање улоге мировних снага Уједињених нација на тлу претходне Југославије. С друге стране постоји и спектар стручне литературе која се бави југословенском кризом. Затим, читав дијапазон повеља, резолуција и споразума који се

² Један од најзначајнијих је доношење Уставног закона о допунама Уставног закона за provedбу Устава Републике Хрватске, објављеног у *Народним новинама*, службеном листу Републике Хрватске, бр. 8, од 21. фебруара 1991, стр. 235.

³ Први озбиљнији сукоби догодили су се још у марту на Плитвицама, а већ почетком маја 1991, након сукоба у Боровом Селу, прерасли су у масовне међунационалне оружане конфронтације.

⁴ Перазић, Г.: *Међународни карактер унутрашњег оружаног сукоба у Југославији*, Војно дело, 1-2/1992, стр. 59-79.

⁵ Обрадовић, К.: *Мировне снаге Уједињених нација и њихова улога на југословенском простору*, Билтен Правне службе ЈНА, ПУ ССНО, Београд, бр. 3-4/1991, стр. 6.

⁶ У периоду од 5. јула до 20. септембра 1991, Савет безбедности је добио писма са таквим иницијативама од Аустрије, Канаде, Мађарске, Холандије, Чешке, Белгије, Француске, В.Британије и Аустралије.

баве институционалним изразима OUN у решењу успостављања, састава и унутрашњих надлежности, контроле и финансирања мировних снага и мировних операција уопште.

Формулисани проблем је глобално познат, а конкретно теоретски недовољно осветљен, што оправдава потребу и даје могућност за његово истраживање, посебно имајући у виду актуелност истог.

Истраживање овако постављеног проблема има своју теоријску и практичну оправданост и сврсисходност.

Теоријска оправданост истраживања постављеног проблема састоји се у следећем:

1) Анализирању и систематизацији различитих ставова о мировним операцијама Уједињених нација (квалитет и квантитет истих), међусобном односу UN са осталим међународним факторима у решавању југословенске кризе, као и уделу појмовног дефинисања,

2) Утицају и карактеристикама мировних снага Уједињених нација, на продубљивању и разрешавању југословенске кризе кроз интересе креатора новог светског поретка,

3) Сагледавању модификације или установљавања новог механизма за очување међународног мира и безбедности, коришћењем инструментарија дозвољених и недозвољених средстава међународне политике на југословенском простору кроз уопштавање искустава и са становишта формулисаног проблема.

Практична оправданост и значај истраживања назначеног проблема састоји се у могућности да се на бази анализе искустава са тла претходне Југославије, дође до сазнања о утицају мировних снага Уједињених нација на разрешавању кризних ситуација, која се могу користити за доградњу ставова о механизму за очување међународног мира и безбедности у свету.

2. Предмет истраживања

Из приступа проблему произилази да се предмет истраживања може одредити *као истраживање утицаја мировних снага Уједињених нација у решавању југословенске кризе.*

Предмет истраживања се посматра кроз три сегмента:

1) Међусобни однос Уједињених нација и осталих међународних фактора у решавању југословенске кризе;

2) Утицај ангажовања мировних снага Уједињених нација на ток и разрешење југословенске кризе и

3) Последице и исход разрешења југословенске кризе, повратно дејство на деловање OUN.

Основи појмови везани за предмет истраживања су Организација уједињених нација, југословенска криза. Поред тога потребно је дефинисати и карактеристике

мировних операција Уједињених нација, чиниоце развоја југословенске кризе и улогу међународних фактора.

- **Организација уједињених нација** - општа и универзална међународна организација савремене епохе и “породице” безмало свих суверених држава савременог света, намењена остваривању универзалног мира и безбедности.
- **Југословенска криза** - њен настанак и развој је производ унутрашњих али и спољних фактора. Данас посматрано није тешко запазити да су спољни фактори “прекрили” унутрашње. Одлука о рату и миру на свим просторима скоро је искључиво зависила од спољних чинилаца. Потврдило се да рат није превасходно зависио од његових изворних актера, односно народа који ту живе. Подједнако, тако ни мир није био у њиховим рукама, већ негде у седиштима окупљања и одлучивања светских моћника. Овај процес је обележио деведесете године на Балкану, а и шире.
- **Мировне операције Уједињених нација** - дефинишу се као операције усмерене на одржавање, или успостављање међународног мира и безбедности, без употребе принуде, а покрећу их органи Уједињених нација (Генерална скупштина или Савет безбедности) уз сагласност свих заинтересованих страна и учешће војног особља под командом Уједињених нација.
- **Чиниоци развоја југословенске кризе** - *унутрашњи*: концепт уставног уређења СФРЈ из 1974; подела Србије на три федералне јединице, однос југословенских нација - ентитета према заједничкој држави, право народа на самоопредељење (територијално отцепљење) и други.; *спољни*: деловање великих сила заједно, деловање Европске уније, утицај САД као водеће суперсиле и др.
- **Међународни фактори** - Организација Уједињених нација, Европска заједница (Европска унија), Конференција о европској безбедности и сарадњи⁷, Западноевропска унија и НАТО у решавању југословенске кризе, те њихови различити стандарди у приступу исте.

Операционално одређење предмета истраживања - релевантан утицај ангажовања мировних снага Уједињених нација у решавању југословенске кризе и то:

*међусобни односи Уједињених нација и осталих међународних фактора на настанак, ток и разрешење југословенске кризе;

*југословенска криза у повратном утицају на Организацију уједињених нација.

Временска димензија предмета истраживања обухвата период од краја Другог светског рата до 2000, са посебним нагласком на период 1991-1996.

Просторно предмет је одређен ужом, конкретном средином, тј. југословенским простором.

Ово истраживање обухвата појаве и процесе везане за југословенску кризу.

Ради се о истраживању сложене појаве и процеса, који су вишедимензионални, а који су, иначе, предмет истраживања разних научних дисциплина (савремено друштво и рат, међународни односи, међународно право и др.), те због тога има интердисциплинарни карактер.

⁷ На заседању KEBS-а крајем 1994, KEBS је преименован у Организацију за европску безбедност и сарадњу (OEBS).

3. Циљеви истраживања

Сложеност истраживачког задатка, дефинисаног проблема и карактера истраживања обавезују да се посебно истакне *научни*, а посебно *практични* циљ истраживања.

Научни циљ - Полазећи од формулисаног проблема, дефинисаног предмета, као и самог конкретног истраживања, научни циљ је научна дескрипција датог истраживања, односно улоге мировних снага Уједињених нација у решавању југословенске кризе.

Практичан циљ – Резултати овог истраживања, прошириће сазнања о искуствима ангажовања и утицаја мировних снага Уједињених нација, као и о перспективама мировних операција UN посебно у условима све веће инструментализације Савета безбедности. Могу се користити и као основа за даља истраживања овог института међународног права и то са различитих аспеката.

4. Хипотетички оквир истраживања

У постављању хипотетичког оквира истраживања, постављена је једна општа и две посебне хипотезе.

Општа хипотеза на којој се заснива истраживање формулисана је на следећи начин:

Ангажовање мировних снага Уједињених нација је опредељујуће утицало на решавање југословенске кризе.

Полазећи од опште хипотезе формулисане су и *две посебне хипотезе*:

1. Поред мировних снага Уједињених нација и други значајни мировни фактори су утицали на ток и начин решавања југословенске кризе.

2. Искуство у ангажовању мировних снага Уједињених нација и других међународних фактора, у решавању југословенске кризе, од великог је значаја за будућа ангажовања међународних снага за очување међународног мира и безбедности.

5. Начин истраживања

Имајући у виду карактер истраживања, чији је основни циљ дескрипција датог предмета, коришћење научних метода у истраживању биће у складу са постављеним циљем и хипотетичким оквиром истраживања.

У истраживању ће се користити:

- а) опште научне методе,
- б) посебне научне методе и
- в) емпиријске методе.

Од општих научних метода користиће се аналитичко-компаративни метод. Анализом искуствених података, односно чињеница и њиховом синтезом настојаће се да се дође до научних чињеница, које ће имати опште значење.

Индукција, дедукција, анализа, синтеза, класификација и генерализација, коришће се као посебне научне методе.

Обрада емпиријских података вршиће се одговарајућим статистичким поступцима.

1.

ОРГАНИЗАЦИЈА
УЈЕДИЊЕНИХ
НАЦИЈА

1. ОРГАНИЗАЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Темељи и основне контуре визије уређења савременог света и организације система Уједињених нација обликовани су још у време Другог светског рата, почев од Атлантске повеље из 1941, преко Декларације Уједињених нација из 1942, конференција у Москви и Техерану 1943, конференције у Дамбартон Оксу 1944, до Јалтске и Оснивачке конференције UN у Сан Франциску 1945, када је усвојена Повеља UN и легализован повлашћени положај великих сила у Уједињеним нацијама. Управо у том “ексклузивном” статусу великих сила и њиховим међусобним односима, оптерећеним блоковским надметањем и конфронтацијом током “хладног рата” леже основни разлози за континуирано погртање и неуспехе Уједињених нација, посебно у очувању међународног мира и безбедности, разоружања и економског развоја држава чланица. У педесетпетогодишњем раду Уједињених нација било је, међутим, и периода када су оне, захваљујући, пре свега, концентрисаним напорима бројне групе несврстаних и других неразвијених земаља чланица UN, постизале велике резултате у остваривању циљева Повеље, нарочито у деколонизацији и социјалним и хуманитарним активностима.

Организовање и спровођење мировних операција, које су Уједињене нације до сада покретале с променљивим успехом у многим случајевима, у случају решавања југословенске кризе доживљава необичну метаморфозу, претварајући се постепено у операцију за “наметање мира”. У решавању југословенског случаја, несумњиво, она се налазила пред озбиљним изазовом и судбоносним избором. Наиме, само враћањем на изворна начела непристрасности и равноправног третмана свих актера кризе и на простору претходне Југославије Уједињене нације могу да поврате свој озбиљно нарушени међународни кредибилитет. Насупрот томе, истрајавање на досадашњем приступу у решавању југословенске кризе, претварање мировне мисије у некакав “хибридни” механизам за кажњавање “непошлушних” земаља и инструментализација Уједињених нација у “гласачку машину” креатора “новог светског поретка” сасвим сигурно воде распаду механизма мировних мисија, а могу довести у питање и сам опстанак Уједињених нација.

Двадесет четвртог октобра 2000, навршило се 55 година од почетка рада Организације уједињених нација, као једине опште и универзалне међународне организације савремене епохе и “породице” безмало свих суверених држава савременог света (195). Раздобље од пола века није сувише дуг, али је свакако довољан период у раду те светске организације да се, с разлогом и према већ устаљеним цивилизацијским критеријумима и стандардима, сведу биланси између прокламованих обећања, принципа и циљева и незадовољених и изневерених потреба, нада и очекивања. Прилика је то, наравно, и за подсећање на време када је, пре 55 година усвајањем Повеље Уједињених нација у Сан Франциску, човечанство тек закорачило у несигурно јутро новог доба, после неописивих патњи, страдања и разарања доживљених у Другом светском рату и победе над мрачним силама фашизма, чија је јубиларна педесетпетогодишњица наглашено обележена у мају ове године.

Многи од савременика или познавалаца доба у којем је настала светска организација вероватно ће доказивати да су у остваривању прокламоване визије Уједињене нације успеле, али није мало ни оних који ће то оспоравати, тврдећи да нису много учиниле, или да су пропустиле да учине све што су могле да би се

човечанство макар приближило својој срећнијој сутрашњици. Скептицизам, уз објективно и непристрасно просуђивање и одмеравање чињеница и аргумената о томе свакако је једини прави пут да се дође до истине, која наравно неће, нити може задовољити таштину идолопоклоника и ублажити сумње и незадовољства разочараних.

1.1. Настанак Организације уједињених нација

Основни интерес савезничких сила - чланица Антихитлеровске коалиције током Другог светског рата била је победа над силама фашизма, а у оквиру тога био је и проблем отварања “другог“ фронта у Европи.⁸ Међутим, још првих дана рата, чланице Антихитлеровске коалиције су биле заокупљене и размишљањима о неопходности установљавања послератног *система међународних односа*, у којем би трајно била онемогућена будућа ратна разарања и патње народа, и у којем би се, истовремено, избегла горка искуства претходне светске организације - Друштва народа.⁹ Инспирисани потребом за другачијом, савременијом политичком основом тог будућег система, августа 1941, лидери савезничких сила Т. Рузвелт и В. Черчил заједнички су формулисали и, у име својих влада, објавили Атлантску повељу,¹⁰ на чијим је принципима, према њиховом уверењу, требало да буду засновани мир, безбедност и сарадња међу народима и државама у послератном међународном покрету.

Почетком 1942, на заједничкој конференцији у Вашингтону,¹¹ представници 26 земаља - чланица Антифашистичке коалиције (међу којима и Југославије) потписали су тзв. *Декларацију Уједињених нација*, којом су државе потписнице прокламовале своје приступање “општем програму циљева и принципа садржаних у Атлантској повељи”. На јесен 1943, представници савезничких сила су на Московској конференцији¹² потписали и објавили чувену *Декларацију четири нације о општој безбедности*, којом су нагласили своју сагласност о што скоријем формирању “опште међународне организације за одржавање међународног мира и безбедности”. Таквом опредељењу лидери великих савезничких сила су, крајем исте године, прикључили заједнички став да једино “споразумевање међу великим силама може бити основа трајног мира”.¹³ На Конференцији у Дамбартон Оксу, у Вашингтону, одржаној од августа до октобра 1944, представници савезничких сила су детаљно разрадили и усагласили Предлог Пројекта о формирању нове светске организације.¹⁴ Лидери

⁸ Отварањем “другог” фронта у Европи требало је присилити Немачку да један део својих снага извуче с Источног фронта према СССР-у, чиме би се олакшали ратни напори совјетске Црвене армије и створили услови за брже сламање моћи и за пораз сила Осовине.

⁹ Мисли се, пре свега, на недемократски карактер Друштва народа (скројен по мери интереса европских сила победница у Првом светском рату), неравноправност држава - чланица и одсуство САД и СССР-а из чланства те организације, што су били пресудни чиниоци који су допринели њеном распаду у само праскозорје Другог светског рата.

¹⁰ Два савезничка лидера су се састала 14. августа 1941, на америчком броду “Потомак”, у близини Њуфаундленда на Атлантику, по чему је и тај документ добио назив Атлантска повеља.

¹¹ Конференција је одржана 1. јануара 1942, под називом Конференција Уједињених нација, одакле и потиче име будуће светске организације, а њеним учесницима и каснијим потписницима (до 1. марта 1945) признат је статус оснивача Уједињених нација.

¹² Конференција у Москви одржана је од 19. до 30. октобра 1943, у присуству министара спољних послова СССР-а, САД, Велике Британије и амбасадора Кине у Совјетском Савезу.

¹³ Овакав став заједнички су формулисали Рузвелт, Черчил и Стаљин на Техеранској конференцији, (од 28. новембра до 1. децембра 1943) на којој су, поред осталог, разматрали и резултате Московске конференције.

¹⁴ Конференција је радила у две фазе: прва је трајала од 21. августа до 28. септембра 1944, а учествовали су представници САД, СССР-а и Велике Британије, а друга од 29. септембра до 7. октобра 1944, а учествовали су представници САД, Велике Британије и Кине, а без СССР-а, чиме је требало да се изрази поштовање (формално) неутралног статуса Совјетског Савеза у рату између Кине и Јапана.

великих савезничких сила (Рузвелт, Черчил и Стаљин), 11. фебруара 1945, на чувеној Јалтској конференцији, разматрајући резултате Конференције из Дамбартон Окса, постигли су споразум о решењу питања положаја великих сила и гласања у Савету безбедности, односно обзнанили су фамозну “јалтску формулу” - *право вета* за сталне чланице Савета безбедности Уједињених нација. На истој конференцији савезничке силе су изразиле сагласност да се оснивачка конференција Уједињених нација сазове за 25. април 1945, у Сан Франциску (САД) ради израде Повеље Организације.

Оснивачку конференцију, којој су присуствовали овлашћени представници 50 држава, међу којима и Југославије, а која је отпочела рад 25. априла 1945, у Сан Франциску, дакле, пре формалног окончања Другог светског рата и пораза фашистичких сила, обележило је двојакло расположење: на једној страни, снажни демократски захтеви бројних земаља за остваривање свих признатих и још у време рата обећаних “идеала” за све народе и, на другој страни, отворено супротстављање неких западних сила (пре свега колонијалних) таквим захтевима и веома оштра размимоилажења међу великим силама. У таквој атмосфери, велике силе ипак нису успеле да спрече да се, на упорно инсистирање малих земаља, у документа припремљена у Дамбартон Оксу унесу бројне значајне измене и допуне, међу којима су посебно значајне две: прва *питања из делокруга Организације UN* (укључујући и питање очувања међународног мира и безбедности)¹⁵ и друга, којом је предвиђено формирање, поред раније предвиђених, још два нова, главна органа светске организације - *Економског и социјалног савета и Старатељског савета*.

Повеља UN, наравно, са различитим импресијама земаља оснивача о њеној вредности, усвојена је на завршетку Конференције у Сан Франциску, тачније 26. јуна 1945, а ступила је на снагу 24. октобра исте године,¹⁶ када је и озваничена Организација UN, према члану 1. Повеље, треба да буде инструмент за: *очување међународног мира и безбедности; развијање пријатељских односа међу народима, заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа; остваривање међународне сарадње, решавањем међународних привредних, социјалних, културних или хуманитарних проблема, као и подржавањем и развијањем поштовања људских права и основних слобода за све, без обзира на расу, пол, језик и веру, и обавезивање чланица да, управо у Уједињеним нацијама као политичком средишту, усклађују своје поступке у постизању тих циљева*.

Међу наведеним циљевима основни и најважнији циљ Уједињених нација јесте очување међународног мира. Оснивачи UN при дефинисању тог циља, наравно, нису узимали у обзир било какав мир, па су, начинивши крупан искорак у односу на све раније историјске покушаје, у члану 2. Повеље утврдили политичке основе мира на којима је прихватљиво борити се за мир, односно основна начела (принципе) за чије ће се поштовање залагати Уједињене нације. Ради се, наравно, о добро познатим начелима о: *сувереној једнакости свих чланица UN; савесном испуњавању обавеза преузетих у сагласности с Повељом; решавању међународних спорова мирним путем* (у

¹⁵ Пројектом из Дамбартон Окса, према замисли великих сила, није предвиђена никаква надлежност Генералне скупштине у вези с питањем очувања међународног мира и безбедности, односно то подручје делатности светске организације било је резервисано као ексклузивна надлежност Савета безбедности.

¹⁶ Тога дана Повеља UN могла је ступити на снагу, јер су је до тада ратификовале све сталне чланице и већина чланица Организације UN (међу њима и Југославија). Тај датум се званично узима као Дан OUN - дан почетка рада светске организације. Статус држава оснивача UN признат је свим земљама учесницама Оснивачке конференције у Сан Франциску и Пољској, као 51. држави, будући да је и она била потписница Декларације Уједињених нација од 1942, али у време одржавања Оснивачке конференције није имала јединствену владу, па није била у могућности да пошаље свог представника.

вези са којим се у VI глави Повеље предвиђени механизам и средства за мирно решавање међународних спорова); уздржавању од претње силом супротно циљевима Уједињених нација, којим је, поред осталог, агресивни рат проглашен “међународним злочином”, а употреба силе допуштена само у случајевима индивидуалне или колективне самоодбране чланица од агресије (према члану 51. Повеље), примене колективних, принудних мера против државе - прекршиоца мира или агресора (према чувеној VII глави и члану 42. Повеље) и ослободилачке борбе колонијалних народа као легитимног начина остварења њихове политичке независности,¹⁷ немешању у унутрашње надлежности држава; универзалности, која подразумева обавезу UN да ће настојати да и државе које нису чланице UN поступају према начелима Повеље и да ће радити на пријему тих држава у чланство Организације, и пружању помоћи Организацији UN у остваривању њених циљева и задатака према Повељи.

Начело суверене једнакости чланова UN (тачка 1. члан 2. Повеље). У Повељи се, као прво и основно, изражава начело суверене једнакости свих чланова UN, на којем почива (постоји и делује) Организација уједињених нација.

Начело савесног испуњавања обавеза чланова UN (тачка 2. члан 2. Повеље). Да би UN сваком свом члану осигурале права и повластице који произилазе из њиховог чланства у тој организацији, сви њени чланови дужни су да савесно испуњавају обавезе које су у сагласности са одредбама Повеље.

Начело решавања међународних спорова мирним начинима (тачка 3. члан 2. Повеље). Тим начелом се изражава сагласност свих чланова OUN да све своје међународне спорове решавају мирним начинима, тако да не буду повређени међународни мир и безбедност, као ни правда.

Начело уздржавања од претње силом или употребе силе (тачка 4 члан 2. Повеље). То начело значи да су чланови UN дужни да се у међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе, или сваког другог начина који је несагласан с циљевима Уједињених нација. У суштини, то начело значи апсолутну забрану рата као средства за решавање међународних спорова. Оружани напад на било коју државу значио би тешку повреду тог начела, а тиме “тешку повреду међународног права која повлачи међународну одговорност”.

То начело је у нераскидивој вези с начелом решавања међународних спорова мирним начинима. Јер, ако се сви чланови Уједињених нација придржавају начела да своје међусобне односе и спорове решавају мирним путем (мирним средствима), они, истовремено, поштују и начело о уздржавању од претње силом или употребе силе. Обрнуто, ако би прибегле да своје међусобне односе и спорове решавају путем рата (употребом силе или претњом њене употребе), онда крше оба начела: и начело решавања спорова мирним начинима, и начело уздржавања од претње или употребе силе.

Начело давања помоћи Уједињеним нацијама у њеним акцијама (тачка 5. члан 2. Повеље). Према том начелу, сви чланови UN дужни су:

- да дају UN сваку помоћ у свакој акцији коју предузимају у складу с Повељом;

¹⁷ Тај трећи случај није изричито предвиђен Повељом, него тек Декларацијом UN о принципима међународног права о пријатељким односима и сарадњи између држава од 1970, али се због његовог неспорног значаја сматра саставним делом Повеље. (Опширније: *Кодификација принципа МАК*, збирка радова, ИМПП, Београд, 1969, стр. 47-109.)

- да се уздржавају од давања помоћи свакој држави против које UN предузимају превентивне или принудне акције.

Начело поступања држава које нису чланови UN према начелима Повеље (тачка 6. члан 2. Повеље). Тим начелом OUN обавезује државе које нису њени чланови да поступају према начелима утврђеним Повељом у мери потребној за одржавање међународног мира и безбедности. Дакле, и државе које нису чланови UN дужне су да се придржавају, пре свега, начела решавања својих међународних спорова мирним начинима и начело о уздржавању од претње силом и употребе силе, као и свих других начела чија би повреда угрожавала међународни мир и безбедност.

Начело немешања у питања која су у унутрашњој надлежности сваке државе (тачка 7. члан 2. Повеље). Начелом о немешању у унутрашња питања држава чланица UN потпуно се уважава њихов суверенитет у погледу самосталног решавања свих питања која су у њиховој унутрашњој надлежности. Дакле, таква питања свака држава решава самостално, према својим условима, потребама и интересима. У вези с тим начелом, у Повељи се наглашава да у њој нема ниједне одредбе којом се овлашћују UN:

- да се мешају у питања која се, по својој суштини, налазе у унутрашњој надлежности сваке државе;
- да од својих чланова захтева да таква питања изнесу на решавање на основу Повеље.

Међутим, то начело не утиче на примену принудних мера предвиђених у глави VII Повеље, што значи да се оно искључује кад се, у оквиру UN, предузимају мере и акције у случају претње миру, повреде мира и аката агресије.¹⁸ У таквим ситуацијама, UN овлашћене су да се мешају у унутрашња питања државе, односно да од ње захтевају да таква питања изнесе на решавање у складу са Повељом.

1.2. Органи Уједињених нација

Ради остваривања циљева и начела због којих су се удружили, оснивачи Уједињених нација, су предвидели, и Повељом установили, шест главних органа Организације UN: *Генералну скупштину, Савет безбедности, Економски и социјални савет, Старатељски савет, Секретаријат и Међународни суд правде.*

Генерална скупштина је једини главни орган UN у којем су заступљене све државе чланице Организације¹⁹ и која је према Повељи, надлежна да разматра сва питања из делокруга Повеље. Генерална скупштина фактички ради без прекида у току читаве године,²⁰ а њен рад се одвија у пленарним седницама, у главним комитетима,²¹

¹⁸ Члан 39. до члана 50. Повеље.

¹⁹ Свака држава чланица UN у Генералној скупштини има своју делегацију представника, којом руководи једно лице са статусом шефа дипломатске мисије (амбасадор) своје земље при Уједињеним нацијама. Број држава чланица се, од почетних 50 на Оснивачкој конференцији 1945, непрекидно увећавао према мери настајања нових држава, пријема поражених држава из Другог светског рата или распада федералних на више нових држава, тако да сада OUN окупља 195 држава.

²⁰ Генерална скупштина сазива редовна, а повремено и по потреби и тзв. ванредна и хитна (специјална) заседања. Редовно заседање одржава се сваке године, а почмње обавезно *трећег уторка у септембру* и траје, начелно, до средине децембра, а фактички док дневни ред у целини не буде исцрпљен.

²¹ Генерална скупштина има укупно седам главних комитета, и то: *Први комитет* (за политичка питања и питања безбедности); *Специјални политички комитет* (који дели посао са Првим комитетом); *Други комитет* (за економска и финансијска питања); *Трећи комитет* (за социјална, културна и хуманитарна питања); *Четврти комитет* (за

процедуралним и сталним комитетима, привременим (*ad hoc*) комитетима и комисијама, сталним институцијама и бројним међународним конференцијама UN за специфичне проблеме. Генерална скупштина, и поред природе своје надлежности, није надређени орган осталим главним органима, нити има суперанационални карактер, односно може доносити само резолуције, декларације и препоруке, али не и правно обавезујуће одлуке за државе чланице. На основу чувене Резолуције "Уједињени за мир" (*United for peace*) од 1950, Генерална скупштина може доносити одлуке о покретању механизма мировних операција и то када је већ нарушен мир у неком делу света, а Савет безбедности је блокиран ветом неке од сталних чланица. Велика слабост овог документа је немогућност Генералне скупштине да обавезе државе на мировну операцију.

Састав. Генералну скупштину сачињавају сви чланови OUN (представници свих држава њених чланица, без обзира на то да ли се ради о држави чланица која се сматра оснивачем OUN или о држави која је накнадно примљена у њено чланство). Поједине државе могу имати и више од једног представника у Генералној скупштини, али ниједна не може имати више од пет представника (члан 9. Повеље).

Задачи и овлашћења. Задачи и овлашћења Генералне скупштине утврђени су Повељом UN (члан 10. до члана 17), и имају општи и посебан домашај.

(1) *Овлашћења и задачи који имају општи домашај* изражени су у одредбама чл. 10 Повеље, којима је предвиђено да Генерална скупштина може да расправља о свим питањима или о свим предметима:

- који су предвиђени Повељом (од члана 11. до члана 17. Повеље);
- који се односе на овлашћења и задатке сваког органа UN (Савет безбедности, Економски и социјални савет, Старатељски савет, Међународни суд, Секретаријат).

О свим тим питањима и предметима Генерална скупштина може да даје препоруке: члановима UN, Савету безбедности или и члановима UN и Савету безбедности. Од давања препорука тим субјектима Генерална скупштина је изузетна (искључена) када се ради о питањима и предметима који се односе на међународни спор или ситуацију у вези с којима Савет безбедности обавља задатке утврђење Повељом. О таквим питањима и предметима Генерална скупштина може да расправља, а препоруке даје само ако то од ње захтева Савет безбедности.

Придржавајући се тих правила, Генерална скупштина, међутим, "може да препоручује мере за мирно сређивање сваке ситуације - независно од њеног порекла - за коју налази да може да штети општем благостању или пријатељским односима међу нацијама, укључујући ситуације настале повредом одредаба ове Повеље које постављају циљеве и начела Уједињених нација" (члан 14. Повеље).

Не ограничавајући општи домашај наведених овлашћења и задатака, Генерална скупштина (како произилази из члана 11. Повеље) може:

- а) да разматра општа начела сарадње у очувању међународног мира и безбедности, и
- б) да расправља о свим питањима одржања међународног мира и безбедности.

(2) Генерална скупштина може да *разматра општа начела сарадње у очувању међународног мира и безбедности*, укључујући и начела на којима почивају разоружање

старатељство и самоуправне територије); *Пети комитет* (за административна и буџетска питања) и *Шести комитет* (за правна питања).

и регулисање наоружања. Такође може, поводом разматрања тих начела, да даје препоруке: члановима UN, Савету безбедности или и члановима UN и Савету безбедности.

(3) Повељом UN утврђена је и надлежност Генералне скупштине да *расправља о свим питањима одржања међународног мира и безбедности* која пред њу изнесу: било који члан UN, Савет безбедности или државе нечланице UN, када се ради о међународном спору у којем је она једна од страна ако, у вези с тим спором, унапред прихвати обавезу на његово мирно решавање у складу с Повељом.

У вези с разматрањем тих питања, Генерална скупштина може и да даје препоруке: заинтересованој, односно заинтересованим државама, Савету безбедности или и заинтересованој, односно заинтересованим државама, и Савету безбедности.

Међутим, својствено њеном изузимању у давању препорука поводом расправљања о питањима и предметима из њеног делокруга који има општи домашај, Повељом је предвиђено изузеће Генералне скупштине и у погледу давања препорука у вези с општим начелима сарадње у очувању међународног мира и безбедности, односно о питањима одржавања међународног мира и безбедности. О томе, дакле, Генерална скупштина не даје препоруке наведеним субјектима, осим “ако то не затражи Савет безбедности” (члан 12. став 1. Повеље).

(4) Генерална скупштина *покреће проучавање одређених питања и даје препоруке о њима ради:*

а) унапређивања политичке међународне сарадње и подстицања прогресивног развоја међународног права и његове кодификације;

б) унапређивања економске, социјалне, културне, просветне и здравствене међународне сарадње и помагања остварења права човека и основних слобода за све, без обзира на расу, пол, језик или веру.

Остале одговорности, задаци и овлашћење Генералне скупштине у односу на те предмете наведени су у IX (“Међународна економска и социјална сарадња”, од члана 55. до члана 60.) и X (“Економски и социјални савет”, од члана 61. до члана 72.) глави Повеље.

(5) У делокруг Генералне скупштине спада *разматрање извештаја Савета безбедности* (годишњи и посебни) и *осталих органа Уједињених нација*. Годишњи и посебни извештаји које Генералној скупштини подноси Савет безбедности “садрже податке о мерама које је Савет безбедности одлучио да предузме или је већ предузео ради одржања међународног мира и безбедности”. Генерална скупштина “прима и разматра” и извештаје осталих органа Уједињених нација (Економски и социјални савет, Старатељски савет, Међународни суд и Секретаријат).

(6) *Задаци UN у вези са међународним системом старатељства* утврђени су у глави XII и XIII Повеље, као и задаци чије је обављање поверено Генералној скупштини (члан 85, 87. и други Повеље). Осим тих задатака, Генералној скупштини су поверени и задаци који се односе на потврђивање уговора о старатељству за подручја која нису означена као стратегијска.

(7) У вези са буџетом OUN, њеним трошковима и финансијским и буџетским споразумима са специјализованим агенцијама, Повељом је утврђено:

а) да Генерална скупштина *разматра и одобрава буџет OUN*;

б) да трошкове OUN сnose њени чланови према распореду који направи Генерална скупштина;

в) да Генерална скупштина разматра и одобрава све финансијске и буџетске споразуме са специјализованим агенцијама установљеним међувладиним споразумом и повезаним с UN према одредбама члан 57. и 63. Повеље, и испитује административне буџете тих специјализованих агенција ради давања препорука.

Гласање у Генералној скупштини.

(1) Сваки члан Генералне скупштине (свака држава чланица UN чији је председник члан Генералне скупштине) има један глас, без обзира на број представника.

(2) У Повељи (члан 8) прави се разлика у начину гласања (у погледу већине гласова) за одлуке Генералне скупштине које се односе на важна питања и за одлуке о осталим питањима.

Одлуке Генералне скупштине о важним питањима, које се доносе “двотрећинском већином присутних чланова који гласају”, обухватају:

- препоруке о одржавању међународног мира и безбедности;
- избор несталних чланова Савета безбедности;
- избор чланова Економског и социјалног савета;
- избор чланова Старатељског савета (у сагласности са чланом 86. став 1);²²
- избор нових чланова UN;
- обустављање права и властица по основу чланства у UN;
- искључење из чланства UN;
- питања која се тичу примене система старатељства;
- буџетска питања.

(3) О свим осталим питањима из њене надлежности Генерална скупштина доноси одлуке “већином присутних чланова који гласају“. У остала питања се укључује и одређивање “допунских категорија питања о којима ће се одлучивати двотрећинском већином“.

(4) Из учешћа у Генералној скупштини, па према томе и из гласања, искључује се (“не може учествовати у Генералној скупштини“) члан Уједињених нација:

- који је у заостатку с уплатом свог доприноса Организацији;
- ако је износ његових заосталих уплата раван или већи од износа доприноса који је био обавезан да плати за претходне две године.

Генерална скупштина, ипак, “може дозволити таквом члану да гласа ако се увери да је ово исплаћивање изазвано условима који су изван контроле члана” (члан 19. Повеље).

Заседање и рад (поступак). Заседање Генералне скупштине су редовна и ванредна. Редовна заседања се одржавају једанпут годишње, а ванредна према потреби. Ванредна заседања се сазивају на тражење Савета безбедности или већине чланова UN, а сазива их генерални секретар.

Генерална скупштина има свој пословник, који сама доноси, према којем се сазивају и одржавају њена заседања (према којем поступа у вршењу функцији).

²² Поред чланова који управљају територијама под старатељством и чланова поименично наведених у члану 23. Повеље (чланови који су стални чланови Савета безбедности) који не управљају територијама под старатељством, Старатељски савет сачињава и “онолико осталих чланова које на рок од три године изабере Генерална скупштина колико се покаже потребним да би се обезбедило да укупан број чланова Старатељског савета буде подједнако подељен између оних чланова Уједињених нација који управљају територијама под старатељством и оних који то не чине” (члан 86. Повеље).

Генерална скупштина има свог председника, кога бира за свако заседање, а може оснивати и своје помоћне органе (оне који су јој потребни за обављање задатака).

Савет безбедности сачињава укупно 15 држава чланица, од којих је пет сталних (САД, Русија, Кина, Велика Британија и Француска), а десет несталних чланица, које бира Генерална скупштина за период од две године. И Савет је, попут Генералне скупштине, оспособљен да своје функције обавља непрекидно.²³ Према Повељи, UN су повериле Савету безбедности првенствену (примарну) одговорност за одржавање међународног мира и безбедности. И у Савету, као и у Скупштини, свака чланица приликом одлучивања има само један глас, али је за доношење одлуке о тзв. суштинским питањима потребно девет потврђених гласова, међу којима морају бити и потврђени гласови свих сталних чланица. Свака стална чланица Савета има право вета, тј. могућност да својим противљењем спречи доношење одлуке по било ком суштинском питању уколико би таква одлука (према њеној процени) била супротна њеним интересима. И поред очите неравноправности у статуту несталних у односу на сталне чланице, Повељом је установљено да Савет безбедности приликом обављања својих послова делује у име свих држава чланица UN и да доноси правно обавезујуће одлуке, само када се примењује глава VII Повеље UN (једини орган UN који има такво овлашћење), а важи за све државе чланице Уједињених нација. Таква, неоспорно ексклузивна надлежност Савета безбедности и, посебно, повлашћени положај сталних чланица били су често привлачни за захтеве неких моћних држава за улазак у “клуб” сталних чланица, а готово непрекидно су предмет оштрих и оправданих критика и оспоравања.²⁴

Задаци и овлашћење.

(1) Повељом је Савету безбедности првенствено поверена одговорност за одржавање међународног мира и безбедности да би се обезбедила “брза и ефикасна акција Уједињених нација”. При томе су се чланови Уједињених нација сагласили да Савет безбедности делује у њихово име “при спровођењу својих дужности на основу ове одговорности” (одговорности за одржавање међународног мира и безбедности).

Повељом је, даље, предвиђено да, обављајући те дужности, “Савет безбедности делује у сагласности с циљевима и начелима Уједињених нација”.²⁵ Специфична овлашћења Савета безбедности у остваривању такве његове делатности утврђена су у: глави VI (“Мирно решавање спорова”), глави VII (“Акције у случају претње миру, повреде мира и аката агресије”), глави VIII (“Регионални споразуми”) и глави XII (“Међународни систем старатељства”).

Поверавајући Савету безбедности потпуну одговорност за одржавање међународног мира и безбедности и опредељујући, према томе, његове задатке и овлашћења, државе чланице UN сагласне су да, у вези с тим, прихвате и спроводе све одлуке које донесе Савет безбедности (наравно одлуке које су ускладу с Повељом). То је посебно наглашено у члану 25. Повеље, чије су одредбе у контексту с начелом

²³ По један представник сваке чланице Савета безбедности мора бити увек присутан у седишту UN у Њујорку. У раду седница Савета, по његовом позиву, може учествовати и свака друга држава чланица UN која није чланица Савета, па чак и држава која није чланица UN, али под условима које одреди Савет и, наравно, без права гласа.

²⁴ С времена на време, неке економски и политички моћније државе покретале су иницијативе за пријем у стално чланство Савета безбедности, а у последње време са захтевима за признавање статуса сталне чланице у Савету јављају се Немачка, Јапан, Индија, Бразил и неке друге државе.

²⁵ Пре измене текста Повеље, на основу Резолуције Генералне скупштине UN бр. 1991 (XVII) од 17. децембра 1963, Савет безбедности је имао шест несталних чланова.

Повеље израженим у члану 2. тачка 2, према којем: “сви чланови савесно испуњавају обавезе које су предузели у сагласности с овом Повељом”.

(2) Савет безбедности има обавезу да о својој активности (о остваривању својих задатака и овлашћења) *подноси извештаје на разматрање Генералној скупштини*, и то једанпут годишње, као и специјалне извештаје, који се подносе по потреби. Генерална скупштина прима и разматра те извештаје према својим овлашћењима и задацима.

(3) У Повељи је утврђена посебна одговорност Савета безбедности за “формулисање планова који ће се поднети члановима Уједињених нација ради установљења система за регулисање наоружања”. Те планове Савет безбедности установљава, “уз помоћ Комитета војног штаба предвиђеног у члану 47”, ради “унапређивања успостављања и одржања међународног мира и безбедности, уз што мање расипање људских и економских светских извора на наоружање” (члан 26. Повеље).

Гласање. У вези с потврђеним гласовима за поједине одлуке Савета безбедности, у Повељи се прави разлика између одлука које се односе на процедурална питања и одлука о свим другим питањима. Тако се одлуке Савета безбедности о питањима процедуралног карактера сматрају донесеним (усвојеним) ако за њих потврђено гласа најмање девет чланова Савета безбедности, независно од тога да ли су за одлуку гласали стални и нестални, или само нестални чланови. Међутим, када се ради о одлукама о осталим питањима, њих Савет безбедности доноси потврђеним гласовима девет чланова, укључујући потврђене гласове свих сталних чланова и најмање четири нестална члана. Значи, одлука се не сматра донесеном ако за њу не гласа само један од сталних чланова Савета безбедности.

Уколико за одлуку не гласа неки од сталних чланова Савета безбедности сматра се да је тај члан уложио вето. Мада Повеља не садржи право на вето, њега стални члан Савета безбедности користи ако не гласа за одлуку, без обзира на то да ли гласа против или се уздржава од гласања. Међутим, процедура гласања у Савету безбедности не одвија се потпуно у том смеру, не сматра се да стални члан користи право на вето ако негласање за одлуку изражава апстиненцијом (уздржавањем од гласања), већ само ако гласа против одлуке. Чини се да се такав став не би могао бранити строгим тумачењем текста Повеље. Јер, према Повељи (члан 27. став 3), одлуке Савета безбедности се доносе “потврђеним гласовима девет чланова, укључујући потврђене гласове сталних чланова”. Према томе, нема правоваљане одлуке ако за њу не гласа само један од сталних чланова. При томе је ирелевантно да ли је гласао против, или се уздржао од гласања, или је, евентуално, његов представник изостао са седнице Савета безбедности.

При доношењу одлука које се односе на мирно решавање међународних спорова (одлуке које се доносе на основу главе VI и члана 52. став 3. Повеље) стране у спору се уздржавају од гласања.

Економски и социјални савет, као један од главних органа UN под окриљем Генералне скупштине, координира и усмерава економску, социјалну, културну и хуманитарну активност Организације UN и специјализованих агенција и институција повезаних у тзв. породицу Уједињених нација. Повељом UN утврђени су број и начин избора чланица тог савета, његове надлежности и начин обављања функција, али су због потреба савремене праксе и, нарочито, због обима делатности тог органа у

протеклих 55 година увођене бројне измене и прихватана многа нова решења.²⁶ У најопштијем, Економски и социјални савет разматра и даје препоруке чланицама UN и преко својих бројних помоћних органа,²⁷ институција и специјализованих (придружених) агенција, покреће акције и помаже решавање проблема економског, социјалног, културног и хуманитарног развоја и сарадње међу народима и државама савремене међународне заједнице.

Старатељски савет је, према Повељи, добио у надлежност да помаже Генералној скупштини и надгледа управу над тзв. *старатељским територијама*,²⁸ да подстиче напредак становништва тих територија и њихов постепени развој у правцу самоуправе или незаисности. Будући да су већ до пред крај осамдесетих година све територије под старатељством, осим Пацифичких острва,²⁹ постигле независност или су припојене другим сувереним државама, функције и постојање тог главног органа UN биће, вероватно, ускоро окончани.

Секретаријат UN сачињавају генерални секретар и административно особље које је потребно Организацији уједињених нација. Генерални секретар,³⁰ као *главни административни службеник и официјелни шеф Организације UN*, према правилима које прописује Генерална скупштина, сам бира и поставља административно особље у Секретаријату, при чему посебно води рачуна да особље чине лица из свих региона и што већег броја држава чланица Уједињених нација. Секретаријат, преко своје разгранате структуре *уред* и *одељења*, обавља веома обимне и разнородне административно-техничке и извршне послове: припрема материјале, опслужује све друге органе UN и управља програмима и задацима који му се пренесу у надлежност.

Међународни суд правде је једини међу главним органима Организације UN којем се седиште налази изван седишта светске организације. Тај главни судски орган UN, са седиштем у Хагу (Холандија), има свој статут, који је саставни део Повеље UN, па су све државе чланице UN с пријемом у чланство UN, истовремено, и аутоматски, постале потписнице Статута Међународног суда правде. Суд сачињава скуп од *15 независних судија*, изабраних без обзира на држављанство.³¹ Суд може да решава спорове између држава, као и случајеве предвиђене Повељом UN или другим међународним уговорима и конвенцијама, само на изричит захтев државе у спору или заинтересоване парничне стране. Пресуде Међународног суда правде, правно су обавезујуће за стране у спору.

²⁶ Тако је, нпр. у односу на првобитних, Повељом предвиђених 27 чланица, ово тело у неколико наврата проширивало број својих чланица, тако да их данас има 54. Слично је и са повећавањем броја и обима делатности разних помоћних тела и институција Савета.

²⁷ Од помоћних органа Економски и социјални савет има: *Регионалне економске комисије* (има их четири: за Европу, за Азију и Далеки Исток, за Латинску Америку и за Африку); *Функционалне комисије и поткомисије* (за саобраћај, за статистику, за становништво, за социјална питања, за права човека, за спречавање дискриминације и заштиту мањина, за положај жена, за наркотичне дроге, за међународну робну размену, итд.); *сталне комитете, ad hoc комитете* и друга специјална тела.

²⁸ После Другог светског рата и одузимања колонија побеђеним фашистичким силама Повељом UN установљен је систем *старатељства* над тим територијама и образован Старатељски савет као орган UN који ће о њима водити бригу.

²⁹ Пацифичка острва, позната и као Микронезија, налазе се под административном управом САД као старатељске силе.

³⁰ Генералног секретара, после сложене процедуре разматрања кандидата у Савету безбедности и на његову препоруку, бира Генерална скупштина двотрећинском већином гласова чланица UN, на период од седам година.

³¹ Судије се бирају на основу квалификација и угледа које уживају у свету као признати правни стручњаци или судије а сваки од њих, по правилу, држављанин је различите државе. Начин избора судија, трајање њиховог мандата, начин вођења судског поступка и друга питања везана за рад Суда прецизно су уређени његовим статутом.

Осим наведених главних органа UN и бројних помоћних тела и институција, које су ти органи основали за обављање послова из свог делокруга, постоји још и 16 тзв. специјализованих (или придружених) агенција³² и две аутономне међународне организације³³ које су посебним формалним споразумима везане за Организацију Уједињених нација. На основу тих споразума, а према члану 57. Повеље, специјализоване агенције су међународно одговорне и овлашћене за обављање делатности у разним областима економске, социјалне, културне, васпитне, здравствене и друге сарадње међу државама и народима. Специјализоване агенције се међусобно разликују по времену настанка,³⁴ врсти делатности коју обављају, начину пријема у чланство,³⁵ унутрашњој организацији, положају и степену утицаја³⁶ и другим својствима, али је свима њима заједничко то што заједно са главним органима и бројним помоћним телима и институцијама Организације UN, заокружују и чине "породицу", односно *Систем Уједињених нација*, који покрива готово све области односа и сарадње међу државама и без којих је тешко и замислити развој савремене међународне заједнице.

1.3. Деловање Уједињених нација

Већ после ступања на снагу Повеље UN и почетка рада светске организације било је извесно да свет улази у раздобље укрштања и разрешавања дубоких политичких супротности којима је био бременит, а које Другим светским ратом нису могле бити решене. Показало се, наиме, да су политички интереси, па и схватања држава чланица UN, а нарочито великих сила, о путевима и средствима остваривања Повељом утврђених циљева толико различити и противуречни да је то, већ на самом почетку, онемогућавало конструктивну сарадњу и ефикасан рад светске организације.

Будући да су очување међународног мира и безбедности утврдиле као један од својих најважнијих циљева, UN су, у ту сврху, Повељом установиле *Систем колективне безбедности*,³⁷ а у оквиру тог система и механизам колективних принудних мера (санкције) против прекршилаца мира или агресора (VII глава Повеље UN). Одмах на почетку рада светске организације покренута је активност да се тај механизам колективних мера институционално догради формирањем тзв. *оружаних*

³² То су, заправо, независне међународне организације, које су образоване самостално и (најчешће) мимо утицаја OUN. Најпознатије међу њима су: UNESCO - Организација UN, за образовање, науку и културу; IBRD - Међународна банка за обнову и развој; IMF - Међународни монетарни фонд; ILO - Међународна организација рада; FAO - Организација UN за исхрану и пољопривреду; WHO - Светска здравствена организација; FMO - Светска метеоролошка организација и UPU - Светска поштанска унија.

³³ То су GATT - Општи споразум о царинама и трговини, основан 1948, и IEAE - Међународна агенција за атомску енергију, основана 1957.

³⁴ Тако су, на пример: Светска поштанска унија UPU (1874) и Међународна унија за телекомуникације - ITU (1865), основане још у прошлом веку; Међународна организација рада - ILO основана је 1919; Међународна банка за обнову и развој - IBRD је основана у време настанка OUN, а већина осталих агенција током педесетих и шездесетих година овог века.

³⁵ За већину агенција важи принцип отвореног и слободног пријема у чланство. Међутим, код неких од њих, као, на пример, код Међународне банке за обнову и развој и Међународног монетарног фонда, пријем се условљава претходном обавезном уплатом одређеног новчаног доприноса фонду агенције.

³⁶ Тако, на пример, у Међународној банци за обнову и развој положај и степен утицаја чланица UN у правој је сразмери са новчаним доприносом чланица фонду те агенције и бројем гласова које оне по том основу имају.

³⁷ Систем колективне безбедности су, према замисли творца Повеље UN, требало да чине: правни институт забране, претње силом и употребе силе; механизам мирног решавања спорова; мере општег и потпуног разоружања, свестрана сарадња држава ради отклањања извора и узрока међународних сукоба, и механизам колективних принудних мера против прекршиоца мира или агресора, а ради поновног успостављања међународног мира.

До степене промене у држању блоковских сила према Уједињеним нацијама дошло је тек половином педесетих година. Отварање процеса дестаљинизације у Совјетском Савезу, успостављање стратешко-нуклеарног паритета најмоћнијих велесила, завршетак Корејског рата, опрезно приближавање и почетак преговарања великих сила ради попуштања међународне затегнутости⁴⁴ - били су чиниоци који су одлучујуће утицали на конструктивнији однос свих држава чланица према светској организацији. Почетак процеса убрзане деколонизације и настанак неких нових независних држава у том периоду, као и њихово укључивање у чланство UN,⁴⁵ постепено су мењали однос снага у светској организацији, па је превладавана "гласачка машина". У том периоду јављали су се све одлучнији захтеви неких држава чланица (међу којима су посебно ангажоване Југославија, Индија, УАР-Египат и Индонезија) за интензивирањем, до тада још скромне економске делатности Уједињених нација. Захваљујући напорима те групе земаља, као и ретким тренуцима манифестовања сагласности између САД и Совјетског Савеза, светска организација је остварила значајне успехе у окончању "тројне" (француско-британско-израелске) агресије 1956, на Египат,⁴⁶ у смиревању либанске кризе 1957,⁴⁷ и снажној подршци борби колонијалних народа за самоопредељење и политичку независност.⁴⁸

Крајем педесетих година, и поред горких искустава са радом Комисије за разоружање, Организација UN помирила се са концепцијом "ограничења и контроле наоружања", коју су наметнуле блоковске силе као методу и етапу на путу остваривања општег и потпуног разоружања, али је успела да наметне обавезу новооснованом Комитету за разоружање у Женеви⁴⁹ да своје делатности координира с активностима органа Уједињених нација. Управо, у оквиру тог међународног преговарачког форума постигнут је 1959, први међународни споразум у области ограничења и контроле наоружања - *Уговор о Антарктику*, којим је то подручје утврђено као денуклеаризована (безатомска) зона.⁵⁰

Почетком шездесетих година Организација UN била је изложена тешким искушењима у вези са формирањем и начином употребе Мировних снага UN у Конгу,⁵¹ и тзв. карипском ракетном кризом око Кубе,⁵² која је по многим

⁴⁴ После формалног окончања рата у Кореји 1953, и поделе те државе линијом 36 паралеле, на Северну и Јужну Кореју, 1954, одржани су преговори о Индокини у Женеви, а у Берлину је уследила министарска конференција четири велике силе о Аустрији, Немачкој и систему безбедности Европе.

⁴⁵ У периоду између 1950-1958, стекле су независност и укључене су у чланство Организације UN: Индонезија (1950); Демократска Кампуџија, Демократски Јемен, Јордан, Либијска Арапска Џамахирија, Непал (1955); Мароко, Судан, Тунис (1956); Гана, Малезија (1957) и Гвинеја (1958).

⁴⁶ После избијања тзв. Суецке кризе и "тројне" агресије на Египат, Генерална скупштина UN, први пут на основу чувене Резолуције 337 - (United for peace), 5. новембра 1956, (Резолуцијом 1000/EC-I) донела је одлуку о образовању Ванредних снага UN на Синају - UNEF шире: *The Blue Helmets, A. Review of United Nations Peace - Keeping*, 1990, стр. 68-73.

⁴⁷ На захтев Либана, Савет безбедности је својом резолуцијом S/4023 од 11. јуна 1958, донео одлуку о формирању и упућивању посматрачке групе UN у Либану (UNOGIL) ради надгледања наводног мешања UAR у унутрашње послове Либана. Види шире: *The Blue Helmets, A. Review*, стр. 173-184.

⁴⁸ Ради се о политичкој акцији UN у прилог антиколонијалне борбе народа Марока, Туниса, Алжира, Кипра и других земаља.

⁴⁹ Комитет за разоружање у Женеви, који су споразумно формирале САД, СССР, Велика Британија и Француска, 1959, постао је, заправо, једино ефективно међународно тело за мултилатерално преговарање о разоружању. (Шире: Ратковић, Н.: *О узлози и раду Комитета за разоружање*, Међународни проблеми, 4/1974, стр. 105 и даље.)

⁵⁰ Уговор о Антарктику у оквиру Комитета за разоружање у Женеви, потписан је 1. децембра 1959, а ступио је на снагу 1963. (О садржају уговора: *World Armament and Disarmament*, SIPRI, Yearbook, 1973, стр. 487-493.)

⁵¹ У конгоанској кризи UN на захтев легалне владе Конга у лето 1960, покренуле су мировну операцију, али при одређивању мандата и начина употребе мировних снага у Конгу учиниле су многе озбиљне промашаје, који су довели

мишљењима, била највеће искушење у историји послератног света. Ниједна од тих криза, међутим, није озбиљније пореметила снажну, концентрисану активност већине чланица UN, нарочито несврстаних земаља, усмерену на ревитализацију светске организације и решавање суштинских проблема којима је била оптерећена међународна заједница. Управо захваљујући напорима и активности тих земаља, Генерална скупштина UN је 14. децембра 1960, донела чувену Декларацију о давању независности колонијалним земљама и народима, и основала Специјални комитет за деколонизацију, што је уз касније усвојену Резолуцију о хитном и потпуном спровођењу Декларације о деколонизацији (из 1967) допринело убрзавању процеса деколонизације и стицању независности многих народа Африке, Азије и Централне Америке.⁵³

Након одржавања Прве конференције несврстаних земаља у Београду, у септембру 1961, и снажно манифестованих захтева управо те групе земаља, Генерална скупштина UN, крајем исте године, прогласила је шездесете године декадом Уједињених нација за развој⁵⁴ и, у вези с тим, позвала и богате и сиромашне земље чланице да преузму заједничку бригу и одговорност како би се зауставило продубљивање јаза између високоразвијених и неразвијених земаља и разбио круг сиромаштва, глади, неписмености и болести, који су још увек погађали већину светског становништва. Три године касније, 1964, Генерална скупштина UN сазвала је у Женеви Прву конферецију UN о трговини и развоју,⁵⁵ која је прерасла у један од најзначајнијих, мултилатералних, институционализованих форума UN за развијање активности и помоћи UN за унапређење Међународне економске сарадње, а посебно за подстицање развоја неразвијених земаља. Несврстане и друге неразвијене земље, као иницијатори сазивања те конференције, биле су посебно заинтересоване за ефективан рад тог форума, јер су сматрале да је то један од најпогоднијих, сталних механизма за отворено и равноправно преговарање са високоразвијеним земљама о обезбеђивању правичних и стабилних цена за сировине и примарне производе, несметаном приступу тих производа на тржишта индустријских земаља, побољшању услова помоћи, смањењу све већег терета отплате дугова, олакшавању трансфера технологије и многим другим проблемима значајним за унапређење положаја неразвијених земаља у светској трговини и побољшање њиховог крајње незавидног економског положаја.⁵⁶ Осим

до тешких штетних последица по конгоански народ, али и по углед UN. (Опширније Сукријасовић, М.: Карактер интервенције UN у Конгу, Југословенска ревија за међународно право, 2-3/1962, стр. 65-84.)

⁵² Инцидент из 1961, у вези с открићем размештаја совјетских ракета на Куби, који је могао довести до отвореног оружаног сукоба између САД и СССР-а, али је превазиђен демонтирањем и повлачењем ракета са територије те карибске државе. У смиривању тензија изазваних том кризом и иницијативама Кенедију и Хрушчову, тадашњим лидерима суперсила, да ту кризу реше директним преговорима значајну улогу су имали тадашњи генерални секретар UN У Тант и несврстане земље - чланице Уједињених нација.

⁵³ Само 1960, стекло је независност и укључено у чланство 16 афричких држава и Кипар, а од 1961-1968, још Малта и 16 афричких, шест азијских, три централно-америчке државе.

⁵⁴ Програмом прве декаде UN за развој била је предвиђена обавеза високоразвијених земаља чланица UN да у периоду 1961-1970, за потребе развоја сиромашних земаља издвајају годишње по 0,5 одсто од свог бруто-националног производа.

⁵⁵ Од 1964, када је на иницијативу несврстаних основан у Женеви UNCTAD прерастао је у сталну институцију UN, која је од тада одржавала своје седнице сваке четврте, а од 1976, сваке треће године, увек у другој држави, односно месту.

⁵⁶ Философија "раста кроз трговину", коју су високоразвијене земље промовисале као основну доктрину развоја после ратне "транснционалне" фазе у светској привреди, водила је ка перманентној нестабилности и опадању цена сировина и примарних производа у односу на цене индустријских производа, ометању приступа производа неразвијених земаља на тржишта високоразвијених, релативном смањивању прилива капитала и помоћи неразвијеним земљама, погоршавању услова кредитирања, услова отплате и слично, што је имало за последицу конзервирање производне и извозне структуре неразвијених земаља, односно репродукцију њихове неразвијености и сиромаштва. (Опширније Штајнер, П.: Криза IT, Привредни преглед, Београд, 1980, стр. 85 и даље.)

UNCTAD-a, светска организација током шездесетих и седамдесетих година установила је низ нових институција, фондова и програма, којима је значајно проширила круг сталних преговарачких форума за решавање нагомиланих проблема економског и социјалног развоја неразвијених земаља.⁵⁷

Са избијањем чувене “финансијске кризе” Уједињених нација, 1964,⁵⁸ светска организација је постала попрште веома сложеног надметања и оштре конфронтације конзервативних и прогресивних снага за преузимање политичке иницијативе. Суочене с убрзаним порастом снаге и утицаја несврстаних земаља, конзервативне снаге у UN, пре свега САД, доста грубо су покушале да поврате доминантне позиције у светској организацији, чему се већина чланица UN, а нарочито несврстане земље, достојанствено опирала, с мање или више успеха. У вези с тим, управо на иницијативу тих земаља, пред Генералном скупштином и Саветом безбедности UN покретано је питање заустављања америчког агресорског рата против Вијетнама, али су сви ти вишегодишњи покушаји завршавали углавном на нивоу декларативне осуде те агресије. Такође, на упорно вишегодишње инсистирање несврстаних земаља, Генерална скупштина UN, 1966, званично је окончала мандат Јужноафричке Републике над Намибијом⁵⁹ чиме је официјелно отпочела једна од најсложенијих и најдуготрајнијих акција светске организације за укидање стања незаконите окупације Намибије и рушење тада јединог преосталог бастиона колонијализма и режима расне дискриминације и апартејда на југу Африке.

Отварање процеса детанта седамдесетих година било је, без сумње, почетак уклањања или, барем, неутралисања неких најнеутралнијих извора опасности по међународни мир и безбедност, и то углавном у Европи.⁶⁰ Али, истовремено, означило је почетак перманентног “заобилажења” светске организације од стране блоковских сила и њеног “изоловања” од најзначајнијих проблема савременог света. С друге стране, нагомилане тешкоће унутрашњег друштвено-економског развоја неразвијених земаља, отпори високоразвијених земаља спровођењу одлука Прве и Друге конференције UN о трговини и развоју (UNCTAD) и концентрисано, деструктивно понашање конзервативних снага у UN условили су скрушеност и смањење ангажованости неких несврстаних земаља, што је, наравно, морало да има велике штетне последице по ефикасност деловања светске организације. Заправо, у сенци сукоба два противуречна феномена - тежње несврстаних и других неразвијених земаља да Организација UN решава суштинске проблеме света и настојања блоковских и

⁵⁷ Међу њима посебан значај за неразвијене земље имају: Организација UN за индустријски развој - UNIDO (1967), Светски савет за храну - WFC (1974), Међународни фонд за развој пољопривреде (1977), Центар UN за људска насеља Habitat (1978) и, свакако најпознатији, још раније образовани Програм UN за развој - UNDP.

⁵⁸ “Финансијска криза” UN избила је поводом одбијања Совјетског Савеза да, због почињених тешких грешака у конгоанском случају, уплати свој део доприноса буџету UN за потребе финансирања мировних операција. Криза је само делимично превладана компромисом између њених главних протагониста - СССР-а и САД тек 1973.

⁵⁹ Намибија - раније позната под именом Југозападна Африка, једина је од афричких територија под ранијим мандатом Друштва народа која није била укључена у систем старатељства Уједињених нација. Генерална скупштина UN, још 1953, захтевала је од Јужноафричке Републике да Намибију укључи у старатељски систем, али је она то одбила, настављајући и даље с политиком незаконите окупације, расне дискриминације и апартејда према становништву Намибије, као и према свом већинском становништву.

⁶⁰ Мисли се, пре свега, на решење берлинског проблема, међунемачких односа, односа СР Немачке са Совјетским Савезом, Пољском и Чехословачком у вези с тзв. Брантовом источном политиком, чиме су уклоњене највеће препреке и припремљен терен за одржавање Конференције о европској безбедности и сарадњи 1975, и усвајање чувене Хелсиншке повеље. (Опширније Аћимовић, Љ.: *Проблеми безбедности и сарадње у Европи*, ИМПП и Просвета, Београд, 1978, стр. 31-63.)

високоразвијених земаља да, наводно због "терора већине",⁶¹ само преко механизма међусобног договарања разматрају "ексклузивне и парцијалне проблеме"⁶² делатност UN током седамдесетих година пратили су успеси, али много чешће тренуци "горких разочарења".

Први, у низу ретких успеха које су Уједињене нације оствариле у том периоду везан је за 25. јубиларно заседање Генералне скупштине, 1970, на којем је, после седмогодишњег напорног рада на кодификацији принципа мирољубиве активне коегзистенције, усвојена чувена *Декларација о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава*,⁶³ која је официјелно проглашена саставним делом Повеље.

Четири године касније, Генерална скупштина UN успешно је окончала још 1950, започети задатак усвајања *Дефиниције о агресији*,⁶⁴ али су очекивања да ће се Савет безбедности, приликом разматрања многих међународних сукоба у том периоду, придржавати кодификоване дефиниције о агресији и, сходно томе, доносити одговарајуће одлуке, на жалост, остала изневерена. Међутим, и у таквим околностима Уједињене нације су, с половицим успехом, у два наврата покренуле и организовале механизам мировних операција. Први пут, после арапско-израелског рата (четвртог у хронологији арапско-израелских оружаних сукоба), октобра 1973, у јануару 1974, организоване су Мировне снаге UN (*UNEF-II*)⁶⁵ и упућене на египатско-израелску линију додира на Синају ради надгледања примирја; а јуна 1974, упућене су на Голан пут, после оружаног напада Израела на палестинске логоре на југу Либана, марта 1978, на ту територију су упућене тзв. *Привремене снаге UN за јужни Либан (UNIFIL)*⁶⁷ ради надгледања повлачења израелских снага, успостављања мира и помоћи либанској влади да поврати ефективну власт на том подручју. Ангажовање *UNEF-II* окончано је 24. јула 1979, са закључивањем египатско-израелског споразума у Кемп Дејвиду (САД), а мисије *UNDOF* и *UNIFIL* још трају.

У том раздобљу, у билатералним преговорима блоковских сила или у оквиру тада већ проширеног Комитета за разоружање у Женеви⁶⁸ постигнуто је више значајних споразума о ограничењу и контроли наоружања,⁶⁹ којима је приступила

⁶¹ Тезу о наводном "терору већине" у UN лансирале су САД управо у периоду када су несврстане земље чланице UN, као изразита већина, настојале да својим појачаним и координираним акцијама допринесу ефикаснијем раду светске организације.

⁶² Ради се, пре свега, о проблемима разоружања (SALT, SOSIN и другима) и неким проблемима светске привреде (нафта, енергија итд.) који су били веома значајни за велике силе и високоразвијене земље, а које су оне желеле да разматрају само у оквирима међусобних преговора и изван Уједињених нација.

⁶³ Декларацијом је обухваћен и прецизиран садржај начела: уздржавања од претње силом или примене силе; мирног решавања међународних спорова; неинтервенције у послове који спадају у националну надлежност државе; равноправности и самоопредељења народа; суверене једнакости држава; дужности држава да сарађују једна с другом и савесног испуњавања обавеза преузетих у сагласности са Повељом Уједињених нација.

⁶⁴ Дефиниција агресије је усвојена Резолуцијом 3314 (XXIX) Генералне скупштине од 14. децембра 1974. О садржају и тумачењу елемената дефиниције. (Опширније: Г. Перазић, *Међународно ратно право*, ВИНЦ, Београд, 1986, стр. 54-58.)

⁶⁵ О *UNEF-II*, опширније: *The Blue Helmets*, A. Rivier, Of United Nations Peace Keeping, 1990, стр. 79-98.

⁶⁶ О *UNDOF*, опширније: исто, стр. 99-110.

⁶⁷ О *UNIFIL*, опширније: исто, стр. 111-152.

⁶⁸ Комитет за разоружање у Женеви, 1959, када је основан, имао је 10 чланица (по пет из оба блока), али је на изричите захтеве несврстаних земаља више пута прошириван, па је 1978, имао укупно 40 држава чланица.

⁶⁹ Поред већ раније потписаних Уговора о забрани нуклеарних проба у атмосфери, космосу и под водом (1963), Уговора о Космосу (1967), Уговора о забрани уношења нуклеарног оружја у Латинску Америку (1967) и Уговора о забрани неширењу нуклеарног оружја (1968), током седамдесетих година су потписани и ступили на снагу: Уговор о забрани постављања нуклеарног и другог оружја за масовно уништавање на дно мора и океана и њихово подземље (1971); Конвенција о забрани употребе у војне или било које друге непријатељске сврхе технике за модификацију човекове

већина чланица UN, а 1975, ступила је на снагу и *Конвенција о забрани развоја, производње и стокирања бактериолошког оружја*,⁷⁰ као први и до тада једини међународни инструмент који садржи мере стварног разоружања. Да би се реafirмисала и ојачала улога Организације UN у области разоружања, а на иницијативу несврстаних земаља чланица UN, од 23. маја до 30. јуна 1978, у Њујорку, одржано је Прво специјално заседање Генералне скупштине UN о разоружању. Међутим, остале су изневерене наде и очекивања да ће усвајање Завршног документа (са Декларацијом и Програмом акције) на том заседању - којим је *Комисија за разоружање постављена као стално дебатно тело UN за разоружање* (састављено од свих држава чланица UN) и којим су успостављене чвршће везе с Комитетом за разоружање у Женеви⁷¹ - означити позитиван заокрет на путу ка стварном разоружању.

Обесхрабрујући резултати остваривања прве и почетак остваривања *Друге декаде UN за развој*,⁷² показали су сву сложеност и тежину кризе међународних економских односа,⁷³ која је нарочито тешко погађала неразвијене земље и доводила у питање могућност постизања макар и дела прокламованих циљева. У вези с тим, Генерална скупштина UN, прихватајући становиште несврстаних и других неразвијених земаља о *неопходности корените измене постојећег међународног економског поретка као услова превладавања светске економске кризе и јаза између високоразвијених и неразвијених земаља*, и на њихову иницијативу, у мају 1974, одржала је своје *Прво специјално заседање о економским проблемима*. На том заседању усвојени су *Декларација и Програм акције за "успостављање новог међународног економског поретка заснованог на правичности, сувереној једнакости, међузависности, општим интересима и сарадњи између свих држава"*, образовани су *Специјални програм и Специјални фонд за пружање ванредне и додатне помоћи неразвијених земаља* које су најтеже погођене економском кризом,⁷⁴ а крајем 1974, донета је и чувена *Повеља о економским правима и дужностима држава*,⁷⁵ којима је требало да се означи прекретница у обликовању новог, праведнијег и стабилнијег система светских економских односа. До такве прекретнице, пре свега због отпора и опструкција

средине (1974); Споразум о нуклеарним удесима (1971); Споразум о спречавању инцидената на отвореним морима (1972) SALT-I (Уговори о противбалистичким ракетама и Приврмени споразум о ограничењу стратегијских офанзивних ракета) из 1972; Уговор о ограничењу подземних проба нуклеарних оружја (1974); Уговор о подземним нуклеарним експлозијама у мирољубиве сврхе (1976); и SALT-II споразуми из 1979. О садржају тих уговора споразума, видети: World Armaments and Disarmament, SIPRI, Yearbook, 1972; (стр. 517-541), 1973; (стр.20-30), 1975; (стр. 458-459), 1977; (стр. 381-397); 1980 (стр. 245-274).

⁷⁰ О садржају и значају Конвенције опширније: SIPRI, Yearbook, 1972, стр. 517-522; *Наоружање и разоружање у нуклеарном добу* (превод Сипријеве студије), Глобус, Загреб, 1978, стр. 131-141.

⁷¹ О садржају завршног документа и Комисији за разоружање опширније: Спољнополитичка документација, бр. 6/1978, ИМПП, Београд, стр. 474-488; и Југословенски преглед - информативно документарне свеске, бр. 7-7/1978, Београд, стр. 314-316.

⁷² Друга декада UN за развој проглашена је за период 1971-1980. Програмом за ту декаду било је предвиђено да, као и у време спровођења прве декаде, високоразвијене земље издвајају 0,7 одсто (касније је то повећано на један одсто) од свог бруто-националног дохотка за потребе развоја неразвијених земаља, а стварна издвајања су (изузимајући Шведску) једва достигала, у просеку 0,33 одсто.

⁷³ Почетком седамдесетих година свет је био уздрман распадом Међународног монетарног система, вишеструким повећањем цена нафте, све израженијом инфлацијом, исцрпљивањем резерви хране и све већим теретом дуговања свих, а нарочито неразвијених земаља.

⁷⁴ О документима Првог специјалног заседања Генералне скупштине UN о економским проблемима видети: *Резолуција Генералне скупштине UN* бр. 3281, од 12. децембра 1974.

⁷⁵ Повеља о економским правима и дужностима држава, коју је сачинио Мексико, а коју су подржале све несврстане и остале неразвијене земље, усвојена је децембра 1974, за време 29. редовног заседања Генералне скупштине Уједињених нација.

високоразвијених земаља⁷⁶ није дошло, па је Генерална скупштина 1980, сазвала *Друго специјално заседање о економским проблемима*, на којем је требало да се усвоји решење о “*модалитетима преговора о акцијама за успостављање новог међународног економског поретка и Међународној стратегији за трећу декаду развоја (за период 1981-1990)*”. Усвајање очекиваних решења, и то само о неким питањима трговине и сировина, одлагано је и продужавано и каснијих година, чиме је само потврђена неспремност високоразвијених да зауставе, или барем ублаже “агонију” сиромашног дела света.

С ослонцем на снажну и континуирану подршку UN, народи преосталих колонија су у том периоду успешно довршавали вишегодишњу антиколонијалну борбу. Чињеница да су ти народи стекли политичку независност и да су њихове новостворене државе укључиване у чланство UN, наговештавала је дефинитивно окончање епохе колонијализма.⁷⁷ И поред дугогодишњег, отвореног пркошења расистичког режима Јужноафричке Републике и опструкције неких западних сила, UN су, захваљујући напорима несврстаних земаља чланица, наставиле да предузимају мере и акције за укидање режима расне дискриминације и апартхејда и стицање независности народа Намибије.⁷⁸ Непосредно инспирисане тим активностима, али и глобалном потребом да се укину сви облици дискриминације, неједнакости и угрожавања елементарних људских права и основних слобода, Уједињене нације су 1973, усвојиле *Међународну конвенцију о уклањању и кажњавању злочина апартхејда*, а три године касније ступио је на снагу *Пакт о грађанским и политичким правима* (донет 1966), којим је крунисана њена дугогодишња делатност на обогаћивању и осавремењавању међународног права.

Осамдесете године карактерише даље заоштравање међународних односа, започето крајем седамдесетих година, у чему се по значају и последицама издвајају настављање међублоковског надметања у наоружању, избијање бројних нових кризних жаришта и ратних сукоба и замирање активности несврстаних земаља. Лансирањем чувеног Регановог доктринарног концепта “Рат звезда”,⁷⁹ надметање водећих блоковских сила у наоружавању добило је нове подстицаје, али су, истовремено, били и све израженији захтеви демократске међународне јавности да се, са мера ограничења и контроле наоружавања приступи акцијама стварног разоружања и посебно, радикалној редукцији огромних стокова стратегијских нуклеарних оружја.⁸⁰

⁷⁶ У вези с тим, високоразвијене земље су настојале да, у оквиру посебне Конференције “Север-Југ” (први пут сазване 1975, у Паризу) наметну решавање само оних проблема (на пример, нафте, тзв. простих производа и појединих сировина) који су за њих имали суштински значај, а за решавање проблема опадања извозних прихода, терета презадужености, олакшавања отплате дугова и других недаћа неразвијених препоручивале су селективни и појединачни приступ од случаја до случаја. Конференција “Север-Југ” после неколико неуспелих покушаја, напуштена је као преговарачки форум, али је стратегија високоразвијених земаља да преговарају само о производним и економским проблемима оних неразвијених земаља за које је чврсто везана судбина “транснационалног” капитала остала неизмењена.

⁷⁷ У том периоду примљена је у чланство UN још 21 новостворена држава (осам са територије Африке, седам Централне Америке и шест са територије Азије и Океаније). Од некадашњег колонијалног царства преостала је још територија Зимбабвеа и неколико мањих колонијалних енклава на територији Централне Америке.

⁷⁸ Међу најзначајнијим мерама и акцијама су: завођење политичко-дипломатских и економских санкција 1967, против режима Јужноафричке Републике; оснивање Савета UN и именовање комесара UN за Намибију; доношење Декларације и Програма акције за подршку самоопредељења и независности Намибије; доношење Плана акције и формирање Групе UN за пружање помоћи при преносу власти у Намибији.

⁷⁹ Ради се о стратегијској одбрамбеној иницијативи, заснованој на замисли о развоју, изградњи и постављању система противракетне одбране САД у космосу (основ дејства и употребе - ласерска технологија), коју је амерички председник Роналд Реган промовисао 20. јануара 1988, приликом свог обраћања америчком конгресу о стратегији националне безбедности Сједињених Држава.

⁸⁰ У вези с тим, значајно је да су водеће блоковске силе саме дошле до сазнања о бесмислености даљег одржавања и повећавања “баласта” стратегијских нуклеарних оружја, па су најавиле почетак преговора о њиховом смањењу (START) за лето 1982, у Женеви.

Распламсавање ирачко-иранског рата,⁸¹ настављање израелске агресије у Јужном Либану од 1978, и ратних сукоба у Кампуџији, Авганистану, источној и западној Африци и централној Америци (Никарагва) увећавали су разједињеност и политичку поларизацију несврстаних земаља око оцене и приступа решавању тих ратних сукоба, што је умањило њихову способност ефикасног утицаја на разрешавање тих проблема у Уједињеним нацијама. У таквим међународним околностима, управо на инсистирање несврстаних земаља, у лето 1982, сазвано је Друго специјално заседање Генералне скупштине о разоружању,⁸² мада је унапред било извесно да се на њему не може постићи никакав значајнији напредак. Наиме, Комитет за разоружање у Женеви имао је задатак да, на основу “елемената” и докумената које је раније припремила Комисија UN за разоружање, пре почетка Другог специјалног заседања припреми тзв. свеобухватни програм разоружања. Будући да Комитет за разоружање свој задатак није обавио, Друго специјално заседање је протекло у јаловим настојањима да се тај задатак исхитрено заврши, у међусобним оптужбама блоковских сила и испразним дискусијама, па је било сасвим логично што је окончано потпуним неуспехом.

Међутим, пет година касније, након вишегодишњих билатералних преговора, САД и Совјетски Савез су склопили Споразум о елиминисању нуклеарних ракета средњег и краћег домета,⁸³ и сагласили су се да наставе преговоре о редукацији стратегијског офанзивног наоружања. Тиме су већ створене могућности за предузимање опсежнијих акција на плану разоружања, па је у јуну 1988, Генерална скупштина UN сазвала Треће специјално заседање о разоружању. Завршни документ са усаглашеним елементима програма општег и потпуног разоружања који је усвојен на том заседању, на жалост, није довео до прекретнице и напуштања доминантног концепта ограничења контроле наоружања.

Осамдесете године ће остати упамћене као раздобље готово потпуног замирања значајних напора и акција светске организације на остваривању прокламованог смањења јаза између високоразвијених и неразвијених земаља, олакшавању неподношљивог терета дуговања⁸⁴ и интензивирању помоћи за развој сиромашних земаља и њиховом извлачењу из “заробљеништва” опште беде и заосталости.⁸⁵ У тој “изгубљеној деценији за сиромашне” настављена је тенденција ерозије цена извозних производа (сировина и примарних производа) неразвијених земаља, што је, уз јачање протекционизма и других мера ванекономског затварања тржишта високоразвијених земаља за мануфактурне производе, водило ка даљем, драстичном опадању извозних прихода неразвијених и сужавању ионако скромне основе њиховог развоја.

Опседнутост високоразвијених земаља решавањем својих проблема рецесије, нестабилних монетарних односа, високих буџетских дефицита, уједначавања трговинских биланса и незапослености, и њихова, више деценија потврђивана наклоност ка фаворизовању међусобне трговине, још више је заострила услове ионако

⁸¹ Ирачко-ирански рат је трајао од септембра 1980, до 20. августа 1988, када су, након вишедневних преговора у Женеви и Њујорку, зараћене стране склопиле споразум о примирју.

⁸² Заседање је отпочело 7. јуна и трајало без прекида до 10. јула 1982. (Опширније Беблер, А.: *Друго специјално заседање Генералне скупштине о разоружању*, Политичка мисао, 3/1982, стр. 241-258.)

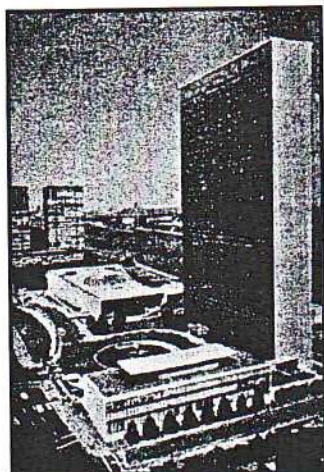
⁸³ До потписивања Споразума дошло је 8. децембра 1987, приликом састанка Регана и Горбачова у Вашингтону. Споразумом је предвиђено, поред осталог, обострано елиминисање ракета средњег домета (1000-5500 км) и краћег домета (500-1000 км), које се лансирају са земље, као и лансера таквих ракета.

⁸⁴ На пример, дугови неразвијених земаља су већ крајем осамдесетих година премашили фантастичну цифру од 1.300 милијарди америчких долара. Већина неразвијених земаља је присиљена да више од 50 одсто својих извозних прихода издваја за отплату дугова, а група најнеразвијенијих није уопште способна да своје дугове отплаћује.

⁸⁵ Довољно је илустративан податак да је национални доходак у неким најнеразвијенијим земљама једва достигао ниво од 250 америчких долара, док је истовремено, у многим високоразвијеним већ премашио износ од 30.000 долара годишње по глави становника.

још није окончана. Извесно је, такође, да се међу њима, по сложености, масовности,⁸⁹ значају, па и могућим последицама по будућност механизма мировних операција UN уопште, издваја акција снага UN за заштиту (UNPROFOR) на простору бивше СФРЈ.

И као последња и најдискутабилнија, без правих визија за даљи опстанак ове светске организације, односно њених мировних операција (којој се једино може приписати као позитивно опомена за будућност) је UMNIK, снаге распоређене на Косову и Метохији, односно делу Савезне Републике Југославије. Да ли ће се захваљујући њој свет поново поделити, показаће време!

⁸⁹ Стварно ангажоване снаге UNPROFOR-a на простору претходне Југославије достигле су још у марту 1994, величину од 37.587 припадника, а крајем априла 1995, више од 40.000 припадника, тако да су то најмасовније мировне снаге у досадашњој историји Уједињених нација.

2.

ЈУГОСЛОВЕНСКА КРИЗА

2. ЈУГОСЛОВЕНСКА КРИЗА

У везоследном и некритичком разматрању питања актуелне кризе у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, у неким политичким круговима Запада, потпуно је запостављена потреба да се нађе одговор на питање како је дошло до кризе и зашто се догодио грађански рат. Занемарене су битне чињенице и избијање сукоба се, готово искључиво, објашњавало чисто политичким разлозима. Разуме се да је тражење узрока сукоба у политичкој сфери оправдано. Међутим, да би се утврдили истина о ономе шта се догодило, врло је важно утврдити ко је, када и зашто прибегло насиљу, односно којим се политичким разлозима и циљевима оправдавала употреба силе на просторима СФРЈ.

Већи део светске јавности, а поготово политички кругови, нису били расположени за овакав угао гледања. Наместо било какве анализе, било је много једносмислености и изгледа више у складу са тренутним политичким интересом, све објашњавати великосрпском политиком, тежњом за стварање Велике Србије, српском хегемонијом подржаном српском армијом и сличним констатацијама.

Посебно је индикативно да на неистине није било адекватног, ваљаног и потпуно аналитичког одговора, ни из званичних нити из научних југословенских кругова.

Извесно је да је неизбежан тренутак када ће се морати проговорити језиком чињеница, демистификовати истина о стварним узроцима оружаних сукоба у претходној Југославији и пронаћи одговори о степену одговорности појединих актера тих сукоба.

2.1. Општи чиниоци подстицаја, развоја југословенске кризе

Крајем XX века, стање безбедности на Балкану битно профилише рушење југословенске федерације, уз сукобе њених бивших република око наслеђа бивше федералне државе и борбе великих сила за остваривање нових сфера утицаја на овом простору.

Између ових збивања протеже се једно дуго раздобље (од готово једног века) у коме Балкан постаје синоним за појам "буре барута", односно простор сталног сукобљавања великих европских и светских сила око прерасподеле сфера интереса и сукцесивних ратова балканских држава око спорних територија и остваривања супротстављених националних интереса и циљева.

Највећи геостратегијски значај Балкан је имао у првим деценијама овог века, када су се велике европске силе сукобљавале око наслеђа турске империје и сфера утицаја на Балкану. У то време Балкан је представљао значајан елемент у европској равнотежи снага и у њиховом настојању да стекну одређену предност у Првом светском рату⁹⁰.

Између два светска рата Балкан је био веома значајан за одмеравање снага великих европских сила.

⁹⁰ Петковић, Р.: *Безбедност на Балкану, безбедност или утопија*, Међународна политика, бр.1016-17, 1993, стр. 7.

У току Другог светског рата, са становишта главних праваца експанзије хитлеровске Немачке, па и стратегијских преокупација великих савезничких сила, геостратегијски значај Балкана приметно опада.

Премда је након Другог светског рата тзв. "гвоздена завеса"⁹¹ пресекала и Балкан, о токовима и циљевима хладноратовског сукобљавања на овом простору одлучивало се у центрима моћи и политичким круговима изван њега. Додуше, ни један ни други блок нису одустајали од својих аспирација, али се према Балкану нису односили као према подручју које битно одређује глобалну конфронтацију и одлучује о исходу рата или мира.

Ово опадање геостратегијског значаја Балкана било би вероватно настављено и после распада Истичног блока и краја биполаризма, нарочито због све драстичнијег заостајања овог простора за токовима европске интеграције, да почетком деведесетих година није дошло до разбуктавања кризног жаришта на Балкану, оличеног у рушењу југословенске федерације, плимни насилних сецесија и међунационалним ратним сукобима.

Наиме, на балканском простору су често повлачене границе поделе које су биле последица сукоба означаваних као борбе и поделе интересних сфера између Истока и Запада.

У ситуацији присуства америчке флоте у Медитерану, доминантног утицаја у Грчкој и Турској, а совјетског у осталим балканским земљама и Мађарској у време хладног рата, Балкан је реafirмисао стару геостратегијску и геополитичку позицију, а конфронтације две суперсиле у току хладног рата означавала је њихове идеолошке, политичке и друге интересе и претензије и супротстављање поморске и континенталне стратегије.

Док су границе интересних сфера у централној Европи биле стабилне и уважаване, суперсиле и њихови војно-политички савези показивали су интерес за промену односа снага на Балкану, што је потврдила промена међународног положаја Југославије 1948. и 1967, (улазак совјетске флоте у Медитеран), као и излазак Албаније из Варшавског уговора. Тако је дошло до поделе међународне позиције шест балканских земаља на три групе држава:

- (а) Грчку и Турску, као америчку, а касније и нато-зону доминације;
- (б) Бугарску и Румунију, као совјетску интересну сферу и
- (ц) Албанију и Југославију као релативно независне и ванблоковске земље, од којих је прва била самоизолована, а друга имала значајну улогу као "тампон-зона" на граници интересних сфера и као несврстана земља.

До 1948, границе интересних сфера суперсила и блокова ишле су југословенским западним границама, а после сукоба са СССР-ом њеним северним и источним границама, а бугарско-грчка и бугарско-турска граница представљале су директан додир сила два блока на Балкану. СФРЈ је тако, све до краја, представљала битан елемент равнотеже снага кроз који су се испољавале све карактеристике

⁹¹ Овај израз добио је политички значај после познатог говора В.Черчила у Фултану, који га је тада први пут употребио и дао му одређено политичко-идеолошко значење. Признајући поделу света на два система или блока, Черчил је изнео своју "теорију" да постоји "слободан свет" и свет "иза гвоздене завесе". Овај термин означава затвореност социјалистичких земаља и неслободу у њима.

хладног рата: стање продуженог активног сукоба суперсила (империјализма и хегемонизма), поларизације односа око суперсила, затвореност једних према другима, хијерархијска структура односа, преузимање заштитничких обавеза и “покровитељство”, психолошко-пропагандни наступи и идеолошке конфронтације, трка у наоружавању и равнотежа снага.

Сукоб Југославије са СССР-ом значио је почетак значајних промена у унутрашњој и спољној политици Југославије, њеном међународном положају и односима са свим групама држава. Користећи свој стратегијски положај и значај за односе у биполарном систему она је постала елемент европске и глобалне равнотеже снага на граници интересних сфера. Користећи искуства која је стекла у односима са великим силама, успела је да изгради оригиналну спољнополитичку оријентацију, различиту од свих других балканских и европских земаља, и постала оснивач и активни носилац политике несврстаности на антиблоковској основи.

Када се простор Балкана посматра као целина, у географском, геополитичком и стратегијском погледу, а “односи свих шест балканских земаља као подсистем односа у Европи, тада се он не налази ни с једне ни с друге стране” линије европске поделе, “него је посебан случај унутар европске поделе”, јер у мирнодопским условима такво посебно третирање Балкана и његових шест земаља има очигледно одређен смисао, посебно у вези са неким питањима од заједничког интереса за те земље, односно за њихове регионалне односе у областима неполитичке природе.⁹²

Пошто совјетска интересна сфера после 1948, није досезала до Јадрана, СССР је после уласка са флотом у Медитеран (1967) покушавао да добије од Југославије право коришћења њених лука за своју средоземну флоту. У томе није успео, а из југословенских дипломатских извора је познато да је Тито девет пута одбио Брежњевљев захтев у овом смислу.

Југословенска војна доктрина је полазила од става да “ратна дејства ширих размера на јужноевропском војишту тешко да би се могла изводити а да се не захвата и југословенски простор у целини или неки његови делови”, због чега се сматрало да “у одређеној војностратегијској ситуацији такав геостратегијски положај Југославије може бити један од разлога за оружану агресију”, како се истицало у “Стратегији оружане борбе” (1983) као званичном документу. Сматрало се, наиме, да “највеће опасности за безбедност СФРЈ произилазе из понашања суперсила у Медитерану и њихове борбе за потискивање противника, ширења свог утицаја и тежњи ка апсолутној доминацији”⁹³.

У постхладноратовској ери, у специфичном контексту збивања у простору претходне СФРЈ, поново се помиње могућност успостављања различитих осовина на Балкану:

- Муслиманска осовина обухватала би Турску, Албанију и Муслимане у Босни и Херцеговини, с тим што би њој инклинирали Албанци на Косову и Муслимани у рашкој области;
- Православна осовина која би обухватала Русију, Србију, Црну Гору, Грчку и Румунију, а потенцијално и Бугарску и Македонију;

⁹² Матес Л.: Балкан у савременој светској политици, Зборник радова: Балкан крајем осамдесетих година, Београд, 1987, стр. 68.

⁹³ Средоземље и безбедност СФРЈ – Завршна студија, Београд, 1982, стр. 117.

- Католичка осовина која би означавала продор германског фактора на подручје Балкана, са ослоном на Словенију и Хрватску.⁹⁴

Пошто верски фактор није једини, па ни одлучујући у груписању држава, ове шпекулације о формирању верских осовина на Балкану немају чвршће упориште у реалним околностима. Међутим, оне су добра илустрација за тезу да су сви досадашњи регионални савези, с обзиром на изукрштаност и супротстављеност балканских интереса, више били у функцији сукоба него мира на Балкану. Сви су они углавном били инструмент једне групе балканских држава у борби против друге. У ретким приликама доприносили су одржавању равнотеже снага и могли су представљати елемент стабилности, али су у крајњој линији били израз и инструмент раздора на Балкану. Настојања да се успостави мултилатерална и свеобухватна сарадња балканских држава, достигла су кулминацију успостављањем Конференције министара иностраних послова балканских земаља (на иницијативу Југославије) 1988, али је рушење претходне СФРЈ допринело и њеном краху. Консултације појединих балканских земаља више су у функцији фиксирања става према кризи у претходној СФРЈ и промовисања неких заједничких интереса него груписања земаља на балканском простору.

С обзиром на тешко историјско наслеђе на Балкану, препуно тачака раздора, као и нове антагонизме, који су избили у први план рушењем СФРЈ, мир и стабилност на Балкану могли би се постићи једино успостављањем свеобухватног регионалног балканског система безбедности.

Када је о томе реч, није неоснована теза да већ постоје неке основне претпоставке и реалне могућности за обликовање једног, специфичног балканског система, свакако као интегралног дела европског, утемељеног у оквиру Конференције о европској безбедности и сарадњи, односно Организације о европској безбедности и сарадњи,⁹⁵ и светског система безбедности, у оквиру организације Уједињених нација. Због тога би свеобухватни регионални систем на Балкану требало посматрати као неку врсту пакта или савеза свих балканских земаља, који би могао бити институционално везан за ОЕБС или укључен у регионалне споразуме предвиђене Главом VIII Повеље UN.

Да би се што пре стигло до тог циља, значајно би допринело укључивање свих балканских земаља у процес европске економске интеграције. На тај начин балканске земље би објективно биле принуђене да остваривање својих националних интереса траже кроз сопствени привредни развој и међусобно економско и технолошко

⁹⁴ Петковић Р.: *Безбедност на Балкану, безбедност или утопија*, Међународна политика, бр.1016-17, 1993, стр. 7.

⁹⁵ Нестанком равнотеже снага и распадом СССР-а (и СФРЈ) дошло је до битних геополитичких промена у европским односима и посебно до изразито јаче позиције уједињене Немачке и њеног утицаја, као доминантне европске силе, на све европске токове и доносе. У току промена КЕБС се, по природи ствари, одмах наметнуо као незаобилазни оквир и инструмент колективних напора за консолидовање новонасталих прилика и обликовање регулативних механизма нових односа у овом делу света. Нова Организација о европској безбедности и сарадњи толико се институционализовала да суштински више са КЕБС-ом нема никакве сличности. У њој не постоји никаква преговарачка равнотежа која је била битна за КЕБС; нема процеса усаглашавања ставова, јер не постоје више различите групе европских држава; нема заједничког именованог интереса свих актера односа; консензус нема апсолутну важност као раније; процес одлучивања је неуравнотежен, јер је као целина остала само "моћна група западних земаља". Док је КЕБС имао активност у три области односа ("три корпе") данашња активност Организације суштински се свела на "процес управљања кризама", што показује бројност њених мисија (десет), општих механизма (четри) и посебних механизма (два), као и постојање Високог комесаријата за избеглице и Бироа за демократске институције и људска права, поред општих органа и тела (самит, савет, председавајући, комитет и генерални секретар). Види шире Стојковић М.: *Међународна политика*, бр.1030, 1995. стр. 8.

надметање, а не у сну о територијама, као што је то готово увек било у прошлости. Несумњиво је, наиме, да би једино тим путем балканске државе стекле реалне шансе за улазак у развијени систем Европске заједнице, у коме су заједништво интереса и јединствено утврђена политика стварања неке врсте економске уније балканских земаља, као почетне етапе у стварању кредибилитета за укључивање у чланство Европске заједнице, будући да је извесно да ће пред "вратима" ове заједнице многе од балканских држава још дуго чекати.

Не треба, наравно, испустити из вида ни могућност укључивања балканских земаља у НАТО. Две од њих се већ налазе у НАТО-пакту (Грчка и Турска), а оне друге које су биле у Варшавском уговору налазе се у Савету за сарадњу НАТО-а (Бугарска, поред ње и небалканске земље Мађарска, Чешка и Словачка). Тим путем ће вероватно кренути и неке државе које су настале на тлу бивше Југославије. Међутим, остају најмање два отворена питања: прво, да ли ће НАТО желети да прими у своје редове државе Балкана које се налазе изван подручја његовог примарног деловања, и друго, да ли ће сам НАТО преживети?

2.2. Непосредни узроци рушења СФРЈ

Стратегијски и геополитички положај Балкана почео је да се мења тек као последица совјетске "перестројке" и "новог политичког мишљења" Горбачова, односно краја реалсоцијализма и совјетске интересне сфере (нестанком Варшавског уговора и СЕВ-а), а тиме и нестанком линије европске поделе.⁹⁶ Неоспорно је да су, пре свега, екстензивност привредног развоја, неефикасност дириговане економије и озбиљно економско-технолошко заостајање СССР-а за Западом, а потом и све видљивије заоштравање међунационалних тензија и неспоразума, пресудно утицали не само на ерозију статуса СССР-а, као светске суперсиле, већ и на радикалну промену глобалног односа снага у Европи и у свету, а посебно у односима између двеју до тада неприкосновених блоковских велесила.⁹⁷

Суштинским променама у глобалним и европским односима претходио је унутрашњи процес дезинтеграције међу југословенским републикама (народима). Он се испољавао кроз афирмацију националне економије и националних партија (СК по републикама), кроз преовладавање националистичких над другим интересима и опредељењима, што је заједно са снажном подршком спољних чинилаца омогућило надвладавање снага сецесионизма над онима које су се залагале за очување федерације. Ватикан и католичка црква, Немачка, Аустрија и Мађарска, пружиле су безрезервну, отворену дипломатску и материјалну подршку сецесионистичким републикама, а затим су им се придружиле и Европска заједница и САД, као и снаге исламског фундаментализма. Спољни актери који су подржали политику "балканизације" Југославије у почетку југословенске кризе, покушали су да себи обезбеде формално

⁹⁶ Успелико је и уједињење Немачке, а дојучерашње источноевропске земље, тачније већина њих, реafirмисале су своју историјску традиционалну позицију средњоевропских земаља које, мање или више, вољно улазе у сферу немачког интереса и утицаја. Престанком блоковске политике и интересних сфера, Југославија је "изгубила своју кључну улогу у стратешким размишљањима Запада", јер "више није била елемент равнотеже снага...којег се нико није могао опрећи", нити "проблем глобалног значаја, него у најбољем случају, једно европско питање, додуше на периферији континента". Ракочевић Ж.: *Корени и геополитичка димензија југословенске кризе*, Војно дело, 1991, стр. 21-87.

⁹⁷ Реутер Ј.: *Улога Југославије у променеј Европи*. Реферат на научном скупу на Факултету политичких наука у Београду (децембар 1990), стр. 21.

оправдање истицањем декларативне подршке јединству и интегритету Југославије, све дотле док та криза није прерасла у отворене оружане сукобе, када су дефинитивно одустали и од таквог изговора.

Постајало је све видљивије да се, са избијањем југословенске кризе, а у оквиру већ поремећене биполарне равнотеже у глобалним европским и светским размерама, појављују интереси за прераспodelу утицаја у зони Балкана, као вратима Медитерана и Блиског Истока.

Најпре прикривено, а потом све отвореније ескалирају претензије, оне историјски наслеђене, пригушене али и нове, да се у створеном вакууму изграде нове стартне позиције и обезбеди трајно присуство и утицај на том простору.

У оваквим околностима, спољни интереси везани за југословенски простор представљају посебно сложен сплет веома различитих фактора: стратешки циљеви водећих земаља у односу на њихове глобалне интересе и специфичне обзирности и према земљама других простора (исламске земље...); тражење и маргиналних повода за стратегијско учвршћење хомогености савезништва које је у процесу даље изградње (Европска заједница, на пример); интереси САД за очување свог присуства у све широј и осамостаљенијој Европи (НАТО); утркивање земаља бивше Источне Европе у повезивању са садашњим западноевропским механизмима; укључивање југословенског фактора у збивања на унутрашњој политичкој сцени појединих земаља (САД, Русија, Мађарска...). Под дејством свих ових фактора укупан међународни оквир развоја на бившем југословенском простору постаје још сложенији.

Амерички интереси на Балкану

Када је реч о узроцима кризе у претходној Југославији, није наодмет нити безначајно подсетити се на мишљења неких аутора, пре свега из западних земаља, који су мање или више тачно, предвидели догађаје који ће се десити почетком деведесетих година овог века на простору Балкана и некадашње Југославије.

На пример, Х.Хартл у својој књизи *Јединствени и независни Балкан, Историја једне политичке визије*, између осталог каже, да се политичка визија и идеја "јединственог и независног" Балкана није никад могла остварити. "Македонски

проблем", по његовој оцени, представља и представљао је основну сметњу зближавању и евентуалном уједињењу источнобалканских народа. На простору Балкана постоји десет нација, шест држава, од којих је пет основано на принципу "Једна држава – једна нација". Једино Југославија организована на федеративном принципу. "Релефни балкански мозаик" допуњавају бројне националне мањине, што је последица вишевековне туђинске владавине.

У закључку Хартл наводи прогнозе о будућности Балкана. Међу осталима, предвиђа и могућност да се југоисточна Европа распадне на мноштво појединачних држава. Ова хипотеза, у сваком случају, односи се на СФРЈ јер је једино она била вишенационална.

У предвиђањима о будућности Југославије после Титове смрти и о односу САД према Југославији, несумњиво најкомплекснију и најпровокативнију оцену дао је Збигњев Бжежински, својевремено саветник америчког председника за националну безбедност. Он је пре XI конгреса социолога (одржан у Шведском граду Упсали, од 13-19. августа 1978), информисао о неким спољнополитичким гледањима америчких стратега на светска збивања. Део излагања је посветио Југославији. Као закључак о југословенској политици, између осталог наводи да је Тито, првенствено својим личним међународним угледом и искуством, успео да оствари равнотежу у односима Југославије према Истоку, Западу и трећем свету. Та равнотежа није статична и непроменљива, већ прилично крхка и динамична. Велико је питање колико ће Титови наследници бити у стању да такву равнотежу сами одрже после Тита.

Говорећи о унутрашњој политици Југославије,⁹⁸ он наводи три групе питања:

- 1) "Привредна ситуација – која је веома озбиљна. Систем самоуправљања, а посебно разбијање великих привредних организација на основне организације удруженог рада, смањило је ионако недовољну ефикасност југословенске привреде. Спољни дугови, који постају све већи, посебно они у западним земљама, представљају огроман терет за привреду. Незапосленост, проблем не само привредни него и политички, јер се западноевропско тржиште радне снаге све више затвара за југословенске раднике. Ангажовање страног капитала даје врло ограничене резултате због бојазни промена у посттитовском времену. Привредне тешкоће су велика шанса за појачани утицај на југословенску политику, јер се потребе за страним кредитима и технологијом не смањују, него расту."
- 2) "Међунационални односи – као главни фактор могућег разбијања. Иако нема сумње да су националистичке снаге значајно присутне, ипак се њихов утицај често прецењује. Снаге национализма објективно су далеко од могућности да озбиљније угрозе јединство Југославије, па чак и у случају директног сукоба." Очигледно је да се Бжежински у овој процени преварио, јер управо су националистичке и сепаратистичке снаге уз помоћ иностраног фактора срушиле СФРЈ.
- 3) "Савез комуниста – стање у њему, има изузетно важну улогу у разматрању судбине Југославије, али и стање одбрамбених могућности земље. Ту се намећу две основне констатације: по свом командном саставу Југословенска армија представља несумњиво сигуран ослонац режиму, против евентуалних спољних непријатеља али и против евентуалних унутрашњих немира, међутим само док је Тито жив. У

⁹⁸ Brzezinsky Z.: *Стратегија и политика САД према Југославији*, Омладинска искра, Сплит, 1987.

случају оружаног конфликта, Армија ће бити сигуран ослонац против унутрашњег непријатеља.” И ту се опет преварио, када је реч о Армији претходне СФРЈ.

Када је реч о будућој стратегији САД према Југославији, Бжежински истиче:

“1) Основни стратешки циљ САД према Југославији јесте status quo. Треба, у ствари, настојати да се спољна политика Југославије не мења. То је битна разлика у односу на стратегијске циљеве СССР према Југославији, будући да Совјети имају за циљ промену statusa quo и враћање Југославије у комунистички лагер. Разлог што је стратегијски циљ САД релативно скроман јесте тај што се у том раздобљу у Југославији могу догодити само такве промене које ће ићи на уштрб интереса САД и слободног света. Наиме, савезници на које се може ослонити политика САД у самој Југославији исувише су слаби да би могли постојеће стање окренути у корист интереса САД.

2) Крајњи циљ САД у Југославији јесте уклањање комунистичке владавине у било којој форми. Тај циљ се у догледно време не може остварити и његова реализација зависи како од стања у тој земљи тако и од стања у глобалним, светским односима. У оквиру конкретне стратегије statusa quo потребно је предузимати ове мере:

- стално и доследно указивати на стаљинистичке тенденције у совјетској политици и тиме застрашивати југословенске комунисте и друге левичаре у земљи и свету;
- системски помагати и давати публицитет разним опозиционим групама у Југославији, у вези с тим треба много више рекламирати разне југословенске дисиденте, на исти начин као што се то чини са совјетским и чехословачким дисидентима. Ти дисиденти не морају бити изразито антикомунистички обојени, можда је чак и боље да су више хуманистички оријентисани. Те акције треба максимално повезати са кампањом о људским правима и “трећом корпом” из Хелсинкија на коју се југословенски комунисти често позивају, на том плану могу се користити и неке међународне организације за политичке осуђенике (Amnesty International);
- у интересу САД је да помаже централистичке снаге у Југославији које су спремне на отпор СССР-у. Истовремено једнако је важно помагати и све сепаратистичко-националистичке снаге, јер су оне природни непријатељ комунизма као идеологије. Иако је противречна, та тактика истовременог помагања и централистичких и сепаратистичких тенденција има своје дубоко оправдање, што се већ показало и у другим приликама (разбијање комуниста у Индонезији);
- последњих десетак година чини се да историја јасно показује како је идеја национализма јача од идеје комунизма. За то нису доказ само трвења унутар појединих комунистичких земаља (Руси и Украјинци у СССР, Срби и Хрвати у Југославији, Чеси и Словаци у ЧССР итд.), него још више трвења и сукоби, па и ратови, између појединих комунистичких земаља (СССР - Кина, Вијетнам - Камбоџа). Зато на ту карту треба играти на дуги рок и кад је Југославија у питању, како би се ангажовањем разних националистичких тенденција ослабила отпорност комунизма, итд.”

Наведене елементе спољних интересовања према Југославији не треба тумачити као преобладајућност спољних активности на узроке настанка и развоја југословенске кризе, већ као доказ интереса и умешаности у остваривању претензија неких западних

земања коришћењем противречности у југословенским унутрашњим приликама (неприликама). У почетку, неке европске силе, посебно Немачка, а већим делом и Европска заједница, отишле су даље од САД, јер су југословенске противречности усмериле на разбијање Југославије.

"Комунистичка Југославија"

Посебан интерес је испољен за антисоцијалистичку усмереност унутрашњих југословенских процеса и распиривање међунационалних сукоба, а потом су уследили предлози за обустављање економске помоћи и оптужбе да, наводно, Србија крши људска права, посебно на Косову и Метохији.

Ескалација југословенске кризе "натерала" је Европску заједницу на предузимање активности којима би Југославију, тачније југословенске актере политичким притиском приморала да постигну споразум о савезу суверених држава. При томе, пошло се од става да Југославија не постоји, јер ни у једном тексту Лорда Карингтона, као председника Конференције, у којем су се предлагала решења за југословенску кризу, Југославија није поменута.

Европска заједница није имала ниједан међународноправни основ за разматрање југословенске кризе и пружање "добрих услуга", изузев пристанка југословенских актера, па је легитимитет за своју активност накнадно прибавила од Савета министара KEBS-а, а затим и од Савета безбедности UN. У Декларацији о ситуацији у Југославији Савет министара KEBS-а је "изразио забринутост и подршку демократском развоју, јединству и територијалном интегритету Југославије" и "нагласио да само народи Југославије треба да одлуче о будућности земље".⁹⁹

⁹⁹ Текст Декларације о ситуацији у Југославији, од 19. јуна 1991, Међународна политика, бр.995-997, 1991, стр. 15.

На седници Савета безбедности UN, тадашњи шеф југословенске дипломатије је изјавио да “објективно, југословенска криза угрожава мир и безбедност у много ширим размерама”, додајући да је она “превише комплексна и слојевита” и “да нико од југословенских фактора није невин ни потпуно чист”. При томе је још додао да је “криза део општих историјских процеса који, последњих година, погађају средњу и источну Европу, Совјетски Савез и друге делове света”.¹⁰⁰

Савет безбедности UN у својој Резолуцији 713 од 25. септембра 1991, био је много блажи у оцени стања од југословенског шефа дипломатије, јер је изразио забринутост “да би продужавање ове ситуације могло представљати претњу међународном миру и безбедности”, па је подржао активност земаља - чланица Европске заједнице, уз подршку земаља чланица KEBS-а.

Еволуција чланова ЕЗ почела је од наглашавања “да су само народи Југославије ти који треба да одлуче о будућности своје земље”¹⁰¹ до отвореног политичког притиска и ултимативних предлога председавајућег Хашке конференције о Југославији, Лорда Карингтона, о томе да су републике “суверене и независне, са међународним идентитетом” и да се удружују у “слободну асоцијацију са међународним идентитетом”, као и да ће се “признати независност оних република које то желе, и то у постојећим границама, уколико не буде другачије договорено”.¹⁰²

Чињеница да је разбијање Југославије започето раније, није у сваком случају, обезбедило право Хашкој конференцији да то разбијање доврши политичким притиском, без поштовања међународног права, на којем се заснива савремена међународна заједница, према коме су поштовање територијалног интегритета и политичке независности највеће вредности и слично.

На још брже рушење СФРЈ посебно је утицала околност да је Југославија у 1991, ушла са крајње заоштреном економском и политичком кризом, у којој је нарочито била изражена уставна криза, тј. криза односа у федералној држави. Сепаратистичке и сецесионистичке тенденције у северозападним републикама (Словенија и Хрватска) биле су већ током 1990, веома изражене. У току 1991, карактеристична су била два процеса. *Први* је представљао безуспешна настојања да се мирним путем – договором између руководства југословенских република и преко савезних институција – нађе решење за излазак из кризе. *Други* процес се изражавао кроз стално јачање сепаратистичких тенденција, блокаду рада и разарање институција савезне државе, непоштовање савезног устава и савезних закона, доношење једностраних сецесионистичких аката, а у неким републикама и стварање једнонационалних оружаних паравојних формација.

Дубока економска криза – дугови, незапосленост, недовољно коришћење производних капацитета, инфлација, немогућност усаглашавања о програму привредне стабилизације – створили су код појединих народа уверење да је свака друга опција боља него остајање у Југославији.¹⁰³

У процесу договарања између републичких руководства сукобили су се различити концепти разрешења југословенске државне кризе.

¹⁰⁰ Излагање Будимира Лончара на седници Савета безбедности UN, 25. септембра 1991, Међународна политика, број 995-997, 1991, стр. 38.

¹⁰¹ Из Декларације ЕЗ о ситуацији у Југославији, Хаг, 5. јул 1991, стр. 19.

¹⁰² Из тзв. трећег предлога (документа) Л.Карингтона, од 30. октобра 1991.

¹⁰³ Марковић, М.: *Узроци грађанског рата у бившој Југославији*, Међународна политика, бр. 1016-17, 1993, стр. 9.

Словенија и Хрватска заступале су став да југословенску заједницу треба уредити као конфедерацију, односно савез суверених држава, а продубљивањем кризе да постану потпуно самосталне и суверене државе у авнојевским границама, а да Југославија треба да престане да постоји као међународни субјект, већ да уместо ње то треба да буду самосталне и суверене државе тј. отцепљене југословенске републике.

Србија и Црна Гора заступале су став да они југословенски народи који желе да створе своје суверене и самосталне државе могу то да учине (користећи право на самоопредељење до отцепљења), али на миран начин и не на штету других југословенских народа, а они југословенски народи који желе да живе у заједничкој држави остану у новој демократској и федеративној Југославији, која би била носилац државног континуитета СФРЈ.

Ставови република БиХ и Македоније, у почетку су се кретали негде између, али је и код њих дошло до промена. Они су у Македонији резултирали референдумом,¹⁰⁴ на којем се већина народа изјаснила за самосталну и суверену државу Македонију која би ступила у конфедералне односе са осталима. У Републици Босни и Херцеговини, већина народа (али само муслиманског и хрватског) на референдуму се такође изјаснила за самосталност.¹⁰⁵ Српски народ, који чини око 35% становништва у Републици, бојкотовањем референдума, изјаснио се против отцепљења БиХ. Устав те Републике, за овакве одлуке предвиђао је консензус сва три народа, што у овом случају није испоштовано. Према томе, отцепљење Босне и Херцеговине је у корену нелегитимно.

У таквој ситуацији оружани међунационални сукоби, као логична последица ширих друштвених сукоба, насталих на Косову после 1981, почели су да се шире и на друге делове територије, посебно у Словенији, Хрватској и БиХ. Ови сукоби производ су једнонационалног, сепаратистичког и антијугословенског безакоња које је материјализовано учествовањем једнонационалних оружаних нелегалних формација у борби за остварење политичких циљева.

Тадашња ЈНА је те сукобе настојала да спречи улогом тампон-снага између сукобљених страна. Сепаратне снаге су екстремним милитаристичким деловањем по сваку цену хтеле да гурну Армију на једну страну, јер им није било стало да се сукоб спречи, а и да би се проблем интернационализовао. На компромитовању и разбијању ЈНА, радило се још од почетка друге половине осамдесетих, а све у циљу приказивања да је она основна препрека остваривања републичких самосталности и суверенитета. Због тога ће је после и прогласити “окупаторском” и “агресорском силом” у Словенији, Хрватској, БиХ, па и Македонији.

Делујући у институцијама система и помоћу њих, Армија је настојала да допринесе стабилизацији прилика и смиривању националистичких страсти ради обезбеђивања минималних услова за демократске политичке договоре, као једини пут изласка из југословенске кризе. Деловала је превентивно, са упозоравајућим порукама, али без одјека и практичних ефеката.

Новоформиране политичке партије су систематично и успешно наоружале своје чланове (ХДЗ, СДА) и тако створиле сопствене оружане силе, које ће бити

¹⁰⁴ На референдуму о независности Македоније и њеној евентуалној асоцијацији са Југославијом, одржаном 8. септембра 1991, 74,14% учесника одговорило је потврдно.

¹⁰⁵ Референдум за суверену и независну Републику БиХ, одржан је 29. фебруара 1992.

употребљене против ЈНА и српског народа. Дакле илегално наоружавање у Југославији почиње почетком 1991. Долази до самоорганизовања, врбовања официра и војника, најпре у милицијске снаге, а затим и у новоосноване параформације. Нарушава се мобилизацијски систем и кадровска попуна ЈНА. Преузима се оружје из Територијалне одбране на незаконит начин, а наставља се илегалним увозом наоружања. Прети се свим расположивим средствима да ће покушај Армије да изврши своје обавезе бити онемогућен.

До договора и компромисног решења није дошло из више разлога.

Поред великих сличности међу југословенским народима (етничко порекло, језик, заједнички географски простор, сличне историјске судбине) преовладале су разлике, које су резултирале разликама у националним интересима.

Југословенски народи не само да нису живели у заједничкој држави, већ су имале веома различит историјски развој (до 1. децембра 1918). Током дужег времена живели су и развијали се у потпуно другачијим друштвеним, економским, политичким,

културним условима. То је узроковало значајне верске, културне, економске, политичке и друге разлике, а покушаји да се превладају нису дали резултате.

Југословенски народи су имали различиту улогу и утицај како при самом стварању заједничке државе, тако и код стварања облика њеног државног уређења. Поред тога и националне вредности које су унели у заједничку државу биле су доста различите.

Победом националних (и националистичких) политичких партија на првим вишестраначким изборима 1990, довела је на власт друштвене снаге које су националне интересе ставиле у први план своје политичке борбе и активности. То је резултирало снажним сепаратистичким и сецесионистичким тежњама у Хрватској и Словенији, а све више и у Македонији. Међунационалне разлике снажно се потенцирају, а национални интереси сукобљавају, док се у други план потискује све што је заједничко и минимизирају разлози даљег заједничког живљења. Право народа на самоопредељење претвара се у право република, чиме се у суштини то исто право ускраћује српском народу ван граница Републике Србије, што је и главни узрок избијања грађанског рата и препрека на путу мирног решења југословенске кризе.

На тешко стање у земљи изразито неповољно је утицало и заоштравање економске кризе и нарастање социјалних тензија. Привреда је била у тешком стању, мере привредне реформе су се тешко спроводиле, велики број предузећа је пропадао, повећавала су издвајања за јавну потрошњу, расли су негативни трендови у односима са иностранством, а расла је и инфлација. Практично се појавио економски "рат" република.

У тим околностима расте незапосленост, исплата личних доходака касни, угрожава се егзистенција пензионера, увећавају се социјални проблеми и све је стварало осећај незадовољства и бесперспективности. Крајњи резултат оваквог стања које се није могло контролисати јесте разбуктавање међунационалних конфликта који су довели до избијања грађанског рата у Хрватској између актуелне власти и српског народа у њеним административним границама. То је довело до међунационалне мржње, нарочито између Срба и Хрвата (покушај поновљеног геноцида над српским народом). 19. августа 1990, српски народ се на референдуму изјаснио да жели да остане у Југославији.

Сукоб се проширио и на простор БиХ и претворио у прави рат, који је од Југославије направио најопасније кризно подручје, не само у Европи, већ и у свету, тако да је интернационализација југословенске кризе била неминовна.

У таквој ситуацији Председништво СФРЈ је (9. новембра 1991) упутило писмо Савету безбедности UN у коме је речено да југословенска државно-политичка криза траје дуже време и да сва досадашња настојања да се она реши мирним и демократским путем нису дала резултате. На основу тога, и других услова који су презентирани Савету безбедности о ситуацији у Југославији, Председништво СФРЈ је закључило да политичко решење југословенске кризе које треба да обезбеди трајан мир у садашњим околностима, претпоставља укључивање мировних снага UN, "као гаранта српском народу у Хрватској да неће поново доживети геноцид"¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Текст захтева Председништва СФРЈ, упућеног Савету безбедности UN, Југословенски преглед, 1991, св. 5-6, стр. 358.

Пре избијања сукоба, СФРЈ је била уређена Уставом из 1974, и амандманима који су уследили након доношења тог устава.¹⁰⁷

Устав СФРЈ спадао је у ред најобимнијих конститутивних аката те врсте у свету. Но, и поред тога, био је и један од најнејаснијих и најнеодређенијих. Из њега су се могла извући различита права и обавезе, различите, узајамно опречне па чак и произвољне норме према конкретној потреби и прилици, почев од права на самоопредељење и отцепљење, до права и обавеза заштите територијалног интегритета и уставног уређења. Као и у свим бившим социјалистичким земљама источне и југоисточне Европе и у СФРЈ је владао раскорак између нормативног и стварног, што је додатно компликовало политички и друштвени живот.

Након смрти Јосипа Броза (1980) појављују се различите опције у схватању и тумачењу уставних недоречености које су се на крају претвориле у два супротстављена становишта. Једно је било право на самоопредељење и сецесију по сваку цену, а друго право на одбрану и самоодбрану земље (државе СФРЈ).

Ипак без обзира на све примедбе које се могу основано упутити Уставу из 1974, треба рећи да је то био једини важећи устав и он је правно обавезивао подједнако све чланице Федерације, све државне органе и грађане.

Право “сваког народа на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење”, загарантовано је Уставом из 1974, (Основна начела I). Полемика вођена средином осамдесетих година о томе да ли је право на отцепљење “потрошено” ступањем у југословенску федерацију или је то трајно право, претходила је калкулацијама о могућој разградњи државе. Појам отцепљење имплицира и употребу насиља и представља синоним латинском *secessio, secessionis*, у значењу политичко отцепљење, емиграција. На основу тога може се закључити да је у Уставу СФРЈ свесно укалкулисана и таква могућност разарања државе без предвиђене процедуре изласка из федерације.

Осим тога постоји још низ фактора деструктивне природе, који су уставоправно ишли на руку догађајима који су се касније одиграли.

Један од њих је национално питање, за које се сматрало да је трајно решено у виду националне равноправности, братства и јединства, равноправности језика и др. Реорганизација КПЈ у СКЈ по републичко-покрајинској основи, уследивши паралелно са јачањем националне идеологије, означила је пораз утопије пролетерског интернационализма и наднационализма.

Следећи важан допринос унутрашњој разградњи СФРЈ је начин доношења одлука у федерацији, који је био налик начину одлучивања великих сила у Савету безбедности UN, него одлучивању у једној савременој сувереној држави.

Важну улогу у разградњи одиграло је “подруштвљавање”, засновано на познатој, анархистичкој тези о одумирању државе. Самоуправљање, као темељ поретка до крајности је искомпликовало укупне друштвене активности и односе, тако да су они кренули у регресивном смеру.

Не треба заборавити и можда кључни чинилац унутрашње деструкције СФРЈ – подела Србије на три државе, што је променило однос снага на штету Србије и српског народа у целини.

¹⁰⁷ Службени лист СФРЈ бр. 9/77, Амандмани на Устав објављени у: Службени лист СФРЈ бр. 30/81 и 70/8.

Закључно се може констатовати да је Устав из 1974, ако не потпуно омогућио, онда припремио насилну сецесију.

Републике које су се отцепиле од Југославије, као и многи међународни чиниоци који су покушали да у југословенској кризи прво, чинећи “добре услуге”, посредују, а затим и да арбитражују, позивали су се (и оправдавали тиме рушење Југославије) на подршку праву народа на самоопредељење. При томе, ово право, по правилу тумачили су једнострано и у њему наглашавали само оне елементе који обезбеђују покриће њиховим мотивима, без корелације са другим релевантним начелима међународног права.

Југословенска драма је отпочела позивањем Словеније и Хрватске на легитимитет и сагласност њихових акција са правом народа на самоопредељење. Релативно дуго се инсистирало на подршци интегритета Југославије, али временом међународна заједница, пре свега Европска заједница, а и суседи показивали су све више слуха за захтеве Словеније и Хрватске, затим и Македоније. Коначно, од оспоравања ових поступака, који су водили рушењу Југославије, стигло се до готово јединственог становишта о оправданим захтевима, скоро “природном праву” југословенских република на отцепљење, на темељу права народа на самоопредељење. (Морамо запазити да се на то право у случају Југославије, једнако позивају и они политички кругови у Европи који су се сваком помињању тог права у сопственој земљи енергично противили, као нпр. Турска.)

У остваривању права на самоопредељење на просторима претходне Југославије учињене су принципијелне грешке:

- право народа на самоопредељење сведено је практично на право на отцепљење,
- у остваривању права на отцепљење на основу самоопредељења примењиван је аутоматизам једностраног одлучивања,
- самоопредељење у смислу отцепљења спроводило се у појединим федералним јединицама у суштини насилним путем,
- институција посебног статуса и заштите националних мањина (укључујући и међународне ингеренције и механизме) потцењене су и занемарене у решавању међунационалних проблема,
- међународна заједница показала се недовољно спремном и способном да спречи експлозивне појаве у акцијама које је водила у име принципа самоопредељења народа; потези повучени да се помогне превазилажењу кризе били су углавном неодлучни, неадекватни, недоследни и неправовремени,
- принцип самоопредељења народа на југословенски начин има обележје антиисторијског (разједињавање у условима интеграционих трендова у свету) и антиправног (све је учињено у колизији са правом и повређени су готово сви основни међународноправни принципи односа међу државама).

2.3. Односи суседних и других држава према југословенској кризи

Посматрано са ове временске дистанце, однос Запада према Југославији током последњих петнаестак година је прошао кроз неколико фаза.

До средине осамдесетих година, СФРЈ је уживала углед економски најотвореније и политички најдемократскије социјалистичке земље, од чије је стабилности у многоме

зависила геополитичка равнотежа у Европи. Почетак осамдесетих година је протицао у знаку кризе детанта и совјетске интервенције у Авганистану док је Пољска, захваћена социјалним и политичким превирањима, била суочена са реалном опасношћу од интервенције земаља ВУ, налик оној у Чехословачкој 1968. У то време СФРЈ је на Западу уживала привилегован третман који је учинио да ескалација националних сукоба на Косову и Метохији читавих пет година остане на маргини интересовања светске јавности.

Средином осамдесетих година политичка ситуација у Европи почиње да се мења. Долазак Михајла Горбачова на чело Совјетског Савеза и политика “перестројке” доноси нову фазу детанта у односима Исток - Запад, демократизација у Пољској и Мађарској ове земље приближава Западу, док ЕЗ промовише разрађену идеју економске и политичке интеграције читавог континента. У то време СФРЈ упада у све дубљу економску и политичку кризу, све више постаје објекат насртаја и политике Запада која је раније била резервисана за земље ВУ. Први наговештај промењеног односа је интернационализација кризе на Косову и Метохији, који ће све више ескалирати и достићи кулминацију, крајем осамдесетих година.

Распад СКЈ, неуспех тржишних реформи, ескалација кризе на Косову и избијање нових кризних жаришта на југословенском простору (српско-хрватски односи, посебно Книн, словеначки плебисцит, криза федерализма, однос република и ЈНА, и др.) нагостили су опасност разбијања СФРЈ.

У условима нарушене геополитичке равнотеже у Европи после распада Источног блока и уједињења Немачке, те оживелих територијалних претензија југословенских суседа на делове њене територије, рушење СФРЈ постаје све реалнија чињеница.

По престанку биполарних светских антагонизама, САД као доминантна сила света презентира стратегију “новог светског поретка”, што је уз подршку и јачање муслиманског фактора, пресудно утицало на профилисање глобалних међународних односа и политичко-безбедносну ситуацију у СФРЈ.

Нестанак биполарног система, односно распад СССР-а и уједињење Немачке омогућили су нестанак европске линије поделе интересне сфере на Исток и Запад, а Балкан је тиме изгубио стратегијску позицију елемента равнотеже снага и “тампон-зоне” те постао периферија Европе без много утицаја на европске и глобалне односе осим у негативном смислу – развојем регионалне кризе којом треба споља “управљати”, како не би дошло до проширења сукоба.

У тако створеним условима дошли су до изражаја специфични интереси оних суседа који сматрају да је учињена историјска неправда према њима после Првог и Другог светског рата (као пораженима), мировним разграничењима одвајајући делове њихових народа од своје матице, остављајући их као мањине у тзв. “версајској” Југославији. Стимулисани унутрашњим раздорима, налазећи се пред све више ослабљеном, до скоро јаким и у свету цењеном, државном творевином СФРЈ, а посебно већ суочени са новим независним националним државицама које су се нашле без ранијег ширег југословенског штита, први суседи су у њима видели плен и својеврстан инструмент за обезбеђивање својих интереса на овом простору.

“Досадашњим потенцијалним узроцима конфронтација балканских држава (грчко-турским спорењима поводом кипарског, егејског и тракијског питања; албанско-

југословенским сукобима поводом Косова; бугарско-југословенским проблемима поводом македонског питања; бугарско-турским спорењима поводом положаја турске националне мањине у Бугарској, као и другим питањима), као резултат рушења СФРЈ, додати су нови потенцијали или већ испољени сукоби још озбиљнијег карактера који у својој основи имају, као и претходни, повезаност мањинског и територијалног проблема, што савремени “балкански миље” чини мозаиком бројних националних и верских, економских и политичких, геополитичких и стратегијских противречности и разлика које попримају карактер локалних и регионалних сукоба, а који могу прерасти у сукоб ширих размера и пренети се на суседне регионе.”¹⁰⁸

“Ни једна суседна земља бивше СФРЈ није потписала споразум о неповрединости граница, независно од прихватања Хелсиншког завршног акта који има карактер декларације која правно не обавезује У тој светлости треба посматрати аустријско постављање питања Јужног Тирола, аспирације одређених политичких снага Италије за ревизију Осимских споразума, односно претензије према Словеначком приморју и Истри, Мађарске посредне и непосредне аспирације према румунској Трансилванији, Словачкој и Војводини, нову бугарску улогу и политику према Македонији, наступ Турске као регионалне силе према Балкану (Албанији, Босни и Херцеговини, Косову и Македонији), захтеве грчке мањине за аутономијом у Албанији, као и хрватско-српске, хрватско-муслиманске и муслиманско-српске сукобе у које су уплетени интереси како католичко-ватиканских снага, германски и мађарски интереси, тако и интереси исламског фундаментализма, што показује велику сличност са понашањем спољних чинилаца на Балкану у прошлости.”¹⁰⁹

Готово све земље суседи претходне Југославије изградиле су последњих година нову спољну политику како због унутрашњих промена или потреба и саме југословенске кризе, тако и због својих политичких и стратегијских интереса у “новој Европи” и на Балкану.

Италија је почела са својом “источном политиком” према Подунављу и Балкану иницијативама о петостраној односно шестостраној сарадњи, активностима у оквиру Радне заједнице за поједине регионе, настојањима да се добије статус посматрача на балканским министарским састанцима, чему се супротстављала једино Грчка, као и унапређивање билатералних односа са земљама овог региона и посебно са Југославијом, показујући велики интерес за свестрану сарадњу и улагање капитала. Када је југословенска криза најавила дезинтеграцију земље, Италија се изјашњавала за интегритет Југославије, чинећи истовремено потезе који охрабрују сепаратистичке и сецесионистичке снаге. Она је “вијугавом” дипломатијом и честим иступањем против СФРЈ, укључивањем у политику њеног разбијања “гурала у руке Немцима и Аустријанцима сопствене интересе у Словенији и Хрватској”, због чега у последње време та политика бива изложена све оштријим критикама и нападима на политичаре који су вукли противречне потезе и били изложени утицају хрватског лобија у Италији.

Захтеви за ревизијом Осимског споразума у Италији су све отворенији и снажнији, посебно из Трста, иако одговорни државници, за сада те захтеве одбијају истичући неповредивост граница. Италија је оштро нападала Србију у процесу развоја југословенске кризе и водила политику поспешивања одвајања Црне Горе од Србије.

¹⁰⁸ Стојковић М.: *Суседне земље и југословенска криза*, Међународна политика, број 1009-11, 1992, стр. 12 и 13.

¹⁰⁹ Исто, стр. 13.

Њен допринос процесу балканизације јој се враћа опасностима “балканизације” Јужног Тирола, односно захтевима за самоопредељењем немачке националне мањине.¹¹⁰

Италија, па и Мађарска, а касније и Албанија, једине су суседне земље претходне СФРЈ, које су дозволиле стационарање и употребу ваздухопловних снага НАТО за контролисање бивше БиХ.

Аустрија је веома брзо напустила политику неутралности и “моста” између Истока и Запада. Она се веома ангажовала у приближавању Европској заједници, али и према средњој Европи (територијама бивше Аустро-Угарске), унапређивањем односа са Мађарском, Чешком, Словачком и Пољском и иницијативношћу у подунавској сарадњи. Заједно са Мађарском она је свесрдно пружала моралну, политичку, материјалну и војну помоћ Словенији и Хрватској у стицању њихове независности и сецесионизма, изражавајући политику супротстављања српским интересима на Балкану, као и увек у прошлости, развијајући отворено непријатељску политику према СФРЈ, а затим Србији и СРЈ. Шеф њене дипломатије Мок је стално захтевао војну интервенцију, односно примену принудних мера Уједињених нација. Она је, заједно са Немачком и Мађарском, била највећи заговорник брзог признавања сецесионистичких “југословенских” република, а показујући изразит афинитет за интересе Муслимана и Албанаца у Босни и Херцеговини и Србији.¹¹¹

Мађарска је одиграла значајну улогу у догађајима који су претходили рушењу Берлинског зида (отварањем граница према Аустрији за прелазак држављана ДР Немачке у Аустрију и СР Немачку) чиме је, на старту, исказала интерес за развој пријатељских односа са ове две земље, а затим за укључивање у европске организације, укључујући и НАТО. После унутрашњих промена и своје нове међународне позиције, настале распадом Варшавског уговора и СЕВ, она је испољила значајну меру националистичке политике изјавама Антала да говори у име 15 милиона Мађара, што значи и оних изван граница земље, као и покушајима да изазове немире у румунској Трансилванији, сличне онима у Темишвару пред пад режима Чаушеског.

Уследиле су изјаве о томе да Војводина не може остати у границама Србије ако дође до распада Југославије, да Војводина није припојена Србији већ Југославији, што је историјска неистина. Афером “калашњиков” Мађарска се отворено ставила на страну сваке подршке Хрватској и трудила се да максимално допринесе дезинтеграцији Југославије, да би касније када је процес приведен крају “ублажила” своја недипломатска иступања и за разлику од Аустрије, показала извесну опрезност за наставак сарадње са Србијом, остајући и даље на позицијама супротстављања интересима СР Југославије. Због свега тога није случајан захтев који долази из Румуније о потреби обнављања неке врсте “Мале Атланте, између Румуније, Словачке и СР Југославије који је истакао сенатор Думитрашкуа, образлажући га оживљавањем мађарског реваншизма.¹¹²

Румунија је била и остала традиционални пријатељ Србије и Југославије и ничим није доприносила њеном рушењу. То пријатељство је условљено обостраним стратегијским позицијама две земље, како због карактера суседства, тако и непостојања озбиљнијих проблема у односима, међусобне упућености на свестрану економску и другу сарадњу, као и обостраног уважавања права националних мањина.

¹¹⁰ Стојковић М.: *Суседне земље и југословенска криза*, Међународна политика, број 1009-11, 1992, стр. 13.

¹¹¹ Исто.

¹¹² Исто.

Бугарска је показала отворен интерес да кроз рушење Југославије обезбеди нову позицију према Македонији и Србији, као и да превазиђе раније проблеме у односима са Турском.

Бугарска је прва признала Македонију као независну државу, а Грчка је носилац њеног непризнавања од стране земаља Европске заједнице, чему се тада приклонила СРЈ, иако таква политика није сагласна њеним дугорочним интересима сарадње са Македонијом наспрам албанских претензија и међусобне упућености на сарадњу која је неопходна.¹¹³

Грчка је међу балканским земљама у највећој мери очувала континуитет своје политике. Она није својим спољнополитичким активностима доприносила процесима рушења СФРЈ, већ је покушавала да остане фактор мира и стабилности на Балкану, стално се ангажујући у доприносу на превазилажењу потенцијалних или отворених сукоба. Признајући територијални интегритет Републике Македоније, она не прихвата њено име хеленског порекла. Њени односи са Србијом и СРЈ су пријатељски, а истицање и да су добросуседски указује на историјску сарадњу са Србијом и коинциденцију интереса према заједничким суседима. Иако је са Албанијом закључила споразум о војној сарадњи, не одговара јој “приближавање” Албаније и Бугарске НАТО-у, као ни наступ Турске према Македонији и Албанији односно јачање њеног присуства на Балкану.¹¹⁴

Грчко-турске противречности и спорови имају трајан карактер, а заједничка припадност НАТО-у и војна и друга сарадња са САД не доприносе превазилажењу проблема у односима, иако их бар посредно ублажавају. Настојање турске дипломатије да афирмацијом утицаја на Балкану игра улогу регионалне силе и заступника исламских интереса не одговара интересима Грчке и СРЈ, док је прихваћено од Албаније, Македоније и Муслимана. У прошлости је турска дипломатија више или мање отворено признавала да њена балканска политика води рачуна и о интересима САД, што указује да можда постоји бар посредна координација њиховог наступа према централном делу Балкана.

Албанија је после политичких промена брзо превазишла изолацију и почела војно-политичко повезивање са Турском и САД, оријентишући се на сарадњу са земљама Европске заједнице и посебно са Италијом, Аустријом и Немачком, које показују интерес за реафирмацијом свог традиционалног утицаја из прошлости. Југословенска криза је омогућила Албанији да отворено иступи са захтевима за признавање сепаратистичког покрета на Косову, да захтева страну војну интервенцију, па чак и да прети сопственом војном силом СР Југославији. У овом погледу постоји континуитет са енверовском линијом у националној балканској политици, јер је “албанство” највећа религија Албанаца, а политика “уједињења свих делова Балкана на којима живи албански народ” њен дугорочни национални интерес. Зато је косовско питање најопасније жариште сукоба на Балкану, независно од тога што међународна заједница не спори територијални интегритет Србије. СРЈ је “ухваћена” у процеп између интереса и права српског народа у Хрватској и Босни и Херцеговини на самоопредељење и негирање тог права албанској националној мањини на Косову, што је сагласно међународном праву, али у савременим процесима балканизације и тзв.

¹¹³ Стојковић М.: *Суседне земље и југословенска криза*, Међународна политика, број 1009-11, 1992, стр. 14.

¹¹⁴ Исто.

новог светског система (доминације), правни аргументи немају довољну вредност, као чиниоци који утичу на стање ствари.¹¹⁵

Све суседне земље о којима је реч у великој мери су постале чиниоци односа међу појединим новим “југословенским државама”, јер се отворено опредељују за или против једних или других, унапређују односе са једнима и погоршавају или замрзавају односе са другима, што битно утиче на међународни положај СР Југославије.

2.4. Улога великих сила и међународних фактора у стварању и разрешавању југословенске кризе

Нема сумње да велику, можда чак кључну улогу у започињању, али и расплету југословенске кризе има међународно окружење Југославије, односно међународни фактори.¹¹⁶

Оцене о укупном ангажовању међународних фактора у решавању југословенске кризе су врло контраверзне. Није мали број оних који сматрају да су међународни фактори стварно покушали да, добронамерно и непристрасно, нађу решење за југословенски проблем. Није мали број који су у начину ангажовања међународне заједнице и њеним поступцима видели један од главних, ако не и најважнији узрок оружаних сукоба на територији СФРЈ. Разуме се да су сви за своје тврдње износили многе аргументе као једино праве и релевантне. Међу њима, “почасно” место најчешће имају аргументи политичке природе. Међутим, сигурно је да је још рано износити тврдње или правити егзактне и поуздане анализе у тренутку када су многи поступци и чињенице покривени дебелим велом тајности, односно скривени у разним светским архивама.

Једино је у шта се може бити сигурно је да су сви међународни учесници у југословенској драми, били руковођени сопственим вредностима и интересима или бар оним што су у датим околностима и условима односа снага, процењивали као циљ који није несагласан са њиховим интересима.

У овом тренутку не може да се прецизно и потпуно утврди који су разлози, мотиви и интереси утицали и профилисали понашање међународне заједнице према простору СФРЈ. Не може бити много од помоћи ни популарни арсенал аргумената из теорије “новог светског поретка”, чије су основе, циљеви и начин обликовања, узгред речено, још увек нејасни, бар већини држава.

Сва та ограничења не спречавају да се процењују конкретни потези и поступци које је међународна заједница предузимала у Југославији, са становишта политике и интереса, до којих се може проникнути коришћењем сада доступних конкретних одлука, резолуција и декларација и свакако последица које су већ наступиле на простору претходне СФРЈ.

До почетка оружаног сукоба у Словенији, осим различитих ставова, пре свега Аустрије, Немачке и Мађарске, у битним међународним органима готово је јединствено изражавана подршка целovitости СФРЈ. Тако, на пример, 26. марта 1991,

¹¹⁵ Стојковић М.: *Суседне земље и југословенска криза*, Међународна политика, број 1009-11, 1992, стр. 14.

¹¹⁶ Под међународном заједницом, у овом случају, подразумевамо OUN, пре свега њен главни орган, Савет безбедности, са својих пет сталних чланица (САД, Русија, В.Британија, Француска и Кина); Европску заједницу; KEBS и NATO.

Европска заједница је објавила Декларацију у којој се наглашава да “уједињена и демократска Југославија” има најбоље шансе да се интегрише у Европу.¹¹⁷ Исте године, 19. јуна, KEBS је у Берлину усвојио Декларацију у којој се залаже за неповредивост јединства и територијалног интегритета СФРЈ,¹¹⁸ а само два дана касније, секретар Џејмс Бејкер, на крају посете Југославији, изјавио је да “САД неће признати једностране акте усмерене на отцепљење од Југославије и да се о будућности Југославије мора одлучити договорно”. Сагласно са оваквом подршком, 10. октобра 1991, Комитет високих функционера KEBS-а је на свом састанку одржаном у Прагу, поново потврдио “решеност свих држава учесница да никада не признају никакву промену граница, било спољних било унутрашњих, насилним путем.”¹¹⁹ Мање - више сви званичници у свету су се на исти начин, у то време, изјашњавали о кризи и будућности Југославије.

Таква схватања и опредељења била су очекивана, логична и разумљива са становишта правила међународног права, докумената KEBS-а и Повеље Уједињених нација. Југославија је била једина држава, у међународном смислу, на овим просторима, једини признати субјекат међународног права и то право је садржавало правне основе и гаранције заштите њеног суверенитета и територијалног интегритета. Проблеми који су се у Југославији појавили били су унутрашња ствар те државе и такав однос међународних субјеката према њима био је једино правно логичан и оправдан.

Однос према југословенској кризи почиње да се мења и то прво у Аустрији, коју су пратили Немачка и Мађарска са почетком оружаног сукоба у Словенији. Ове три земље прве занемарују чињеницу да је Словенија део државе Југославије и да је управо она приступила нелегалној и насилној сецесији од Југославије. Та подршка је праћена и отвореним уценама и претњом, пре свега Аустрије, да ће у случају наставка оружаног сукоба размотрити признање самосталне државе Словеније. Не може се порећи да је овакав став Аустрије у Словенији схваћен као охрабрење и сигнал који је упућивао којим ће путем Словенија најлакше доћи до међународног признања. У том светлу посматрано постају јасни поступци руководства Словеније око продужавања сукоба, чак и када је формалним прихватањем прекида ватре, било обавезно да предузме потребне мере за њихово обустављање. Легална и легитимна акција ЈНА за одбрану суверености и територијалног интегритета земље је, потпуно неосновано и злонамерно проглашена и оквалификована као агресија.¹²⁰

Ово је била “прва” озбиљна грешка међународног окружења за СФРЈ, а којом је јасно наговештена природа спољних интереса и акција. Додуше у то време то су били ретки екстремни ставови, које није подржавала (бар званично) већина земаља у свету. Већина земаља, пре свега европских, стајала је на становишту да оружани сукоб, који је започео у Словенији, представља опасност по мир у читавом балканском региону, па и Европи, али да се ипак као превасходно унутрашња ствар државе СФРЈ, мора разрешавати свим регуларним средствима којима она располаже.

¹¹⁷ Хронологија збивања - Југославија, Међународна политика, бр. 1014, стр. 7.

¹¹⁸ Исто.

¹¹⁹ Став према кризи Председништва СФРЈ, Југословенски преглед, свеска 5-6, 1991, стр. 355.

¹²⁰ Абсолютно је нелогично и зла намера је војску која делује на територији сопствене државе прогласити агресорском, а одбрану граница властите државе агресијом.

2.4.1 Европска унија и њена улога

Међу првим организацијама које су се ангажовале у решавању југословенске кризе је Европска заједница (Европска унија).¹²¹ Почело се апелима да се несугласице и раздори у оквиру Југославије реше мирним путем и договором свих република, наставило се посредничким иницијативама и пружањем добрих услуга, да би временом прерасло у неку врсту ултимативног арбитража.

Полазећи од свог неоспорног ауторитета у европском простору, али свесна да сама не располаже ни легитимитетом, а ни механизмима који би могли довести до расплета југословенске кризе, ЕЗ је настојала да своја становишта и поступке ојача, легализује и учини ефикаснијим успостављањем сарадње и координације са KEBS-ом и UN. У неким случајевима је од ових међународних институција и организација, добијала касније подршку и сагласност за своје ставове и поступке, док је у највећем броју случајева давала иницијативе и предлоге за ангажовање KEBS-a и UN у решавању југословенске кризе.

Декларацијом од 5. јула 1991¹²², ЕЗ констатује “да су само народи Југославије ти који треба да одлуче о будућности своје земље”. ...”дијалог мора бити заснован на принципима Завршног акта из Хелсинкија и Париске повеље за нову Европу, а посебно на поштовању људских права, обухватајући и право мањина, као и право народа да сами одлучују у складу са Повељом UN и принципима међународног права, као и оних који се тичу територијалног интегритета држава (Париска повеља)”.

На том самиту Европске заједнице донета је одлука да се у Југославију пошаљу три министра иностраних послова земаља чланица Европске заједнице (Жак Пос, Ђани де Микелис и Ханс Ван де Брук). Треба подсетити да је неколико дана пре тога, 19. јуна 1991, Министарски савет KEBS-a изразио подршку јединственој Југославији. Дакле, ова “тројка”¹²³ је у Југославију стигла да покуша да постигне тај циљ – очување јединства Југославије, јер нема сумње да је наведени закључак обавезивао и земље из којих су министри долазили, као и Европску заједницу у целини.

¹²¹ Европска заједница прераста у Европску унију од потписивања коначне верзије нацрта Уговора у Маастрихту 7. фебруара 1992, који је на снази од 1. новембра 1993, када су га све чланице ратификовале. (Видети шире: Алендар Б.: *Трансформација европске интеграције-од заједнице ка унији*, Међународни проблеми бр.4, 1994, стр. 595-618.)

¹²² Декларација ЕЗ од 26. марта 1991, Југословенски преглед, свеска 5-6, 1991, стр. 391.

¹²³ “Тројка” Европске заједнице: У време хладног рата Н.Хрушчов је предлагао да се у Савету безбедности UN успостави систем “тројке”, која би одлучивала о свим важнијим питањима функционисања светске организације и живота међународне заједнице; сачињавали би је по један представник Истока, Запада и Трећег света.

У току решавања кризе у политички речник је ушла “тројка”, коју сачињавају бивши, садашњи и будући председавајући ЕЗ. С обзиром на то да мандат председавајућег ЕЗ траје шест месеци релативно брзо се мења и састав “тројке”. У првој половини 1991, када је ЕЗ почела да се бави случајем Југославије, “тројку” су сачињавали министри иностраних послова: Италије - Ђани де Микелис, Луксембурга - Жак Пос и Холандије - Ханс Ван де Брук. Након те прве “тројке”, која је одиграла значајну улогу у припремању тзв. Брионске декларације 7. јула 1991, пошто је Ђани де Микелису истекао мандат, на његово место је дошао португалски министар Пињеира. Након тога се Хансу Ван де Бруку и Пињеиру придружио британски министар иностраних послова Даглас Херд. Ове две поставе “тројке” су играле запажену улогу у току рада Хашке и Бриселске конференције, али су морале да се помире са њеним неуспехом. У другој половини 1992, Мандат је истекао Хансу Ван де Бруку, а Пињеиру и Дагласу Херду се придружио дански министар Јенсен. Међутим, у току преношења главног терета решавања југословенске кризе на Савет безбедности UN и копредседнике Женевске конференције, Сајруса Венса и Лорда Овена, опадао је и значај “тројке” у непосредном деловању, али не и у формирању и тумачењу становишта Европске заједнице према југословенској кризи. Касније, проблем решавања југословенске кризе преузела је тзв. Контакт група.

Не постоје сви елементи за оцењивање природе ангажовања министарске тројке у име Европске заједнице, али је у сваком случају тешко наћи основ који би био у складу са међународним правом. Наравно није требало одбити понуду добрих услуга, (зато јер) прихватање је био доказ жеље да се проблем жели решити мирним путем.

Поменутом Декларацијом “у светлу ситуације у Југославији”, Заједница је одлучила да “уведе ембарго на извоз оружја и војних материјала на читавој територији Југославије”.

Тако је интервенција Европске заједнице у решавању југословенске кризе, врло брзо прерасла од пружања добрих услуга и посредовања у улогу неприкосновеног судије, који арбитра и намеће решења. Прећутним прихватањем овакве улоге ЕЗ, руководство савезне државе чини трагичан и недовољно промишљен потез, мада је могућност избора била ограничена, а улог (судбина државе и српског народа) значајан.

Процес неповратне интернационализације југословенске кризе отпочео је почетком јула 1991, тачније онда када је Комитет високих функционера Конференције о европској безбедности и сарадњи (KEBS)¹²⁴ усвојио препоруку, којом је одобрио спремност ЕЗ да упути посматрачку мисију у Југославију (на подручје сукоба, у Словенији) Брионском декларацијом¹²⁵, озваничено је ангажовање ЕЗ у југословенској кризи, да би већ 13. јула 1991, уследило и потписивање Меморандума о сагласности о посматрачкој мисији у Југославији¹²⁶.

У међувремену, уз невероватан притисак Европске заједнице и у присуству троцлане министарске мисије Председништво СФРЈ је 1. јула 1991, прогласило Стјепана Месића за председника, а Бранка Костића за потпредседника Председништва СФРЈ. То је учињено под снажним притиском тројице министара, који су чак присуствовали седници Председништва СФРЈ, на којој је извршен тај избор, а такав преседан се тешко може наћи у међународној пракси.

Министарска конференција Европске заједнице (ванредна) и иста европска министарска “тројка” су на Брионима 7. јула 1991, разговарали са члановима Председништва СФРЈ, руководством Словеније и Хрватске, председником Савезног извршног већа и савезним секретарима за народну одбрану и унутрашње послове. На овим разговорима усвојена је заједничка Декларација о мирном решавању југословенске кризе и одлука о тромесечном мораторијуму на одлуке о раздруживању Хрватске и Словеније¹²⁷.

Ни једну од обавеза ни Словенија ни Хрватска нису испуниле (деблокада јединица и објеката ЈНА, враћање стања на граници као пре 25. јуна 1991, уклањање барикада, распуштање јединица територијалне одбране и друге). Настављено је са једностраним актима којима је припремана сецесија од Југославије.

¹²⁴ Ради се о сталном радном телу Конференције о европској безбедности и сарадњи са седиштем у Прагу, које сачињавају стални представници земаља чланица KEBS-а на нивоу амбасадора. За текст Препоруке (Резолуције) Комитета KEBS видети: Међународна политика, 1991, бр. 995-997.

¹²⁵ Споразум на Брионима, или тзв. Брионску декларацију 7. јула 1991, потписали су представници Словеније, ЈНА, Владе (СИБ-а) Југославије и ЕЗ.

¹²⁶ Меморандум о сагласности о посматрачкој мисији у Југославији, 13. јул 1991, у Београду, потписали су представници Југославије, Словеније, Хрватске и Европске заједнице.

¹²⁷ Хронологија ЕЗ о Југославији, Међународна политика, бр. 1014, 1993, стр. 16.

Упркос евидентном кршењу одредби Заједничке декларације од стране Словеније¹²⁸, министарска “тројка” повољно оцењује извршавање обавеза Словеније (ова оцена је изречена 3. августа 1991, после разговора званичника ЕЗ са Миланом Кучаном, председником Словеније).

Нејасно је наравно којим су се критеријумима руководили представници Европске заједнице, али је сасвим извесно да је то био наговештај промене става у погледу решавања југословенске кризе па и сврставања уз једну од сукобљених страна.

Меморандум о сагласности о проширивању посматрачких активности Европске заједнице у Југославији на територију Хрватске, потписали су 1. септембра 1991, у Београду председавајући Министарског савета ЕЗ, председник Председништва СФРЈ, председник СИБ-а и председници председништва република.

Основни задатак Посматрачке мисије ЕЗ (око две стотине посматрача) на територији Хрватске био је да помогне у стабилизацији прекида ватре и да истражује случајеве нарушавања договора о прекиду ватре.

Будући да су у међувремену наступиле нове формално-правне и војно-политичке околности (ЈНА се дефинитивно повукла из Словеније и Хрватске) руководство БиХ се заложило за проширивање активности Посматрачке мисије и на територију те републике.

Меморандум о сагласности о посматрачким активностима у БиХ потписали су 1. октобра 1991, представници ЕЗ, савезни секретар за иностране послове и председник Председништва БиХ.¹²⁹

У целини и поред тога што је Посматрачка мисија ЕЗ делимично извршила своје задатке и што је у њеном раду и ангажовању било доста недоследности и несналажљивости, мора се имати у виду да је ова мисија у појединим ратним подручјима ипак допринела ограничавању сукоба и смањењу напетости између сукобљених страна.

Након доласка Заштитних снага UN ова мисија се активно укључила у процес преговора. Наиме прикупљала је информације које су биле потребне за рад претходнице Заштитних снага и посматрача UN, ангажованих у најосетљивијим подручјима (Славонија, Барања, Дубровник, Книн, Мостар и Билећа).

По доласку, размештају и преузимању одговорности Заштитних снага УН, Посматрачка мисија ЕЗ своје активности постепено усмерава на хуманитарна питања, а затим проширује своје ангажовање на простору Балкана и суседних земаља ради контроле спровођења санкција према СРЈ.

Затим је важну улогу имала у оквиру реализације “Венс-Овеновог плана”, посебно у тзв. “ружичастим зонама”, затим у улози посматрача на аеродромима у Хрватској, на Превлаци и слично. После Конференције о Југославији у Женеви, Уједињене нације и Европска заједница све више послове везане за решавање југословенске кризе обављају заједнички (јединствено).

¹²⁸ Председништво СФРЈ је на седници од 2. и 3. августа, констатовало да се у Хрватској и Словенији не остварују кључне тачке Договора са Мисијом ЕЗ од 30. јуна и Брионске декларације, од 7. јула 1991, и затражило од Европске заједнице да изврши енергичан притисак на ове републике.

¹²⁹ Саопштење за јавност Председништва СФРЈ, Међународна политика, бр. 995-7, октобар 1991, стр. 10.

Следећи корак у ангажовању Европске заједнице у решавању југословенске кризе је усвајање Декларације о Југославији, 3. децембра 1991, којом су постављени принципи као основ за решавање кризе на Конференцији о Југославији у Хагу.¹³⁰ И у тој декларацији се истиче да нема једностране насилне промене граница и да се мора осигурати заштита права свих у Југославији. Декларацијом је предвиђено сазивање конференције о Југославији, у Хагу, 7. септембра 1991. Она је и одржана у предвиђено време, а као свој орган је именовала Арбитражну комисију (“Бадентерова комисија”) састављену од правника земаља чланица (Белгија, Ирска, Француска, Данска и Шпанија), којом је председавао судија Уставног савета Француске Робер Бадентер.

Поменута Декларација је претрпела више измена. Почетни текст садржи решења по којима се обезбеђује сувереност република и њихово међународно признање као независних држава које се могу слободно удруживати као суверене државе. За области у којима припадници неке националне или етничке групе чине већину био је предвиђен специјалан статус (наведени статус предвиђен за Србе у Хрватској).

Ово је први јасан знак да је у Европској заједници напуштено становиште о јединству Југославије, и није могло бити схваћено другачије него као отворена подршка сецесији и рушењу Југославије.

У Прагу, 10. октобра 1991, Комитет високих функционера KEBS-а усвојио је документ “Ситуација у Југославији”, у којем је и принцип потребе за изналажењем политичког решења на бази перспективе признавања независности оних република у Југославији, које то желе.

Предлог Хашке декларације је 23. октобра 1991, измењен и допуњен. Изостављено је позивање на специјални статус Срба у Хрватској и уведен захтев да се аутономним покрајинама у Србији врате права и статус пре 1990.

Незадовољна током Конференције о Југославији, од 25. октобра 1991, у Хагу, Европска заједница је 28. октобра 1991, усвојила оштру, једнострану Декларацију о Југославији.¹³¹

Настављајући политику арбитража и једностраних притисака министри иностраних послова земаља ЕЗ, у Бриселу, доносе одлуку да против република које до 4. новембра не прихвате Хашку декларацију, уведу економске санкције.

Проширивању интернационализације југословенске кризе и њеном даљем заоштравању допринело је увођење економских санкција против СФРЈ, 8. новембра 1991, на седници дванаест шефова дипломатије европских земаља у Риму, а на основу Извештаја Лорда Карингтона.

Санкције Европске заједнице су скоро аутоматски прерасле и у санкције OECD-а, јер су их подржале све важније земље OECD-а,¹³² посебно САД и Јапан.

Због недоследности и једностраног приступа у решавању југословенске кризе, логично је било претпоставити да пут арбитража Европске заједнице није успешан.

¹³⁰ Хронологија збивања - ЕЗ о Југославији, Међународна политика, број 1014, 1993, стр. 17.

¹³¹ Исто, стр. 13.

¹³² OECD-а: “Организација за економску сарадњу и развој”, основана 1961, као наследник Организације за економску европску сарадњу која је формирана 1948. Сачињавају је 24 индустријски најразвијеније земље Западне Европе, укључујући и 3 ваневропске земље – САД, Канаду и Аустралију, и 3 земље са специјалним статусом – Јапан, Финску и бившу Југославију.

То је схваћено и у Уједињеним нацијама, па је од средине новембра 1991, започело интензивније укључивање Светске организације у решавање југословенске кризе.

Савет министара Европске заједнице усвојио је 17. децембра 1991, две декларације које су битно утицале на даљи ток југословенске кризе.

Декларацијом о “смерницама за признање нових држава у Источној Европи и Совјетском Савезу”¹³³ утврђени су критеријуми по којима ће Европска заједница оцењивати услове за признање нових држава. Мада су се позивали на међународну праксу, европски министри су поручили да ће се код признања нових држава осим принципа самоопредељења руководити и околностима “политичке стварности у сваком појединачном случају”. Декларацијом о Југославији Савет министара Европске заједнице је обавестио да ће признати све југословенске републике које то желе и за које Арбитражна комисија (Бадентерова) процени да испуњавају услове из Декларације о критеријумима за признавање нових држава. Југословенске републике су позване да до 23. децембра поднесу пријаве и доказе да испуњавају услове, а Савет министара би донео одлуке о признавању после 15. јануара 1992.¹³⁴

Немачка очигледно није имала стрпљења¹³⁵ да чека ове рокове и испуњавање формалности, па је већ 23. децембра 1991, признала независност Словеније и Хрватске,¹³⁶ наравно, видевши у томе своје интересе.

Арбитражна комисија је свој посао завршила 15. јануара 1992, и у мишљењу о испуњавању услова за признавање појединих југословенских република оценила да Словенија и Македонија испуњавају услове за признавање. Хрватска ће те услове да испуни кад усклади Уставни закон Хрватске са решењима из Декларације Хашке конференције о Југославији.¹³⁷ Босна и Херцеговина не испуњава услове за признавање док не организује референдум на коме би се становништво изјаснило о конституисању Босне и Херцеговине као независне и суверене државе.

Колико је Европској заједници било стало до поштовања правила које је сама установила видљиво је из одлука поводом мишљења Бадентерове комисије. Истог дана, 15. јануара 1992, одлучено је да се “отвори процес признавања Словеније и Хрватске”, а да се Македонија не призна, јер се томе изричито противила Грчка. Такође, истог дана, Словенију и Хрватску су признале Аустрија, Белгија и Велика Британија. Наредних дана ове две “државе” су признале и све остале чланице Европске заједнице, као и многе друге државе, јер су тако, из политичких разлога, хтеле неке велике силе.

Ови поступци Европске заједнице су неоспорно битно угрозили напоре Уједињених нација да се припреми терен да до решавања југословенске кризе дође мирним путем. (Још 2. јануара 1992, Сајрус Венс је у својству опуномоћеног изасланика генералног секретара UN, са актерима југословенске кризе постигао споразум о Плану мировних операција у Југославији - Венсов план).

Недуго након признавања Хрватске и Словеније, Европска заједница, првенствено под утицајем Немачке и њених верних пратилаца, пре свих Аустрије и Мађарске, та признања успева и да материјализује, тако да су 22. марта 1992, на

¹³³ Хронологија збивања - ЕЗ о Југославији, Међународна политика, број 1014, стр. 18.

¹³⁴ Захтев за признавање су у предвиђеном року, поднеле Хрватска, Словенија, Македонија и Босна и Херцеговина. Србија и Црна Гора нису поднеле захтев за признавање.

¹³⁵ Хронологија збивања - Словенија, Хрватска, Међународна политика, број 1014, стр. 10.

¹³⁶ Хронологија збивања - ЕЗ о Југославији, Међународна политика, број 1014, стр. 19.

¹³⁷ Овај захтев се односи на одредбе о положају “српске националне мањине” у Хрватској.

заседању Савета министара KEBS-а, Словенија и Хрватска примљене у пуноправно чланство KEBS-а, док се истовремено јављају прве идеје о суспензији чланства Југославије у овој најширој асоцијацији европских држава.

Већ се јављају у то време наговештаји избијања сукоба у Босни и Херцеговини, али је Савет министара Европске уније на заседању 6. априла 1992, у Бриселу, усвојио Декларацију о Југославији којом "Заједница и њене чланице признају Републику Босну и Херцеговину у оквиру постојећих граница". Нешто касније, тачније 22. маја 1992, Република БиХ је примљена у чланство Уједињених нација, од када су широм Босне и Херцеговине, избили жестоки, међунационални оружани сукоби.¹³⁸

Почеци озбиљнијих оружаних сукоба у Босни и Херцеговини довели су до преусмеравања пажње међународне јавности са Хрватске на догађања у овој републици. Истовремено, признање Босне и Херцеговине, Словеније и Хрватске, које је 7. априла 1992, потписао председник САД Џорџ Буш, наговестило је не само степен интензитета него и карактер ангажовања једине преостале светске суперсиле у југословенској кризи, која се до тада (релативно дуго) држала по страни. Овакав наговештај произишао је из званичног саопштења америчке администрације, у коме су главним кривцима за сукобе у Босни и Херцеговини означени ЈНА и руководство Србије и уједно најављена економска и политичка изолација Србије.

Управо од тада, САД су преузеле пуну иницијативу у вези са југословенском кризом. Оне су те које су почеле да профилишу токове, динамику и карактер свих важнијих акција у вези са Босном и Херцеговином, у оквиру KEBS-а, Европске заједнице, па и Савета безбедности UN, а улогу других држава настојале су да сведу на безрезервно или бар прећутно саглашавање и подршку.

Декларацијом Савета министара ЕУ од 4. јула 1992, подржан је рад Арбитражне комисије Конференције о Југославији. У њој је изнет став Заједнице да Србија и Црна Гора треба да одлуче да ли желе да створе нову федерацију, с тим да она не може бити прихваћена као једина наследница бивше СФРЈ. У том смислу Заједница ће се супротставити учешћу Југославије у међународним телима. Закључено је такође, да санкције против Србије и Црне Горе треба да остану, да се стриктно спроводе и подржавају се одлуке Западноевропске уније и НАТО-а о контроли спровођења санкција UN на мору.¹³⁹

Европска унија није ништа учинила да спречи пробијање ембарга на увоз оружја у бивше југословенске републике, нити је покушала да спречи, готово неприкривено учешће неких својих чланица у допремању оружја хрватским и муслиманским оружаним снагама.

У дистрибуцији хуманитарне помоћи и збрињавању избеглица - чланице ЕУ, фаворизовале су Хрвате и Муслимане, што је супротно општепризнатим хуманитарним начелима, по којима се жртве рата не би смеле диференцирати по било каквим основама и критеријумима.

Европска унија је започела и дуго предњачила у обликовању негативног, антисрпског међународног јавног мњења, преко масмедија, односно у стварању миљеа за одобравање таквих једностраних приступа у међународним организацијама и

¹³⁸ Хронологија збивања - Босна и Херцеговина, Међународна политика, број 1014, стр. 12.

¹³⁹ Конференција о европској безбедности и сарадњи (КЕБС), Међународна политика, број 1014, стр. 21.

међународној заједници у целини. Неоспорно је да је због свега тога имала свој непосредан допринос у избијању и трајању оружаног сукоба у Југославији.

Декларацију о ситуацији у бившој Југославији и о упућивању хуманитарне помоћи у БиХ, ЕУ је издала 29. октобра 1993, у Бриселу.¹⁴⁰

Европска унија је 10-11. децембра 1993, у Бриселу донела Декларацију о Бившој Југославији¹⁴¹ и практично је изнела план акције за упућивање помоћи.

У својим даљим активностима, 1994. и 1995, Европска унија је своје ставове, најчешће, усаглашавала са одлукама Савета безбедности УН и НАТО-ом, посебно у оквиру рада Контакт-групе и предлога за решавање југословенске кризе од стране САД и Русије.

2.4.2 Ангажовање Конференције о европској безбедности и сарадњи (ОЕБС)

Активност Конференције о европској безбедности и сарадњи у вези са југословенском кризом, од почетка су се одвијале у "сенци" одлука и потеза Европске заједнице. У ретким случајевима КЕБС је унапред стварао политичку основу за одлуке и акције земаља ЕЗ, а најчешће је препуштао иницијативу Европској заједници, која је обично својим ставовима и поступцима прејудиирала одлуке и активности КЕБС-а.

У постхладноратовском периоду, у коме су водеће западне силе преузеле улогу главног арбитра у светским пословима, КЕБС је у великој мери претворен у инструмент остварења њихових интереса.

Разматрањем различитих аспеката југословенске кризе, Конференција о европској безбедности и сарадњи (КЕБС) интензивније је почела да се бави средином 1991. У почетку је и КЕБС давао подршку демократском развоју, јединству и територијалном интегритету Југославије, али се тај став постепено мењао под дејством збивања у југословенском простору, као и становишта земаља до суспендовања учешћа СР Југославије у раду Конференције ЕЗ, нарочито Немачке, као и неких суседних држава, посебно Аустрије.

Формално ангажовање КЕБС-а у решавању југословенске кризе почело је 19. јуна 1991, на састанку у Берлину,¹⁴² када су "министри изразили забринутост и подршку демократском развоју, јединству и територијалном интегритету Југославије, заснованом на економским реформама, пуном поштовању људских права у свим деловима Југославије, укључујући права мањина и мирољубивом решавању кризе у земљи, залажући се за даљи напредак у овој области". Министри су истакли да сами народи Југославије треба да одлуче о будућности земље.

Од тада (19. јуна 1991), па до краја 1991, питања у вези са решавањем југословенске кризе преузео је Комитет високих функционера КЕБС-а¹⁴³ који је за то време одржао десетак састанака. Са свог састанка у Прагу 3. и 4. јула 1991, Комитет

¹⁴⁰ Стојковић, М.: *Препреке мировном процесу у Босни и Херцеговини*, Међународна политика, број 1023, 1994, стр. 14.

¹⁴¹ Исто.

¹⁴² *Конференција о европској безбедности и сарадњи*, Међународна политика, број 1014, 1993, стр. 22.

¹⁴³ Ради се о сталном радном телу КЕБС-а са седиштем у Прагу, који сачињавају стални представници земаља чланица КЕБС-а на нивоу амбасадора.

је упутио апел за хитну и потпуну обуставу непријатељстава у Југославији и поздравио спремност ЕЗ да организује мисију за помоћ стабилизацији прекида ватре. Неколико дана касније (9. јула), Комитет КЕБС-а је пружио подршку споразуму постигнутом у сарадњи са ЕЗ о обустави ватре и обустављању примене Декларације о независности (Словеније и Хрватске) за период од три месеца. (Земље КЕБС-а изразиле спремност да организују мисију која би помогла у надгледању спровођења споразума.)

Месец дана касније (8. августа) Комитет КЕБС-а је поздравио прекид ватре који је прогласило Председништво СФРЈ (6. августа) и осудио сваку употребу силе. Само дан касније, на свом састанку од 9. августа у Прагу, Комитет је позвао све заинтересоване стране да одмах почну преговоре о будућности Југославије, а најкасније до 15. августа 1991.

На састанку у Прагу, 3. септембра 1991, Комитет КЕБС-а је изразио забринутост због губитка људских живота у оружаним сукобима, подвукао да никакво стицање територије или промене територије унутар Југославије насилним путем нису прихватљиви и подржао споразум постигнут 1. септембра 1991, у Београду о проширивању посматрачке мисије у Југославији на Хрватску. Већ сутрадан, 4. септембра у Прагу, Комитет се сагласио да се 7. септембра 1991, сазове Конференција о Југославији којом ће председавати Лорд Карингтон.

Комитет је 10. октобра 1991, усвојио нову резолуцију, којом је изразио забринутост због непоштовања раније усвојених резолуција и због све већих људских жртава и нарочито осудио узурпацију власти од стране две републике у Председништву СФРЈ.

На састанку од 22. октобра 1991, у Прагу, Комитет се сложио да се установи Мисија известиоца за људска права која треба да посети БиХ, Хрватску, Македонију, Црну Гору, Србију и Словенију. Усвојена је и посебна резолуција о ситуацији у Југославији, којом је подржана Декларација о Југославији, коју су 18. октобра 1991, усвојили ЕЗ, САД и СССР.

Комитет је новом резолуцијом донетом на састанку 29. новембра 1991, констатовао да је сукоб у Југославији довео до ситуације у којој се принципи и одредбе КЕБС-а и Повеље UN стално крше, а тиме и угрожавају међународни мир и безбедност.

И током 1992, КЕБС је преко својих тела и органа, посебно преко Комитета високих функционера стално био укључен у решавању југословенске кризе. У току те године такође је одржано око десетак састанака.

Комитет високих функционера је 8. јануара 1992, у Прагу осудио кривце за обарање ненаоружаног хеликоптера Посматрачке мисије, поздравио договор постигнут 2. јануара 1992 у Сарајеву под покровитељством Сајруса Венса о модалитетима за остваривање споразума о прекиду ватре, (од 23. новембра 1991) позвао Савет безбедности UN да донесе одлуку о хитном размештању мировних снага UN у Југославији и поздравио одлуку Лорда Карингтона о поновном сазивању Конференције о Југославији.¹⁴⁴

Савет министара КЕБС-а, на састанку у Хелсинкију, 26. марта 1992, поздравио је Хрватску, Грузију и Словенију као нове државе - чланице, истичући да тај пријем ни на који начин не прејудира резултате Конференције о Југославији.

¹⁴⁴ Конференција о европској безбедности и сарадњи (КЕБС), Међународна политика, број 1014, 1993, стр. 23.

Пријемом Словеније и Хрватске у чланство, KEBS је ипак утицао, односно прејудицирао политичка решења у решавању југословенске кризе.

На састанку одржаном 15. априла 1992, у оквиру континуитета KEBS-а у Хелсинкију, чланице су изразиле посебну забринутост због нарастања насиља и сукоба у БиХ.

Комитет високих функционера на састанку у Хелсинкију одржаном 6-12. маја 1992, између осталог констатовао је да је установљено да власти из Београда и ЈНА грубо и упорно крше обавезе KEBS-а и да за то сносе највећу одговорност за ескалацију крвопролића и разарања у БиХ.

У Хелсинкију, 18-20. маја 1992, Комитет високих функционера KEBS-а се састао и са забринутошћу примио вести о настављању борби у СФРЈ, размотрио извештаје о “тешком” положају Албанаца на Косову и “ускраћивању” основних права Мађарима, Муслиманима и другим националним мањинама, затим извештај о припреми избора у Србији (31. мај 1992) јер наводно нису створене основе за “слободне и фер” изборе за шта су одговорне власти у Београду.¹⁴⁵ Донета је одлука да служба KEBS-а за људска права и демократске институције затраже, до 25. маја 1992, да Консултативни комитет Центра KEBS-а за спречавање сукоба што пре упути мисију за утврђивање чињеничног стања о војној ситуацији на Косову.

Осим веома оштрих и тешких квалификација о стању националних мањина у СРЈ, одлуке о упућивању мисија у Југославију које би испитале “војну ситуацију на Косову” и оценила услове за спровођење избора у Југославији, у време када се тражи решење за обустављање оружаних сукоба у БиХ, представља нелогичност и доводи у сумњу искреност напора, јер у то време није било никаквих посебних “војних проблема” на Косову, а избори су унутрашња ствар СРЈ. Тешко је отети се утиску да није реч о својеврсном притиску на СРЈ.

Већ 8. јула 1992, Комитет је на састанку у Хелсинкију донео одлуку да представник Југославије не присуствује самиту KEBS-а у Хелсинкију, нити било којем следећем састанку KEBS-а до 14. октобра 1992. Како је одлучено, ова одлука ће се преиспитати на састанку 13. октобра 1992, зависно од тога како Југославија (Србија и Црна Гора) буду поштовале принципе, обавезе и одредбе KEBS-а.

На предлог председника Председништва БиХ Комитет је 10. јула 1992, у Хелсинкију донео Декларацију у којој је констатовано да се бомбардовања у БиХ и Хрватској настављају, да је убијено преко 50.000 људи, да се стварају етнички чисте области, да су стотине хиљада избеглица напустиле своје домове, поново је размотрена ситуација на Косову, у Војводини и Санцаку, која се погоршава (“утврђено”), истакнуто је да народи Србије и Црне Горе трпе због политике својих лидера.

На хитно сазваном састанку, одржаном 12. и 14. августа 1992, разматране су мере које треба предузети у вези са настављањем и погоршавањем агресије против БиХ и осталим критичним аспектима кризе у другим деловима Југославије. Затим је поздрављена Конференција коју су организовале ЕЗ и UN у Лондону, (26. август 1992), разматрана је ситуација у области људских права. Донета је одлука да се успостави трајно присуство на Косову, Војводини и Санцаку у облику сталних мисија,

¹⁴⁵ Конференција о европској безбедности и сарадњи (КЕБС), Међународна политика, број 1014, 1993, стр. 23.

као и донета одлука о присуству посматрача у земљама које се граниче са Србијом и Црном Гором.

У Прагу, 16. септембра 1992, донето је више одлука међу којима и одлука о слању трију дугорочних мисија на Косово, у Војводину и у Санџак ради бављења превентивном дипломатијом и утврђивањем чињеница.

Комитет је констатовао кршења људских права (на основу извештаја мисије коју је предводио амбасадор Џон Томсон и извештаја специјалног известиоца Комисије за људска права Тадеуша Мазовјецког), а усвојена је и одлука о посматрачима у Албанији, Бугарској и Мађарској и о контроли примене санкција против Југославије.

Потом је 1. новембра 1992, Комитет високих функционера KEBS-а, поздравио слање посматрача на границу између СРЈ и БиХ (у складу са закључцима Лондонске конференције), инсистирао на строгом уважавању зоне забрањеног лета, а одлучено је и да се учествује у посматрању избора у СРЈ (20. децембра 1992).

У даљем току решавања југословенске кризе, током 1993, 1994. и 1995, KEBS (OEBS) је најчешће своје ставове усаглашавала са одлукама Савета безбедности UN, ЕЗ и NATO-ом.

2.4.3. Улога NATO и Европске уније

Са окончањем хладноратовске конфронтације и нестанком Варшавског пакта са политичке и војне позорнице Европе, природно се наметнуло питање будућности, па и опстанка Северноатланског пакта (NATO-а). У том периоду војна компонента NATO-пакта, а посебно САД (иако је био конципиран као одбрамбени савез држава Запада), тако је нарасла да је захватила комплетну сферу политичког утицаја на даљи развој, усавршавање, па и доктрину NATO-а. Тако је NATO од "чисто" војне организације постао изузетно значајна политичка организација и инструмент креирања политике према не само директним потенцијалним противницима већ и према целини светских политичких збивања. NATO је чак успео да избори одређени степен аутономије и самосталног деловања на многа важна питања међународних односа.

Иако је било логично очекивати да ће NATO постепено губити политичку и војну важност, односно да ће даљи развој догађаја у Европи и свету, временом довести до његовог гашења и уклапања војних доктрина земаља чланица у систем безбедности, предвиђен Повељом UN, то се није догодило.

Неки од разлога: на територији бившег СССР-а настале многе нове државе и опет остала велика Русија, са још увек моћним нуклеарним оружјем, са великим потенцијалима у сваком погледу; уједињење Немачке које је довело до нових померања снага у односима снага у европском простору и створило илузију да ће се у оквиру NATO-а обуздавати Немачка у кругу њених све инфериорнијих европских партнера; и у хладном рату су САД дошле у Европу да је подрже у борби против опасности са којима је била суочена. Елиминисањем "комунистичке опасности" и обустављањем хладног рата, посебно услед нарасле моћи саме Европе и њеног све наглашенијег економског и другог супарништва са САД, очекивало се да ће се САД окренути азијско-пацифичким просторствима и вратити у западну хемисферу, где су јој лоцирани витални интереси. Али се то није догодило, захваљујући што САД имају у

NATO-у институционализовани оквир за своје даље присуство у Европи. Будући да се крах биполаризма подударио са отварањем "Пандорине кутије" националних и етничких сукоба, економских и социјалних проблема у Источној Европи и на Балкану, потресима који би могли захватити шири европски простор, то је био један од важних додатних разлога за опстанак, па и пројектовање једне нове функције NATO-а. "Амбициозни покушај претварања KEBS-а, на основу Париске повеље и каснијих институционалних иновација у европски систем безбедности, суочио се са вакуумом у сфери војне инфраструктуре, пошто Западноевропска унија није испунила наде које су у њу полагане, па се тако наметнуло уверење да је може успешно попунити једино NATO."¹⁴⁶

Из тих разлога али и других, NATO не само да је преживео хладни рат, него је укључивањем готово код свих источноевропских земаља у тзв. Партнерство за мир, као нов доктринарни концепт остваривања својих политичких и војностратешких циљева, испољио амбиције прерастања у својеврсно језгро и главну полуку целокупног европског система безбедности.

О новој улози NATO-а, сведочи и околност да се у спровођењу одлука Савета безбедности на основу главе VII Повеље, најпре стидљиво, а потом и све отвореније наметнуо Уједињеним нацијама у решавању југословенске кризе.

Од почетних изјава функционера NATO-а да он треба да буде "војни сервис" UN брзо се показало да он има намере да буде њихов партнер, да обезбеди "браву са два кључа", да бомбардује Србе у Босни, јер је то "нежно" да би се вратио кредибилитет NATO-а, како је истицао његов генерални секретар Вернер, залажући се за одлучну употребу војне силе.¹⁴⁷

Све до краја 1992, САД и NATO нису предузимале непосредне припреме за евентуалну интервенцију у БиХ, али се на основу више индикатора могло закључити да се о тој опцији (војној интервенцији) разговарало на високим нивоима САД и NATO-а.¹⁴⁸

Пошто је према Резолуцији 786 од 10. новембра 1992, ради спровођења забране војних летова над БиХ допуштено деловање војне структуре NATO-а, на састанку 10. и 11. децембра, на нивоу министара одбране, отпочеле су припреме за могућу ширу подршку UNPROFOR-у, односно за ваздушне акције ради контроле забране летења над БиХ и заштите хуманитарних конвоја.¹⁴⁹

Практично, саопштено је да ће NATO ставити своје "политичке и војне потенцијале" на располагању UN, с циљем да се спроведу резолуције Савета безбедности о бившој Југославији.

¹⁴⁶ Петковић Р.: *Нова улога NATO*, Међународна политика, број 1026, 1994, стр. 8.

¹⁴⁷ Стојковић М.: *NATO у функцији америчких стратешких интереса у Европи*, Међународна политика, број 1026, 1994, стр. 12.

¹⁴⁸ Тако, на пример, 6. децембра 1992, на састанку високих функционера NATO-пакта разматране су могуће опције које би допринеле спречавању ширења југословенског сукоба на "немирну покрајину Косово". Као могуће мере истакнуте су: упућивање великог броја посматрача или мировних снага и претње ваздушним нападима на Републику Српску. Ово питање је разматрано и на састанку министара одбране NATO, средином децембра 1992.

Осим тога, NATO је изразио спремност да KEBS-у, стави на располагање јединице, ако то државе KEBS-а затраже. Турски и холандски министри одбране су на састанку министара одбране NATO-а, 10. и 11. децембра 1992, тражили хитну и веома снажну војну интервенцију ради заустављања грађанског рата.

¹⁴⁹ Стојковић М.: *Промене у међународним односима - "нови светски поредак"*, Војно дело, број 3-4, 1993, стр. 178.

Због неизвесности коначног исхода у вези са ситуацијом у БиХ, током целе 1993, у НАТО-у је владала велика дилема у погледу његовог могућег ангажовања око спровођења евентуално потписаног мировног плана. Преовладало је, међутим, уверење да би ангажовање НАТО-снага могло имати врло неизвесне последице по јединство Савеза, с обзиром на до тада испољене различите приступе држава - чланица НАТО у вези с решавањем југословенске кризе, а посебно у погледу питања заустављања сукоба у БиХ.

Инсистирање САД да операција буде поверена НАТО-у а не UN, требало је да значи офанзивније деловање уз шира овлашћења употребе силе и свакако идеалну шансу за оправдање даљег постојања НАТО-а, у новим условима и тестирања нових врста оружја.

Врховна команда НАТО оценила је да ће, пре или касније, доћи до ангажовања њихових снага у БиХ, пре свега ради очувања мира, али се није искључивала ни употреба НАТО-снага за “наметање” мира.

До краја 1993, НАТО је стално одржавао висок степен борбене готовости свих својих састава, пре свега ваздухопловних и поморских снага. Настављено је са спровођењем операција *Спречити лет*, (одобрене Резолуцијом 816, од 31. марта 1993) *Заштита зона безбедности* (одобрене Резолуцијом 836 од 3. јуна 1993) и *Падобран* (од 1. марта 1993, одлуком Владе САД).

Почетком 1994, претње за извођење удара из ваздуха НАТО-снага, на српске положаје у БиХ, постале су све отвореније и учесталије, а посебно уочи нове рунде Женевских преговора, заказане за 10. фебруар 1994.

А онда долази 6. фебруар 1994,¹⁵⁰ када је на пијаци Маркале, услед експлозије бомбе, погинуло шездесет осам цивила, а више од стотину је рањено. Овај догађај, заправо, по стравичности својих последица знатно превазилази онај од 27. маја 1992, када је такође од експлозије бомбе, погинуло петнаест цивила који су чекали у реду за хлеб.¹⁵¹

Извештај о истрази коју је одмах спровео UNPROFOR послат је UN, али га оне нису објавиле. Међутим, неколико дана касније, пошто је истина о починиоцима атентата била сакривена, UN су донеле одлуку о економским санкцијама против СРЈ.

Иако су масакр на пијаци Маркале починили Муслимани, НАТО 9. фебруара 1994, изражава “огорчење” због бесомучних напада на становнике у Сарајеву; подсећа да су 11. јануара 1994, шефови држава и влада земаља чланица Савеза потврдили своју спремност да, ускладу са одлукама Савеза од 2. и 9. августа 1993, изврше ваздушне ударе против Срба.

Не дуго након ових догађаја, тачније 28. фебруара 1994, авиони НАТО-а су наводно, због повреде режима “забрањеног неба” над БиХ, а у складу са резолуцијом Савета безбедности 816 од 31. марта 1993, оборили четири авиона типа Галеп-4 над

¹⁵⁰ Павловић М. и Поповић Н.: *Сецесија у режији великих сила*, Институт за политичке студије, Београд, 1996, стр. 269.

¹⁵¹ Што се тиче злочина од 27. маја 1992, генерал Мекензи тадашњи помоћник генерала Намбијара и Мориона и командант UNPROFOR-а, открио је целу истину у својој књизи “Миротворац” (стр. 94): “Непосредно пре атентата, улицу су са оба краја затвориле босанске власти. Када је становништво стајало у реду испред пекаре, појавили су се представници средстава информисања држећи се на добром одстојању. Тада је дошло до напада. Већину погинулих чинили су “умерени” Срби. Ко може то да зна? Оно што је сигурно јесте да су изгинули невини људи.”

БиХ.¹⁵² Босански Срби су тада оповргавали тврдње да оборени авиони припадају Републици Српској, тако да су околности о пореклу борбених авиона остале неразјашњене. У сваком случају, овом акцијом је означена прва војна интервенција Запада (НАТО) од почетка 22-месечног рата у БиХ, односно прва борбена акција НАТО-а од како је основан 1949.

Већ 22. априла 1994, Савет НАТО-а је упутио Србима у БиХ¹⁵³ други ултиматум, у вези са ситуацијом око Горажда. У саопштењу Савета НАТО-а се између осталог каже: да НАТО потврђује своју спремност, изражену на јануарском самиту да подржи UN у њиховим напорима да заштите Горажде, по основу овлашћења која проистичу из резолуције Савета безбедности 824, 836, 844 и 913; захтева строго поштовање безбедности UNPROFOR-а, неометан приступ свим зонама безбедности које су одредиле UN, потврђујући спремност НАТО-а да обезбеди блиску ваздушну подршку у случају да снаге босанских Срба нападну UNPROFOR (а не на пример ако напад изврше Муслимани).

На захтев UNPROFOR-а, изасланик генералног секретара UN Јасуши Акаши одобрио је "блиску подршку"¹⁵⁴ авијацијом у рејону Горажда. Авијација НАТО је (два Ф-16) 10. априла дејствовала два пута. Поновљени напади из ваздуха на положаје Војске РС у рејону Горажда уследили су 11. априла у два наврата. Приликом првог као и приликом поновљеног напада авиона НАТО-а, није консултован генерални секретар, нити је тражено изричито одобрење, већ је примењена усвојена шема командовања на линији UNPROFOR – Команда НАТО, уз формално позивање на Резолуцију 836, од 3. јуна 1993.

Наредни напади одиграли су се 21. новембра, када су ваздухопловне снаге НАТО-а дејствовале по аеродрому Удбине на територији РСК и 22. новембра 1994, нападом на српске положаје око Бихаћа на територији Републике Српске.

**Бомбардовање је на простор БиХ донело
разарања и многе људске недаће**

¹⁵² Павловић М. и Поповић Н.: *Сецесија у режији великих сила*, Институт за политичке студије, Београд, 1996, стр. 270.

¹⁵³ *Саопштење НАТО-22.април 1994*, Међународна политика, број 1026, 1994, стр. 30.

¹⁵⁴ Павловић М. и Поповић Н.: *Сецесија у режији великих сила*, Институт за политичке студије, Београд, 1996, стр. 271.

Поставља се логично питање, ко је тај ко треба да одлучује и да води мировну операцију у бившој Југославији – UN, САД или НАТО?

Одговор на то питање дале су САД и западне силе под фирмом НАТО-а. НАТО је од 30. августа до 15. септембра 1995, бомбардовао војне и цивилне објекте Републике Српске.¹⁵⁵ По узору на Заливски рат, српски објекти гађани су и америчким крстарећим ракетама “tomahawk”. Сви напади изведени су под америчком командом, под лажним изговором одмазде због српских “недела” на пијаци Маркале у Сарајеву.¹⁵⁶ Стварни циљ је био уништавање српских војних потенцијала, односно омогућавање делотворне хрватско-муслиманске офанзиве против Срба у БиХ, у Книнској крајини, Лици, Банији и Кордуну.¹⁵⁷

Одмах након ваздушних удара, синхронизовано је уследила свеопшта, хрватско-муслиманска офанзива. Резултат офанзиве здружених снага НАТО, Хрвата и Муслимана против Срба је највеће етничко чишћење становништва почињено у грађанском рату на тлу претходне СФРЈ. При томе је у режији и уз одлучујућу помоћ САД и НАТО, са своје земље протерано око 300 000 Срба из западних, северних и централних делова претходне СФРЈ.

Наиме, још током 1993, усвојени су планови о употреби силе,¹⁵⁸ који су и спроведени.

Иначе о утицају и интересима НАТО-а, када је реч о југословенској кризи, најбоље сведочи однос војника ангажованих у UNPROFOR-у на простору СФРЈ. Наиме, крајем 1993, снаге UNPROFOR-а бројале су укупно 27.469 припадника, од тога су земље чланице НАТО-а на тај простор упутиле 16.452 припадника или 60%, скандинавске државе – 2.671, око 10%, друге европске земље 4.069, или 15%, док је из осталих земаља било ангажовано 4.295 или близу 15% припадника.

Када је реч о месту и улози Западноевропске уније (ZEU) у решавању југословенске кризе, неопходно је истаћи да је она практично добила мандат још на састанку НАТО-а одржаном у Риму, 7. и 8. новембра 1991.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Паралелно и готово независно од те бомбардерске акције НАТО-а, САД и ЕУ водиле су мировне преговоре са зараћеним странама који су резултирали Дејтонским споразумом 21. новембра и Париском мировном конференцијом 14. децембра 1995, када је практично након краха мировних снага, UNPROFOR замењен снагама НАТО-а 20. децембра 1995, чиме је фактички започела операција наметања мира у бившој БиХ.

¹⁵⁶ Под овим инцидентом у Сарајеву подразумева се експлозија од 28. августа 1995, која је касније добила назив “Маркале 2”, у којој су према извештајима снага UN, погинула 33, а рањено 84 лица. Југословенски преглед, св. 3, 1995, стр. 103.

¹⁵⁷ И поред тога што су НАТО и UN још 20. септембра 1995, посебним заједничким саопштењем Команде Јужног крила НАТО и UN истакли да су престали разлози за даље бомбардовање циљева широм Републике Српске, НАТО је и 9. октобра 1995, извршио бомбардовање у региону Тузле. У свом извештају истога дана Команда Јужног крила НАТО у Напуљу саопштила је да су авиони НАТО уништили командно-контролни бункер босанских Срба југоисточно од Тузле. Југословенски преглед свеска број 4, 1995, стр. 132.

¹⁵⁸ Руковођење и командовање је поверено Врховној команди НАТО-а; пребазиране су и груписане ваздухопловне (око 280 авиона) и поморске снаге (око 50 ратних бродова, од чега 3-4 носача авиона и хеликоптера); обављена је идентификација и обележавање циљева у БиХ; уграђени су официри за навођење у јединице UNPROFOR-а; извршена је подела циљева на четири категорије; постављени елементи позадинског обезбеђења НАТО, са суседним земљама СРЈ постигнута сагласност о коришћењу објеката инфраструктуре у случају војне интервенције на СРЈ и БиХ; формирани су нови истурени обавештајно-извиђачки центри у Мађарској, Бугарској и Албанији. Истовремено, настављено је са контролом зоне забране летења “Спречити лет” (ангажовано 68 борбених авиона); операцијом “Падобран”, у којој је дневно учествовало 6-8 авиона; са поморском блокадом лука на Јадрану, контролом пловидбе на Дунаву и са операцијом заштите зона безбедности.

¹⁵⁹ Радаковић М.: *Ставови СР Немачке према сецесионистичкој кризи у Југославији*, Војно дело, број 6, 1991, стр. 195.

Министарска конференција шефова држава и влада земаља НАТО-а, још тада је донела закључак да је сукоб у Југославији у међународним оквирима у искључивој надлежности Европске заједнице. У вези с тим, и у Бриселу се поставило питање могућег ангажовања војних трупа ZEU у Југославији.

Међутим, убрзо се увидело да интервенција војних трупа ZEU, није била могућа. Разлози: сагласности заинтересованих страна у југословенском сукобу није било и није постојао правни основ по којем би војне трупе (макар и мировне) једне међународне организације интервенисале у унутрашњем сукобу у земљи која није члан те организације (Југославија није била члан ни Европске заједнице, ни Западно-европске уније).

Будући да је ескалација сукоба у Југославији попримала све веће размере, а несасгласност међу највишим функционерима земаља Европске заједнице (ЕЗ) око учешћа трупа ZEU у југословенском сукобу се продубљивале, 18. и 19. септембра је у Хагу одржана конференција земаља ZEU,¹⁶⁰ којој је председавао министар иностраних послова Немачке Ханс Дитрих Геншер. На конференцији је поднет писани предлог стручне комисије оформљене у Хагу, према којем “са војног аспекта” постоје четири опције које би ZEU у случају потребе могла да примени у Југославији:

Прва је предвиђала да се постојећа цивилна мисија ЕЗ појача од стране ZEU са две-три хиљаде ненаоружаних војника, дакле, предвиђала је само логистичку подршку члановима посматрачке мисије ЕЗ.

Друга опција је подразумевала упућивање пет-шест хиљада лако наоружаних војника који би омогућили посматрачима ЕЗ безбедан превоз до ратишта и натраг, односно имали би задатак да посматрачима ЕЗ омогуће “ефикасно обављање њиховог посла”.

Трећа опција је већ прелазила границу “добрих услуга”. Њоме је предвиђено упућивање у Југославију од шест до десет хиљада војника, спремних да “омогуће сваку акцију посматрача ЕЗ ради ефикасног обављања њихових задатака”.

Четврта опција је предвиђала могућност праве војне интервенције. Наиме, према њој је у Југославију требало упутити чак 30.000 војника са задатком да “спрече немире”, “одржавају мир у земљи”, “надзиру прекид ватре”, “отклањају постојеће напетости”, “успоставе поверење између зараћених страна” и “спречавају ширење конфликта у друге области Југославије”.¹⁶¹

С обзиром на размимоилажења чланица ZEU до упућивања “мировних снага” у Југославију није ни дошло, јер се не располаже средствима за такву акцију и не постоји сагласност свих актера југословенске кризе.

Непосредно ангажовање Западноевропске уније (ZEU)¹⁶² испољено је учешћем у блокади Јадранског мора, заједно са снагама НАТО и у блокади пловидбе Дунавом.

¹⁶⁰ Радаковић М.: *Ставови СР Немачке према сецесионистичкој кризи у Југославији*, Војно дело, број 6, 1991, стр. 195.

¹⁶¹ На конференцији су се Француска, Немачка и Холандија залагале за четврту опцију, док су Велика Британија, Шпанија и Португалија биле против упућивања трупе ZEU. Посебно је дошло до размимоилажења између Француске (која је предлагала да у Југославију упуте своју 11. елитну дивизију), Велике Британије (која је упозорила на лоше искуство Лондона са присуством својих трупа у Северној Ирској), а Чешка, Словачка и Пољска су изразиле спремност да пошаљу своје трупе.

¹⁶² ZEU чини 10 држава и све су оне, уједно и чланице НАТО-пакта. (Француска, Велика Британија, Белгија, Холандија, Луксембург, Немачка и Италија, од 23. октобра 1954, када је ZEU и формирана, а касније се прикљу-

Наиме, 15. јуна 1993, започела је у Јадрану акција названа Sharp Guard (“Оштра стража”), у којој је, под јединственом командом НАТО-а учествовало око 50 бродова у блокади СРЈ ради строгог спровођења санкција проширених Резолуцијом 820, од 18. априла 1993.

У складу са Резолуцијом 820, од 10. јуна 1993, појачана је контрола пловидбе Дунавом. Контролу су обављале полицијске снаге земаља Западноевропске уније: Француске, Италије, Немачке, Холандије, Шпаније, Белгије и Луксембурга.¹⁶³

Непосредни облик укључивања снага Европске Уније у грађански рат на простору претходне СФРЈ испољен је борбеним ангажовањем тзв. “Снага за брзе интервенције” (RRF)¹⁶⁴ када су те снаге, заједно са Муслиманима, нападе српске положаје и складишта муниције војске Републике Српске око Сарајева, пружајући тиме подршку са земље масовним ваздушним бомбардовањима Срба од стране НАТО-а у периоду од 30. августа до 15. септембра 1995. Том приликом су и снаге НАТО и ЕУ починиле самовољну класичну агресију, јер су прекорачиле важеће норме и овлашћења свих резолуција Савета безбедности UN.

2.4.4. Исламски фактор у југословенској кризи

Нестанком биполаризма и почетком обликовања тзв. “новог светског поретка” почела је полако да се мења улога, место и значај исламског фактора у међународним односима.

Преко југословенске кризе је Организација исламске конференције (ОИК)¹⁶⁵ почела да профилира као глобални фактор са све већом специфичном тежином у међународним односима.

Када је реч о Босни и Херцеговини, верски фактор је један од битних елемената грађанског рата који се у БиХ водио, иако је основни концепт на којем је почивала сецесија БиХ од Југославије, био концепт тзв. “грађанске државе”, што је заправо била и остала подвала босанских Муслимана коју је већи део међународне јавности углавном прихватио.

Муслимански део БиХ се заправо и од раније понашао као пуноправни члан ОИК, без обзира на то што тада БиХ још није била примљена у пуноправно чланство. На пример, допуштено је да министар иностраних послова владе БиХ Харис Силајџић, учествује на министарском састанку ОИК у Истанбулу, августа 1991, и на Самиту те организације у Дакару децембра 1991.¹⁶⁶

чиле: Грчка од 1. јануара 1981, Шпанија и Португалија од 1. јануара 1986) Само се Западноевропска унија (ZEU) може сматрати претечом НАТО-а, јер је формирана на основу Бриселског уговора 17. марта 1948.

¹⁶³ Главни штаб ових снага за подручје Румуније (снаге 120 полицајаца) је у луци Калафат. У Калафату је стационирано 80, а у луци Глац 40 полицајаца. Главни штаб за подручје Бугарске је у луци Русе, где је стационирано 79 полицајаца (46 Шпанаца и 33 Немца), са два патролана чамца. Основни задатак ових снага је да обезбеде стриктно поштовање резолуција о санкцијама према СРЈ. Одлука о ангажовању ових снага је донета под геслом заједничке акције ZEU и подунавских земаља да доследно испоштују Резолуцију 820 Савета безбедности.

¹⁶⁴ RRF – Rapid Reacting Force.

¹⁶⁵ Тешко је оспорити да је ОИК међународни фактор са најрадикалнијим ставовима у односу на југословенску кризу и СРЈ, с циљем да пружи што јачу подршку БиХ, на челу са А.Изетбеговићем. Наравно не може се занемарити међународна “тежина” ОИК, пре свега због њене бројности (око педесетак земаља су чланице ОИК), мада утицај ОИК не би требало ни прецењивати. Иначе изграђена је између 1960. и 1970, уз финансијску подршку арапског петролејског ислама.

¹⁶⁶ Делегација Муслимана из БиХ учествовале су на свим последњим скуповима ОИК, у Исламабаду јуна 1992, у Карачију априла 1993, у Џеци и сл.

Најбољу илустрацију ове верске интеракције дао је генерални секретар Исламске конференције Хамид ал Габид, који је открио да је ангажовање ове исламске организације у бившој БиХ започело пре проглашења независности и да су договорене координиране акције са Алијом Изетбеговићем почетком Рамазана (крај фебруара 1992) када је боравио у Цеди.

У процесу разрешавања југословенске кризе, посебно у развоју прилика у републици БиХ, веома нескривене амбиције испољила је Турска која је у томе видела шансу за јачање своје спољнополитичке позиције и остваривање нараслих регионалних претензија.

У резолуцији од 17/18. јуна 1992, коју су усвојиле исламске земље у вези са кризом у БиХ¹⁶⁷ на министарском састанку у Истанбулу, усвојен је "пакет" са низом инструмената за остваривање турских регионалних амбиција. У њој су садржани захтеви за војну интервенцију и укидање ембарга на испоруке оружја босанским Муслиманима. Турска је постала члан Комитета ОИК за спровођење санкција против СРЈ. Од самог почетка кризе у БиХ, упорно је нудила Савету безбедности UN своје трупе и своје борбене авионе, али се истовремено и ангажовала на нелегалном прикупљању оружја и "добровољаца" за Муслимане у БиХ.

За јачање своје позиције у исламском свету, Турска је настојала да обезбеди подршку Запада, а пре свега Америке преко аранжмана "добрих услуга"¹⁶⁸, тако да је успела да обезбеди учешће својих авиона, а током јуна и да укључи свој контингент од 1.500 војника у састав снага UNPROFOR-а на територији БиХ.

Владао је мишљење да из суседних држава, као и оних које су историјски гледано имале негативну улогу на Балкану, не треба слати војнике "мировњаке" у претходну Југославију. Међутим, ово начело је прекршено када је Савет безбедности одлучио да турском контингенту омогући да извршава "мировњачку" улогу у БиХ.

У вези са југословенском кризом и грађанским ратом у БиХ, деловање Организације исламске конференције са може видети кроз одлуке које је она, од почетка југословенске кризе доносила.

Са Шестог самита краљева, шефова држава или влада земаља чланица ОИК, одржаног у Дакару – Сенегал, од 9 - 12. децембра 1991, у тачки 42. се каже да: "Организација исламске конференције изражава страховање да не дође до интезивирања борби и њиховог проширивања на БиХ, истичући своју подршку територијалном интегритету ове републике и њеном легално изабраном руководству".¹⁶⁹

У резолуцијама о Босни и Херцеговини, са Петог ванредног министарског састанка ОИК, одржаног у Истанбулу – Турска, 17. и 18. јуна 1992, и 1. и 2. децембра 1992, у Цеди, закључено је да због кризе у Југославији и рата у Босни и Херцеговини "интерес муслиманске нације посебно угрожен"¹⁷⁰. Између осталог, ОИК је затражила од Савета безбедности UN да примени члан Главе VII Повеље OUN у којем се

У овом релативно кратком периоду били су изузетно интензивирани контакти муслиманских вођа из БиХ са исламским земаљама. Нпр. за само годину и по дана Х.Силајдић је осам пута боравио у Ирану, А.Изетбеговић два пута је посетио ту земљу, а истовремено многе делегације из исламских земаља боравиле су на простору БиХ.

¹⁶⁷ Декларација о Босни и Херцеговини, Међународна политика, број 1027, 1994, стр. 17.

¹⁶⁸ "Добре услуге": Начин решавања у коме трећи помаже странама у спору саветима и подстицањем да приђу непосредним преговорима; значи трећи не улази у суштину спора (што је случај код посредовања) него се задовољава тиме да стране које избегавају контакте ради решавања спора наведе да то учине. До добрих услуга се долази било ради отпочињања непосредних преговора или уколико су из било којих разлога прекинути, ради њиховог настављања (са Турском, наравно то није био случај, напротив: Турска је своје добре услуге претворила у пристрасност на страни Муслимана у БиХ коју уопште није скривала).

¹⁶⁹ Делови завршне декларације и акциони план за Босну и Херцеговину, Међународна политика, број 1027, стр. 18.

¹⁷⁰ Самарџић Р.: Исламски чинилац у југословенским сукобима, Војно дело, број 6, 1992, стр. 180.

предвиђају координиране акције ваздухопловних, поморских и копнених снага у (поновном) успостављању међународног мира и безбедности, те да се скине ембарго на испоруке оружја Муслимана.

У Карачију (Пакистан од 25. до 29. априла 1993), на својој 21-ој редовној конференцији министара иностраних послова земаља чланица ОИК, у Резолуцији о БиХ, између осталог, као и много пута пре тога, изразили су забринутост због “заstraшујуће ситуације у БиХ услед српске агресије, као и због злочина и геноцида које су Срби починили” (наравно о злочинима Муслимана нема ни речи), захтевали низ мера против Србије и Црне Горе као и ефикасније мере за спречавање даљег погоршавања напете ситуације на Косову, у Војводини и Санџаку и у БЈР Македонији и слично.¹⁷¹

У Декларацији о Босни и Херцеговини са састанка представника земаља чланица ОИК у седишту UN у Њујорку, одржаног 24. маја 1993, уз набрајање свих дотадашњих захтева и осуда српске стране, “исламске земље поново наглашавају да су оне у потпуности спремне да са својим трупама допринесу извођењу мировних операција UN у БиХ. “Организација UN би требало да прихвати коришћење тих контингента све док за то постоји сагласност владе БиХ”.¹⁷²

Осим тога, исламске земље захтевале су од светске заједнице и од Савета безбедности UN предузимање снажних и одлучних корака за успостављање мира у БиХ, као:

- 1) укидање ембарга на испоруке оружја БиХ,
- 2) употреба силе за неутралисање тешког наоружања које се користи против цивила и насељених центара у БиХ,
- 3) забрану снабдевања Срба оружјем,
- 4) ревизију мандата мировних снага UN у БиХ у смислу омогућавања UNPROFOR-у да предузима ефикасне акције,
- 5) проширивање ових снага кроз њихово попуњавање војницима из других земаља, укључујући и исламске земље,
- 6) хитно успостављање суда за ратне злочине,
- 7) безбедан повратак босанских избеглица у њихове домове и
- 8) да се не прихвати никаква неправедна политика “свршеног чина” у БиХ.

На специјалном министарском састанку Бироа ОИК, проширеног члановима Контакт-групе¹⁷³ и исламским земљама спремних да дају своје трупе за мировне снаге UN у БиХ, одржаног у Исламабаду - Пакистан 12. и 13. јула 1993, донета је Декларација и Акциони план за Босну и Херцеговину.

Осим познатих ставова и оптужби на рачун српског народа, Акционим планом је предвиђено да земље чланице ОИК упуте своје трупе у БиХ (у састав UNPROFOR-а), у складу са Резолуцијом Савета безбедности 836 (1993).¹⁷⁴

На састанку министара иностраних послова земаља чланица тзв. Контакт-групе ОИК, одржаног у Њујорку, 27. априла 1994,¹⁷⁵ понављају се захтеви усмерени против

¹⁷¹ Делови завршне декларације и акциони план за Босну и Херцеговину, Међународна политика, број 1027, стр. 18.

¹⁷² Исто.

¹⁷³ Почетком августа, на пленарном састанку представника ОИК у OUN донета је одлука о формирању тзв. “Контакт-групе” (Турска, Пакистан, Египат, Иран и Сенегал), са мандатом, а да се ангажује на спровођењу одлука са истанбулског састанка.

¹⁷⁴ Бангладеш - 1.220 војника (један механизовани пешадијски батаљон), Иран - једну дивизију до 10.000 војника; Малезија - 1.500 војника (један механизована регимента); Пакистан - 3.000 војника; Палестина - 1.000; Тунис - 1.000; Турска - до једне бригаде. (Укупно је понуђено око 20.000 војника.)

¹⁷⁵ Завршна декларација о ситуацији у Босни и Херцеговини, Међународна политика, број 1027, стр. 23.

режима у Београду, за ваздушне ударе по српским положајима, за повлачење српског наоружања, затим су поновно понуђене трупе за учешће у саставу UNPROFOR-а и изражено задовољство због склапања Вашингтонског споразума Муслимана и Хрвата и конфедералног споразума са Хрватском као и захтев за даље поштравање санкција против СРЈ и слично.¹⁷⁶

Могуће је донекле схватити пристрасност исламских земаља и њихову велику забринутост за истомишљенике Муслимане у БиХ, али је тешко веровати да је у питању несхватање Запада да муслиманска влада у БиХ, путем рата, жели да формира исламску фундаменталистичку државу на целом простору БиХ, у почетку уз ослањање на исфорсирану и вештачку коалицију са Хрватима и делом њених оружаних снага, са намером да већину Срба у БиХ протера, а остатак присили на статус националне мањине.

У целини, када се разматра ангажовање међународних фактора и појединих земаља у “решавању” југословенске кризе, посебно трагичног грађанског рата у БиХ мора се поћи од претпостављених, али и јавно изречених циљева и интереса које они желе да остваре.

Тако формирана исламска држава, уз подршку многих исламских земаља, а посебно Турске, Пакистана и Ирана, наставила би да агресивно делује према СРЈ преко Рашке области и Косова и Метохије и тако дестабилизује цео Балкан.

Глобални интерес САД за рат у БиХ своди се на дестабилизацију Балканског полуострва и држање Европе под сталном пресијом опасности од проширења рата, чиме се оправдаваостанак њених трупа у Европи и опстанак НАТО-пакта. Тиме приморати Европу на велика издвајања за издржавање сопствених и америчких снага на старом континенту, и истовремено слабити њену конкуренцију на светском тржишту. Подршком Муслимана у БиХ, и усмеравањем исламских земаља на Југославију, САД су бар за извесно време одвратиле пажњу од отвореног питања праведније поделе профита у експлоатацији њихових богатстава, нарочито петролејских и других сировинских базена.

Европска унија има интерес спречавања продора ислама у Европу, окончањем рата у БиХ, како се не би проширио изван граница.

Улога исламског фактора на Балкану (пре свега на просторима претходне СФРЈ) је битна ради превазилажења геополитичког проблема повезивања исламских енклава. Тиме би њена улога била ојачана, а у супротном додатно умањена.

У сваком случају ислам се мора узимати у обзир приликом свих процена и у свим његовим аспектима, на Балкану и на просторима претходне СФРЈ. На неким исламским мапама, овај регион се још увек третира као *dar ul harb*, што значи – територија које се по исламским учењима, “може освајати”.¹⁷⁷

2.5. Почетак оружаних сукоба и насилне сецесије република

Рушење претходне државе СФРЈ може се поуздано и извесно везати за Словенију, тј. њено отцепљење.

¹⁷⁶ Завршна декларација о ситуацији у Босни и Херцеговини, Међународна политика, број 1027, стр. 23.

¹⁷⁷ Потежица О.: Улога исламског фактора на Балкану, Међународна политика, број 1016-17, 1993, стр. 33.

2.5.1. Сецесија Републике Словеније

Допунама Уставног закона за спровођење уставних амандмана ХCVI и ХCVVII на Устав Словеније, озбиљно и потпуно ставља се ван снаге уставни и правни систем савезне државе. У периоду од 4. октобра 1990, до 8. маја 1991, донесене су четири такве допуне¹⁷⁸ којима су стављени ван снаге на територији Словеније готово сви битни, суштински прописи значајни за функционисање савезне државе. Сви политички напори и мере савезних органа да се спречи овакав развој догађаја остали су безуспешни.

Затим, уместо да се законом уреди право на самоопредељење народа у Југославији, из Словеније је лансирана идеја “раздруживања”. Иза иницијативе раздруживања заправо се крила идеја да се разбије цела СФРЈ, али и да се “прикрије” намера сецесије. Наравно, то је имало рационалне разлоге – обезбеђивање повољнијег положаја у наслеђивању. Уз жељу за отцепљењем, Словенија је отворено показивала амбиције да уређује односе у држави од које жели да се отцепи, не водећи рачуна о интересима оних који у њој желе да остану – на шта наводи опструкција делегата из Словеније.

Скупштина Словеније је усвојила, 6. децембра 1990, Закон о плебисциту и самосталности и независности Словеније. Плебисцит је одржан 23. децембра 1990, и на њему се 86% оних који су гласали изјаснило за независну словеначку државу. На основу овог “демократског” опредељења Скупштина Словеније је 26. децембра 1990, прогласила самосталност Републике.¹⁷⁹

Већ 31. јануара 1991, Скупштина Словеније је усвојила Повељу којом је обзнањено да ће та република покренути поступак за раздруживање од Југославије. На седници Председништва СФРЈ, 7. фебруара 1991, члан Председништва из Словеније је најавио да ће Словенија и формално покренути поступак, што је и учинила 8. маја 1991.¹⁸⁰

Следећи предузети кораци били су радикалнији, па је на седници Скупштине Словеније од 20. фебруара 1991, усвојен Амандман ХCIX на Устав Републике Словеније, којим се у суштини Словенија проглашава самосталном и независном државом.¹⁸¹

Уместо енергичне акције, савезна држава реаговала је бесплодним и бескорисним расправама у Скупштини СФРЈ, које су завршиле закључцима у којима су садржане осуде и позиви да се настали проблеми разрешавају на миран и демократски начин.

Упоредо са овим корацима, којима је у више узастопних наврата проглашена самосталност Словеније и њено раздруживање у односу на СФРЈ, у Словенији је ово

¹⁷⁸ “Урадни лист”, бр.44 од 6. децембра 1990, бр.7 од 22. фебруара 1991, бр.20 од 17. маја 1991, и бр.1 од 25. јуна 1991.

¹⁷⁹ Шкарић С.: Војно дело, 1991, број 1-2 стр. 235-239.

¹⁸⁰ Скупштина Словеније упутила Скупштини СФРЈ Изјаву о раздруживању од Југославије, којом је предвиђено да обави разоружање најкасније до 26. јуна 1991, а већ 29. маја 1991, Скупштина Словеније је усвојила Резолуцију о споразумном раздруживању од СФРЈ.

¹⁸¹ Овим амандманом се прописује да Скупштина Словеније преузима уређивање свих односа од значаја за држављане Словеније. Словенија уређује односе са другим државама у међународној заједници у складу са међународним правом, као једна од правних наследница СФРЈ. Поништене су све одредбе Устава Словеније којима је “пренесено извршавање суверених права Словеније на органе СФРЈ” као и оне одредбе које уређују положај Словеније у СФРЈ и сви односи који из тога произилазе.

правно насиље праћено и фактичким насилним мерама којима се развлашћивала савезна држава и драстично угрожавали интереси осталих република и народа. Тако, нпр. од 10. јануара 1991, Словенија је преузела од савезне државе царинске и пореске послове, словеначки регрути нису упућивани на служење војног рока у ЈНА, а 6. марта 1991, Скупштина Словеније је прогласила мораторијум на одлазак словеначких регрута у ЈНА, на границама према Хрватској Словенија је почела да гради граничне прелазе, итд.

Због свега тога Савезно извршно веће, на седници од 25. јуна 1991, разматра стање и доноси Одлуку о непосредном обезбеђивању извршавања савезних прописа о прелажењу државне границе на територији Републике Словеније и Наредбу о забрани успостављања такозваних граничних прелаза унутар територије Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, што ступа на снагу 26. јуна 1991, о чему су обавештени и надлежни органи у Словенији.

На основу одлуке Савезног већа Скупштине СФРЈ и СИБ-а, ЈНА је предузела мере да запоседне аеродроме и друге важније стратегијске пунктове у Словенији, као и да обезбеди контролу државне границе, при чему је дошло до сукоба са снагама Територијалне одбране Словеније.¹⁸²

Од самог почетка покрета јединице ЈНА наилазиле су на препреке и суочиле се са организованим нападима оружаних формација Словеније¹⁸³, а од напада нису поштеђене ни оне јединице које нису биле укључене у извршење задатка. Задатак је извршен 28. јуна 1991.

Упоредо са борбеним дејствима, словеначко руководство је уз помоћ иностраних медија започело нечувену медијску кампању, у потпуности усмерену на сатанизацију Југославије, ЈНА и српског народа.

Пресек догађаја у Словенији показује да је ангажовање јединица ЈНА било усмерено искључиво на извршење задатка на основу Одлуке и Наредбе СИБ-а, без икаквих закулиских и тајних планова. Органи и припадници неоружаних формација те републике испољили су несхватљиву мржњу према свему што је армијско, југословенско и српско.

Све ове чињенице непобитно потврђују да је то био увод у све што се после догађало, а што су започели државни органи Словеније.¹⁸⁴

Председништво СФРЈ 18. јула 1991, донело је одлуку о премештању јединица ЈНА са територије Словеније у друге делове СФРЈ.

Нови Устав Словеније као суверене и независне државе усвојен је 23. децембра 1991. Истог дана Немачка је формално признала независност и сувереност Словеније, тако да ово признање ступа на снагу 15. јануара 1992. Потом су 15. јануара 1992, и земље Европске заједнице признале сувереност и независност Словеније, да би касније, 22. маја 1992, она била примљена и у чланство Организације Уједињених нација, а на основу препоруке Савета безбедности утврђене његовом резолуцијом број 754, од 18. маја 1992.

¹⁸² Група аутора *Истина о оружаном сукобу у Словенији*, ВИНЦ, 1991, стр. 8 и 9.

¹⁸³ По подацима Црвеног крста Југославије погинуло је четрдесет четири припадника ЈНА.

¹⁸⁴ Група аутора *Истина о оружаном сукобу у Словенији*, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 30-62.

Неминован је закључак: Словенија је започела оружане сукобе на територији претходне СФРЈ и започела њено рушење.

2.5.2. Сецесија Републике Хрватске

Хрватска је готово у свему следила Словенију и њена искуства у поступку једностране сецесије од Југославије. Лидери нових снага у Хрватској занемарили су специфичан положај Хрватске у Југославији, који је различит од положаја Словеније.

Али, као и Словенија, Хрватска – противно важећим одредбама Устава СФРЈ – усваја амандмане на Устав Хрватске којима је озакоњен вишестраначки систем. Избори су, по овом систему, одржани 22. априла и 6. маја 1991.

На изборима је победила Хрватска демократска заједница (са 41,5% гласова) и захваљујући изборном систему освојила две трећине посланичких места у сва три већа Сабора Хрватске.

Први кораци које је предузела нова хрватска власт били су усмерени на стварање сопствених формација и њихово наоружавање, што је у директној супротности са важећим уставом СФРЈ. (Прво је попуњаван састав милиције у Хрватској, а истовремено се стварају: “Телесни здруг”, “Хрватска национална гарда”, “Соколске страже” и “Добровољачке омладинске јединице цивилне заштите Хрватске”.)

У Хрватској је текао и процес промене симбола и назива: све што је означавало територијалну припадност Хрватској или имало атрибут југословенски замењено је придевом хрватски.¹⁸⁵

Сабор Хрватске 25. јула 1990, усвојио је амандмане на Устав Хрватске, а Српска демократска странка на Скупштини у Србу усвојила је Декларацију о суверености и аутономији српског народа. Декларацијом је истакнута државотворност српског народа у Хрватској.

Прва насилна акција био је препад на станицу милиције у Бенковцу, изведен у ноћи између 16/17. августа 1990. Том приликом покупљено је наоружање резервног састава милиције из ове станице. На то су Срби одговорили одузимањем оружја од резервног састава милиције и подизањем барикада на саобраћајницама у крајевима у којима је српско становништво чинило већину.

Под изговором да је угрожен суверенитет хрватске државе, интезивно се наоружавају припадници резервног састава органа унутрашњих послова Хрватске и то искључиво хрватске националности. Посредством ХДЗ-а добијају стрелачко наоружање и одређену количину муниције које чувају код куће. Оружје се дели и лицима која нису у резервном саставу милиције, али су истакнути припадници ХДЗ-а (за њих се обезбеђују и бланко легитимације припадника службе унутрашњих послова Хрватске).

Почела је убрзана набавка наоружања у иностранству за наоружавање парамилитарних формација и истомишљеника ХДЗ-а.

Упоредо са стварањем “правних” претпоставки, противно савезним прописима, за формирање републичке армије предузимане су и мере за илегални увоз наоружања

¹⁸⁵ Југословенска академија знаности и уметности постаје Хрватска академија, Удружење књижевника Хрватске постаје Хрватско удружење књижевника, Радио-телевизија Хрватске постаје Хрватска телевизија итд.

и војне опреме, а послове су лично водили министар унутрашњих послова и министар одбране.

Сабор Хрватске је 22. децембра 1990, усвојио нови Устав Хрватске. За разлику од претходног устава који је Хрватску дефинисао као националну државу хрватског народа, државу српског народа у Хрватској и државу народности које у њој живе, нови Устав одређује да је Хрватска “национална држава хрватског народа и држава припадника оних народа и мањина, које су њезини држављани: Срба, Муслимана, Словенаца, Чеха, Словака, Талијана, Мађара, Жидова и других...”

Оваквим уставним уређењем српски народ је сведен на положај националне мањине.

Органи хрватске власти планирали су и оружане акције којима ће ликвидирати ЈНА и “четнике” у Хрватској.

Сигурно је да је непринципијелно деловање савезних органа омогућило властима у Хрватској да несметано спроводе планове стварања републичке војске, која је са уставоправног становиштва паравојна, али ипак фактичка сила која се није могла занемарити. Зато је Наредба Председништва СФРЈ од 9. јануара 1991, закаснела и мало шта могла да промени, без одлуке да се примени сила.¹⁸⁶

Хрватске власти су и даље настављале са мерама којима су заоштравале односе у републици. Једна од њих је доношење Уставног закона о допунама Уставног закона за provedбу Устава Републике Хрватске. Овим законом искључене су од примене одредбе Устава СФРЈ које нису биле у складу са Уставом Хрватске. Такође су искључене од примене и одредбе савезних закона, других прописа и аката савезних органа који нису били у складу с Уставом Хрватске и њеним законима. Овлашћена је Влада Хрватске да одреди савезне законе, друге прописе и акте који се неће примењивати у Хрватској, уколико се њима нарушава територијална целовитост Хрватске и Хрватска доводи у неравноправан положај у федерацији или којима се угрожава њен суверенитет или интереси. Уз ово правно насиље против савезне државе, хрватско врховништво је одлучило да настави и са демонстрацијама фактичке силе у крајевима насељеним српским становништвом.

На Устав Хрватске, којим је она конституисана као национална држава Хрвата, Српско национално веће и Извршно веће САО Крајине су, 28. фебруара 1991, одговорили доношењем одлуке о раздруживању од Хрватске. Одлуком је предвиђено да Крајина остаје у Југославији и да се на подручју Крајине примењују савезни прописи.

На ванредној седници Извршног већа САО Крајина 16. марта 1991, донета је одлука да се Крајина издвоји из састава Хрватске, с тим што ће се на њеној територији примењивати савезни прописи и прописи Крајине, а већ 18. марта исте године, одлуку о припајању САО Крајини, донели су Книн, Доњи Лапац, Т. Кореница,

¹⁸⁶ Том наредбом се прописује да се њеним ступањем на снагу, морају “расформирати сви оружани састави који нису у саставу јединствених оружаних снага СФРЈ или органа унутрашњих послова и чија организација није утврђена у складу са савезним прописима”. Наредбом је даље одређено да се наоружање које се на овај начин прикупи преда најближим јединицама и установама ЈНА. За извршење ове наредбе остављен је рок од десет дана од њеног доношења, а за њено извршавање су овлашћене јединице и установе ЈНА које одреди савезни секретар за народну одбрану.

Обровац, Бенковац, Војнић, Костајница, Вргин Мост, Глина, Двор на Уни, Пакрац и Грацац.¹⁸⁷

Већ 19. маја 1991, одржан је референдум о отцепљењу Хрватске на који се нису одазвали грађани САО Крајине.¹⁸⁸ Преко 94% бирача који су гласали изјаснило се за самосталну и суверену Хрватску. Након референдума, 28. маја 1991, на вишедневној заседању, Сабор Хрватске је размотрио и усвојио “пакет” закона који су означили раскид са правним системом СФРЈ.

На заседању Сабора Хрватске 25. јуна 1991, усвојена је уставна одлука и Декларација о проглашењу суверене и самосталне Републике Хрватске.

Ове одлуке и закони значили су коначан прекид са уставоправним системом СФРЈ. Истог дана, 25. јуна 1991, САО Крајина донела је одлуку о оснивању Српске Аутономне Области Славонија, Барања и Западни Срем.¹⁸⁹

Покушаји Председништва да колико - толико утиче на заустављање тока догађаја који су неумитно водили у ескалацију сукоба остајали су без успеха јер је хрватска страна стално оспаравала и кршила споразуме.¹⁹⁰

На две седнице, одржане у кратком периоду, 2, 3. и 6. августа 1991, усвојене су одлуке о прекиду ватре у Републици Хрватској. Уместо да одлуке доведу до прекида непријатељстава, сукоби су се интензивирали, а подручја захваћена њима су проширена. Војни објекти и јединице ЈНА широм Хрватске су изложени сталним оружаним провокацијама и нападима. Блокиране су касарне, али и војни објекти који нису имали никаквих борбених ефектива (војне школе, домови ЈНА, војна одмаралишта, здравствене установе итд.). Ситуацију нису поправили ни посматрачи Европске заједнице који су били упућени у кризна подручја да помогну у смиривању сукоба. Ситуација се заоштравала и све су чешћи били напади на касарне и војне објекте.

Сви покушаји да се касарне преговорима деблокирају нису успели. Напади су постали све безобзирнији, а број жртава се повећавао. Престанак снабдевања касарни и војних објеката струјом, водом и храном доводили су у питање и физички опстанак припадника ЈНА у касарнама. Истовремено, терор према српском становништву достиже невиђене размере. Део тог становништва се иселава, а знатан број се склонило у већ блокиране касарне, што је искомпликовало већ тешку ситуацију.

Жестоки сукоби су избили на свим подручјима, у Далмацији, Западној Славонији, Источној Словенији, Барањи; а нарочито у Вуковару, Задру, околини Шибеника. Јединице ЈНА су биле принуђене да одговоре на нападе и заштите животе својих припадника.

Тако је почео оружани сукоб – грађански рат у Хрватској који је однео до сада неутврђени број живота.

Од првих инцидената, било је јасно да су се за ратну опцију одлучиле хрватске власти и да Срби у Хрватској, као ни ЈНА нису имали алтернативе.¹⁹¹

¹⁸⁷ Хронологија збивања - Хрватска, Међународна политика, број 1014, 1993, стр. 10.

¹⁸⁸ Исто.

¹⁸⁹ Исто, стр. 11.

¹⁹⁰ Изјаву против употребе силе коју је Председништво СФРЈ усвојило на седници од 22. јуна 1991, председник Хрватске Фрањо Туђман, који је учествовао у раду те седнице, на конференцији за штампу одржаној истог дана “ставља у акта” изјавом да “пучанство треба да буде спремно можда и на свеопћи рат за обрану Хрватске”. Сличну судбину доживљавају и закључци Председништва СФРЈ усвојени на седници 26. јула 1991.

Од важнијих догађаја и збивања на просторима бивше Хрватске, треба истаћи следеће: Сабор Хрватске је 3. августа 1991, донео одлуку о прекиду свих веза са Србијом; 4. децембра 1991, у Сабору је усвојен Уставни закон о људским правима и слободама, као и правима националних и етничких заједница и других мањинских група у Хрватској, чиме је коригован Устав, усвојен 22. децембра 1990, (рађено у склопу настојања да Хрватска удовољи захтевима Европске заједнице и добије међународно признање); а 19. децембра 1991, проглашена је Република Српска Крајина. Тога дана, трансформишући се из Скупштине Српске аутономне области у Уставотворну скупштину, највиши орган те области усвојио је нов Устав и прогласио РСК.

Немачка је и формално признала сувереност и независност Хрватске, 23. децембра 1991, тако да одлука о признавању постане ефективна 15. јануара 1992, мада су се томе многи супротстављали.

Велика народна скупштина Српске аутономне области Славоније, Барање и Западног Срема, 24. децембра 1991, одлучила да се припоји Републици Српској Крајини; земље ЕЗ 15. јануара 1992, признале су сувереност и независност Републике Хрватске, у њеним авнојевским границама; Скупштина РСК допунила је Устав новом територијалном организацијом Републике коју чине Крајина, Источна Славонија, Барања, Западни Срем и Западна Славонија; Велика народна скупштина Српске области Славонија, Барања и Западни Срем усвојила је 4. априла 1992, Статут те области, као територијалне јединице у саставу РСК; Хрватска је 22. маја 1992, примљена у чланство OUN; 2. августа 1992, одржани су превремени избори у Хрватској на којима је ХДЗ добила 43,2%, а Хрватска самостална либерална странка 18,3% гласова. За председника Хрватске са 56,73% гласова поново је изабран Фрањо Туђман.

Сасвим се поуздано може закључити да је Хрватска извршила насилну сецесију од СФРЈ, изазвала грађански рат и спровела најмасовније етничко чишћење на просторима претходне СФРЈ.

2.5.3. Сецесија Републике Босне и Херцеговине

Вишестраначки избори су у Босни и Херцеговини одржани знатно касније него у Словенији и Хрватској. (18. новембра 1990) Резултати избора су доказали да су се и у овој републици бирачи углавном опредељивали према националној припадности. (Странка демократске акције је освојила 86 посланичких места, Српска демократска странка 72, а Хрватска демократска заједница 44 посланичка места у Скупштини. Овакав однос у републичком парламенту готово је индентичан са етничком структуром Републике.¹⁹²)

¹⁹¹ "Рата не би било да га Хрватска није жељела. Али ми смо процијенили да само ратом можемо изборити самосталност Хрватске. Због тога смо водили политику преговора, а иза тих преговора смо формирали своје оружане јединице. Да то нисмо урадили, не би смо дошли до циља. Значи рат је било могуће избећи, само да смо ми одустали од наших циљева, тј. од самосталности наше државе" – рекао је председник Републике Хрватске Фрањо Туђман у јавном испућању на Тргу Бана Јелачића, 24. маја 1992. На потпуно истој линији је и изјава Стјепана Месића у Сабору Хрватске, 5. децембра 1991. Захваљујући се Сабору на поверењу које му је дато да се бори за интересе Хрватске, Месић је изјавио: "Мислим да сам обавио задатак – Југославије више нема."

¹⁹² Према подацима из 1981, у БиХ је живело 32,02% Срба, 18,38% Хрвата и 39,52% Муслимана. Овоме треба додати и 17,91% Југословена који су, у највећем броју, српског порекла.

Прва варница која је запретила отпочињањем сукоба и на подручју Босне и Херцеговине било је усвајање, од стране Скупштине БиХ, одлуке о одржавању референдума о будућем статусу БиХ, али без учешћа посланика из редова Српске демократске странке. Посланици СДА и ХДЗ су усвојили ову одлуку упркос изричитом противљењу посланика из СДС, 14. октобра 1991.¹⁹³

Срби су одговорили 25. октобра 1991, конституисањем Скупштине српског народа у Босни и Херцеговини. То је био израз жеље српског народа да остане у Југославији, што је и потврђено на референдуму одржаном 9. и 10. новембра 1991, а Скупштина српског народа у БиХ, 21. децембра 1991, усвојила је Резолуцију о формирању Српске Републике Босне и Херцеговине у оквиру Југославије.

Сви ови поступци су заоштравали ситуацију у Републици. Западна Херцеговина је све јасније конституисана као део државе Хрватске (примењује се хрватски правни систем, истичу државни симболи Хрватске, хрватски динар постао платежно средство). То, као и стално “прозивање” Срба да руше БиХ указивало је да постоји коалиција муслиманско-хрватског дела руководства Републике.

Председништво СР БиХ на седници од 20. децембра 1991, доноси Одлуку о подношењу захтева за признавање ове републике као независне државе, а потом, 25. јануара 1992, Скупштина СР БиХ донела је одлуку о расписивању републичког референдума за утврђивање статуса Босне и Херцеговине, као и Одлуку о повлачењу представника СР БиХ из свих савезних државних органа и организација.

Отпочиње са радом и Међународна конференција о Босни и Херцеговини 19. фебруара 1992, под покровитељством Европске заједнице, у Сарајеву.

Најава даљих догађања произилази из више пута поновљене изјаве председника Босне и Херцеговине Алије Изетбеговића да је спреман да “жртвује мир за рачун суверенитета”.

Први озбиљнији конфликт десио се за време одржавања референдума о независности БиХ, 29. фебруара и 1. марта 1992. Припадници српског народа су, у већини, одбили да изађу на овај референдум, сматрајући идеју о независности Босне и Херцеговине неприхватљивом. Ипак, референдум је организован и на њега је изашло нешто више од 63% бирача, од чега је 62,68% гласало за суверену и независну Босну и Херцеговину.

Осим у Сарајеву, до озбиљних сукоба је дошло 3. марта 1992, у околини Босанског Брода (учествовали су са једне стране Хрвати и Муслимани, а са друге Срби).

Онда је уследило одржавање Међународне конференције о Босни и Херцеговини (под покровитељством Европске заједнице) у Сарајеву 18. марта 1992, када је, у петој рунди преговора, усвојена Изјава о принципима нових уставних решења за Босну и Херцеговину. Према Изјави, Босна и Херцеговина би, као једна држава коју сачињавају три конститутивне јединице засноване на националном принципу, остала у постојећим границама.

На шестом заседању Међународне конференције о Босни и Херцеговини у Бриселу, 30. марта 1992, представници све три стране потврдили су начелне принципе

¹⁹³ Хронологија збивања - Босна и Херцеговина, Међународна политика, број 1014, 1993, стр.11.

из Изјаве о принципима нових уставних решења за Босну и Херцеговину, иако су предложили неке корекције споразума закљученог у Сарајеву 18. марта 1992.

Међутим, тада је дошло до заокрета који је Босну и Херцеговину гурнуо у вртлог оружаног сукоба.

Председништво СР БиХ у непотпуном саставу, 4. априла 1992, донело је одлуку о мобилизацији јединица Територијалне одбране, милиције и цивилне заштите.

Под утицајем Немачке, 6. априла 1992, Савет министара Европске заједнице усвојио је Декларацију о Југославији којом се објављује да су Заједница и њене чланице одлучиле да од 7. априла 1992, признају суверену државу Босну и Херцеговину у оквиру постојећих граница. САД су такође 7. априла 1992, признале сувереност и независност БиХ. Истог дана у Сарајеву и другим местима избили су оружани сукоби у којима је погинуло четрнаест, а више од стотину људи је рањено.

На међународно признање суверене Босне и Херцеговине Скупштина српског народа у Босни и Херцеговини одговорила је 7. априла 1992, у Бањалуци, проглашењем независности Српске Републике Босне и Херцеговине (која је касније променила име у Република Српска). Одлуком је предвиђено да Република Српска може ступати у заједницу са другим субјективитетима у Југославији, а истог дана представници српског народа – др Биљана Плавшић и др Никола Кољевић – поднели оставке на свој положај у Председништву Босне и Херцеговине.

Председништво Босне и Херцеговине, без представника српског народа је 8. априла 1992, прогласило стање непосредне ратне опасности у Републици и преузело ингеренције Скупштине Босне и Херцеговине, а Алија Изетбеговић издао директиву 12. априла 1992, Главном штабу Територијалне одбране БиХ о свеопштем нападу на касарне ЈА.¹⁹⁴

Наставља се и Међународна конференција о Босни и Херцеговини, под покровитељством Европске заједнице и председавањем португалског министра Жозе Кутиљера. Седма рунда преговора, одржана 11. и 12. априла 1992, у Сарајеву, донела је договор сва три представника народа о условима за прекид ватре.

И председништво СФРЈ је покушало да утиче на смиривање ситуације. У Скопљу је 26. априла 1992, одржан састанак потпредседника Председништва СФРЈ Бранка Костића, начелника Генералштаба оружаних снага СФРЈ генерал-пуковника Благоја Ацића и председника Председништва Босне и Херцеговине, Алије Изетбеговића.¹⁹⁵ Договорено је да се састану представници ЈА и Републике Босне и Херцеговине који би размотрили статус ЈА у тој Републици и могућност да се ЈА трансформише.

Овај договор као да је био сигнал за општи напад на јединице, установе и објекте ЈА широм Босне и Херцеговине. По рецепту већ испробаном у Хрватској и Словенији, војни објекти и јединице се блокирају, заузимају, припаднике ЈА хапсе. Тада је постало јасно да се муслиманско-хрватско републичко руководство отворено определило за примену силе против српског народа и ЈА у Босни и Херцеговини.

Одлука Председништва СФРЈ од 4. маја 1992, да се сви припадници ЈА повуку са територије Босне и Херцеговине најкасније до 19. маја 1992, није ублажила ни

¹⁹⁴ Хронологија збивања - Босна и Херцеговина, Међународна политика, број 1014, од 1993, стр. 11.

¹⁹⁵ Исто.

зауоставила сукоб. Напротив у периоду повлачења ових припадника ЈА, они су били такође изложени подмуклим нападима у којима су били наношени озбиљни губици.

Истог дана када је донешена Одлука о повлачењу, Председништво БиХ је Савезну Републику Југославију, ЈА и “српске паравојне формације” означило као агресоре и затражило војну помоћ из иностранства.

Нормално, они себи нису поставили логично питање како може бити агресор држава која своје припаднике повлачи са територије на којој је наводни агресор, или – како може легална оружана сила једне државе бити агресор у тој истој држави, или како може бити агресор народ који на тој земљи живи вековима?

И Босна и Херцеговина је кренула путем Словеније и Хрватске, у једнострану сецесију и насилно отцепљење од СФР Југославије, отцепљење које је ишло на штету и против воље српског народа.

Покушај утврђивање кривице за избијање оружаног сукоба не може да мимоиђе отворену изјаву Алије Изетбеговића да се између суверенитета Босне и Херцеговине и мира без икакве резерве одлучује за суверенитет.

Неопходно је истаћи и следеће чињенице: Скупштина Републике Српске, 12. маја 1992, у Бањалуци, донела је одлуку о формирању Војске Републике Српске; ЈНА је почела да се повлачи са територије БиХ 19. маја 1992; Босна и Херцеговина је примљена у Организацију УН 22. маја 1992; у Савету безбедности 9. јуна 1992, усвојена је Резолуција бр. 758 којом се мандат UNPROFOR-а проширује и на БиХ; 2. јула 1992, проглашена је Хрватска заједница Херцег Босна, као држава хрватског народа; Хрватски Председник Фрањо Туђман и председник Председништва БиХ 22. јула 1992, потписали су Споразум о пријатељству и сарадњи, коме је 23. септембра 1992, приликом њиховог сусрета у Њујорку, придодат Анекс о координацији и о војној сарадњи.¹⁹⁶

2.5.4. Отцепљење Републике Македоније

У Македонији су 11. новембра 1990, одржани први вишестраначки избори.¹⁹⁷ После другог круга, одржаног 25. новембра, већину од 37 посланичких места у Собрању Македоније освојила је партија ВМРО-ДПМНЕ.

Собрање Македоније је 24. јануара 1991, усвојило Декларацију о независности,¹⁹⁸ а Референдум о независности и суверенитету Републике Македоније, одржан је 7. септембра 1991. Референдум о независности Македоније и њеној евентуалној асоцијацији са Југославијом одржан је 8. септембра, у коме је 74,14% учесника-гласача одговорило потврдно. Собрање Македоније усвојило је Декларацију, 17. септембра 1991, о стриктном поштовању постојећих граница и непостојању било каквих територијалних претензија према било којој суседној земљи. Истог дана усвојен је нови устав Македоније.

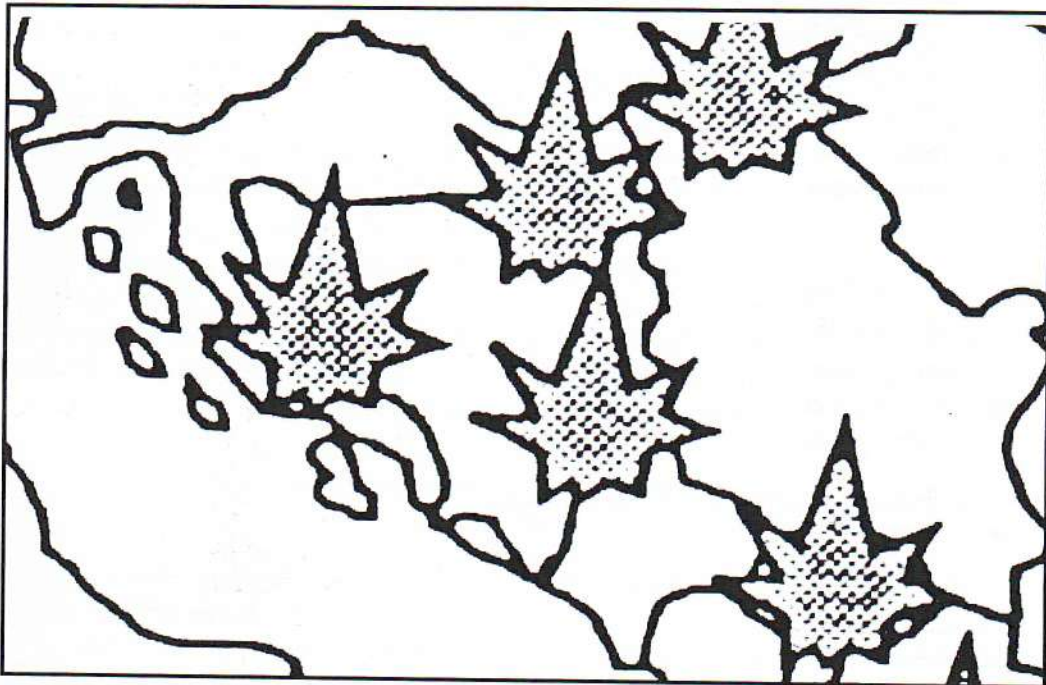
¹⁹⁶ Хронологија збивања - Босна и Херцеговина, Међународна политика, број 1014, 1993, стр. 12.

¹⁹⁷ Хронологија збивања - Македонија, Међународна политика, број 1014, 1993, стр. 12.

¹⁹⁸ Декларација о суверености СР Македоније, унеколико се разликује од Декларације о суверености Словеније и Хрватске. Она говори о “територијалном интегритету македонске државе”, уместо о државним границама те републике. Она не говори о томе да на територији СР Македоније не важе Устав СФРЈ и савезни закони, већ о томе да се они примењују уколико нису у супротности са Уставом СР Македоније.

У склопу настојања да добије међународно признање Македоније, имајући нарочито у виду став Грчке, Собрање је 6. јануара 1992, усвојило амандмане на нови Устав Македоније, у којима се прецизира да она ни према коме нема територијалних претензија, да се границе могу мењати искључиво споразумно и да се неће мешати у унутрашње послове суседних земаља. У Скопљу је 21. фебруара 1992, постигнут договор председника Македоније Кире Глигорова и начелника Генералштаба ЈА генерал-пуковника Благоја Аџића о повлачењу ЈА из Македоније најдаље до 15. априла 1992.

У Републици Македонији, захваљујући разуму и толеранцији како македонских власти, тако и руководства државе СФРЈ и ЈА, није дошло до оружаног сукоба.

Мапа етничких конфликта у Југославији

3.

МИРОВНЕ СНАГЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА И ЊИХОВА УЛОГА

3. МИРОВНЕ СНАГЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА И ЊИХОВА УЛОГА

Статус мировних снага UN може се уопштено уредити на основу чланова 104 и 105 Повеље UN и одредаба Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација. Наглашава се да је склапање споразума о статусу прецизнији начин регулисања снага Уједињених нација. Најзначајније одредбе споразума односе се на имунитет припадника контингената, слободу кретања снага UN и обавезу поштовања правног поретка државе домаћина. Деловање снага UN у претходној Југославији се анализира кроз њихове задатке, правни основ њиховог деловања, организацију, статус и финансирање, с обзиром на искуства из других мировних мисија у Средоземљу. Сматра се да су задаци снага UN у претходној Југославији остварени само делимично, јер мировна операција може имати позитивне ефекте само уколико стране у сукобу одлуче да реше спор преговорима, без употребе силе.

Мировне операције Уједињених нација дефинисане су као операције усмерене на одржавање или успостављање међународног мира и безбедности без употребе принуде, а покрећу их надлежни органи UN, уз сагласност свих заинтересованих страна и учешће војног особља под командом Уједињених нација. Инсистира се на разлици између мировних операција и операција за наметање мира. Сматра се да мировне операције UN нису изричито предвиђене Повељом UN, али да неке одредбе Повеље могу бити основ за њихов рад. Задаци мировних снага UN, по правилу, усмерени су на обезбеђивање поштовања обуставе непријатељства. У последње време задатак тих снага је и заштита цивилног становништва одређених области или њихово превентивно распоређивање.

Криза у претходној Југославији један је од највећих изазова са којим су се Уједињене нације до сада суочиле. Парадоксално је што је СФРЈ, један од оснивача UN и иницијатор Првог хитног ванредног заседања Генералне скупштине UN, новембра 1956, на којем су основане Прве ванредне снаге UN (UNEF), постала поприште једне од најамбициознијих мировних операција те исте организације. Досадашњи учинци мировне операције UN у претходној Југославији изазивају контроверзе и расправе, па је неопходна њихова критичка анализа.

Наиме, треба их сагледати и с обзиром на искуства из других операција које су UN до сада предузимале у области Медитерана.

3.1. Појам мировних операција Уједињених нација

Према Повељи Уједињених нација, мировна операција за одржавање мира, потпада под одредбе Главе VII, која има за циљ наметање мира силом, употребом јачих наоружаних састава, који, по потреби, могу располагати и најтежим врстама наоружања.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Најновији примери за такву употребу међународних снага, формираних с ослонцем на Главу VII Повеље Уједињених нација, јесу снаге које су учествовале у операцијама "Пустињски штит" и "Пустињска олуја" против Ирака, и операција OUN на просторима претходне Југославије са снагама UNPROFOR-а, које су касније замењене мултинационалним снагама IFOR (SFOR), под командом NATO-а.

Учешће разних националних контингената у таквим, међународним снагама одобрава се одговарајућим резолуцијама Савета безбедности. За сваки конкретан случај формира се посебан штаб и органи за планирање извођења операције, који одобравају и финансијска средства (OUN располаже само финансијским средствима која уплате земље чланице, отуда и неједнак политички третман појединих земаља). Као нормална последица финансијске зависности са стране, OUN и Савет безбедности све више потпадају под утицај појединих земаља чланица, посебно оних које су финансијски, економски и војно супериорније од осталих. У томе се истичу САД, као једина преостала светска суперсила, и тзв. Група 7, коју чине најразвијеније земље света. Тако, постепено, дипломатски наступ OUN уступа место наступу са позиција силе, односно појављује се од резултата анализе успеха до сада остварених мировних операција међународних снага UN, у којој је јасно наглашено да су операције за наметање мира силом много делотворније него класичне операције за одржавање или контролу мира.²⁰⁰ Укратко, закључује се да војска, као институција, делује употребом силе и свог оружја и само ако делује на такав начин од ње се може очекивати и тражити успех. Према закључцима већине аналитичких група, не могу се мешати хуманитарна активност, дипломатија и употреба војне силе. Свеприсутност OUN смањује кредибилитет организације и води ка распламсавању сукоба. Отуда постоји опасност да поједине силе приватизују иницијативе, користећи свој положај, место и значај у свеукупном учешћу у раду OUN, наметну своје ставове и у крајњем, своју политику свету. Такав приступ у оцени активности OUN на решавању конфликта карактеристичан је за део традиционално неутралних земаља, али и за део великих и средњих сила (Швајцарска, Шведска, неке земље “Црне Африке”, Кина и друге). Посебно је то карактеристично за тзв. унутрашње конфликти у појединим земаљама, какви су грађански ратови или покушај сецесије појединих делова међународно признатих земаља, односно проглашења независности неких делова територије који тренутно нису под контролом матице земље (на пример, случај Тајвана у односу на Кину).

Током “хладног рата” Савет безбедности је у многоме био паралисан блоком супротностима, а одредбе Главе VII Повеље UN о одржавању мира једва да су примењиване у пракси. Уједињене нације су одржавале међународни мир и безбедност с великим напором, јер инструменти предвиђени Повељом нису функционисали.

Мировне операције нису биле предвиђене Повељом UN, а неке од одредаба Повеље (пре свега члан 40. Повеље о привременим мерама) могу да послуже као основ за њихово покретање. Ни у резолуцији 377 (V) Генералне скупштине, у којој је учињен покушај да се превазиђу проблеми произишли из нефункционисања система колективне безбедности, зацртаног Повељом, нису биле предвиђене, нити дефинисане мировне операције. Но, неке од установа предвиђених у тој резолуцији (хитно ванредно заседање Генералне скупштине UN, *стенд-бај* снаге) коришћене су у мировним операцијама Уједињених нација, које су се развиле као еластичан одговор на изазове “хладног рата” и сукобе који су пратили процес деколонизације.

²⁰⁰ Такве анализе, на нивоу OUN, ради Одбор војног штаба Савета безбедности на крају сваке текуће године и анализа улази у годишњи извештај генералног секретара. Независно од тога, неке специјализоване институције, као што су лондонски међународни институт за стратегијска истраживања (IISS), штокхолмски институт SIPRI, теливски институт за стратегијске студије и други, раде своје анализе, које се, у основном, слажу са анализама Одбора војног штаба Савета безбедности.

У периоду после окончања “хладног рата” разбуктали су се бројни сукоби подстакнути верском, националном, па чак и племенском нетрпељивошћу. У неким од тих сукоба (на пример у СФРЈ и Сомалији) Уједињене нације су интервенисале својим оружаним снагама. У том периоду јавиле су се и тенденције да се измени и прошири концепт мировних операција, па неке западне земље (САД и Француска), а донекле и генерални секретар UN Бутрос Гали, настојали су да користе снаге UN за “хуманитарне” интервенције.

Мировне операције UN могу се дефинисати као операције усмерене на одржавање, или успостављање међународног мира и безбедности без употребе принуде, а покрећу их надлежни органи UN, уз сагласност свих заинтересованих страна и учешће војног особља под командом Уједињених нација. Сродна нашој дефиницији је дефиниција у публикацији UN “The Blue Helmets”. Ту је израз *peacekeeping* дефинисан као операције које UN предузимају у областима сукоба да би помогле у одржању или успостављању међународног мира и безбедности, уз учешће војног особља које није овлашћено да предузима принудне мере. Те операције су засноване на доброј вољи, пристанку и сарадњи учесника и заинтересованих страна. Мировне операције своје циљеве не постижу силом оружја, иако у њима учествује војно особље.²⁰¹ Слична је дефиниција подсекретара UN за мировне операције Марака Гулдинга. Он мировне операције дефинише као операције UN на терену, у којима међусобно особље под командом UN (војно и/или цивилно) бива распоређено, уз сагласност страна у сукобу, ради пружања помоћи у контролисању или решавању актуелних, или потенцијалних међународних или унутрашњих сукоба с очитом међународном димензијом. Гулдингова дефиниција сугерише да мировне операције зависе од политичке воље страна у сукобу, а израз *peace enforcement* (ми га преводимо као “наметање мира” или “операције за наметање мира”) користи се за описивање спољног наметања решења чак и у случају одсуства сагласности страна у сукобу.²⁰² Баш то одсуство сагласности страна у сукобу, уз слободнију употребу силе, чини суштинску разлику између *peacekeeping* и *peace enforcement*.

У свом “Програму рада за мир” генерални секретар UN Гали израз *peacekeeping* (преводимо као “мировне операције” или “операције за одржавање мира” када желимо да нагласимо разлику између те врсте операције и *peace enforcement*, тј. “операција за наметање мира”) дефинише као успостављање присуства војног и/или полицијског, а често и цивилног особља UN на терену уз, барем до сада, сагласност свих заинтересованих страна.²⁰³ Галијево наглашавање да се до сада тражила сагласност свих заинтересованих страна за успостављање присуства UN на терену наговештава могућност да тако не буде у будућности (што је пракса и показала), чиме би се негирала суштинска карактеристика мировних операција. Наравно, могуће је, а у неким случајевима биће и пожељно, успостављање присуства снага UN на терену без сагласности свих заинтересованих страна. Но, снаге UN које се налазе на некој територији без сагласности свих заинтересованих страна чине снаге за наметање мира, а не мировне снаге, а наметање мира могло би бити скопчано са значајним ризицима, што показују искуства стечена у Сомалији током 1993.

²⁰¹ *The Blue Helmets*, United Nations Publications, 1990, г. 4.

²⁰² Исто.

²⁰³ Исто.

Peacekeeping се дефинише као операције у којима особље UN учествује у војним или паравојним делатностима и/или носи оружје ради своје одбране приликом обављања дужности које UN сматрају нужним за очување или успостављање мира.²⁰⁴

Од југословенских аутора, Андраши мировне операције UN дефинише као мере UN које укључују употребу оружаних снага (али не због принудних мера уперених против оружаног сукоба или ради успостављања мира) при чему се оружане снаге не користе против страна у сукобу.²⁰⁵ Шуковић мировне операције дефинише као мере или акције UN које предузимају Савет безбедности или Генерална скупштина ради одржавања међународног мира и безбедности, а које укључују употребу оружаних снага UN без обзира на број војних лица и њихово наоружање, уколико та лица нису овлашћена да употребе оружану силу против једне или више држава.²⁰⁶ Из своје дефиниције он изводи закључак о претпоставци сагласности заинтересованих држава.²⁰⁷ Аврамов и Креча наглашавају да су основне карактеристике мировних операција то што су снаге UN састављене од националних контингената, што је њихово формирање и деловање условљено сагласношћу земље на чију су територију упућене и што те снаге не учествују у војним операцијама.²⁰⁸

Међутим, постоје и другачија, шира схватања појма мировних операција. На пример, Брглеж усваја Дурчову дефиницију, сходно којој *peacekeeping* јесте “систем самопомоћи у међународној политици, чији елемент је непристрасна спољна помоћ која омогућава странама у сукобу да изађу из тог сукоба”.²⁰⁹ Таква дефиниција је преширока и могла би да обухвати и посредничке напоре, јер успех мировне операције умногоме зависи од посредничких напора. Но, то су два различита појма и сваки од њих мора бити засебно дефинисан. Осим тога, израз “самопомоћ” (self-help) крајње је неадекватан и неодређен.

3.1.1. Карактеристике мировних операција Уједињених нација у области Средоземља

Уједињене нације су у области Медитерана до сада ангажовале две посматрачке групе UNTSO, које су још активне на Блиском истоку, и UNOGIL, која је деловала у Либану 1958. Шест пута су слале мировне снаге, и то: UNEF-1 (Синај, од 1956 - 1967), UNIFICYP (Кипар, од 1964), UNEF-2 (Синај, од 1973 - 1979.), UNDOF (Голанска висораван, од 1974.), UNIFIL (Јужни Либан, од 1978) и UNPROFOR у БиХ и UNPREDER у Републици Македонији (до 8. априла 1996, БЈРМ). Током 1995, године мисија UNCRO окончана је у секторима Запад, Север и Југ некадашњих UNPA зона, а почетком 1996, UNTAES замениле су UNCRO у сектору Исток.

У Средоземљу су мировне операције покретане у различитим околностима. Ипак, имају одређене заједничке карактеристике. Њихов циљ је одржавање, односно успостављање међународног мира и безбедности, уколико су они угрожени или

²⁰⁴ Higgins, R.: *United Nations Peacekeeping: Documents and Commentaru*, I, Middle East, 1946-1967, Oxford, 1969, p. 5-9.

²⁰⁵ Andrassy, J.: *Међународно право*, Загреб, 1984, стр. 538.

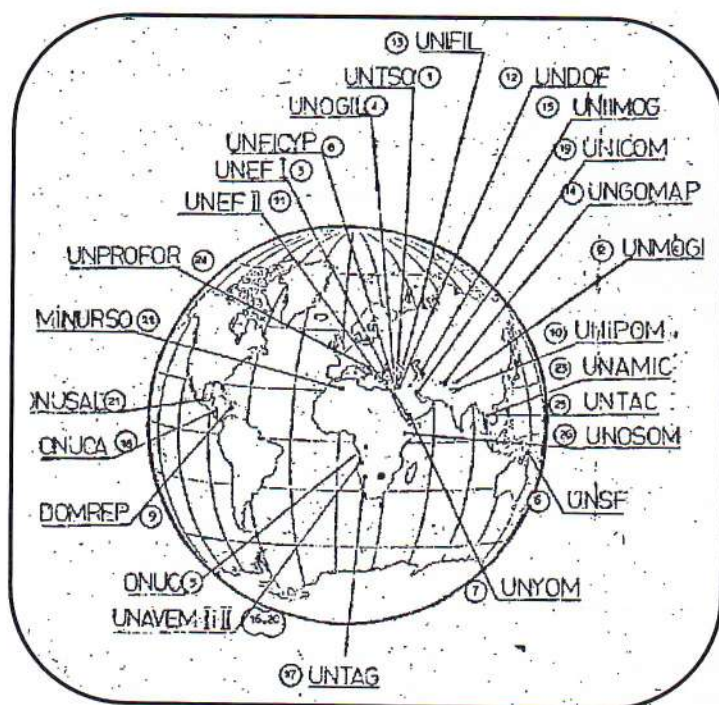
²⁰⁶ Шуковић, О.: *О појму мировних опеације UN*, Међународни проблеми, бр. 3, 1968, стр. 41.

²⁰⁷ Исто.

²⁰⁸ Аврамов, С., Креча, М.: *Међународно јавно право*, Београд, 1988, стр. 171-175.

²⁰⁹ Наведено у Брглеж, М.: *The Changing Role of UN Peacekeeping Operations and of Their Staff in International (Legal) Relations*, Љубљана, 1994, p. 1.

нарушени. Међутим мир и безбедност могу да буду угрожени како међудржавним (на пример сукоб Израела и арапских држава), тако и унутрашњим сукобима с наглашеном међународном компонентом (на пример, сукоб на Кипру). Значајно је да операцију покрену и воде надлежни органи Уједињених нација, које имају искључиву контролу и који заповедају својим мировним снагама и посматрачким мисијама, што је један од њихових основних карактеристика. По правилу, мировне снаге или посматрачке мисије UN оснива Савет безбедности. Изузетак су чиниле Прве ванредне снаге UN, које је основала Генерална скупштина. Генерални секретар Уједињених нација је, потом, преузео доношење кључних одлука у вези са мандатом UNEF 1 (попут оне о повлачењу тих снага са Синаја 1967). Савет безбедности покренуо је и мировну операцију на Кипру и задржао право да продужава мандат UNFICYP. Но, генерални секретар имао је широка овлашћења у свакодневном руковођењу тим секторима. Од 1973, усвојено је решење да Савет оснива мировне снаге и одлучује о њиховом мандату, а да се свакодневно руковођење снагама поверава генералном секретару и њиховом заповеднику.

Мировне операције UN

Мировне операције се покрећу уз сагласност заинтересованих страна и воде без употребе принуде. Када се та начела не би поштовала, биле би то операције за наметање мира. Међутим, израз “без употребе принуде” не треба тумачити буквално: војно особље UN које учествује у мировној операцији има право на ограничену употребу силе у самоодбрани. Уколико га нека страна у сукобу озбиљно и систематски омета у спровођењу мандата оно може да предузме и оштрије мере. Наиме, мандат војног особља UN може се изменити тако да поприми карактер принудних мера.

Задачи поверени мировним снагама и посматрачким мисијама UN у области Средоземља били су разноврсни. Но, надзор над прекидом непријатељстава и олакшавање обуставе борби чинили су суштину мандата свих мировних мисија, осим Посматрачке групе UN за Либан (контролисала је илегалну инфилтрацију војног особља и опреме преко границе) и снага UN у Републици Македонији, које су превентивно распоређене. Пошто су мировне операције еластична допуна и модификација система колективне безбедности UN и пошто нису изричито регулисане Повељом UN, постављало се питање основа за њихово формирање, односно за формирање посматрачких мисија Уједињених нација. У резолуцијама о отпочињању мировних операција UN, по правилу се не позива на поједине одредбе Повеље UN, осим у резолуцији Савета безбедности о отпочињању мировне операције у Палестини, у лето 1948. У њој се Савет, наређујући хитну обуставу непријатељстава, позвао на члан 40. Повеље UN о привременим мерама.

Мировним снагама UN често су поверавани задаци надзора над обуставом непријатељстава и контроле демилитаризованих тампон-зона. Пошто су обустава непријатељстава, повлачење војних снага и стварање демилитаризованих зона често привремене мере, у тим случајевима основ за покретање мировних операција могао би се тражити првенствено у чл. 40. Повеље. Дакле, тај члан Повеље могао би да послужи као основ за покретање мисија "плавих шлемова" на Кипру 1964, Синају 1973, Голану 1974, и у Хрватској 1992. И мисија у БиХ, 1992, почела је по угледу на те мисије, али је касније UNPROFOR добио задатке који превазилазе оквире тог члана Повеље. Правни основ мисије у области Суеца и Синаја 1956, треба тражити у резолуцији "Уједињени за мир" на препоруку Генералне скупштине (након тројне агресије Израела, Француске и В.Британије на Египат),²¹⁰ а мисије у Либану 1958, у Глави VI Повеље Уједињених нација. Мисија снага UN у Либану 1978, била је *ad hoc* одговор на израелску инвазију јужног Либана. Мировне снаге UN по први пут су превентивно размештене у Републици Македонији 1992. Реч је о новом концепту у служби мира, који одговара основним циљевима и начелима Повеље UN (чл. 1. и 2). Правни основ за покретање и рад мировних мисија пружају и резолуције органа UN на основу којих су операције покренуте, али то може бити и споразум страна у сукобу. На пример, споразум између Израела и Сирије о дезангажовању на Голану био је основ за покретање мисије UNDOF. При томе, важно је да војно особље буде под командом UN, а не земаља чији су држављани чланови особља, јер само тако операција може бити уистину међународна.

Прво су се развиле посматрачке групе, а тек касније мировне снаге Уједињених нација.²¹¹ Ванредне снаге биле су прве мировне снаге Уједињених нација. Основала их је Генерална скупштина новембра 1956, на свом Првом ванредном заседању. Генерални секретар UN поднео је други и коначни извештај о плану за Ванредне снаге Уједињених нација. Заложил се за поштовање независности команданта, кога именују UN, а који је одговоран Генералној скупштини и/или Савету безбедности. Сходно препоруци генералног секретара, првог заповедника UNEF именовала је Генерална скупштина. Он је био редован службеник UN, одговарао је само њима и био

²¹⁰ Куриозитет је да је до примене ове Резолуције дошло на предлог Југославије и да је то до сада једини случај када је та Резолуција примењена у пракси.

²¹¹ Током рада посматрачке групе UN у Палестини развио се концепт да су војни посматрачи непристрасни службеници UN, а не представници своје државе.

независан од политике појединих држава. Одлучено је да Ванредне снаге UN сачињавају национални контингенти, које су државе чланице добровољно ставиле на располагање Уједињеним нацијама, а да за UNEF нису могле да учествују ни државе у чију се непристрасност могло сумњати због њихових посебних интереса, а важан је био и критеријум избалансираниг састава UNEF. Ти критеријуми су усвојени и у неким каснијим мировним операцијама, но нису увек доследно поштовани. У саставу UNFICYP био је британски, а у UNIFIL француски контингент. Начело неучествовања сталних чланова Савета безбедности у мировним операцијама дефинитивно је напуштено по окончању “хладног рата”.

Национални контингенти били су саставни део UNEF и задржавају свој идентитет и организационо јединство. Контингентом командују официри које постављају државе учеснице чији је контингент. Припадници контингента за преступе одговарају надлежним органима своје земље. Они носе униформе своје земље и амблеме Уједињених нација. Но, командни ланац полази од генералног секретара, иде преко заповедника UNEF и завршава се са командантима националних контингената. Контингенти имају представнике у команди UNEF, али заповедник UNEF доноси главне одлуке.²¹²

Генерални секретар UN склопио је 21. априла 1957, разменом писама, споразуме са државама учесницама у UNEF, које су се обавезале да ће заповедници њихових контингената спроводити дисциплинска овлашћења и да ће припадници националних контингената осумњичени за кривична дела бити кривично гоњени у својим државама. Државе учеснице обавезале су се да неће повући своје контингенте без правовременог обавештавања и консултација са генералним секретаром Уједињених нација. Уговори склопљени са државама учесницама UNEF послужили су као образац за склапање уговора о учешћу у неким каснијим мировним операцијама. Током мисије UNFICYP постигнут је компромис око поделе дужности између Савета безбедности и генералног секретара, али су Француска, СССР и чланице источног блока испољиле извесну, начелну, резервисаност према договореном решењу.²¹³

Од 1963. до 1973, била је спорна улога генералног секретара и Савета безбедности у свакодневном руковођењу мировним операцијама. До прекретнице је дошло 1973, основањем Ванредних снага UN. У извештају поводом оснивања UNEF 2, генерални секретар је покушао да помири супротстављена гледишта. Наиме, Источни блок је сматрао да само Савет безбедности може да руководи снагама UN, а Западни блок, осим Француске, да и генерални секретар, као и Генерална скупштина, имају овлашћења у материји одржавања мира. Генерални секретар је у свом извештају нагласио да Ванредне снаге UN 2 могу да буду ефикасне само уз стално и потпуно поверење и подршку Савета безбедности, као и уз потпуну сарадњу свих заинтересованих страна, и да ће UNEF 2 бити под командом Уједињених нација. На основу овлашћења Савета, те командне повластице биће у рукама генералног секретара, који ће, уз сагласност Савета, именовати заповедника UNEF 2, надлежног за командовање на терену, док би Савет доносио одлуке о свим евентуалним изменама мандата снага. То је требало да буде привремени компромис, постигнут поводом

²¹² Гавраном, В.: *Принципи и примена система колективне безбедности UN*, Београд, 1969, стр. 124-125.

Гоце-Гучетић, В.: *Основна питања образовања, састава и дејства оружаних снага UN*, ЈРМП, 2-3/1965, стр. 201.

²¹³ Више о компромису о подели дужности генералног секретара и Савета безбедности током мисије UNFICYP видети: D.W. Bowett, *исто.* p. 553-554.

вођења преко потребне мировне операције на Блиском истоку. Но, то решење је примењивано и приликом руковођења каснијим мировним операцијама. Током мисије UNPROFOR-а дошло је до извесног одступања од тог обрасца.

Статус мировних снага и посматрачких мисија UN на терену може се на уопштен начин регулисати применом одредаба 104. и 105. Повеље UN и одговарајућих одредаба Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација. Но, показало се као пожељно да се статус тих тела још прецизније уреди. Због тога је с Египтом 1957, склопљен Споразум о статусу UNFICYP и правилника тих снага, који су послужили и као преседан на основу којег је регулисан статус каснијих снага UN у Средоземљу (UNEF-2, UNDOF, UNIFIL и UNPROFOR), пошто нису склопљени споразуми о њиховом статусу.

Најважније одредбе Споразума о статусу UNEF јесу оне о имунитету припадника контингената, поштовању правног поретка државе домаћина и о слободи кретања. Чланом 10. тог споразума одређује се да су аранжмани о кривичној и грађанској јурисдикцији склопљени ради специјалних функција UNEF и интересу UN, а не ради личне користи припадника UNEF. Припадници UNEF су под искључивом јурисдикцијом својих држава у односу на кривична дела почињена на територији Египта (члан 11), што је договорено ради омогућавања независног обављања функције UNEF и да би се државе учеснице подстакле да ставе контингенте на располагање.

Ставом (а) члана 12. Споразума одређено је да припадници UNEF уживају имунитет у грађанско-правним стварима у питањима повезаним са њиховом службеном дужношћу. У случају да је реч о грађанско-правним питањима која нису у вези са службеном дужношћу припадника UNEF, египатски судови могу да врше јурисдикцију. У тим случајевима, имовина UNEF изузима се од заплене уколико заповедник UNEF потврди да је она потребна за обављање службене дужности. Припадници UNEF дужни су да поштују правне акте државе домаћина.

Заповедници мировних снага, њихово штапско особље, чланови Секретаријата UN на служби у мировним снагама и локално регрутовано особље уживају привилегије и имунитете предвиђене Конвенцијом о привилегијама имунитета Уједињених нација. Чланови Секретаријата UN на служби у мировним мисијама остају службеници UN, па, сходно томе, уживају имунитет од локалне јурисдикције у погледу службених аката. Плате су им ослобођене опорезивања, а они су ослобођени војне службе у својим државама. Локално регрутовано особље ужива имунитет само у односу на службене акте. Заповеднику мирних снага гарантован је имунитет у односу на све акте учињене било по службеној дужности и ван службене дужности. Његова личност, имовина и папири су неповредиви. Када путује по задатку UN, заповедник ужива погодности које припадају дипломатском представнику. Сходно члану 25. Споразума, официри на служби у штабу UNEF уживају имунитет од хапшења и локалне јурисдикције у погледу аката почињених по службеној дужности. И саме снаге уживају одговарајуће привилегије и имунитете. Просторије, кампови и штабови мировних снага остају под њиховом контролом. Снаге UN уживају и одговарајуће фискалне, царинске и имиграционе олакшице. Сходно чл. 32. Споразума, припадници Ванредних снага UN, службена возила, бродови и ваздухоплови UNEF уживају слободу кретања између штаба и кампова Ванредних снага UN унутар области њиховог деловања. Слобода кретања односи се и на покрете од и ка тачкама приступа египатској територији.

Слободан је и транспорт опреме UNEF. Пошто је на Кипру цело острво било зона операција снага UN, UNFICYP је гарантована слобода кретања на целом Кипру. Споразум о статусу UNEF био је и образац за решавање приватно-правних спорова или захтева (видети члан 38-40). Привилегије и имунитети мировних снага и посматрачких група UN имају функционалан основ - обезбеђени су да би снаге и њихови припадници могли несметано да делују.²¹⁴

Непристрасност војног особља UN једна је од основних особина мировних операција Уједињених нација. Оно мора да поштује правни поредак државе домаћина, да се понаша у складу са својим међународним карактером и да својим деловањем, по правилу не прејудуира коначно политичко решење сукоба.²¹⁵

Посматрачке мисије UN финансиране су из редовног буџета Уједињених нација. Но, било је теже финансирати мировне снаге пошто су њихови трошкови били знатно већи. Већ приликом финансирања UNEF-1 Уједињене нације су се суочиле са великим тешкоћама. У 15. одељку свог другог и коначног извештаја о плану за UNEF, генерални секретар UN Хамершелд предложио је основно привремено правило у финансирању UNEF-1. Сходно томе правилу, држава учесница сносила би трошкове опреме и плата припадника своје јединице стављене на располагање Уједињеним нацијама, које би финансирале остале трошкове, и то изван редовног буџета. Те трошкове требало је да сnose све чланице UN, али су земље источног блока, предвођене СССР-ом, као и Француска, одбиле да их плаћају, па су се UN суочиле с великом кризом. Пошто су UNFICYP формиране током финансијске кризе UN, одлучено је да трошкове мисије сnose држава домаћин и државе учеснице. Али, трошкови мисије постали су превелики за државе учеснице, па је у пролеће 1993, одлучено да се трошкови поделе на све чланице Уједињених нација. У периоду после финансијске кризе око UNEF-1 и ONUC вођене су расправе о начину финансирања будућих мировних операција. Ирска је предложила да трошкове сnose све чланице UN на следећи начин: економски мање развијене државе плаћале би 5%, економски развијене државе 25%, а стални чланови Савета безбедности који су гласали за одређену мировну операцију сносили би 70 % трошкова операције. Та формула је послужила као основ за финансирање UNEF-2, а већина каснијих мировних операција UN финансирана је на тај начин.

3.2. Ангажовање Уједињених нација у решавању југословенске кризе

Југословенска криза је попримала све шире размере. Било је јасно да Европска заједница и KEBS нису у стању да је посредничким напорима реше, па је “случај Југославије” стављен на дневни ред Савета безбедности UN 25. септембра 1991. Од тада ова институција је у више наврата разматрала различите аспекте југословенске кризе и доносила одговарајуће одлуке на основу глава VI, VII и VIII Повеље UN.

Видно, у тим активностима су били ангажовани генерални секретар UN Перес де Куелар, а затим и његов наследник на тој дужности Бутрос Бутрос Гали тј. Кофи

²¹⁴ Чичак, З.: *Мировне снаге UN као чинилац система колективне безбедности UN*, Војно дело, 1-2/1992, стр. 129-132; Димитријевић, В., Рачић, О.: *Међународне организације*, Београд, 1988, стр. 55-59.

²¹⁵ За анализу мисије UNIFIL, када је Савет безбедности UN потврдио територијални интегритет и суверенитет Либана, снаге UN имале су задатак да помогну успостављању ефективне власти владе Либана на југу те земље.

Анан, (мандат му је почео 1. јануара 1992.) За свог специјалног изасланика за Југославију Перес де Куелар је именовано 8. октобра 1991, Сајруса Венса, бившег америчког државног секретара, који је наставио да обавља ту дужност и након избора Бутроса Галија за генералног секретара Уједињених нација.

Генерална скупштина UN посебно се ангажовала на југословенском случају приликом пријема нових држава насталих на простору претходне СФРЈ чланство светске организације (Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине и у вези с решавањем питања око бивше југословенске републике Македоније), код доношења одлуке о суспензији учешћа представника СРЈ у њеном раду и активностима неких других органа UN, као и у вези са повредама људских права на просторима бивше СФРЈ.

На почетку сагледавања улоге UN у решавању југословенске кризе, нужно је истаћи два преседана: *прво*, потпуно су релативизирана два основна принципа на којима почива политички и правни поредак UN – принцип немешања и принцип уважавања и гарантовања националног суверенитета и територијалног интегритета држава; *друго*, прихваћена је сецесија као легитимни вид насилног мењања међународно признатих граница и рушења држава.

Под утицајем водећих западних сила, Светска организација у “југословенском случају”, политички је верификовала и оснажила акте сецесије, уместо да је извршила своју дужност и обавезу гаранта територијалног интегритета СФРЈ.

Уједињене нације су толерисале деловање “група за притисак”, великих западних сила у Савету безбедности и муслиманског блока у Генералној скупштини, што је противречно једном од начела на којима почива савремени међународни поредак – начелу суверене једнакости држава. Под дејством тих група и Савет безбедности и Генерална скупштина усвојили су више резолуција у којима се једнострано и пристрасно, СРЈ проглашава главним кривцем за крвопролиће у претходној Југославији. Готово по правилу се у тим резолуцијама занемаривало све што су остале стране у сукобу учиниле против српског народа и СРЈ или су пропустиле да учине, а било је од значаја за смиривање сукоба и решавању југословенске кризе.

3.2.1. Политичко-правне основе ангажовања Уједињених нација и њене активности од избијања југословенске кризе до формирања мировних снага Уједињених нација (UNPROFOR-a)

Југословенски случај је квалификован као “претња”, а не као “повреда или нарушавање” међународног мира и безбедности (употребљена је блажа квалификација случаја). Тиме је створен правни основ да се сагласно члану 39. Повеље UN, примене мере предвиђене одредбама члана 40-42. (Глава VII) за које се Савет безбедности одлучи. Стварањем довољног правног основа и изричито се позивајући на Главу VII Повеље UN, Савет безбедности се својом Резолуцијом 713 одлучио само за завођење општег ембарга на испоруке оружја и војне опреме Југославији, као једну из комплекса мера, односно тзв. економских и политичко-дипломатских санкција, предвиђених чланом 41. Повеље UN.

Савет безбедности се међутим није задовољио тиме, већ је Генералном секретару UN поверио надлежности “да без одлагања понуди своју помоћ, у договору са владом СФРЈ и свим онима који се залажу за горе поменуте напоре, као и да о томе што пре извести Савет безбедности”. На тај начин је, и Резолуцијом 713 од 25. септембра 1991, само настављена већ уходана пракса Савета безбедности да се, сагласно члану 98. и 99. Повеље UN, генерални секретар непосредно укључује у посредничке мисије.

Поступајући по мандату који му је Резолуцијом 713, поверио Савет безбедности, генерални секретар је одредио свог личног изасланика Сајруса Венса (Cyrus Vance) и задужио га да на лицу места испита ситуацију у СФРЈ, пружи добре услуге свим југословенским странама и у директним преговорима са њима утврди и припреми предлог мера за смиривање сукоба и успостављање мира у Југославији. У току октобра и новембра месеца 1991, Сајрус Венс је обавио мисију, па је генерални секретар, на основу његовог извештаја, као и Споразума југословенских страна о примирју потписаног у Женеви 23. новембра 1991, известио Савет безбедности (24. новембра 1991) “да је сваки од југословенских учесника на састанку са личним изаслаником генералног секретара, изјавио да жели распоређивање мировних снага, што је пре могуће”. Савет безбедности је својом Резолуцијом 721 (1991) од 27. новембра 1991, задужио генералног секретара и његовог личног изасланика да наставе своје контакте са југословенским странама, тако да генерални секретар може што пре дати препоруку Савету безбедности, укључујући ону о могућем успостављању мировних снага UN у Југославији. Савет безбедности у Резолуцији 721, није се изричито позвао ни на једну од одредби Повеље, али је поновио оцену из претходне Резолуције 713 “да наставак и погоршање овакве ситуације представљају претњу међународном миру и безбедности”.

Јасно је било закључити да се Савет безбедности већ одлучио да покрене механизам мировних операција. То је и потврдио у својој Резолуцији 721 од 27. новембра 1991, обавезујући се да “размотри и без одлагања предузме одговарајућу акцију” на основу препоруке генералног секретара. Он је то и затражио од Савета безбедности “да се у Југославију упуту мања група стручњака, укључујући војна лица, као део мисије његовог личног изасланика која се наставља, ради припреме за евентуално размештање мировних снага”.

Новом Резолуцијом 724 (15. децембар 1991) одобрено је упућивање групе стручњака у Југославију, али и формиран Комитет коме је наложено да разматра и извештава Савет о информацијама у вези са поштовањем и евентуалним кршењем општег и потпуног ембарга на све испоруке оружја и војне опреме Југославији, и у том смислу даје препоруке Савету безбедности.

Савет безбедности је на основу извештаја генералног секретара, 8. јануара 1992, донео своју четврту Резолуцију 727 (1992) којом је одобрио захтев генералног секретара за упућивање групе од 50 официра за везу у Југославији са предложеним мандатом и затражио од свих југословенских страна да поштују преузете обавезе у погледу потпуног прекида непријатељстава. У тачки 5. Поменуте резолуције, изричито је тражено “да се предузму све неопходне мере ради осигурања безбедности особља које упућују Уједињене нације и чланова посматрачке мисије Европске заједнице”. (Овакав захтев упућен је због трагичног инцидента од 7. јануара 1992, у коме је живот изгубило 5 чланова посматрачке мисије ЕЗ, ради превентиве од сличних инцидентата).

Сајрус Венс је 2. јануара 1992, по окончаним преговорима у Сарајеву, прецизирао све елементе Плана UN за мировну операцију у Југославији (“Венсов план”), који је обзнањен 3. јануара 1992.

Генерални секретар је тек 5. фебруара 1992, обавестио Савет безбедности да се прекид ватре углавном поштује, чиме се уклања препрека размештању мировних снага UN, истичући при томе посебно кршење општег ембарга на испоруке оружја и отпоре Хрватске да “Венсов план” прихвати у свим елементима и без услова. Резолуцијом 740 (7. фебруар 1992.) учињен је фактички последњи корак пред формалним озваничењем почетка мировне операције UN у Југославији и размештај мировних снага UN на њеној територији.

Међутим, формалну одлуку о формирању Заштитних снага UN (UNPROFOR) да се у Југославију упуте снаге UN, Савет безбедности је донео 21. фебруара 1992, Резолуцијом 743.

3.2.2. План UN за мировну операцију (Венсов план)

План Уједињених нација за мировну операцију у Југославији (познат још под називом “Венсов план”²¹⁶), обелодањен је почетком јануара 1992, истовремено са објављивањем споразума о безусловном прекиду непријатељстава потписаног у Сарајеву 3. јануара 1992. Наиме, у току пете мисије специјалног изасланика генералног секретара Генералне скупштине UN С. Венса у СФРЈ, крајем децембра 1991, и почетком јануара 1992, представници Србије и Хрватске прихватиле су План UN за мировну операцију, док су представници ЈНА и Министарства одбране Хрватске, у присуству С.Венса потписали споразум о безусловном прекиду непријатељстава. Концепт ангажовања мировних снага UN у Југославији прихватило је и Председништво СФРЈ, на седници у Београду 31. децембра 1991. Међутим, основни елементи концепта и детаљи Плана, веома брижљиво су усаглашавани у дуготрајним и исцрпљујућим преговорима, у току новембра и децембра 1991, између личног изасланика генералног секретара за специјалне политичке послове Марака Гулдинга са једне и званичних представника југословенских страна, са друге стране.

План Уједињених нација за мировну операцију у Југославији (у даљем тексту – План UN) је детаљно разрађени документ који садржи два главна дела: први, у коме су у шест тачака изложени општи принципи на основу којих ће се организовати и извести мировна операција; и други, у коме се у преосталих 16 тачака регулишу елементи основног концепта – подручја под заштитом UN, размештај и функција снага UN, демилитаризација подручја под заштитом UN, пресељење ЈНА, локалне полицијске снаге, повратак расељених лица и организација снага UN.

У првом делу Плана UN, у коме су дефинисани општи принципи, истиче се да је Мировна операција UN у Југославији привремени аранжман у функцији стварања услова за мирне преговоре о свеобухватном решењу југословенске кризе који не би прејудуцирао исход тих преговора (тачка 1). Мировну операцију би, на основу

²¹⁶ “Венсов план” је садржан у документу Савета безбедности под ознаком С/23280, анпехе III – Concept for a United Nations Peacekeeping operation in Yugoslavia. Ради се заправо о извештају генералног секретара (и анексу уз тај извештај) од 11. децембра 1991.

препоруке генералног секретара, покренуо Савет безбедности, на коме би, лежала изворна надлежност за руковођење том операцијом. Пре покретања механизма мировне операције, генерални секретар је био обавезан да од својих југословенских актера прибави чврсте гаранције да ће озбиљно и трајно поштовати безуслован прекид ватре договорен у Женеви 23. новембра 1991, друге аранжмане и концепт који ће препоручити Савету безбедности (тачка 2) Војно и полицијско особље, потребно за операцију, обезбедиле би по начелу добровољности државе чланице UN. На основу препоруке генералног секретара и уз претходно консултовање југословенских страна одлуку о томе донео би Савет безбедности (тачка 3). Сви учесници Мировне операције били би искључиво под оперативном командом генералног секретара, обављању своје мисије деловали би потпуно непристрасно, а наоружаном особљем употреба оружја била би дозвољена само у самоодбрани (тачка 4). Време трајања операције би се, сагласно устаљеној пракси, одредило за почетно раздобље од шест месеци, уз могућност евентуалног продужења мандата по препоруци генералног секретара, према одлуци Савета безбедности, до постизања споразумног решења југословенског конфликта (тачка 5). Финансијске издатке операције заједнички би покривале државе чланице UN, уз очекивање да ће део сносити и све југословенске стране (бесплатан смештај, храна и гориво). Осим тога, ове би биле обавезне да са UN закључе споразум о слободи кретања и комуникација, и о привилегијама имунитету за особље Мисије UN (тачка 6).

У другом делу Плана UN (од тачке 7. до 12.) прецизно су изложени елементи основног концепта плана, с тим што се у тачки 7. ти елементи само набрајају и утврђује њихова основна сврха – функција, а надаље сваки од њих прецизира у свим детаљима и појединостима.

Мировне снаге UN, које би сачињавале војне (пешадијске) јединице снага UN, војни и цивилни полицијски посматрачи UN, били би размештени у одређеним подручјима у Хрватској, означеним као “подручја под заштитом Уједињених нација” (United Nations Protected Areas – UNPAs). Подручја под заштитом UN била би она којима “Срби чине већину или значајну мањину становништва”, где је било оружаних сукоба. За та подручја важили би специјални аранжмани, који би имали привремен карактер и не би прејудиицирали исход договора о коначним политичким решењима. У тачки 9. Плана UN, предвиђа се успостављање три подручја под заштитом UN (UNPAs) – Источна Славонија, Западна Славонија и Крајина, прецизно одређују општине или делови општина који улазе у састав сваког од поменутих подручја. Предвиђено је да тачне границе ових подручја накнадно утврди претходница снага UN, после консултовања са локалним вођама и пре почетак размештаја снага UN. Карактеристично је да се, у овом делу и Плану UN у целини, за означавање територије искључиво користе географски назив (нпр. Хрватска Крајина, Источна Славонија и сл.) без политичких атрибута и квалификација (“република”, “САО” и сл.) што је требало да значи да и самим формулацијама у тексту плана Уједињене нације желе остати изван ма каквих политичких решења конфликта.

У делу Плана UN, од тачке 10. до 14. разрађују се и прецизирају размештај и функције снага UN.

Војник мировних снага UN: у служби "новог светског поретка"

Војне (пешадијске) јединице снага UN имале би улогу да обезбеде да се подручја под заштитом UN демилитаризују, да остану демилитаризована и да сви становници тих подручја буду заштићени од претњи оружаних напада. Биле би размештене на комплетним подручјима под заштитом UN. Биле би наоружане лаким оружјем, а за транспорт би користиле оклопне транспортере и хеликоптере. Своју функцију – осигурање демилитаризације UNPAs зона и заштите становништва у њима – остваривале би: контролисањем прилаза тим подручјима, увођењем контролних пунктова на правцима који воде у таква подручја и на значајним правцима унутар тих подручја; заустављањем, претресањем возила и појединаца и спречавањем уласка било каквих војних формација и наоружаних група, или уношења оружја и војне опреме у таква подручја; испитивањем основаности жалби о нарушавању демилитаризованог статуса тих подручја; расправљањем потврђених нарушавања са странама, уколико би дошло до озбиљнијих напетости међу националностима на тим подручјима, ради спречавања непријатељстава. Своје задатке обављале би патролирањем широм UNPAs зона, пешице или коришћењем возила и хеликоптера.

Основна улога цивилних полицијских посматрача, који се као посебна категорија по први пут појављују у структури мировних снага UN, састојала би се у томе да обезбеде да локалне полицијске снаге на подручјима UNPAs, обављају своје дужности без дискриминације према припадницима било које националности или злоупотребе било чијих људских права. Били би такође размештени на подручјима UNPAs, али не би били наоружани. Не би биле одговорне за одржавање јавног реда,

али би надзирали рад локалне полиције. Разместили би се по полицијским седиштима у сваком подручју и општини и своју основну функцију остваривали: праћењем локалне полиције са њеним патролама и извршавању других задатака; испитивањем свих жалби о дискриминацији и кршењу људских права; пријављивањем команданту снага UN свих потврђених случајева дискриминације или кршења; и тражењем слободног и хитног приступа свим просторијама и објектима који припадају или су под контролом снага локалне полиције.

У саставу снага UN налазила би се и група војних посматрача, који према устаљеној пракси не би били наоружани. У првој, почетној фази своје мисије, били би размештени у подручјима под заштитом UN где би обављали функцију надгледања процеса демилитаризације. Након извршене демилитаризације тих подручја, већина војних посматрача била би пребачена и размештена у граничном појасу између Босне и Херцеговине и Хрватске, а један мањи одред посматрача и у Дубровнику. Њихова основна функција у овој другој фази мисије сводила би се на спречавању избијања међунационалних оружаних конфликта и нарушавања мира у подручјима под заштитом UN (интезивним патролирањем, одржавањем веза са локалним властима, пружањем помоћи при решавању локалних тешкоћа, провером тврдњи о међунационалној напетости и сл.). Тачне локације њиховог размештаја у овој фази, утврдила би претходница снага UN, након консултација са локалним властима.

Долазак војног и полицијског особља снага UN у Југославију уследио би одмах након одговарајуће одлуке Савета безбедности о формирању тих снага, а њихов размештај отпочео би истовремено у сва три подручја под заштитом UN. Уз остваривање потпуне сарадње са командантима локалних снага које се тренутно налазе на подручјима под заштитом UN и по утврђеном распореду, снаге UN би преузимале одговорност за заштиту тих области синхронизовано са процесом демилитаризације.

У делу основног концепта Плана UN од тачке 15. (под а, б, ц и д) до 17, детаљно је разрађен начин демилитаризације подручја под заштитом UN. На основу договорених распореда и под надзором војних посматрача, демилитаризација подручја под заштитом UN била би спроведена, што је брже могуће, на следећи начин:

- а) све јединице и особље ЈНА и ЗНГ, као и све јединице ТО или особље које нема седиште у подручјима под заштитом UN, били би повучени из тих области;
- б) све јединице ТО и особље са седиштем на подручјима под заштитом UN, били би распуштени и демобилисани;
- ц) оружје јединица ТО и особа са седиштем у подручјима под заштитом UN било би предато јединицама ЈНА или ЗНГ, пре него што би се те јединице повукле из тих подручја; алтернативно, снагама UN на чување током прелазног периода;
- д) све паравојне, нерегуларне или добровољачке јединице или особље били би повучени из подручја под заштитом UN или, уколико живе у њима, распуштени и демобилисани.

Предвиђена је обавеза сваке јединице да, пре повлачења или распуштања, уклони све мине које је поставила док је била размештена у подручјима под заштитом UN.

Посебном тачком (18) основног концепта Плана UN, предвиђено је да се, под надзором војних посматрача, преселе било које јединице ЈНА, размештене у другим деловима Хрватске (изван UNPAs), у места ван те републике, а о редоследу тог

пресељења би се договорили командант снага UN и савезни секретар за народну одбрану СФРЈ. На сличан начин, све српске територијалне, паравојне, нерегуларне и добровољачке јединице (осим распуштених и демобилисаних на UNPAs) биле би повучене из Хрватске.

Карактер састава, надлежности и одговорности локалних полицијских снага регулисани су посебном тачком (19) основног концепта Плана UN. Локалне полицијске снаге формирале би се од становника подручја под заштитом UN, у размери која би морала одржавати националну структуру становништва тих подручја пре избијања непријатељстава. Сви постојећи регионални полицијски састави, уколико буду удовољавали овом принципу, остали би на својим локацијама. Припадници тих снага били би наоружани само оружјем на опасачу (личним наоружањем). Локалне полицијске снаге биле би надлежне за одржавање јавног реда на подручјима под заштитом UN, наравно под надзором цивилних посматрача UN, како је предвиђено Планом UN (тачка 12), али би за свој рад биле одговорне локалним органима власти на тим подручјима.

Предвиђено је олакшавање повратка избеглица својим домовима и местима из којих потичу, односно повратка свих оних лица која то желе, а која су расељена током непријатељстава (тачка 20). Обављање овог сложеног дуготрајног задатка непосредно је поверено хуманитарним институцијама UN пре свега, Високом комесару UN за избеглице, а снаге UN, посебно полицијски посматрачи требало би да осигурају одговарајућу подршку том процесу у подручјима под заштитом UN.

Коначно, оквирно су назначени неки битни елементи организације снага UN (тачка 21. и 22). Предвиђено је да извођење мировне операције UN у Југославији буде под контролом цивилног шефа мисије, који би инструкције за свој рад примао и извештаје подносио генералном секретару, а он би извештавао Савет безбедности. По први пут је предвиђено да операцијом руководи цивилни шеф мисије, а не командант снага UN, чак је било предвиђено да под његовом командом буду командант војних снага UN (чин генерал-мајор) и полицијски комесар који би командовао цивилним посматрачким снагама. Главни део штаба UN био би стациониран у Бањалуци, а његови одељци у Београду и Загребу, снаге UN имале би око десет пешадијских батаљона, одређен број војних посматрача и пет стотина полицијских посматрача. Заједно са потребним цивилним и војним помоћним особљем, снаге UN укупне јачине од преко 10.000 људи, требало би да обављају све предвиђене функције и задатке, које би им били поверени у склопу мировне операције UN у Југославији.

Ово су били основни елементи садржаја и карактеристике Плана UN за мировну операцију у Југославији, чија је коначна верификација на Савету безбедности зависила од испуњења претходних услова, а потом би уследила детаљнија разрада и додатно прецизирање многих елемената и решења.

3.2.3. Карактеристике организовања, размештаја и финансирања снага Уједињених нација

Ангажовање UN у кризи на просторима претходне СФРЈ почело је 25. септембра 1991, када је Савет безбедности UN усвојио резолуцију 713 (1991). Том резолуцијом је уведен ембарго на испоруке оружја СФРЈ. Стране у сукобу позване су да поштују прекид ватре договорен 17. и 22. септембра 1991, а закључено је да би наставак кризе у СФРЈ био претња међународном миру и безбедности. Савет безбедности је резолуцијом 724 (1991) од 15. децембра, подржао мировни план садржан у извештају генералног секретара Уједињених нација као и Галијеву понуду да у СФРЈ пошаље особље које би обавило припреме за почетак мировне операције. Такође, прихватио је извештај генералног секретара UN од 5. јануара 1992, и подржао потписивање сарајевског споразума о модалитетима примене безусловног прекида ватре договореног у Женеви. Савет је прихватио предлог генералног секретара да у Југославију пошаље педесет официра за везу који би учествовали и помагали у одржавању прекида ватре.

Резолуцијом 743 Савет безбедности је 21. фебруара 1992, прихватио извештај генералног секретара од 15. фебруара 1992, у којем је нагласио да сматра да се услови за распоређивање UNPROFOR-а испуњени. Сходно томе, Савет је одлучио да оснује заштитне снаге UN према извештају генералног секретара и мировном плану Уједињених нација.

Размештање UNPROFOR-а отпочело је у марту, а Савет је 7. априла 1992, донео резолуцију 749 којом је одобрен најранији могући потпун размештај UNPROFOR-а. Сходно Венсовом плану, повлачиле су се јединице Југословенске Армије, Српска ТО је демобилисана, а знатан део тешког наоружања стављен под контролу "плавих шлемова". Крајина, западна и источна Славонија постале су UNPA зоне – области под заштитом Уједињених нација.

Основни мандат UNPROFOR-а у Хрватској био је да, сходно Венсовом плану, обезбеди демилитаризацију UNPA зона и заштити од оружаног напада све становнике тих зона. Сва лица у UNPA зонама требало је да буду "ослобођена страха за свој

живот и имовину". Због тога је требало да Заштитне снаге UN контролишу приступ UNPA зонама, надзиру рад локалне полиције и олакшају повратак избеглих цивила. Резолуцијом 762 (1992) овлашћен је UNPROFOR да надзире "ружичасте" зоне, а Резолуцијом 769 (1992) да обавља царинске и имиграционе функције у UNPA зонама. Резолуцијом 779 (1992) овлашћен је UNPROFOR да преузме одговорност за надзор над потпуним повлачењем ЈА из Хрватске, демилитаризацијом Превлаке и повлачењем тешког наоружања из суседних области. Најзад, био је дужан да надзире спровођење Загребачког споразума о обустави непријатељстава и да контролише појас између две линије раздвајања.

На почетку своје мисије у БиХ Заштитне снаге UN преговарале су са странама у сукобу и председавале састанцима тих страна, пратиле учеснике у тим преговорима, уговарале и присуствовале разменама заробљеника, мртвих и рањених. После склапања споразума о сарајевском аеродрому, UNPROFOR је имао задатак да осигура безбедност аеродрома са постројењима, потврди повлачење противавионских система, надзире концентрацију артиљерије и рад аеродрома. Заштитне снаге UN такође су осигуравале безбедан пролаз хуманитарном особљу и помоћи, Резолуцијом 776 (1992) Заштитним снагама UN у БиХ поверени су задаци пружања заштите хуманитарним конвојима и пружања подршке UNCHR-у. Када је Резолуцијом 781 (1992) уведена забрана борбених летова изнад БиХ, Савет је UNPROFOR-у поверио задатак контролисања поштовања те забране. Заштитне снаге UN у БиХ добиле су задужење да се распореде у безбедносној зони у околини Сребренице, установљеној Резолуцијом 819 (1993). Пошто су Резолуцијом 824 (1993) основане безбедносне зоне и у Тузли, Жепи, Горажду, Бихаћу и Сарајеву, Резолуцијом 836 (1993) поверено је UNPROFOR-у одвраћање од напада на те зоне и подстицање повлачења војних и паравојних јединица (осим снага муслиманског руководства) из зона и њихове околине. Савет је потврдио да је сврха безбедносних зона поништавање последица употребе силе и омогућавање свим избеглим лицима да се врате у своје домове. Из тога произилази да снаге муслиманског руководства, иако су имале право да буду распоређене у безбедносним зонама, нису смеле да користе те зоне као базе за покретање својих офанзива. Због злоупотребе безбедносних зона, Русија је у Савету безбедности иницирала прецизирање статуса тих зона, па је Савет, у јесен 1994, генералном секретару UN наложио да то учини.

Резолуцијом 836 (1993) Савет безбедности овластио је UNPROFOR да, делујући у самоодбрани, предузме одговарајуће мере, укључујући и употребу силе, у случају упада у безбедносне зоне, њиховог бомбардовања или намерног ометања слободе кретања хуманитарних конвоја или самих Заштитних снага UN, унутар или око тих зона. Савет је такође одлучио да државе чланице UN, делујући индивидуално или кроз регионалне организације и споразуме (очито се мисли на NATO), могу да предузму све неопходне мере, укључујући употребу силе, ради пружања подршке Заштитним снагама UN у остваривању њиховог новог мандата. Приликом предузимања тих мера, државе чланице делују на основу овлашћења Савета безбедности и тесно координирају своје акције с UNPROFOR-ом и генералним секретарем Уједињених нација.

Заштитне снаге UN у БиХ, током 1994, учествовале су и надзирале спровођење Споразума о стављању под контролу UN или уклањању тешког наоружања из околине Сарајева и Споразума о демилитаризацији Горажда. Споразумом о обустави

непријатељстава, од 31. децембра 1994, поверено је UNPROFOR-у надгледање прекида непријатељстава и раздвајање снага страна у сукобу, а високим официрима UNPROFOR-а председавање заједничким комисијама. На основу Резолуције 795 (1992) отпочет је превентивни мандат Заштитних снага UN у Републици Македонији, које су надзирале македонску границу с Албанијом и СРЈ.

У неким резолуцијама о UNPROFOR-у, изричито се позива на Главу VII Повеље Уједињених нација. На пример, резолуције 770 (1992), 816 (1993), 824 (1993) 836 (1993), 908 (1994), или 913 (1994) поверени су UNPROFOR-у задаци заштите цивила и омогућавања повратка избеглица у подручја под заштитом UN, што нису типичне привремене мере. Но, у Повељи се не говори ништа о облику привремених мера, чија је суштина спречавање погоршања ситуације. Све мере које је UNPROFOR у Хрватској предузимао на основу Венсовог плана биле су усмерене на спречавање ескалације сукоба. Због тога, основ за формирање и покретање мисије UNPROFOR-а у Хрватској првенствено може да се нађе у члану 40. Повеље. И активности UNPROFOR-а из Споразума о демилитаризацији Превлаке и Загребачког споразума спадају у типичне привремене мере. То важи и за активност UNPROFOR-а сходно споразумима о сарајевском аеродрому, о уклањању тешког наоружања из Сарајева и о демилитаризацији Сребренице и Горажда. Но, делатност Заштитних снага UN на пратњи хуманитарних конвоја и заштити безбедносних зона произилазе из доктрине хуманитарне интервенције. И превентивно распоређивање у Македонији је одраз нових концепција.

Јединице UNPROFOR-а биле су организоване по угледу на друге мировне снаге формиране после 1973. Пошто су у UNPA зонама Заштитне снаге надзирале рад локалне полиције, у њиховом саставу био је и контингент од неколико стотина цивилних полицијских надзорника. Одмах по отпочињању операције око сарајевског аеродрома, поред заповедника Заштитних снага UN за целу претходну СФРЈ, постављен је и заповедник UNPROFOR-а за Босну и Херцеговину. У Резолуцији 871 (1993) констатована је намера генералног секретара да установи засебне команде UNPROFOR-а за Хрватску, БиХ и Републику Македонију.

У лето 1993, дошло је до значајне иновације у командној структури UNPROFOR-а. Представник генералног секретара Галија Јасуши Акаши добио је овлашћење да, уз консултације са заповедником UNPROFOR-а, затражи ваздушну подршку НАТО-а уколико Заштитне снаге UN буду угрожене. Још од Конга, где се представник генералног секретара UN налазио на челу ONUC, није се догодило да високи цивилни службеник Секретаријата UN одлучује о војним питањима.

На просторима претходне Југославије UN блиско сарађује са KEBS-ом, EU и две војно-политичке организације – NATO и ZEU. Сарадња би требало да се одвија у оквиру одредаба Главе VIII Повеље UN, којом се регулише однос Савета безбедности са регионалним организацијама за колективну безбедност. Но, NATO није регионална организација за колективну безбедност, већ савез за колективну самоодбрану (чл. 51. Повеље UN). Међутим, тачно је и да формално гледано та организација припада категорији регионалних споразума у смислу чл. 52. Повеље, па се зато може користити под мандатом Савета безбедности за принудне акције (чл. 5. Повеље), као помоћно средство у остваривању система колективне безбедности.

Привремено продужавање мандата UNPROFOR-а до 31. марта 1993, је последица Галијевог предлога који је усвојен Резолуцијом 807, од 19. фебруара 1993. У њој је Савет позвао учеснике у сукобу да у потпуности сарађују с копредседницима мировне конференције како би се обезбедило спровођење мандата Заштитних снага UN у Хрватској. Резолуцијом 815 од 30. марта 1993, додатно је продужен мандат UNPROFOR-у до 30. јуна 1993.

Ситуација у БиХ наставила је да се погоршава. Борбе у источној Босни су се распламсале. Савет безбедности је 31. марта 1993, усвојио Резолуцију 816 којом је проширена забрана из Резолуције 781 на летове ваздухоплова с фиксираним и ротационим крилима. NATO-у и ZEU су дата овлашћења да по потреби користе силу.²¹⁸ Савет је од држава чланица захтевао да мере предузете ради осигуравања поштовања забране координирају с UNPROFOR-ом и генералним секретаром Уједиње-них нација.

Борбе у источној Босни интензивирани су током марта и априла. Ни политички притисак, ни делатност UNPROFOR-а и UNCHR на терену нису давале резултате. Коначно, Савет безбедности је 16. априла, Резолуцијом 819 (1993), захтевао да се Сребреница и њена околина третирају као безбедносна зона. Тражено је повећање присуства UNPROFOR-а у Сребреници и околини, као и већа сарадња са њим, на остваривању режима безбедносне зоне и гаранција безбедности и потпуну слободу кретања особљу Уједињених нација. После тога су заповедник UNPROFOR-а и командант војске Републике Српске и муслиманске војске потписали 17. априла споразум о демилитаризацији Сребренице, а 21. априла “плави шлемови” су ушли у њу.

Позивајући се на Главу VII Повеље, Савет безбедности је 6. маја 1993, Резолуцијом 824 прогласио Сарајево, Тузлу, Жепу, Сребреницу, Горажде и Бихаћ за безбедносне зоне. Резолуцијом 836 (6. јуна), одлучено је да се Заштитним снагама UN прошири мандат како би могле да се заштите безбедносне зоне.

Крајем јуна истекао је мандат UNPROFOR-а у Хрватској, па му је Савет безбедности Резолуцијом 847 (1993) продужио до 30. септембра 1993.

Истовремено, ситуација на терену у БиХ и даље се заоштравала. После борби око Сарајева у лето 1993, NATO је изразио спремност да пружи ваздушну подршку Заштитним снагама Уједињених нација. Генерални секретар UN Бутрос Гали овластио је свог представника на терену Јасушија Акашија, да, консултујући се са заповедником UNPROFOR-а, затражи ваздушну подршку NATO-а уколико оцени да је то потребно.

Крајем септембра 1993, истекао је мандат UNPROFOR-у у Хрватској, па је она инсистирала да се прошири тако да се демилитаризују UNPA зоне и отворе виталне саобраћајнице. У противном, претила је ускраћивањем сагласности на присуство UNPROFOR-а. То је био период велике напетости. Савет безбедности је резолуцијама 869 (1993) и 870 (1993) привремено продужавао мандат UNPROFOR-а у Хрватској на један, односно на пет дана, што је био поступак без преседана у

²¹⁸ Савет безбедности је овластио државе чланице да у року од седам дана, делујући индивидуално или кроз регионалне организације и споразуме, на основу овлашћења Савета и у блиској координацији са генералним секретаром UN и Заштитним снагама UN, предузму све неопходне мере да осигурају поштовање забране.

историји UN. Најзад, резолуцијом 871 (1993) Савет је продужио мандат UNPROFOR-у у Хрватској до 31. марта 1994.

Почетком 1994, ситуација у БиХ поново се драстично заоштрила. После огорчених борби око Сарајева и трагедије на сарајевској пијаци, уследио је ултиматум НАТО-а, односно захтев да се повуче тешко наоружање из зоне пречника двадесет километара око Сарајева. После интензивних преговора са UNPROFOR-ом и уз велико дипломатско ангажовање Русије, склопљен је споразум о повлачењу, или стављању под контролу UN тешког наоружања у околини Сарајева. Споразум је спроведен, али су га касније кршиле обе стране.

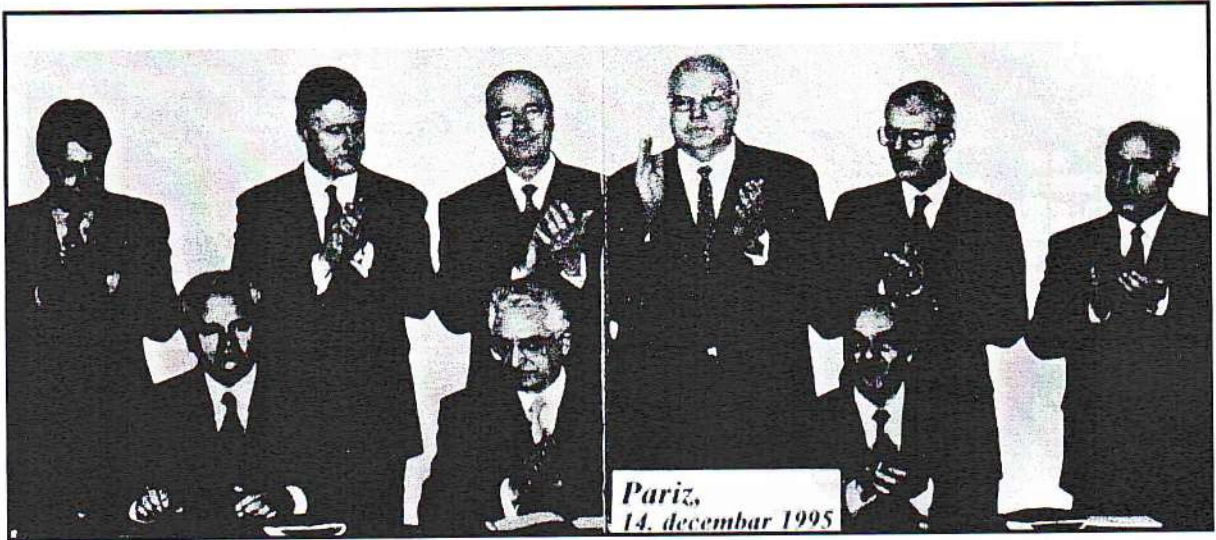
Муслиманске снаге су у пролеће 1994, злоупотребљавајући безбедносну зону око Горажда, покренуле офанзиву у долини Дрине. Српске снаге су одбиле напад и дошле до предграђа Горажда. Потом су уследила упозорења, па напади авиона НАТО-а у периоду 10-12. април, у два наврата на српске положаје. Односи између босанских Срба и UNPROFOR-а постали су критични. Савет је осудио нападе снага босанских Срба на Горажде, захтевајући да се повуку и ослободе особље UNPROFOR-а. Постигнут је споразум о повлачењу српских снага и распоређивању UNPROFOR-а у Горажду и околини.

У међувремену, Резолуцијом 908 од 31. марта 1994, продужен је мандат UNPROFOR-а у Хрватској до 30. септембра. Истом резолуцијом проширена је ваздушна подршка НАТО-а на UNPROFOR у Хрватској, а подржани су и задаци UNPROFOR-а из споразума о уклањању тешког наоружања из Сарајева.

Крајем септембра 1994, Савет безбедности је Резолуцијом 947 продужио мандат UNPROFOR-а у Хрватској на шест месеци. Хрватско-крајишки преговори су настављени. Крајем 1994, Хрватска и Република Српска Крајина потписале су споразум о економско-социјалним питањима. Најзначајније је било поновно отварање ауто-пута Београд-Загреб и нафтовода.

У јесен 1994, вођене су жестоке борбе око Бихаћа, које су показале да UN нису успеле да пронађу начин за спречавање злоупотреба безбедносних зона и напада на њих. Пошто је НАТО интервенисао без резултата, уследили су дипломатски напори. Влада у Сарајеву и власти Републике Српске, 31. децембра 1994, потписале су споразум о четворомесечном прекиду непријатељстава. Споразумом је предвиђено да прекид ватре надгледа UNPROFOR. Предвиђено је да снаге UN раздвоје сукобљене стране на линијама раздвајања. Накнадо је требало да се договоре модалитети повлачења тешког наоружања, а потврђени су ранији споразуми о Сребреници, Жепи, Сарајеву и Горажду.

Током прве половине 1995, UN су наставиле да интензивно прате стање у претходној СФРЈ и преко Савета безбедности UN, да предузимају одговарајуће мере за решавање југословенске кризе. Посебна пажња у Савету безбедности била је посвећена и продужењу мандата UNPROFOR-а, промени мандата UNPROFOR-а, раду Контакт групе, стању у бившој БиХ и извештајима Мисије Конференције о Југославији (КОЈ) о стању на граници између СРЈ и БиХ. У својено је још десет резолуција (970, 981, 982, 983, 987, 988, 990, 992, 994 и 998) и десет председничких саопштења Савета безбедности који су се односили на решавање кризе на просторима претходне СФРЈ.

Кључни актери Мирвне конференције у Паризу

4.

АНГАЖОВАЊЕ МИРОВНИХ СНАГА UN НА ТЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

4. АНГАЖОВАЊЕ МИРОВНИХ СНАГА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА НА ТЛУ ПРЕТХОДНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ – НЕКА ИСКУСТВА

Мирована операција UN на територији претходне Југославије започела је распоређивањем Посматрачке мисије Европске заједнице (13. јул 1991) док су се Уједињене нације непосредно ангажовале усвајањем Резолуције 713 (25. септембар 1991) којом је уведен општи и потпуни ембарго на све испоруке наоружања и војне опреме актерима кризе у претходној СФРЈ. Резолуцијом 743 (21. фебруар 1992.) у Југославију су упућене мировне снаге под називом "Заштитне снаге UN (UNPROFOR)", у складу са тзв. Венсовим планом. Ангажовање UN и других међународних фактора одвијало се до пред крај 1995, у оквиру јединствене мировне операције. У почетку је то било ангажовање углавном у бившој Хрватској, уз размештање неких елемената ових снага на територији бивше БиХ. Развој догађаја је довео до проширивања операције на територијама БиХ и БЈР Македоније.

Од око 10.000 војника, према резолуцији 743 (21. фебруар 1992) UNPROFOR је нарастао на скоро 40.000 војника 15. марта 1994, односно на 40.000 људи (од чега 38.500 војника) у октобру 1994³⁵⁷. Доласком снага НАТО, укупне међународне снаге крајем 1995, бројале су 65.000 војника, ради спровођења Дејтонског споразума.

Почетну основу за ангажовање представљао је Венсов план, који је престао да важи поделом UNPROFOR-а на три операције, резолуцијом Савета безбедности 981 од 31. марта 1995, и агресијом Хрватске на РСК 4. августа 1995.(UNCRO у Хрватској, UNPROFOR у БиХ, UNPREDEL у БЈРМ) Касније је оформљен Венс-Овенов план као основ мировне операције у БиХ. Након тога, на српско-хрватски предлог, на Женевским преговорима био је усвојен Овен-Столтенбергов план за БиХ, те на крају план контакт групе као основ за решавање сукоба у бившој БиХ. Тај план је био основ мировне иницијативе САД, Русије и ЕУ који је започео августа 1995, а завршио се потписивањем *Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини* 21. новембра 1995, у Дејтону - САД (ваздухопловна база Рајт - Петерсон, Охајо).

У почетку су се снаге UNPROFOR-а бавиле решавањем проблема заштићених зона UN на територији Хрватске, а затим се тежиште пренело на смиривање сукоба и обезбеђивање хуманитарне помоћи БиХ.

Ангажовање UN у вези са БЈРМ није изражено и сводило се углавном на стандардну посматрачку мисију превентивних мировних снага UN.

4.1. Ангажовање мировних снага у држави Хрватској

Према Венсовом плану, UNPROFOR-у у UNPAs је поверен мандат: да обезбеди демилитаризацију, да заштити становништво у тим зонама од насиља, да надгледа рад локалне полиције, као и да обезбеди поштовање људских права; да подржи

³⁵⁷ Изјава команданта снага UNPROFOR-а генерала Бертрана де Лапрела, Војска, бр. 1013, 1994, стр. 8.

хуманитарне организације UN у њиховим напорима да помогну расељеним цивилним лицима да се врате у своје домове у UNPAs, ако то буду желели, и да обавља царинске и имиграционе послове на границама UNPAs, тамо где су оне тренутно признате као међународне границе.

Мандат UNPROFOR-а ван UNPAs предвиђао је обавезе ових снага да верификују да су се ЈНА и српске снаге повукле из Хрватске; да контролише тзв. "плаву зону" на Превлаци и тзв. "жуту зону" (демилитаризовану зону) са обе стране границе СРЈ и Хрватске; и да контролише брану хидроелектране Перућа.

Венсов план је, у међувремену, више пута прошириван и допуњаван. Тако на пример, Резолуцијом 762 од 30. јуна 1992, Савет безбедности је додатно овластио UNPROFOR да преузме мере за решавање проблема тзв. "ружичастих зона", области под српском контролом, али изван административних граница општина обухваћених Венсовим планом, у којима живи већинско српско становништво. Резолуцијом 769 од 7. августа 1992, UNPROFOR је овлашћен да врши имиграционе и царинске функције на међународним границама UNPAs, где се оне подударају са међународно признатим границама, а то значи према СРЈ и БиХ. Пошто је реч о сложеној операцији, која је захтевала додатно ангажовање већег броја људства и финансијских средстава за контролу 45 сувоземних и 21 речног прелаза, као и због тога што власти РСК нису прихватиле одредбе ове резолуције, та одлука никад није спроведена. Међутим, ова резолуција је добила на значају и поново постала актуелна после усвајања Резолуције 815 од 29. марта 1993, којом је наглашено да су UNPAs саставни део територије Хрватске.

Резолуцијом 779 од 6. октобра 1992, Савет безбедности је овластио UNPROFOR да преузме одговорност и прати повлачење Војске Југославије са полуострва Превлака и из Конавла и спроведе демилитаризацију Превлаке, што је у потпуности реализовано 20. октобра 1992.

Из Венсовог плана и каснијих резолуција Савета безбедности произилази да се концепција операције заснивала на две претпоставке: с једне стране, повлачење снага ЈНА из читаве Хрватске и демилитаризација UNPAs, с друге стране, постојећи органи власти и полиција наставили би да функционишу на привременој основи под патронатом UN, све док се не постигне укупно политичко решење.

Основ за решавање кризе у Хрватској, и поред бројних недоследности и једностраности у његовом спровођењу, готово увек је био Венсов план. Међутим, тај план је више пута грубо нарушавала Хрватска својом агресивном политиком. Вишекратној агесијом Хрватске на РСК, на тзв. "ружичасте зоне" и подручја под заштитом UN (21. јуна 1992, 22. јануара 1993, и 9. септембра 1993), мировна операција на том подручју запала је у "ћорсокак". Таква политика Хрватске онемогућила је све напоре за политичко решавање кризе.

Бруталном агесијом Хрватске на Западну Славонију (Сектор "Запад") 1. и 2. маја 1995, и западног дела РСК (сектори "Север" и "Југ"), 4. августа 1995, мировна операција у Хрватској доживела је крах.

И поред захтева Савета безбедности УН у Резолуцији 802 од 26. јануара 1993, да се хрватске снаге повуку на линију од пре 22. јануара 1993, оне то нису учиниле. Нису испоштовале ни споразум између Хрватске и РСК из Ердута од 15/16. јула 1993, по коме је Хрватска прихватила да повуче своје снаге из Масленице, са аеродрома у Задру и бране "Перућица".

Током октобра 1993, карактеристичан је био званичан захтев Хрватске, упућен Савету безбедности УН, да се мандат мировних снага подели на три дела (за Хрватску, БиХ и Македонију). Такав захтев генерални секретар УН најпре је одбио, а потом, резолуцијом 891 од 4. октобра 1993, ипак је прихваћен, па су успостављене три поткоманде у оквиру снага УНПРОФОР-а (за Хрватску, БиХ и БЈРМ). Заправо учињен је компромис, јер је Хрватска претила да ће одбити даље присуство УНПРОФОР-а на "својој територији".

Заправо, подела мандата је ишла у правцу да Хрватска питање РСК и Срба у Крајини сведе искључиво на проблем Хрватске, тј. на унутрашње питање Хрватске, што је садржало скривену опасност и за опстанак УНПРОФОР-а на тој територији. Стога је мандат УНПРОФОР-а требало задржати јединственим, посебно због тога што је било сасвим извесно да се југословенска криза морала целовито решавати, да су односи и везе међу бившим југословенским републикама веома испреплетани и сложени и да се морају тако и решавати. Могуће негативне последице поделе мандата су ипак ублажене тиме што је заједничка команда УНПРОФОР-а, али са три одвојене поткоманде.

4.1.1. Улога мировних снага на почетку рата

Доношењем новог Устава Републике Хрватске 22. децембра 1990, српском народу је, без његовог пристанка, одузет статус конститутивног народа Хрватске и сведен је на статус националне мањине. Та чињеница као и јавно прокламовани антисрпски ставови официјелне хрватске политике о "српском питању", који су делом били индентични, а делом слични онима из времена НДХ, пробудили су јаке сумње и дубока страховања Срба за опстанак на својим етничким просторима, где су живели вековима.

То треба имати у виду у свим питањима, па и онда када је почело спровођење плана мировне операције у Југославији. Тада су главне сметње и неспоразуми искрсавали управо приликом утврђивања граница зона које треба да буду под заштитом мировних снага. Реч је, заправо, о разликама између ситуације предвиђене "Планом мировне операције" и фактичког стања у односу на линију додира, односно на подручја са већинским српским становништвом, а у којима је успостављена и његова власт.

Неспорно је да није примењена ни одредба из тачке 9. Венсовог плана, у којој се каже да ће "пре почетка распоређивања снага Уједињених нација, претходница снага Уједињених нација, у консултацији са месним властима утврдити тачне границе UNPAs. Претходнице UNPROFOR-а нису извиђале терен у складу са тим критеријумом и фактичким стањем, него су се ограничиле на обилазак терена у тзв.

административним границама такстативно набројаних општина у Плану. (Проблеми су условљени различитим схватањима административних граница тих општина.) При томе није узето у обзир да се српско становништво на подручјима на којима представља већину, још крајем 1990, и почетком 1991, (18. март) референдумом, у складу са тада важећим законима Хрватске, изјаснило за припајање суседним општинама са већинским српским становништвом.³⁵⁸ Да су ове легитимне одлуке спроведене у дело, српско становништво дела општине Славонска Пожега било би, нпр. припојено општини Пакрац, дошло би до формирања нових општина као што су Карловац-Крњак, Сисак-Цапраг, Плашки, или припајања српских етничких насеља општинама Грачац из општине Госпић, дела насеља Задра, општини Бенковац, итд. Озбиљност проблема најбоље потврђује чињеница да су се управо на тим подручјима водиле најжешће борбе.

4.1.2. Појачавање снага UNPROFOR-а

Председништво СФРЈ, односно Државни комитет за сарадњу са Мировним снагама UN предложили су 10. априла 1992, четири принципа за превазилажење неспоразума:

1. Границама зона треба обухватити територије на којима су се водили сукоби, где је дошло до егзодуса становништва, а где српски народ представља етничку већину, односно значајну мањину, како би се успоставио стабилан мир и обезбедио повратак исељених лица.

2. Свако насеље са доминантним српским становништвом на рубном подручју линије додира сукобљених страна требало би да буде у заштитној зони, а насеља са већинским хрватским становништвом не морају бити обухваћена зоном.

3. У подручју Западне Славоније извршило би се такво одређивање граница зона које би обухватиле сва насеља са већинским српским становништвом, с тим што насеља са већинским хрватским становништвом на рубном подручју треба изоставити из зона под заштитом UNPROFOR-а.

4. Потребно је успоставити војно-посматрачку мисију снага UNPROFOR-а у подручјима у којима је већа концентрација српског становништва, а која су у близини зона под заштитом мировних снага UN, нпр. у Горском Котару.

Основни циљ UN (UNPROFOR) сводио се на спречавање поновног избијања сукоба управо у “ружичастим зонама”, реализацијом одређених мера за превазилажење међусобног неповерења како би се отклонио страх код српског народа. Због тога UN су иницирале формирање заједничке комисије UNPROFOR-а, састављене од представника српских и хрватских власти, која је почела са радом крајем јула 1992. (Комисија је формирана на основу Резолуције Савета безбедности UN 762 од 30. јуна 1992)

Пошто је UNPROFOR преузео одговорност у заштићеним областима (у сектору “Север” и “Југ” 2. јула 1992, у сектору “Исток” 15. маја 1992, и у сектору “Запад” 20. јуна 1992), упутио је посматраче у “ружичасте зоне”, са задатком да

³⁵⁸ Из извештаја генералног секретара UN, од 27. јула 1992, Југословенски преглед, бр.2 1992, стр. 60.

верификују повлачење хрватске војске из “ружичастих зона”, као и повлачење преосталих делова ЈА у СРЈ. Хрватска војска и војска Републике Српске Крајине требало је да се повуку од линије сукоба, на начин и на удаљеност коју би одредила заједничка комисија, а војни посматрачи UNPROFOR -а би успоставили мобилне патроле, које би се ангажовале дуж линије сукоба. На томе је требало да се ангажују и посматрачи Европске заједнице.

После споразума о полуострву Превлака, који је налагао потпуно повлачење ЈА из Хрватске и демилитаризација полуострва, мандат UNPROFOR-а је проширен Резолуцијом 779 од 6. октобра 1992, тако што UNPROFOR треба да контролише брану Перућа, врши надзор над повлачењем ЈА и надзор над демилитаризацијом Превлаке, укључујући и тешко наоружање из суседних подручја Хрватске и СРЈ. Повлачење ЈА и демилитаризација Превлаке су извршени, а контрола над браном Перућа није до краја спроведена.

4.1.3. Смиривање непријатељстава

И поред пропуста и недоследности у спровођењу “Венсовог плана”, посебно Резолуције 802 (26. јануар 1993.) и Ердутског споразума, (15/16. јула 1993) мировне снаге UN су успеле да, колико-толико, сачувају крхки мир на том подручју и да донекле заштите српски народ од новог масовног геноцида.

Мировне снаге UN у Хрватској (UNPROFOR) све до агресије хрватских снага на РСК 22. јануара 1993, углавном су извршавале своју основну улогу и задатак. Обезбедиле су повлачење ЈА са тих простора, укључујући и полуострво Превлаку, у складу са резолуцијама 743 и 779 (1992). Осим тога, присуство UNPROFOR-а у UNPAs и тзв. “ружичастим зонама” спречавало је поновна хрватска непријатељства на тим подручјима.

Почетни резултат деловања UNPROFOR-а, остварен груписањем тешког наоружања српских снага РСК у складишта по систему “дуплог кључа”, поништен је после офанзиве хрватске војске 22. јануара 1993, у сектору “Југ” и оближњим тзв. “ружичастим зонама”. Неспособност UNPROFOR-а да заштити српско становништво од таквих напада учинила је да српске снаге преузму наоружање из неколико складишта, укључујући и тешко наоружање, ради заштите и самоодбране. Када су оружане снаге Хрватске, 9. септембра 1993, упркос значајнијем ангажовању UNPROFOR-а да обезбеди повлачење хрватских снага, буквално уништиле три српска села у “цепу” Медак, то је још више појачало неповерење Срба у UNPROFOR и њихово још чвршће противљење да се разоружају, како је то иначе налагао План UN. Све је то негативно утицало на отварање могућности за повратак избеглица и расељених лица у UNPAs. UNPROFOR се тада нашао у тешкој ситуацији – да надзире пат-позицију у UNPAs, док су га обе стране критиковале.

У резолуцији 815 (30. март 1993) Савета безбедности “подржавају се копредседници координационог квалитета Међународне конференције о претходној Југославији у њиховим напорима да помогну да се дефинише будући статус оних

територија које чине зоне под заштитом UN које су интегрални делови територије Хрватске". Резолуција је недвосмислено прејудирала исход политичких преговора.

Хрватска страна је све чешће предузимала мере и акције којима је показивала своју намеру да заузме "ружичасте зоне", међу којима су нпр. покушај да 18. јула 1993, отвори Маслиначки мост и аеродром Земуник. Такви поступци су појачали отпор Срба.

Билатерални преговори између СРЈ и Хрватске (Заједничка декларација од 19. јануара 1994) и између Хрватске и БиХ (вашиingtonски споразум и бечки преговори у марту 1994) довели су да се неки делови претходне Југославије приближе политичким споразумима, али само наизглед. Непосредна последица је повећање несигурности код српског становништва у UNPAs.

И поред потписивања споразума о прекиду ватре између РСК и Хрватске стране (30. марта 1994.) у Загребу, појачава се војна активност и хрватских и српских снага дуж линије конфронтације.

4.1.4. Година завршетка рата

Ни након троипогодишњег мандата UNPROFOR-а није дошло до приближавања ставова Срба и хрватских власти о задатку мировне операције UN. Власти РСК су биле на становишту да је основни задатак снага UN да Србима омогуће и гарантују слободно изражавање воље с ким ће и како живети, а Хрватска је сматрала да је задатак стварање услова за успостављање хрватске власти.

"Коначно решење" српског питања у јужном и средишњем делу Хрватске (сектори Запад, Север и Југ) остварено је 1995, путем операција "Бљесак" (1. и 2. мај) и "Олуја" 4. август. Хиљаде Срба је том приликом побијено, а око 200.000 спасло се бегом. Хрватска је успела, протеривањем и истребљењем скоро целокупног српског становништва да "реинтегрише" највећи део тако испражњеног простора РСК. Важну улогу у томе одиграо је и НАТО, уништавањем војно-стратешких потенцијала снага Републике Српске у залеђу РСК (сектор Југ). Након тога под српском контролом остало је још подручје Источне Славоније, Западног Срема и Барање, односно сектор Исток.

Припадници мировних снага, уместо да српски народ заштите од хрватске агресије, радије су окренули леђа

Резолуцијом 947 мандат UNPROFOR-а је продужен до 31. марта 1995, резолуцијом 981 од 31. марта до 30. новембра 1995, да би резолуцијом 1026 од 30. новембра 1995, мандат био продужен до 31. јануара 1996.

4.2. Ангажовање мировних снага у држави Босни и Херцеговини

Питање решавања кризе и оружаних сукоба у БиХ било је централно питање са којим се међународна заједница бавила од половине 1992, до краја 1995, па и даље.

У БиХ се практично развила нова мировна операција UN (UNPROFOR-2), у којој су мировне снаге имале мандат:

- да обезбеђују коридоре и конвоје за хуманитарну помоћ;
- да нуде добре услуге како би се умањила међуетничка напетост;
- да контролишу забрану летења ваздухоплова над БиХ;
- да обезбеђују безбедносну зону UN (6 градова);
- да на подручју Сарајева осигурају безбедност и функционисање аеродрома да би се том граду и околини могла несметано достављати хуманитарна помоћ.

4.2.1. Почетни период - ослонац на Венс-Овенов план

Основа за решавање кризе у БиХ је била садржана у Венс-Овеновом плану, који су прихватиле хрватска и муслиманска страна. Међутим, тај план је одбила српска страна, што је био повод за доношење резолуције 820 од 14. априла 1993, којом су пооштрене санкције према СРЈ.

И поред испољене жеље за обуставу рата и кооперативност у преговорима, српска страна је упорно оптуживана за агресију.

Срби су Уједињеним нацијама предали аеродром у Сарајеву за хуманитарне потребе, а UNPROFOR је добио мандат Резолуцијом 757 (1992) од 30. маја 1992, да "створе неопходне услове за дотур хуманитарне помоћи Сарајеву и другим местима у БиХ, укључујући успостављене безбедносне зоне које обухвата Сарајево и његов аеродром".²²⁰ Истом резолуцијом UNPROFOR је добио задатак: да обезбеди непосредну безбедност аеродрома и његових објеката; да надзире функционисање аеродрома, укључујући и локално и цивилно особље, да олакша искрцавање хуманитарног терета и осигура безбедно кретање хуманитарне помоћи; да верификује повлачење противавионског оручја из зоне аеродрома.

Не може се порицати да је UNPROFOR углавном извршавао овај задатак.²²¹ Иако је сарајевски аеродром више пута затворан из безбедносних разлога, он је углавном био отворен и служио својој намени.

Пошто се у Сарајеву и другим деловима БиХ хуманитарна ситуација стално погоршавала, Савет безбедности је Резолуцијом 776 од 14. септембра 1992,²²² одлучио да прошири мандат UNPROFOR-а поверавајући му следеће задатке: да пружи подршку Високом комесаријату UN за избеглице (UNCHR) да допреми хуманитарну помоћ у БиХ и да при томе обезбеди заштиту конвоја; да обезбеди заштиту и другим

²²⁰ Југословенски преглед, број 2, 1992, стр. 71.

²²¹ То доказује чињеница да је од 3. јула 1992, па до краја 1994, више од 10.000 авиона слетело на аеродром у Сарајеву и искрцало преко 100.000 тона хуманитарне помоћи.

²²² Резолуције Савета безбедности..., стр. 35.

хуманитарним агенцијама уз одобрење UNHCR; да на захтев Међународног комитета Црвеног крста (ICRC), конвојима са ослобођеним заробљеницима обезбеди заштиту. Ови задаци UNPROFOR-а доминирали су током највећег дела спровођења мировне операције. Конвоји хуманитарне помоћи су често били ометани, заустављани, па чак и нападани од оружаних формација све три зарађене стране, али је овај задатак UNPROFOR углавном обављао. У то време је српска страна у више наврата изнела доказе да је у хуманитарним конвојима кријумчарено оружје за муслиманску страну, иако је ембарго UN на оружје обухватао све три сукобљене стране.

Хуманитарни сандуци са "залуталим" гранатама

Савет безбедности је својом Резолуцијом 781 од 9. октобра 1992, увео забрану за све војне летове у ваздушном простору БиХ и дао UNPROFOR-у мандат да надзире њено поштовање тако што је поставио војне посматраче на аеродромима на територији СРЈ, Хрватске и БиХ. Забрана ваздухопловне активности изнад БиХ проширена је Резолуцијом 816 од 31. марта 1993, тако што је обухватила све летилице са фиксним и ротационим крилима, изузев летилица UNPROFOR-а и других летилица које учествују у оквиру операције UN, укључујући летилице за дотур хуманитарне помоћи, као и летове летилица зарађених страна за пребацивање лекова или евакуацију рањеника. Резолуцијом 816 (1993) земље чланице UN су позване да предузму, "уз овлашћење Савета безбедности, а у тесној координацији са генералним секретаром и UNPROFOR-ом, све неопходне мере", како би осигурале поштовање ове резолуције. Од 12. априла 1993, на захтев генералног секретара, авиони Северноатлантског савеза (NATO) укључени су у операцију контроле ваздушног простора БиХ, односно обезбеђења мера принуде, утврђених Резолуцијом 816 (1993) Савета безбедности.

Између октобра 1992. и марта 1993, било је око 540 кршења забране војних летова.²²³ После усвајања Резолуције 816 (31. март 1993), регистрована су само два борбена лета: први, јула 1993. и други 28. фебруара 1994, када су NATO снаге обориле 4 авиона (једне од зарађених страна). Међутим, од 31. марта 1993. до 14.

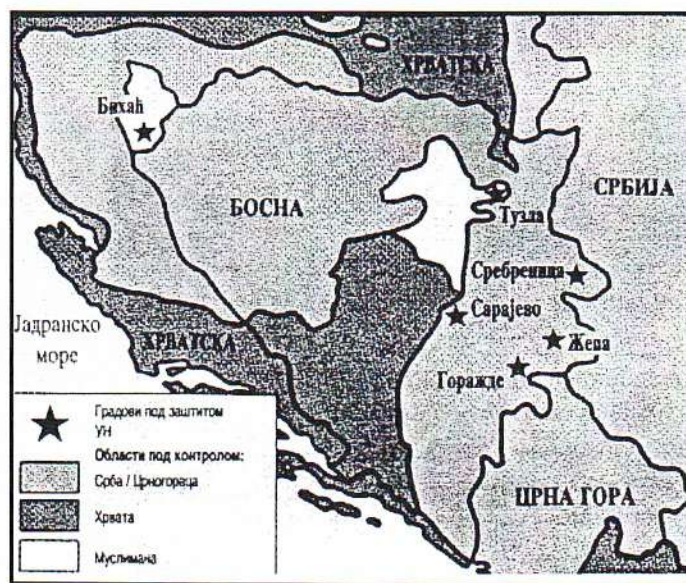
²²³ Извештај генералног секретара од 16. марта 1994, у складу са Резолуцијом 871 (1993).

марта 1994. било је преко 1.000 случајева кршења забране летења од стране неборбених авиона, односно хеликоптера.

Да би олакшао реализацију многих својих резолуција које се односе на ембарго на испоруке оружја свим републикама претходне Југославије, стриктно спровођење санкција против СРЈ и "немешања у унутрашње ствари БиХ", Савет безбедности је донео одлуку да међународни посматрачи буду распоређени на границама БиХ и Резолуцијом 787 (16. новембар 1992), од генералног секретара затражио да размотри овај задатак. Тај захтев је поновљен и у Резолуцији 838 од 10. јуна 1993.

Генерални секретар је у вези с тим, известио Савет безбедности да је за извршење овог задатка потребно још 10.000 људи који би запосели 123 прелаза на границама са БиХ и суседним земљама. Будући да земље чланице UN нису обезбедиле ни приближан број тражених војника за овај задатак, у таквој форми, није могао бити реализован.

Вашингтонским акционим програмом од 22. маја 1993, који су сачинила петорица министара иностраних послова држава чланица Савета безбедности, нешто је измењен Венс-Овенов план који је даље остао да се третира као "процес", али га српска страна ни тада није прихватила. План је предвиђао поделу БиХ на 10 провинција.

Босна 1993. године

У складу са Вашингтонским споразумом Савет безбедности је донео резолуцију 836 од 4. јуна 1993, којом је проширен мандат UNPROFOR-а, односно поопштрено обезбеђивање заштићених зона (Сарајево, Тузла, Горажде, Бихаћ, Сребреница), укључујући и употребу силе, односно, ваздухопловних снага НАТО и његових накнадно формираних копнених снага за брза дејства.

После напуштања Венс-Овеновог плана, на заједничку иницијативу српске и хрватске стране у БиХ, сачињен је Овен-Столтенбергов план, који је предвиђао поделу

на три републике. Овај план је уважавао интересе сва три народа. За Сарајево је било предвиђено да следеће две године буде под контролом UN, а Мостар под контролом ЕУ. Међутим овај план на женевским преговорима крајем августа и почетком септембра 1993, потписале су само српска и хрватска страна.

Одбијање мировног плана од стране муслиманског руководства је последица подржавања САД које су у јеку преговора претиле ваздушним нападима на српске положаје у БиХ (16. септембра 1993, и Европски парламент је затражио војну акцију за окончање рата), што је охрабрило лидера босанских муслимана.

4.2.2. Прерастање мировних снага Уједињених нација у снаге за интервенцију

Управо на подручју БиХ мировне снаге UN започеле су постепено прерастање у снаге за интервенцију, односно у снаге за наметање мира. Постепено су постале придружени део савезничких снага НАТО-пакта што је преседан у пракси Уједињених нација. На то указују резолуције Савета безбедности UN 816, 820, 836 и 844 (1993) којима се на посредан начин, снагама НАТО-а (уз претходну сагласност Савета безбедности или генералног секретара UN) одобрава употреба ваздухопловних снага да у одређеним ситуацијама могу извршити ваздушне нападе на стратешке потенцијале Војске РС и одабране циљеве у РС. САД су у 1995, издејствовале да НАТО-пакт добије потпуно одрешене руке за интервенцију против Срба у БиХ, чиме су - и то је преседан - мировне снаге UN прерасле и реструктурирале се у интервенционистичке снаге НАТО.

Тиме су мировне снаге UN у суштини ушле у састав НАТО снага за наметање мира. Снаге UNPROFOR-а сведене су практично на помоћне НАТО снаге.

4.2.3. Формирање Федерације и прекиди непријатељстава

С обзиром на развој догађаја 1994, посебно формирањем федерације Муслимана и Хрвата у БиХ, што је регулисано Вашингтонским споразумом од 1. марта 1994, били су створени услови за изненађења у погледу даљег понашања муслиманске и хрватске стране. Једино реално решење је да се потпише споразум за све три стране да започне спровођење мировног плана, што је подржала СРЈ на предлог Контакт групе. Међутим, мотивисане својим глобалним интересима, САД су наставиле са политиком подршке муслиманској и хрватској страни која се често сводила на претње да ће извршити ваздушне нападе на положаје српских бораца или уцену да ће преко Савета безбедности издејствовати скидање ембарга на увоз оружја Муслиманима. Али и Срби у БиХ су били против предлога Контакт групе, када је реч о територијалној подели те бивше републике, што је изазвало реакцију СРЈ у смислу економских и политичких односа са Републиком Српском (3. августа 1994). Тада се већ назирала могућност да, уколико не дође до склапања мировног споразума, муслиманско-хрватска коалиција војнички знатно ојача уз помоћ САД, НАТО-а и снага UNPROFOR-а, што би водило разбуктавању рата.

Последњи мировни план за решење кризе у бившој БиХ поднела је Контакт група³⁵⁹ током јула и августа 1994. Тај план прихватила је муслиманско-хрватска федерација, а одбила га је српска страна³⁶⁰. Резолуцијом Савета безбедности 947 од 30. септембра 1994, продужен је мандат UNPROFOR-а, за 6 месеци, односно до 31. марта 1995, а резолуцијом 982 од 31. марта 1995, мандат UNPROFOR-а је продужен до 31. новембра 1995. Према договору америчког председника Клинтона и руског председника Јељцина (29. септембра 1994, приликом посете Јељцина САД) то време требало је да се искористи "за покушај уверавања РС да прихвати мировни план Контакт групе"³⁶¹, на чему су од почетка августа 1995, радили заједно САД, Русија и ЕУ.

4.2.4. Преструктурирање у интервенистичке снаге НАТО-а

Од 30. априла 1995, прекид непријатељстава више није важио, јер се зараћене стране нису сложиле око даљег прекида ватре. Потом је уследила жестока хрватско-муслиманска офанзива на Србе којој се крајем августа исте године придружио НАТО масовним бомбардовањем српских положаја. Тиме је мировна операција UNPROFOR-а дефинитивно анулирана и започето је наметање мира силом. Здружену офанзиву против Срба у БиХ предводиле су САД, опет под лажним изговором да су они (Срби) извршили гранатирање циљева на пијаци Маркале у Сарајеву (28. августа 1995) када је погинуло више десетина људи.

4.3. Ангажовање снага Уједињених нација у БЈР Македонији

Мировне снаге у БЈРМ³⁶² успостављене су Резолуцијом Савета безбедности 795 од 11. децембра 1992, када је уследило почетно распоређивање једног батаљона из скандинавских земаља, са око 800 људи. Батаљон су чинили припадници из Шведске, Норвешке, Финске и Данске, а његови делови су размештени у Куманову, Скопљу, Тетову и Охриду. Пола године касније, Резолуцијом 842 од 17. јуна 1993, Савет безбедности UN је одлучио да се обезбеде додатне снаге у људству за UNPROFOR, који би се разместили у БЈРМ. Те додатне снаге чинило је око 350 припадника из САД, који су већ током августа размештени, а извршавање својих задатака започели почетком септембра 1993.

Према првобитној замисли, мировне снаге у БЈРМ требало је да имају превентивну улогу, како би, наводно, спречиле ширење сукоба и на том простору, са севера, односно из Србије (СРЈ). UNPROFOR је зато добио задатак да постави војне посматраче на границама БЈРМ са СРЈ и Албанијом.

³⁵⁹ Контакт група пошла је од 3 начела: Унија Босне и Херцеговине у оквиру међународно признатих граница, етничка структура становништва и одрживост Уније.

³⁶⁰ Српска страна је одбила План. Босански Срби су поднели декларацију у којој су садржани и одређени услови: питање уставног уређења, подела Сарајева и излаз РС на море.

³⁶¹ Радио Слободна Европа, 29. септембар 1994, Минхен.

³⁶² Одлуком Генералне скупштине UN од 8. априла 1993, Македонија је примљена у чланство UN под привременим називом "Бивша Југословенска Република Македонија" (БЈРМ).

У прилог оваквој замисли изношене су “процене” одређених светских фактора да јужни део претходне СФРЈ представља наводно најопасније ратно жариште. Као аргумент за овакву процену навођени су подаци о великим етничким нетрпељивостима на Косову и Метохији, те, наводно, кршење људских права у тој покрајини, као тежња Шиптара ка сецесионизму. Дакле, “оцењено” је да би се, у случају побуне Шиптара на Косову и Метохији, рат проширио и на суседне земље, па је због тога било нужно успостављање мировних снага UN, ради извршавања прве превентивне мировне операције у историји UN.

Међутим, очигледно да за успостављање мировних снага у БЈРМ то није био једини, па ни основни разлог.

“Мировне снаге” САД распоредиле су дуж југословенско-македонске границе, како би, што је и јавно потврђено, помогле војним и полицијским снагама БЈРМ у стриктном спровођењу одредби из резолуција Савета безбедности које се односе на санкције према СРЈ.

У вези са овим подручјима (Косово и Метохија, Рашка област, Албанија, западни делови БЈРМ) било је доста нагађања. Прилично је било распострањено мишљење да би могло доћи, након смиривања ситуације у БиХ, до ширења ратних сукоба и у овом делу Балкана. Према неким индицијама, поједине земље, као што су САД, Немачка, Аустрија, Турска и друге, наравно из сопствених интереса, тежиле би континуираном одржавању напетости на том подручју и охрабривању нереалних амбиција шиптарских сецесиониста. У том контексту третиран је и простор Војводине, где посебно занимање испољава Мађарска, полазаћи од својих интереса у вези са мађарском мањином.

Насупрот томе је било уверење да превентивне мировне снаге распоређене у БЈРМ нису уопште потребне на том простору, бар не у погледу мандата који им је поверен. То је на својеврстан начин потврдио и генерални секретар у свом извештају Савету безбедности од 16. марта 1994,³⁶³ у коме каже: ”Треба нагласити да UNPROFOR нема мандат у погледу унутрашње ситуације у БЈРМ, за коју би се могло испоставити да је сложенија (тежа) за стабилизацију земље него спољна агресија... он (мисли се на UNPROFOR) нема мандат да интервенише у случају да унутрашња нестабилност прерасте у неки облик грађанског рата.” Уколико је то тачно, а по свему судећи јесте, онда је извесно да успостављање мировних снага у БЈРМ, а посебно присуство припадника америчких снага, нема за циљ само, ни пре свега, спречавање наводног ширења сукоба, помоћи БЈРМ у спровођењу санкција према СРЈ (док су биле на снази), већ запоседање нових геостратегијских тачака, ширење сфере утицаја и остваривање глобалних војно-политичких и економских интереса САД у оквиру “новог светског поретка”.

4.4. Размештај и улога дела мировних снага УНПРОФОР-а на територији СРЈ

На територији СРЈ налазили су се делови Команде Заштитних снага УН и Регионални центар Посматрачке мисије ЕЗ у Београду, војни посматрачи УН на пет,

³⁶³ Југословенски преглед, бр. 1, 1994, стр. 132.

односно осам аеродрома, затим на Превлаци и у тзв. "жутој зони" на простору Црне Горе. До почетка 1994, и позадинска база УНПРОФОР-а била је размештена на територији СРЈ - у Панчеву.

Извесно време у другој половини 1992. и почетком 1993, у Београду је био смештен и Штаб Команде УНПРОФОР-а, који је пре тога био стациониран у Сарајеву, а морао га је напустити због избијања сукоба у тој републици. Штаб Команде УНПРОФОР-а је потом пресељен у Загреб.

Након повлачења сталних војних посматрача УНПРОФОР-а са три аеродрома (Ниш, Краљево и Беране), сталне посматрачке екипе остале су још на пет аеродрома (Батајница, Приштина, Поникве, Београд, Подгорица), а на наведена три аеродрома са којих су повучени војни посматрачи успостављен је режим повремене (14 дана) контроле аеродрома.

Влада СРЈ је предложила УНПРОФОР-у да се војни посматрачи повуку са свих осам аеродрома у СРЈ, полазећи од тога да је Резолуцијом Савета безбедности УН 816 од 31. марта 1993, одобрена примена силе ради ефективног остваривања режима забране лета над БиХ. Међутим након целокупног сагледавања стања, договорено је (између Владе СРЈ и УНПРОФОР-а) да стални посматрачи и даље остану на пет аеродрома, а да на три аеродрома буде установљен режим повремене контроле.

Одласком француског логистичког батаљона из базе у Панчеву (почетком 1994), с обзиром на потребе Војске Југославије да користи ту касарну за своје потребе, поставило се и питање даљег статуса те базе. У вези с тим, начелник Генералштаба Војске Југославије је предложио команданту снага УНПРОФОР-а (писмом од 6. августа 1993) да се касарна у Панчеву врати Војсци Југославије, а да се УНПРОФОР-у за потребе логистике уступи други војни објекат, али уз одређену надокнаду. Такво решење УНПРОФОР није прихватио, па је почетком 1994, касарна у Панчеву враћена Војсци Југославије.

Посебну специфичну тежину за СРЈ имало је питање санкција, које су уведене Резолуцијом Савета безбедности УН број 757 од 30. маја 1992. Због различитих интереса великих сила и немоћи да кризу у БиХ реши на задовољавајући начин, Савет безбедности је усвојио још и Резолуцију 820 од 17. априла 1993, о поштравању режима санкција, упркос чињеници да је СРЈ већ до тада испунила најважније услове за њихово укидање. Заправо у поменутој резолуцији се наводи и нови услов за укидање санкција против СРЈ - пуно испуњење повлачења босанских Срба с "територија окупираних силом" и захтев СРЈ да појача своје активности и утиче на босанске Србе да буду кооперативнији. У том светлу може се тумачити и усвајање Резолуције 821 од 28. априла 1993, Савета безбедности којом је СРЈ ускраћено учешће у раду ЕЦОСОЦ-а (Економски и социјални савет ОУН).

У свему томе било је доста нелогичности. Примера ради, ако су постојале неке индикације о кривици СРЈ за рат у БиХ, па због тога уведене санкције против СРЈ (Резолуција 757 од 30. маја 1992), поставља се питање шта је навело Савет безбедности да поштри санкције доносећи Резолуцију 820 од 17. априла 1993, када је у то време СРЈ испољавала највећу могућу кооперативност и вршила снажан притисак на Србе у БиХ да потпишу "Венс-Овенов план", мада је и сама била свесна многих мањкавости тог плана. У прилог томе говори и чињеница да је и светска заједница у међувремену одбацила тај план као нереалан и неприхватљив, па је тако произашо

"Овен-Столтенбергов план", а санкције су и даље остале на снази. Отворени наговештаји неких светских челника, посебно из САД, да и потписивање мировног плана у БиХ неће бити довољан услов за укидање санкција против СРЈ упућују на то да санкције и нису биле уведене због кривице СРЈ и Србије за рат у БиХ, већ првенствено због њиховог супротстављања остваривању нових и ширих интереса великих сила на овом простору, а све у оквиру успостављања "новог светског поретка" и "глобализације интереса".

Било је очигледно да су велике силе, али и неке нама суседне државе, санкцијама желеле постићи нешто друго - да војнички покоре и економски исцрпе српски народ (што су поновили у агресији 1999, а то и даље чине), до те мере да и он (народ) и простор на коме овај народ живи постау лак плен, а они своје амбиције и интересе што једноставније остваре.

Међутим, конструктивни допринос СРЈ, учешћем на Женевским преговорима и прихватањем Мировног плана Контакт групе за БиХ, као и прекидом економских и политичких односа са Републиком Српском, у званичним дипломатским круговима, оцењен је и признат као позитиван. Осим тога, чињеница је да санкције нису погађале само СРЈ, већ и све друге државе, а нарочито суседне земље, које су сваким даном биле незадовољније и оправдано тражиле да им се губици надокнаде. (У вези са кризом у бившој Југославији, односно санкцијама које су уведене против СРЈ, Савет безбедности је 18. јуна 1993, усвојио и Резолуцију 843, о захтевима држава да им се на основу члана 50. Повеље УН пружи помоћ ради накнаде штете којусу претрпеле због увођења санкција против СРЈ). Напокон, тек након Дејтонског споразума (21. новембар 1995) Резолуцијом Савета безбедности УН број 1002 (22. новембар 1995), суспендоване су санкције на неодређено време.

4.5. Трансформација мировне операције Уједињених нација током 1995. године

Током пролећа 1995, трансформисане су мировне операције Уједињених нација у претходној Југославији. У марту је Савет безбедности започео нову операцију у Хрватској – UNCRO. У БиХ UNPROFOR деловао је без измена мандата, а снаге UN у Републици Македонији под називом UNPREDEP наставиле су превентивни мандант.

4.5.1. Операција Уједињених нација за обнову поверења (UNCRO) у Хрватској

Почетком 1995, Хрватска је изјавила да неће дати сагласност на присуство UNPROFOR-а после истека његовог манданта 31. марта 1995. Уследио је период интензивне дипломатске активности како би се обезбедиоостанак снага UN и спречило обнављање сукоба. Пред сам истек мандата UNPROFOR-а, 31. марта, Савет безбедности установио је Резолуцијом 981, (1995) Операцију UN за обнову поверења у Хрватској – UNCRO. Мандант тих снага било је потпуно обављање функција предвиђених Загребачким споразумом о прекиду ватре, из 1994, олакшавање спровођења економског споразума између РСК и Хрватске и свих релевантних

резолуција Савета безбедности, праћење демилитаризације Превлаке и олакшавање испоруке међународне хуманитарне помоћи БиХ преко Хрватске. Све те задатке већ је обављао UNPROFOR, па је новина у мандату UNCRO било пружање помоћи у контроли прелаза војног особља, оружја, опреме и снабдевања преко граница Хрватске са БиХ и СРЈ. Контрола је требало да се обавља без употребе силе. Савет је одлучио да државе чланице, делујући самостално или преко регионалних организација и аранжмана (пре свега, реч је о НАТО-у), могу да предузму потребне мере ради пружања ваздушне подршке UNCRO, на основу овлашћења Савета и у блиској координацији с генералним секретаром UN и заповедником снага UN на терену.

Нова мисија UN на просторима претходне СФРЈ – Операција UN за обнову поверења у Хрватској (UNCRO) – убрзо се суочила с непремостивим препрекама. После серије инцидената, који су кулминирали убиством више цивила, власти РСК привремено су затвориле за саобраћај ауто-пут Београд-Загреб. Управо то је био изговор потребан Хрватској за покретање војне акције. Почетком маја, хрватске снаге су у муњевитој акцији запоселе Западну Славонију, а снаге UN беспомоћно су посматрале драстично кршење Загребачког споразума о прекиду борби из 1994. Током те акције хрватске снаге су убиле много српских цивила, а хиљаде цивила су протерале. Хрватска је “огњем и челиком” реинтегрисала Западну Славонију.

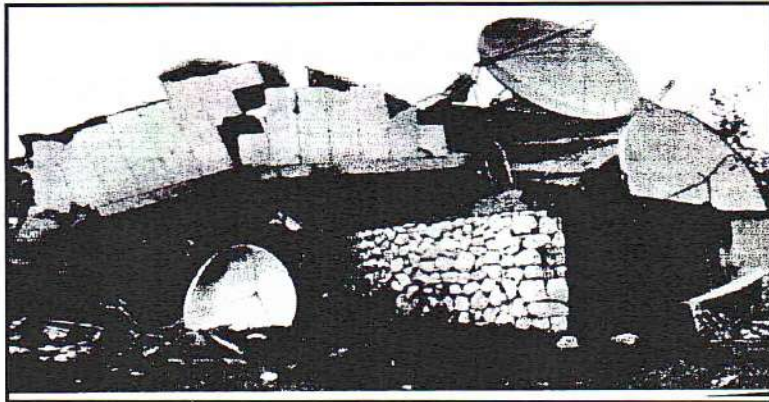
Након неуспелих преговора у Женеви, у лето 1995, Хрватска је почетком августа извела општи напад на секторе Југ и Север. За свега неколико дана, прегажени су западни делови Републике Српске Крајине. Пред налетом снага Републике Хрватске, око четврт милиона људи напустило је своја огњишта. Приликом агресије на РСК погинуло је неколико припадника UNCRO, а неколико десетина је заробљено. Хрватске снаге користиле су заробљене припаднике UNCRO као “живи штит”. После тих инцидената, Уједињене нације су у Хрватској претиле ваздушним ударима, али је авијација НАТО-а бомбардовала само српске радарске системе, уз образложење да су претња за авионе тог савеза. Савет безбедности оштро је осудио хрватске акције.

Операција UN за обнову поверења у Хрватској једна је од најнеуспешнијих мировних операција UN, иако и током других мировних операција снаге UN нису спречиле избијање сукоба (на пример UNFICYP и UNIFIL). За разлику од тих снага, UNCRO нису допринеле каснијем обустављању сукоба чије избијање нису могле да спрече. Готово целокупно становништво избегло је из зоне сукоба, а повлачење јединица UNCRO из сектора Запад, Север и Југ започето је пошто је Хрватска запосела те секторе. Део јединица UNCRO остао је у сектору Исток.

После потписивања Основног споразума о сремско-барањској области, Резолуцијом 1037 Савета безбедности 15. јануара 1996, формирана је Прелазна управа UN за источну Славонију (UNTAES). Истог дана, Резолуцијом 1038 продужена је мисија војних посматрача UN на Превлаци. Војни контингент у саставу UNTAES треба да надгледа и олакша демилитаризацију сектора Исток, допринесе очувању мира и безбедности и олакша безбедан повратак избеглица у сектор Исток. Цивилна компонента UNTAES треба да формира и контролише привремене полицијске снаге, успостави јавне службе, олакша повратак избеглица и организује изборе.

4.5.2. Трансформација мисије UNPROFOR-а у Босни и Херцеговини током 1995. године

Резолуцијом 982 од 31. марта 1995, Савет безбедности решио је да UNPROFOR-у у БиХ, без измене задатака, продужи мандат до 30. новембра 1995. Четворомесечни споразум о прекиду непријатељства у БиХ, из децембра 1994, озбиљно је нарушаван током пролећа 1995. По истеку споразума нови није склопљен, па су се борбе разбуктале. Авијација НАТО-а током 1994. и 1995, више пута је бомбардовала територију Републике Српске. После бомбардовања Пала, у пролеће 1995, Војска Републике Српске заробила је више стотина припадника UNPROFOR-а али су они касније били ослобођени. Но, створени су услови за трансформацију мисије у Босни и Херцеговини. Наиме, мировна операција под контролом UN прерасла је у операцију за наметање мира, којом, мимо релевантних резолуција Савета безбедности, доминира организација за колективну самоодбрану – NATO. Резолуцијом 998 од 16. јуна 1995, Савет безбедности одобрио је повећање UNPROFOR-а према важећем мандату, па је проширен Снагама за брзо деловање, чији задатак је требало да буде заштита припадника UNPROFOR-а и безбедносних зона.

Ниједна од безбедносних зона у БиХ није у потпуности демилитаризована. Снаге UN нису имале потенцијал потребан за обнављање тог задатка, а нису могле да спрече ни српске ударе по тим зонама после муслиманских провокација. Средином 1995, Војска РС запосела је Сребреницу и Жепу (само је NATO имао војни потенцијал потребан за заштиту преосталих зона). Без изричитог овлашћења Савета безбедности и упркос противљењу Русије и Кине, договорено је да се убудуће на сваки напад или на претњу безбедносним зонама одговори масовним ваздушним ударима по Републици Српској, иако је Резолуцијом 836 (1993) Савета безбедности употреба силе дозвољена само у случају упада или бомбардовања зоне, али не и у случају претње зони. Договорено је да сагласност за извођење удара убудуће у име UN даје заповедник снага UN за претходну СФРЈ.

У лето 1995, после нерасветљеног масакра цивила у Сарајеву, отпочела је офанзива NATO-а и Снага за брзо реаговање против Републике Српске. Бомбардовани су војни и цивилни циљеви широм РС, укључујући и циљеве у западној Босни и источној

Херцеговини удаљене од било које заштићене зоне, иако је Резолуцијом 836, (1993) употреба силе од стране UNPROFOR-а дозвољена искључиво у самоодбрани. Током тих борби дошло је до дејства и по цивилним циљевима у Републици Српској. Команда Снага за брзо реаговање признала је гранатирање болнице у Блажују, у којем је више пацијената погинуло, и изразила жаљење због тога, а широј јавности још није познато да ли су предузете мере против припадника Снага за брзо деловање, одговорних за напад на болницу. Отуда се поставља питање примене релевантних норми хуманитарног права и права оружаних сукоба током мировних операција Уједињених нација. Јер, сви учесници у борбеним и квазиборбеним дејствима, па и снаге UN, обавезни су да се придржавају тих норми.

Сходно одредбама мировног споразума о БиХ, парафираног у Дејтону, а потписаног у Паризу, мултинационалне снаге за спровођење споразума о миру (IFOR), под командом НАТО-а, замениле су UNPROFOR. Мисија IFOR-а званично је отпочета средином децембра 1995, преузимањем надлежности од UNPROFOR-а, али су припреме за њено вођење на терену започете нешто раније. Мировни споразум о БиХ, а самим тим и операција мултинационалних снага за спровођење тог споразума, уживала је изричиту подршку UN, као и мисија SFOR-а од 1996.

*Снаге НАТО-а све више се употребљавају изван територија замаља чланица:
холандски војници у Босни и Херцеговини*

Прекорачење мандата Заштитних снага UN у БиХ без изричитог овлашћења Савета безбедности, изузетно је опасан преседан, као и то што једна организација за колективну самоодбрану, реликт “хладног рата”, присваја доминантну улогу у одржавању мира. Основна улога НАТО-а јесте драстично одступање како од модела одржавања мира предвиђеног Повељом UN, тако и од модела мировних операција установљеног током “хладног рата” и детанта. Наиме, организација која је настала током поларизације блокова и која почива на филозофији равнотеже снага, не би требало да буде гарант мира у периоду после “хладног рата”.

4.5.3. Превентивне снаге Уједињених нација (UNPREDEP) у републици Македонији

Резолуцијом 983 од 31. марта 1995, Савет безбедности изменио је име мисије UN у Републици Македонији у Превентивне снаге Уједињених нација (UNPREDEP), које су наставиле да обављају задатке претходно поверене UNPROFOR-у. Превентивне снаге UN у Македонији и даље обављају своје дужности без проблема и једна су од успешнијих мировних операција. Превентивно размештање мировних снага је нов концепт који се показао као успешан.

4.6. Прерастање мировне операције у операцију за наметање мира

У великој већини резолуција, које је усвојио Савет безбедности UN, утврђено је "постојање претње миру", тј. најнижег степена опасности по светски мир и безбедност.

Тако је Савет безбедности утврдио да унутрашњи оружани сукоби у претходној Југославији, праћени спољним мешањем, представљају претњу миру и тиме захтевају примену Повељом утврђених принудних мера.

У свим својим резолуцијама, почев од Резолуције 713 (1991), којом се укључио у решавање југословенске кризе, па до Резолуције 743 (1992) од 21. фебруара 1992, којом је одлучио да формира Снаге UN за заштиту (UNPROFOR) у Југославији, Савет безбедности је остао доследан: у оцени да ситуација у Југославији представља претњу међународном миру и безбедности; у подсећању на своју примарну одговорност, на основу Повеље UN, за очување међународног мира и безбедности; у предузимању мера и акција које само делимично произилазе из одредби главе VI (посредовање, добре услуге) и главе VII Повеље UN (завођење општег и потпуног ембарга на увоз оружја и војне опреме у Југославију), а највећим делом припадају механизму мировних операција UN, у инсистирању на подели одговорности у вези са југословенском кризом, при чему је Европској заједници препуштено да, преко установљених аранжмана (Конференција о Југославији) и уз подршку Конференције о европској безбедности и сарадњи (OEBS) обезбеди мирно и споразумно решење југословенске кризе, а за себе задржи улогу ефективног одржавања мира ("peace keeping") мировном операцијом у Југославији уз употребу Заштитних снага UN (UNPROFOR).

Потврђујући своје резолуције, које од 25. септембра 1991, доносио у вези са југословенском кризом, али и дубоко забринут због тешког стања у појединим подручјима Југославије, посебно због брзог и насилног погоршања ситуације у Босни и Херцеговини, Савет безбедности је 15. маја 1992, усвојио нову резолуцију 752 (1992), која је већ наговестила радикалан заокрет у његовом односу према збивањима на југословенском простору. Одлуци за предузимање радикалних потеза допринео је и трагични инцидент у коме је изгубио живот један члан Посматрачке мисије EZ, 4.

маја 1992, а безбедност особља UNPROFOR-а у Босни и Херцеговини, а поготову у Сарајеву, угрожена до саме доње границе толеранције.²³⁴

Савет безбедности је овом резолуцијом нашао за сходно да подсети на улогу коју има Европска заједница у оквиру преговора о уставним аранжманима за Босну и Херцеговину и да затражи од свих страна у сукобу у Босни и Херцеговини да одмах прекину непријатељства и "неодложно и потпуно поштују прекид ватре потписан 12. априла 1992, као и да сарађују са Европском заједницом ради постизања хитног политичког решења путем преговора..."

Међутим због ескалације насиља у Босни и Херцеговини Савет безбедности је затражио "најхитније обустављање свих облика мешања изван Босне и Херцеговине, укључујући јединице ЈНА, као и делове хрватске војске, и да суседи Босне и Херцеговине предузму брзу акцију за заустављање таквог мешања и поштовање територијалног интегритета Босне и Херцеговине". Остаје нејасно игнорисање чињенице да су делови ЈНА на територији Босне и Херцеговине, из којих су у међувремену држављани СРЈ повучени на територију своје државе, трансформисани и легално проглашени регуларном војском Српске Републике Босне и Херцеговине. Ова чињеница се могла ниподаштавати, али јој се није могла одузети материјална снага, као што ни сам акт међународног признања Босне и Херцеговине као суверене државе и гарантовања њеног територијалног интегритета, није могао поништити чињеницу да та сувереност и територијални интегритет Босне и Херцеговине није могао бити док о томе споразумно не одлуче легитимни представници њене три конститутивне етничке заједнице.

Већ у следећој тачки (4) Резолуције 752, савет безбедности је радикализовао и проширио своје захтеве тиме што је тражио "да оне јединице ЈНА и делови хрватске војске који се налазе у Босни и Херцеговини морају или да се повуку или да се повинују власти Босне и Херцеговине т.ј. муслиманској власти или да буду распуштени и разоружани а њихово оружје стављено под ефикасни међународни надзор"... Оваквим захтевом, Савет безбедности је изричито декларисао своју одлучност да по сваку цену заустави ратне сукобе у Босни и Херцеговини, али опет повлачењем једностранних потеза и игнорисањем бар три основне чињенице. Прво, Савету безбедности није могла да буде непозната чињеница да су у Босни и Херцеговини на сцени грађански рат, међунационални оружани сукоби (са елементима међунационалних сукоба), у коме свака од националних заједница поред мањег или већег ослањања на спољну војну подршку, користи и своје аутономне, углавном локалне оружане формације.²³⁵ Друго, није требало, а игнорисала се чињеница да оружане формације двеју националних заједница (и спољне снаге које их подржавају) изводе мање или више координирана борбена дејства против оружаних састава треће националне заједнице, што је поново дошло до изражаја од марта 1994. године, након

²³⁴ Непосредно након доношења Резолуције 752 од 15. маја 1992, а услед даљег погоршања ситуације и ескалације сукоба у Сарајеву, генерални секретар је, уз одобрење Савета безбедности, наредио премештање Главног штаба из Сарајева у Београд.

²³⁵ Познато је да се муслиманска национална заједница, поред сталне финансијске подршке исламских држава, ослања на ТО БиХ у чијем саставу се претежно налазе припадници те заједнице (тзв. "зелене беретке"), али и страни држављани (Муслимани из Санџака, с Косова и из неких исламских држава); хрватска национална заједница, поред подршке 10-12 бригада ЗНГ (Војске) Хрватске, ослања се и на сопствене оружане формације Хрватских ослободилачких снага (ХОС), а да се српска национална заједница готово искључиво ослања на своју Војску Републике Српске.

формирања муслиманско-хрватске федерације у БиХ. И треће, превидела се такође чињеница да у институцијама власти Републике Босне и Херцеговине нема легитимних преставника једне од три националне заједнице - српске, и да су штавише, они стављени ван закона управо од оне власти чијој ингеренцији треба повинovati све војне формације на тој територији. Ако све ове чињенице нису могле бити непознате Савету безбедности и уколико се, уз то, Савет није потрудио да понуди поуздане гаранције за заштиту српске националне заједнице, која би испуњењем његових захтева остала без своје војске, тада није јасно на шта је Савет безбедности рачунао постављањем таквог захтева - ако се у напред и лако могло проценити да се његово остваривање на такав начин не може обезбедити.

Можда одговор на ову непознаницу лежи у другом делу текста већ цитиране тачке 4. Резолуције 752. којим Савет безбедности, такође... " тражи да генерални секретар без одлагања размотри каква би се међународна помоћ могла пружити... у вези са захтевом да се јединица ЈНА и делови хрватске војске који се налазе у Босни и Херцеговини или повуку или се повинују власти БиХ, или да буду распуштени и разоружани, а да се њихово оружје стави под ефикасни међународни надзор". Тиме је Савет безбедности наговестио да ће у оквиру своје улоге у разрешавању југословенски кризе, а ради непосредног утицаја на заустављање оружаних непријатељства у Босни и Херцеговини, ићи на радикалније потезе једноставне принуде. То је уосталом доста јасно потврдио и својом, први пут до тада, унапред саопштеном одлуком (садржаној у тачки 14. Резолуције 752) да ће и даље активно пратити ово питање и размотрити даље кораке у правцу постизања мириљубивог решења у складу са одговарајућим резолуцијама.

Истичући хитну потребу за хуманитарном, материјалном и финансиском помоћи, с обзиром на велики број жртава сукоба, избеглица и расељених лица у Босни и Херцеговини,²³⁶ позивајући све стране и остале заинтересоване факторе "да обезбеде стварање услова за ефикасно и несметано достављање хуманитарне помоћи, укључујући безбедан и сигуран приступ аеродромима у Босни и Херцеговини",³⁶⁴ Савет безбедности је већ изричито назначио приоритетне мотиве и поводе принуде којој ће прибећи, уколико саме сукобљене стране не удоволе у потпуности његовом захтеву. Штавише, Савет безбедности је, с тим у вези, истовремено затражио од генералног секретара да "активно прати могућност заштите програма међународне хитне помоћи, укључујући опцију... обезбеђивања сигурног и безбедног приступа сарајевском аеродрому",²³⁸ као и да..." настави да прати могућност за размештање мировних снага у Босни и Херцеговини под покровитељством Уједињених нација".²³⁹ На тај начин, Савет безбедности је већ сасвим јасно до знања да ће, ради заустављања оружаних сукоба у Босни и Херцеговини и осигурања безбедног дотура хитне међународне хуманитарне помоћи угроженом становништву, проширити мандат мировних снага UN и на њену територију, али и предузети одговарајуће мере принуде уколико стране у сукобу у потпуности и безусловно не удоволе захтевима које је поставио Резолуцијом 752 од 15. маја 1992. године. То упозорење је фактички важило само за Србе.

²³⁶ Текст тачке 7. Резолуције 752.

³⁶⁴ Тачка 8. Резолуције 752.

²³⁸ Из текста тачке 9. Резолуције 752.

²³⁹ Из текста тачке 10. Резолуције 752.

У периоду између 15. и 30. маја 1992, оружана непријатељства у Босни и Херцеговини настављена су са несмањеном жестином. Настављена су и насилна исељавања и покушаји да се тим путем промени национална структура становништва у појединим регионима Босне и Херцеговине, у складу са пројектованим територијалним аспирацијама вођства појединих националних заједница. Услед жестине оружаних борби, није било никаквих услова и шанси за ефикасно и несметано допремање хуманитарне помоћи, укључујући сигуран и безбедан приступ сарајевском и другим аеродромима у Босни и Херцеговини. Напротив, заоштравање непријатељства је опасно угрозило животе преосталих припадника Заштитних снага UN (UNPROFOR) у Сарајеву и присилило Главни штаб тих снага да војне посматраче UN, размештене у Мостару, повуку из тог града на сигурније подручје.

О свим околностима везаним за погоршавање ситуације у Босни и Херцеговини, Савет безбедности је био упознат преко извештаја генералног секретара од 26. маја 1992. На основу тог извештаја, као и на бази извештаја генералног секретара сачињеног уочи саме седнице Савета безбедности, одржане 30. маја 1992, (међутим Савет безбедности није га ни разматрао нити је имао у виду²⁴⁰) могло се закључити да за неизвршавање захтева и обавеза утврђених претходном резолуцијом 752 од 15. маја 1992, све стране у сукобима сnose подједнаку одговорност. Савет безбедности се у Резолуцији 757, коју је усвојио 30. маја 1992, задовољио само понављањем захтева да сви делови хрватске војске који се још налазе у БиХ, без даљег одлагања поступају у складу са параграфом 4. Резолуције 752 (1992), али је зато једнострано и изричито осудио једино СРЈ, као и ЈНА што ... "нису предузеле ефикасне мере да испуне захтеве из Резолуције 752 (1992)".

На темељу таквих полазних опредељења, Савет безбедности је, потврђујући своју решеност да предузме мере према свакој страни, односно странама које не испуне захтеве предвиђене Резолуцијом 752, а позивајући се на главу VII Повеље UN, тачком 3. Резолуције 757, одлучио "да све државе усвоје доле поменуте мере које би се примењивале све док Савет Безбедности не донесе одлуку да су органи у СРЈ (Србији и Црној Гори), укључујући и ЈНА, предузели ефикасне мере да испуне захтев из Резолуције 752 (1992)". У даљем тексту Резолуције 757 од 30. маја 1992, следи обиман регистар захтева и одлука о ригорозним мерама економских и политичко-дипломатских санкција, укључујући и мере искључења СРЈ из области међународне научно-техничке, културне и спортске сарадње. Ради се заправо о најсвеобухватнијим и најрадикалнијим санкцијама UN према некој од својих држава чланица.

Из садржаја мера, предвиђених тачкама 4-9. Резолуције 757, видљиво је да се протезањем санкција на готово све области односа и веза СРЈ са другим државама и међународним организацијама, Савет безбедности у ствари одлучио на успостављање тоталне и свеобухватне блокаде Југославије од спољног света. Чињеница да су из санкција изузети производи намењени искључиво за медицинске потребе, прехранбени производи и дотур хуманитарних пошилики, само треба да одржава привид "хуманог" настојања Савета безбедности да санкцијама не буду погођене елементарне потребе

²⁴⁰ Остало је неразјашњено како се могло догодити, да се поменути извештај генералног секретара, по једној верзији сачињен 28, а по другој 29. маја, не нађе на дневном реду Савета безбедности, 30. маја 1992. Такође остаје обавијено велом мистерије, зашто су чланице Савета безбедности игнорисале оцену "о подједнакој одговорности свих страна", садржан у том извештају са којом су неформално и посредно већ биле упознате.

најширих и најугроженијих категорија становништва Југославије. Но, то је дискутабилно будући да су се трговина и промет изузетих производа, као и дотурање хуманитарне помоћи, морали обављати под стриктним надзором, односно уз претходно прибављање одобрења Комитета Савета безбедности за праћење санкција,²⁴¹ основаног Резолуцијом Савета 724 од 15. децембра 1991.

Установљавање економских, политичко-дипломатских и других санкција, из оквира принудних мера предвиђених чланом 41. Повеље, уз претходно покретање мировне операције UN и проширење мандата UNPROFOR-а на подручју града Сарајева, требало је према очекивању Савета безбедности, да "све стране и друге заинтересоване" присили на спровођење захтева утврђених Резолуцијом 752 (1992), како је то изричито наведено у тачки 15. Резолуције 757. Одлучивање о евентуалном обустављању, односно укидању установљених санкција, Савет безбедности доводи у директну везу са сопственом оценом о томе да су његови захтеви из Резолуције 752 испоштовани.

Пре свега ради се о захтевима: за најхитније обустављање свих облика мешања изван БиХ, укључујући јединице ЈНА, као и делова хрватске војске и поштовање територијалног интегритета БиХ; за повлачење оних јединица ЈНА и делова хрватске војске који се налази у БиХ, или њихово повиновање властима БиХ, или њихово распуштање и разоружавање и стављање оружја под ефикасан међународни надзор; за распуштање и разоружавање свих нерегуларних снага у БиХ,²⁴² и за обавезе свих страна да створе услове и гарантују ефикасно и несметано достављање хуманитарне помоћи, укључујући безбедан и сигуран приступ аеродромима у БиХ. Овај последњи захтев, Савет безбедности је изричито поновио и на известан начин прецизирао и Резолуцијом 757 (у тачки 17), ставом да хитно стварање неопходних услова за несметано допремање хуманитарне помоћи Сарајеву и другим местима у БиХ, подразумева и "успостављање безбедносне зоне која би обухватала Сарајево и његов аеродром".

Остаје потпуно нејасна и крајње неизвесна могућност испуњавања наведених захтева из Резолуције 752 који се односе на све три сукобљене стране или бар најмање две, завођењем мера против СРЈ, која није уопште страна у конфликтима у БиХ. Чак и да се прихвати неоснована оцена од које је Савет безбедности пошао при доношењу одлуке о санкцијама, да све стране носе део одговорности, али "да власти Југославије носе највећу одговорност за настављање непријатељства у Босни и Херцеговини", једноставно се може оспоравати реална могућност да се принудом само једне од страна у сукобу, све стране учеснице у непријатељствима приволети на испуњење захтева који суштински задиру у њихова права и позиције, а које су постављени Резолуцијом 752 (1992) Савета безбедности.

Одлучујући се за ангажовање Заштитних снага UN (UNPROFOR) у оквирима регуларно покренуте и вођене мировне операције UN у Југославији и њихово комбиновање са једнострано усмереним мерама колективне принуде, предвиђених чланом 41 (главе VII) Повеље UN, Савет безбедности се определио за неубичајен

²⁴¹ Рад Комитета у погледу одобравања увоза - извоза производа који су изузети из санкција, као и захтева за изузимањем одређених роба или услуга из санкција предвиђа врло компликовану и веома спору процедуру, у којој се одобрење не може дати све док се не прибави мишљење и сагласност сваког појединачног члана Комитета, ма где се он налазио.

²⁴² Тачка 5. Резолуције 752 Савета безбедности од 15. маја 1992.

пут не само одржавања мира (peace keeping), већ и принудног успостављања, односно стварања или наметања мира (peace making). Уосталом, Резолуцијом 757 (1992) остављене су и отворене могућности да се предузму и једине мере колективне принуде - оружане санкције, које су још преостале, а које су предвиђене чланом 42 (глава VII) Повеље UN и односе се на систем колективне безбедности Уједињених нација.

Ниједна од касније усвојених резолуција Савета безбедности (после 30. маја 1992) није довела до значајнијих промена у односу према југословенском случају и одређењу да мисију одржавања и успостављања мира на југословенском простору обави: настављањем мировне операције; спровођењем свеобухватних и једностраних санкција предвиђених чланом 41. Повеље и сталним истицањем могућности да буду примењене и мере оружане принуде, при чему би се оне превасходно везале (али не и искључиво) за осигурање потребних услова за хитно, континуирано и безбедно дотурање хуманитарне помоћи угроженом становништву БиХ, што укључује и успостављање ("принудно") одговарајућих поморских, ваздушних и копнених коридора. Треба поменути Резолуцију 761 (1992) Савета безбедности од 29. јуна 1992,²⁴³ у којој након преузимања аеродрома у Сарајеву од стране UNPROFOR-а²⁴⁴, Савет безбедности "захтева од свих страна на које се то односи у потпуности, сарађују са UNPROFOR-ом и међународним хуманитарним агенцијама и организацијама и да предузму све потребне кораке за осигурање безбедности њиховог особља", а да "у одсуству такве сарадње не искључује друге мере с циљем да се допреми хуманитарна помоћ Сарајеву и његовој околини". Није тешко закључити, да се те "друге мере" односе једино на преостале мере које према Повељи UN стоје на располагању Савету безбедности, а које до тада нису биле предузете - оружане санкције. Том резолуцијом Савет безбедности је уједно овластио генералног секретара, "да одмах изврши размештај додатних елемената Снага Уједињених нација за заштиту, како би се осигурала безбедност и функционисање аеродрома у Сарајеву и дотур хуманитарне помоћи"... Генерални секретар је одлучио да UNPROFOR ојача додатним контингентом од 1.500 припадника војног особља, који би обезбеђивали безбедно функционисање аеродрома у Сарајеву и надзор над допремањем хуманитарне помоћи.²⁴⁵

Треба поменути и Резолуцију 762 од 30. јуна 1992, којом је Савет безбедности на основу захтева генералног секретара у вези са проширивањем одговорности UNPROFOR-а на подручју тзв. "ружичастих зона" одобрио "појачање UNPROFOR-а са још око 60 војних посматрача и 120 припадника цивилне полиције". Додатним ојачавањем UNPROFOR-а, најпре за потребе контроле аеродрома у Сарајеву, а потом ради проширивања њихове надлежности над зонама које првобитно нису биле обухваћене границама подручја под заштитом UN ("ружичастим"), поново су се показала оправданим страховања генералног секретара да највеће опасности за ефикасно остваривање функције и мандата UNPROFOR-а леже управо у

²⁴³ Пре ове Резолуције, а после Резолуције 757, Савет безбедности је донео и Резолуцију 758 (8. јун 1992) и 760 (18. јун 1992).

²⁴⁴ О томе је генерални секретар известио Савет безбедности својим писмом од 6. јуна 1992.

²⁴⁵ Тај задатак је, одмах по преузимању аеродрома у Сарајеву од стране UNPROFOR-а, поверен канадском батаљону, извученом са сектора "Запад" и по пристизању нових, додатних контингента из Француске, Украјине и Египта, они ће преузети контролу сарајевског аеродрома, а канадски батаљон би се вратио у своје рејоне размештаја у сектору "Запад".

неспремности страна у сукобима да се повинују обавезама и одговорностима на начин како је то предвиђено Планом UN за мировну операцију у Југославији.

Мере и акције које је Савет безбедности предузимао у смиривању сукоба и у решавању југословенске кризе, у периоду август - децембар 1992, нису довеле до битног заокрета у приступу оцењивању ситуације, критеријумима оцењивања и пристрасном третирању појединих страна у сукобима на југословенском простору.

Настављање борбених дејстава у Сарајеву и другим деловима БиХ у првој половини августа 1992, која су отежавала и онемогућавала напоре UNPROFOR-а да испуне свој мандат у обезбеђивању сигурности и функционисања сарајевског аеродрома, као и испорука хуманитарне помоћи Сарајеву и другим деловима БиХ којима је та помоћ била потребна, довели су до оправдане забринутости Савета безбедности. Својом Резолуцијом 770 од 13. августа 1992,²⁴⁶ позива државе чланице UN ... "да национално или преко регионалних агенција и аражмана предузму све неопходне мере како би у координацији са UN, олакшали испоруку хуманитарне помоћи Сарајеву и другим деловима БиХ, где је то потребно, од стране релевантних хуманитарних организација UN и других". Такође се може разумети и тумачити неспорним и захтев Савета безбедности, формулисан у тачки 3. поменуте резолуције, да се Међународном комитету Црвеног крста у другим релевантним хуманитарним организацијама, хитно обезбеди ... "неометан и сталан приступ свим логорима, затворима и центрима за интервенцију", као и његово залагање ... "да сви затвореници буду третирани хумано, да добијају одговарајућу храну, смештај и здравствену негу". Остало је нејасно зашто се Савет безбедности, при формулисању ових захтева и Резолуције 770 у целини, поред свих претходних резолуција, позивао још једино и на писмо сталног представника БиХ у UN од 10. августа 1992, а избегао да помене сличне материјеле о истој ствари, које су му доставиле друге стране у сукобу, а које су садржавале другачију оцену и квалификацију узрока ситуације у БиХ.

Сумње и подозрења у непристрасност и спремност Савета безбедности да се ослободи једностраног приступа у третирању сукоба у БиХ на штету Срба, још више су продубљени Резолуцијом 771²⁴⁷, усвојеној у наставку седнице Савета безбедности. У већ поменутом писму, искључиво на рачун руководства и војске српске етничке заједнице, али и СРЈ (посебно Србије), изнесене су тешке оптужбе: за распрострањено кршење хуманитарних одредби међународног права; за масовне насилне прогоне и депортовање цивила у концентрационе логоре; за затварање и злостављање цивила у тим логорима; за намерне нападе на цивиле, болнице и амбуланте; за ометање испоруке хране и медицинског материјала цивилном становништву; и за обесно пуштошење и уништавање имовине муслиманског становништва у БиХ.

Позивајући се поново само на овај документ, у коме су дате једностране оцене повреда хуманитарних одредби међународног права и једнострано адресирана кривица ("српске стране"), Савет безбедности је у Резолуцији 771 обновио захтев свим странама у сукобу и другим заинтересованим у претходној Југославији да одмах престану са ма каквим кршењем хуманитарних одредби међународног права, поготово са праксом "етничког чишћења" и да се Међународном комитету Црвеног крста и

²⁴⁵ У међувремену у периоду од 30. јуна 1992, Савет безбедности је у вези са решавањем југословенске кризе, донео Резолуцију 764 од 13. јула 1992. и Резолуцију 769 од 7. августа 1992.

²⁴⁷ Усвојена 13. августа 1992.

другим релевантним међународним хуманитарним организацијама гарантује "хитан, неометен и сталан приступ логорима, затворима и центрима за интернацију на територији бивше Југославије...". Савет безбедности је позвао државе - чланице UN и међународне хуманитарне организације "да среде и њима презентирају информације о кршењу хуманитарних одредби међународног права, укључујући и грубо кршење Женевске конвенције, до кога долази на територији бивше Југославије и да ове информације учине доступним Савету".²⁴⁸ Уједно затражио је од генералног секретара да поменуте информације поднете Савету среди и "поднесе извештај којим се резимирају ове информације и препоручују додатне мере које би могле представљати адекватан одговор на ове информације".²⁴⁹ Овако формулисаним ставовима у Резолуцији 771 не би се имало шта приговорити јер се Савет безбедности задржао у оквирима уравнотежене оцене ситуације и избалансираних захтева свим сукобљеним странама, односно уздржао се од прејудуцирања кривице било које стране. Међутим у дискусијама које су претходиле доношењу Резолуције 771, доминирали су ставови и мишљења о једностраној кривици "српске" стране у БиХ и СРЈ (Србије) за праксу "етничког чишћења", за оснивање концентрационих логора, за масовна затварања и злостављања цивила и сл. На истој основи поднети су и захтеви за покретање поступка међународног кривичног гоњења за све виновнике ових дела и њихове наредодавце. Наравно, овакви ставови и мишљења о једностраној кривици за почињене "међународне злочине", нису се могли спречити и избећи, али је чињеница да је Савет безбедности наставио са праксом неравноправног и пристрасног третмана докумената који су му достављале све стране у сукобу, а које су му биле доступне. Управо због тога се и могло догодити да овакви ставови и мишљења буду дубоко уткани у дух Резолуције 771 и да битно профилишу садржај и смисао свих поступака и акција Савета безбедности, чак независно од чињеница које су говориле супротно и доводиле у питање такав приступ.

Месец дана након доношења Резолуције 771, тачније 14. септембра 1992, Савет безбедности је усвојио нову - Резолуцију 776 о проширењу мандата и снага UNPROFOR-а у БиХ. У међувремену на Међународној конференцији у Лондону,²⁵⁰ све стране у сукобу у БиХ и остали југословенски учесници на овој конференцији, споразумели су се, поред осталог, да у потпуности сарађују у испоручивању хуманитарне помоћи копненим путем кроз БиХ и истовремено, обавезале да забране војне летове над БиХ како би се појачала безбедност хуманитарних активности у тој републици. Имајући у виду ову сагласност, југословенска страна одазивајући се позиву из Резолуције 770 и одређени број држава је већ доставио понуде генералном секретару да обезбеде војно особље које би осигурало лакшу и бржу испоруку хуманитарне помоћи Сарајеву и где год је то потребно у другим деловима БиХ, од стране хуманитарних организација UN и других сродних институција.

Сагледавајући све ово као и препоруке које је у свом извештају од 10. септембра 1992, доставио генерални секретар, Савет безбедности је усвојио поменуту Резолуцију 776 којом је поред осталог, одобрио "проширење мандата снага

²⁴⁸ Тачка 5. Резолуције 771.

²⁴⁹ Тачка 6. Резолуције 771.

²⁵⁰ Међународна конференција о Југославији у Лондону одржана је 26. августа 1992. На њој су, поред представника све три стране у сукобу у БиХ и осталих југословенских страна, учествовали и представници земаља чланица ЕЗ, САД, Русије, Кине, Јапана, представници држава чланица KEBS-а, као и Исламске конференције.

UNPROFOR-a у БиХ како је препоручио у свом извештају генерални секретар, ради функција назначених у извештају, укључујући заштиту конвоја ослобођених заточеника, ако тако захтева Међународни комитет Црвеног крста". Поред првобитно одређеног мандата UNPROFOR-a који се у суштини сводио на контролу примирја у подручјима под заштитом UN (UNPAs) у складу са Венсовим планом, касније је резолуцијама Савета безбедности 761 (од 29. јуна 1992) и 762 (од 30. јуна 1992) проширен на обезбеђење функционисања аеродрома у Сарајеву и надзор над допремањем хуманитарне помоћи, као и контролу "ружичастих" зона. Међутим, Савет безбедности је одлучио да неометан транспорт хуманитарне помоћи Сарајеву и другим подручјима БиХ и евентуалну заштиту конвоја ослобођених заточеника, обезбеђују за то посебно формиране снаге. Генерални секретар је препоручио да се прихвате понуде Велике Британије, Француске, Канаде и Шпаније, те да се од националних контингента ових земаља и додатног особља из састава већ стационараног UNPROFOR-a, образује посебан састав UNPROFOR-a коме би била поверена ова мисија. Ове снаге, укупне јачине око 6.000 људи, размештене су до краја септембра и током октобра.²⁵¹ На тај начин су мировне снаге UN у Југославији, од почетних 14.830 (UNPROFOR-1), почетком јула месеца, увећане за нових 1.840 припадника (UNPROFOR-2, или мировне снаге UN за заштиту аеродрома у Сарајеву), да би новим појачавањем за око 6.030 војника (UNPROFOR-3, односно, мировне снаге UN за заштиту конвоја), у новембру нарастале на око 22.700 људи, а до октобра 1994, на преко 43.000 припадника "плавих шлемова". Ангажовањем оволиког броја припадника мировних снага UN, мировна операција UN у Југославији још тада је избила на неславно чело ранг-листе најмасовнијих акција у историји мировних мисија Уједињених нација.

Пет дана након доношења Резолуције 771 (1992), тачније 19. септембра 1992, услед снажних притиска земаља чланица Исламске конференције и иницијативе САД и Европске заједнице, уследила је нова казнена акција Савета безбедности према СР Југославији. Иако је, у међувремену, дошао до веродостојних података и чињеница о разарањима и злочинима над цивилним становништвом Сарајева и других насељених места Босне и Херцеговине,²⁵² који су упућивали на неоправданост медијске демонизације "српске" стране и посебно СР Југославије, Савет безбедности није одустао од курса "једностране" осуде и даље ескалације колективних санкција само према СР Југославији. Позивајући се на резолуцију 757, од 30. маја 1992, у којој је констатовано да захтев СР Југославије (Србије и Црне Горе) за аутоматским настављањем чланства у Уједињеним нацијама бивше СФРЈ није општеприхваћен. Савет безбедности је 19. септембра 1992, донео нову резолуцију 777 (1992) у којој је изнео став да "Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) не може да настави аутоматски чланство бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и, према томе, препоручује Генералној скупштини да донесе одлуку да

²⁵¹ Размештај снага UNPROFOR-a за заштиту конвоја хуманитарне помоћи, извршен је по следећем распореду: Команда, јачине око 260 људи -Кисељак; 1 пб француски (јачине 1.370 људи) - Бихаћ; 1 пб канадски (960) - Бањалука; 1 пб Велике Британије (2.400) - Витез; и 1 пб шпански (740) - подручје источне Херцеговине (Невесиње-Столац - Љубиње - Билећа - Требиње). Осим ових, у састав је било укључено и око три стотине припадника административног особља.

²⁵² Мисли се, пре свега, на пропагандну медијску кампању у вези са неколико масакра над цивилним становништвом Сарајева, паљевињама и разарањима објеката у Сарајеву, Мостару и неким другим градовима БиХ, као и са наводним отварањем концентрационих логора, за шта су оптужени искључиво " српска" страна и СР Југославија, да би се накнадно установило да се ради о инсценираним злочинима (муслиманске стране) и лажним оптужбама.

Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) треба да поднесе захтев за пријем у чланство у Уједињеним нацијама и да она неће учествовати у раду Генералне скупштине". Радило се, у суштини, о препоруци да се уместо Југославије у чланству светске организације и учешће у раду Генералне Скупштине привремено суспендују, а тим што је отворена могућност да се то питање поново размотри до краја рада 47. редовног заседања Генералне скупштине. И поред многих упозорења да је овако становиште супротно слову и духу Повеље UN, а поготово намерама да се одстранивањем једног од кључних актера из рада светске организације на разрешава југословенска криза, Генерална скупштина је прихватила препоруку Савета безбедности, и својом резолуцијом A/Res/47/1 (од 24. септембра 1992), формално суспендовала чланство СРЈ у светској организацији. Представљало је то само још једну у низу једностраних и неоправданих мера одмазде према СР Југославији, у чију сврсисходност унапред испољавање многе основане и оправдане сумње.

У међувремену, тачније 30. септембра 1992, у Женеви, председници СРЈ и Републике Хрватске су постигли споразум, потврђен у заједничкој декларацији,²⁵³ према коме су обе стране, поред осталог, преузеле обавезу о демилитаризацији Превлаке и усагласиле принцип о неважењу и потпуној ништавости свих изјава или обавеза датих под притиском, посебно оних које се односе на земљу и имовину и право расељених лица да се у миру врате својим домовима.

Поздрављајући овај споразум, али изражавајући и забринутос због тешкоћа са којима се UNPROFOR суочава у извршавању свог мандата у зонама под заштитом UN о чему га је у свом извештају²⁵⁴ обавестио генерални секретар, Савет безбедности је 5. октобра 1992, усвојио Резолуције 779 (1992)²⁵⁵ којом је овластио UNPROFOR "да преузме одговорност за надгледање спровођења договора о потпуном повлачењу југословенске армије из Хрватске, демилитаризацији Превлаке и уклањању тешког наоружања из суседних подручја у Хрватској и Црној Гори у сарадњи, ако је подесно, са посматрачком мисијом Европске заједнице...". Савет безбедности је уједно наложио генералном секретару да му падне извештај о спровођењу овог новог задатка у оквиру мандата UNPROFORA-а, све стране позвао да сарађују у његовом извршавању. Истовремено, Савет безбедности је нашао за сходно да подржи принципе о којима су се, 30. септембра 1992, у Женеви, споразумели председници СРЈ и Републике Хрватске, према којима су све изјаве или обавезе дате под притиском, посебно оне које се односе на земљу и имовину, сматрају ништавним, а сва расељена лица имају право да се у миру врате својим домовима.

Као што се види, тежиште акције Савета безбедности покренуто овом резолуцијом сводило се на демилитаризацију Превлаке, као спорне територије на којој су полагале право и Хрватска (као на део простора обухваћеног њеним авнојевским административним границама) и СРЈ (као на природно географска и војно - стратешка "врата" и улаз у простор њених унутрашњих вода), и стварања услова да се, неутралисањем сукоба и контролом примирја на тој територији, омогући мирно и споразумно решење њеног будућег статуса. Повлачењем Војске Југославије са

²⁵³ Од 30. септембра 1992.

²⁵⁴ Од 28. септембра 1992. У овом извештају генерални секретар је упозорио Савет безбедности посебно на проблеме формирања паравојних снага у зонама под заштитом UN којима се омета спровођење "Венсовог плана", као и праксу "етничког чишћења" и присилног протеривања цивила чиме се лишавају права на становање и имовину.

²⁵⁵ 5. октобар 1992.

Спорозаумом о ваздухопловним питањима, постигнутим 15. септембар 1992, у Женеви, као и заједничком декларацијом потписаном 30. септембра 1992, у истом граду, већ обавезале да ће предузети одговарајуће мере за обезбеђење сигурности хуманитарних летова и, у склопу тога посебно обуставити и забранити хуманитарне летове.

Имајући у виду бројне извештаје, међу којима посебно писмо тзв. председника републике Босне и Херцеговине тј. председника Муслимана од 4. октобра 1992,²⁵⁸ у којима је обевештаван да се војни летови над територијом Босне и Херцеговине упркос свему настављају, а оцењујући да успостављање забране војних летова представља суштинску претпоставку за безбедност испорука хуманитарне помоћи, Савет безбедности је 19. октобра 1992, усвојио познату Резолуцију 781 (1992) о забрани војних летова над Босном и Херцеговином. Овом резолуцијом Савет безбедности је одлучио (тачка 1) "да успостави забрану ваздушних летова у ваздушном простору Босне и Херцеговине", с тим што се та забрана не би односила на "летове UNPROFOR-а или друге летове за подршку операцијама UN", укључујући и хуманитарну помоћ. Савет безбедности је у вези са овом одлуком, такође наложио UNPROFOR-у "да надгледа како се поштује забрана војних летова, укључујући и распоређивање посматрача тамо где је потребно на аеродромима бивше Југославије", као и да обезбеди "кроз одговарајуће механизме одобравања и инспекције, да сврха летова за Босну и Херцеговину и из ње, осим оних који су забрањени поменути чланом 1, буде у складу са резолуцијом Савета безбедности". Намера Савета безбедности, дакле, била је да се обезбеди не само забрана војних летова над Босном и Херцеговином, него и ефикасна контрола поштовања ове забране ангажовањем и размештањем посматрача из састава UNPROFOR-а на аеродромима на територији која обухвата та република али и република Хрватска и СРЈ. У том смислу Савет безбедности је, Резолуцијом 781, затражио од генералног секретара да га обавештава о примени и било каквом кршењу ове резолуције, а државе чланице позвао да "предузму све неопходне мере за обезбеђење помоћи UNPROFOR-у, базиране на техничком надгледању и другим могућностима ...", ради остваривања ефикасне контроле поштовања забране војних летова.

Успостављањем режима Међународних посматрача и распоређивањем дела посматрача из састава UNPROFOR-а на већини аеродрома на територији бивше Југославије,²⁵⁹ још једном је проширен мандат UNPROFOR-а, што је свакако захтевало нова, додатна напрезања и повећање издатака за издржавање мировне операције Уједињених нација у Југославији. Посебно је, међутим значајно што је Резолуцијом 781 (1992) савет безбедности остао привржен политици поштравања колективне принуде према странама у сукобу у Босни и Херцеговини и другим заинтересованим странама у претходној Југославији, узимајући за себе и право да, у конкретном случају кршења забране војних летова над Босном и Херцеговином, "хитно размотри даље мере неопходне за примену ове забране" (тачка 6. Резолуције 781). Тиме је Савет безбедности само наговестио, али не и формално прекорачио

²⁵⁸ Овим документом је, за настављање војних (борбених) летова над територијом Босне и Херцеговине, укључујући инаводна масовна уништавања цивилног становништва и цивилних објеката, опет једнострано оптужена само "српска" страна.

²⁵⁹ Треба имати у виду да су, поред особља UNPROFOR-а, у састав посматрачких екипа распоређених на свим важнијим аеродромима Босне и Херцеговине (изузев аеродрома у Бањалуци), републици Хрватској и СРЈ, укључени и припадници посматрачких мисија Европске заједнице стационарних на територији претходне Југославије.

горњи праг акција у оквиру колективних санкција, које произилазе из Главе VII повеље UN, а у којима се одређена улога (мандат) уопште могла поверити UNPROFOR-у, као снагама UN за одржавање мира у Југославији.

И поред тога што је током октобра и почетком новембра 1992, остварен значајан напредак у решавању југословенске кризе у оквиру Међународне конференције о Југославији у Женеви,²⁶⁰ Савет безбедности под притиском САД и европских сила није одустао од једностраног приступа и пристрасности у оцени збивања на југословенском простору и третирању актера југословенске кризе. Изражавајући забринутост због сталног кршења ембарга на увоз наоружања и војне опреме у Босну и Херцеговину као и кршење санкција уведених против СРЈ, и поводећи се врло површним и крајње једностраним извештајем специјалног известиоца Уједињених нација о масовним повредама људских права у бившој Југославији,²⁶¹ Савет безбедности је 16. новембра 1992, усвојио нову резолуцију 787 (1992), којом је утврдио мере за поштравање санкција према Савезној Републици Југославији.

Резолуцијом 787 (1992) Савета безбедности је поновио позив свим странама у Босни и Херцеговини и другима на које се то односи, да спроведу своје обавезе утврђене свим ранијим резолуцијама Савета, посебно оне које се тичу одустајања од заузимања територија силом, "етничког чишћења" и повреде територијалног интегритета Републике Босне и Херцеговине. Истовремено, међутим, Савет безбедности је за непоштовање његових ранијих резолуција и повреде територијалног интегритета Републике Босне и Херцеговине (који де факто никад није ни постојао нити је де јуре санкционисан) изричито оптужио само "паравојне снаге босанских Срба" и затражио да све снаге укључујући и "елементе хрватске војске, буду повучене или се ставе под команду Владе Републике Босне и Херцеговине, односно Муслимана, или буду распуштене и разоружане" (тачка 5. Резолуције 787).²⁶² Овако неизбалансиран текст првог дела Резолуције (тачка 1-6), оптерећен уз то и знатном дозом пристрасности и хипокризије, требало је, наравно, да обезбеди алиби за списак једностраних мера за поштравање санкција једино према СРЈ, које ће уследити у другом делу Резолуције 787 (1992). У том делу поменуте резолуције, Савет безбедности је нашао за право да (у члану 8) затражи од Комисије експерата установљене тачком 2. резолуције 780 (1992), "да активно спроведе своје истраге о озбиљним повредама Женевских конвенција и другим повредама међународног хуманитарног права, извршеним на територији претходне Југославије", посебно праксе "етничког чишћења". Одмах потом, али, на бази једностране и првенствене одговорности приписане "српској" страни и СРЈ, следи регистар нових, додатних казних мера према СРЈ. У том смислу, а сагласно Глави VII Повеље UN и својој намери да спречи евентуално присвајање сировина и производа које се транспортују преко СРЈ, Савет безбедности је одлучио "да забрани транспорт сирове нафте, петролејских производа, угља, опреме везане за енергетику,

²⁶⁰ Мисли се, пре свега на: Заједничку декларацију коју су 20. октобра 1992, у Женеви потписали председници СРЈ и Републике Хрватске; Заједничку изјаву коју су 20. октобра 1992, у Женеви дали председници СРЈ и Републике БиХ; Заједнички коминике који су 1. новембра 1992, у Загребу издали председници Републике Хрватске и Републике БиХ; Успостављање мешовите војне, радне групе у Републици БиХ; и израду начелног нацрта устава за Републику БиХ од стране копредседника Женевске конференције С.Венса и Д.Овена.

²⁶¹ Специјални извештај UN - Т.Мазовјески, именован од Комисије UN за људска права, у свом извештају генералном секретару за масовна и систематска кршења људских права и грубе повреде међународног хуманитарног права, открио је углавном "српску" страну и СРЈ. С тим у вези, Влада СРЈ је дала изјаву. Југословенски преглед, свеска 4, 1992, стр. 71.

²⁶² 16. новембар 1992.

гвожђа, челика, других метала, хемикалија, гума, пнеуматика, возила, авиона и мотора свих типова, уколико такав транспорт конкретно не одобри, од случаја до случаја, Комитет формиран Резолуцијом 724 (1992) по својој процедури", која предвиђа да на њу нико нема примедби (из члана 9). Позивајући се такође на Главу VII Повеље UN, Савет безбедности је (тачком 10) даље одлучио "да сваки брод у коме већину интереса ил контролу над њим има неко лице, или који плови за Савезну Републику Југославију (Србију и Црну Гору) или оперише из ње, треба сматрати, ради спровођења релевантних резолуција Савета безбедности, бродом Савезне Републике Југославије (Србије и Црне Горе), без обзира на заставу под којом тај брод плови".

У вези са овим својим одлукама (члан 11), Савет безбедности је позвао све државе "да предузму све неопходне кораке како би обезбедиле да ништа од њиховог извоза" не буде присвојено од стране Савезне Републике Југославије (Србије и Црне Горе), што би представљало повреду Резолуције 757 (1992)". Савет безбедности је (члан 12) уједно, овластио све државе да примене ма какве мере, које могу бити неопходне "како би зауставиле читав поморски транспорт у земљу и из ње, у циљу инспекције и провере њиховог терета и одредишта, и како би осигурале строго спровођење одредби резолуција 713 (1991) и 757 (1992)". Коначно (чланом 13), похваљујући напоре оних суседних подунавских држава које настоје да обезбеде поштовање ембарга и установљених санкција према СРЈ, Савет безбедности је изричито потврдио њихову одговорност "да предузму неопходне мере како би обезбедиле да транспорт Дунавом буде у складу са резолуцијама 713 (1991) и 757 (1992), укључујући такве мере примерене конкретним условима, какве могу бити неопходне да би се зауставио такав транспорт у циљу инспекције и провере њиховог терета и одредишта и како би се обезбедило строго спровођење одредби резолуција 713 (1991) и 757 (1992)".

Резолуцијом 787 (1992) Савет безбедности од 16. новембра 1992, је поједностављено речено, регистар већ установљених политичко-дипломатских и економских санкција према СРЈ, поштртен и проширен готово до саме горње границе свеобухватне блокаде према једној сувереној држави и њеног искључења из међународне заједнице, и то само на основу њене претпостављене, приоритетне (и никад доказане кривице), за настајање и ескалацију сукоба на просторима претходне Југославије. Како би осигурао спровођење ове свеобухватне блокаде и других релевантних резолуција у вези са југословенском кризом, Савет безбедности је Резолуцијом 787 (1992), поред осталог, предвидео и пружање одговарајуће помоћи државама које треба да примењују установљене мере ове блокаде и затражио од генералног секретара да проучи могућност распоређивања посматрача на границама Републике БиХ (члан 16) и "потребе за успостављање безбедносних зона у хуманитарне сврхе" (члан 19) чиме би се осигурало безбедно дотурање хуманитарне помоћи онима којима је она потребна у претходној Југославији. Иронично је, али истинито, кад Савет безбедности овако интонирану Резолуцију 787 (1992) завршава подршком напорима копредседника Управног комитета Међународне конференције о Југославији (С.Венсу и Д.Овену) и одлуком "... да и даље остане активно заокупљен овим питањем све док не буде постигнуто мирно решење".

Нема, наиме, никакве сумње да се основни смисао Резолуције 787 (1992) састојао у томе да се на бази селективноодабраних чињеница, ставова држава чланица UN и извештаја овлашћених извештача, као и пристрасне и једностране оцене

збивања на југословенском простору, установи и оправда максимално могуће поштравање свеобухватних санкција према само једној од страна у сукобима у БиХ ("српској" страни) и СРЈ. Према томе, циљ овако срочене Резолуције 787 (1992) и њоме утврђених мера и није могао бити ништа друго до једнострана инеправедна колективна принуда над једном од страна у југословенској кризи - СРЈ, којом ће се она натерати да, без обзира на штету по своје националне интересе, прихвати ултимативна решења.

Надаље, Савет безбедности је Резолуцијом 816 (од 30. марта 1993), одлучио да забрану уведена Резолуцијом 781 (1992) прошири на све летове авиона и хеликоптера у ваздушном простору БиХ, с тим што се ова забрана не односи на летове које одобрава UNPROFOR.

У вези с тим, Савет безбедности је овластио државе чланице, да саме или посредством регионалних организација или аранжмана, предузму, под контролом Савета безбедности и на основу тесне координације са генералним секретаром и UNPROFOR-ом, све неопходне мере у ваздушном простору БиХ у случају даљих кршења (забране летења), како би се осигурало поштовање одговарајуће резолуције Савета безбедности, односно установљеног режима "затвореног неба".

Овом резолуцијом, Савет безбедности је прекорачио праг одржавања мира и политичког посредовања у решавању сукоба и прешао на наметање мира силом. Од тада мировна операција UNPROFOR-а у претходној Југославији губи свој изворни идентитет и прераста у неку врсту "хибридне" операције снага која би се могла идентификовати као "међународне снаге за наметање мира".

Светски моћници су укључили тзв. бомбардерску стратегију за мир

Ради спровођења резолуције о "затвореном небу", генерални секретар је још 9. априла 1993,²⁶³ упутио писмо председнику Савета безбедности којим га је обавестио о координацији UN, UNPROFOR-а и земаља НАТО-а које су ставиле своје авионе на располагање ради "одржавања режима забране летења над БиХ". НАТО се потом изјаснио: да су војне снаге те организације спремне да отпочну спровођење забране летења 12. априла 1993, у 12.00 часова; да ће, ради правовременог отпочињања спровођења ове одлуке, своје авионе прво ставити на располагање Холандија, Француска и САД; да су правила за поступање у овој операцији, која су утврдиле све земље чланице, у складу са захтевима из Резолуције 816; да ће центри везе бити успостављени у штабовима UNPROFOR-а у Загребу и Кисељаку, као и у штабовима земаља које учествују у операцији.

²⁶³ Југословенски преглед, број 2, 1993, стр. 95.

Након усвајања Резолуције 819 (од 16. априла 1993) којом је Сребреница проглашена за заштићену зону, већ сутрадан 17. априла Савет безбедности је донео Резолуцију 820. Ова резолуција, којом су појачане санкције против СРЈ, означила је нови, додатни корак у кажњавању Југославије, али не због њене реалне и утврђене кривице већ због претпостављеног а неоствареног утицаја на Србе у БиХ да прихвате Венс-Овенов план. Овом резолуцијом је уједно Србима у БиХ и СРЈ постављен ултиматум у погледу (не)прихватања мировног плана, предочавањем даљег поштравања режима санкција, што се, у суштини сводило на наметање мира, односно на таква решења са којима они нису сагласни. Аутори режима санкција су, наравно, били уверени да ће сталним уцењивањем и неравноправним третманом Срба у БиХ и СРЈ, прибавити коначно и њихову сагласност.

Резолуцијом Савета безбедности 824 (од 6. маја 1993),²⁶⁴ за безбедносне зоне проглашени су Сарајево, Горажде, Бихаћ, Жепа, Тузла и Сребреница.

У вези са заштићеним зонама Савет безбедности је, 3. јуна 1993, донео Резолуцију 836, којом је проширио мандат UNPROFOR-а²⁶⁵ и овластио да га, делујући у самоодбрани, може употребити и силу, Државама чланицама је, такође, одобрено да предузму неопходне мере употребом ваздухопловних снага, као подршку UNPROFOR-у у остваривању његовог мандата.

Резолуцијом 871 од 4. октобра 1993,²⁶⁶ Савет безбедности, поред осталог, овлашћује UNPROFOR да - у оквиру спровођења свог мандата у Хрватској - предузима потребне мере, укључујући и употребу силе, "како би осигурао сопствену безбедност и слободу кретања". У том смислу одлучио је да настави хитно разматрање пручања "директе заштите UNPROFOR-у из ваздуха на територији Хрватске, сходно препоруци генералног секретара, садржаној у његовом извештају од 20. септембра 1993.

Коначно, Резолуцијом 908 (од 31. марта 1994), Савет безбедности је у складу са Резолуцијом 871 (4. октобар 1993), проширио мандат UNPROFOR-а, тиме што му је обезбедио пружање "ваздушне подршке" и у UNPA-с-зонама у Хрватској.

Савет безбедности је, иначе, употребу силе више пута демонстрирао и допустио да НАТО у два наврата, ултимативно затражи од Срба у БиХ, да се повинују његовим захтевима: *први пут*, у вези са повлачењем тешког наоружања око Сарајева; *други пут*, када је дошло до првог напада ваздушних снага НАТО-а на српске положаје, у вези са деблокадом и повлачењем тешког наоружања око Горажда. Најмасовнија дејства ваздухопловних снага НАТО-а на српске положаје, привредне објекте, инфраструктуру, па и на цивилне објекте и становништво, догодила су се 29/30. августа 1995, наводно, због гранатирања цивила у Сарајеву код пијаце Маркале, 28. августа, када је погинуло преко 30 цивила и више десетина рањено. Тада је практично прекинута мировна операција која је, овим актом НАТО-а, прерасла у операцију за насилно наметање мира у једном грађанском рату.

Тако се догодило да је од прве Резолуције 713 (1991) од 25. септембра 1991, и позиције непристрасног посредника, Савет безбедности постепено и све више "клизио"

²⁶⁴ Резолуција Савета безбедности UN, стр. 62.

²⁶⁵ Исто, стр. 66.

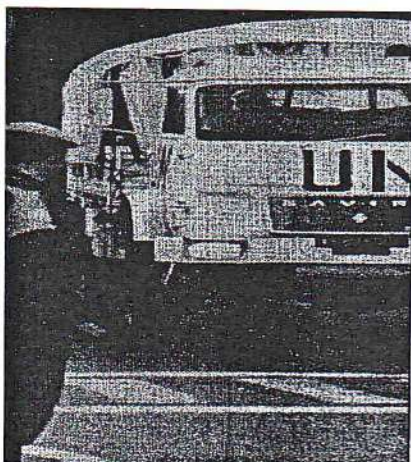
²⁶⁶ Исто, стр. 78.

ка позицији благонаклоности и отвореног сврставања уз неку од страна у југословенској кризи.

Другим речима, од креатора мира, Савет безбедности се трансформисао у пристрасног арбитра и носиоца политике диктата и казних мера према српској страни (фактички) и према СРЈ (формално и фактички), која је кулминирала уграђивањем снага НАТО-а и виšekратним проширивањем мандата UNPROFOR-а. Настојање да се обезбеди континуитет и делотворност мировне операције UN у Југославији у њеном изворном облику као операције за одржавање мира (peace keeping) на простору претходне Југославије, замењивао је континуираним посезањем Савета безбедности за мерама колективне принуде предвиђених Главом VII Повеље UN, што је акцију светске организације постепено претварало у типичну операцију за стварање мира (peace making) на југословенском простору. Треба се подсетити да је таква врста акције Уједињених нација, у којој су примењене колективне санкције само против једне од страна у сукобу, до сада биле предузете једини у корејском случају 1950. Ваља имати у виду и све трагичне и (до сада) незалечене последице које је таква операција (не мировна, већ коалиција снага на челу са САД) Уједињених нација оставила међународној заједници, а пре свега, и сада подељеном корејском народу.

Истина, у југословенском случају, Савет безбедности није искористио сав арсенал мера колективне принуде које су предвиђене Главом VII Повеље UN.

Примена силе у заштити забрањених зона представља, у сваком случају, кључну тачку у ангажовању Уједињених нација на простору претходне Југославије. Ту је, заправо, дошло до прекорачења горње границе могућих мера мировне операције. Тако је практично окончана фаза мировне акције UN, а започела акција успостављања мира силом. Дефинитиван крах мировне операције UNPROFOR-а потврђен је и фактички и правно Дејтонским споразумом од 21. новембра 1995, односно 20. децембра 1995, када је и званично дошло до замене мировних снага снагама НАТО-пакта, односно мултинационалним снагама за наметање мира. Од тада па све до данас већ су небројено пута показале своју праву улогу, а из њихових акција види се сврха и циљ постављања таквих снага.

*Прећутно напуштање идеје о колективној
безбедности уклонила би један од темељних
разлога постојања ОУН*

4.7. Различити стандарди у приступу решавања југословенске кризе

У приступу, а и у самом току решавања југословенске кризе међународна заједница је учинила низ промашаја, недоследности и поступака на основу двојаким стандарда не само према зараћеним странама на југословенском простору већ и у односу на нека темељна начела постојећег међународног права и у светлу пројектованог “новог светског поретка”. Два од многих промашаја, по свом значају за решавање југословенске кризе, али и по могућим реперкусијама за шире међународне односе и физиономију тог “новог светског поретка” заслужују посебну пажњу. Пре свега: однос према начелу права народа на самоопредељење и признање сецесије појединих република претходне Југославије.

Неоспорно је да је југословенска криза започела сецесионистичким акцијама Словеније и Хрватске. Јасно је да су ове две републике за овакве акције прибавиле потребну подршку, у Аустрији, Немачкој, Мађарској и другим државама Европе. Но треба рећи да нема ни једног правила међународног права које изричито забрањује сецесију.

Иако међународно право изричито не забрањује сецесију, оно садржи врло одређена и јасна правна правила која забрањују примену силе, чак и у унутрашњим стварима државе, ако та сила може довести до нарушавања или угрожавања међународног мира и безбедности.

На самом почетку југословенске кризе Немачка, Аустрија, Мађарска, али и неке исламске земље, нису могле отворено да подрже Словенију и Хрватску у актима сецесије управо због оваквог правног стања ствари. Међутим пронађен је посредни начин, кроз подршку остваривању права народа на самоопредељење. И управо том подршком почело је “заплитање” и интернационализација југословенске кризе, која је до тада третирана као унутрашња ствар државе Југославије.

Међународна пракса до сада говори да се право на самоопредељење углавном завршавало формирањем националне државе, да је ретко остварено мирним путем и чешће је било узрок дуготрајних оружаних сукоба.

У југословенском случају, право на самоопредељење припадало је свим конститутивним народима државе Југославије, што значи да су се на то право могли позивати Срби, Словенци, Хрвати, Црногорци, Македонци и Муслимани. Но тешкоћа је пре свега била у измешаности народа, поготову Срба, Хрвата и Муслимана, те се о тој околности морало водити рачуна, када су се изјашњавали о стварању националних држава.

Подршку у међународној заједници, посебно у земљама Европе, а затим и у САД, добило је тумачење које је ово право идентификовало као право на сецесију територија на којима живе дотични народи. Као оправдање је потпуно неосновано позивање на историјску државност, јер ни Хрватска ни Босна и Херцеговина никад у историји нису имале државе, националне државе, у које су улазила подручја која су вековима српска.

Директна последица је и опредељење, прво Европске заједнице, а затим и осталих међународних чланица, да се гарантују и прогласе непроменљивим републичке – административне границе, које и нису биле релевантне са становишта међународног права.

Оваква схватања омогућила су Хрватима и Муслиманима да се “самоопредељују” у административним границама Хрватске и Босне и Херцеговине, у име и на рачун Срба. Међународна заједница је прихватила као правно релевантне референдуме о “самоопредељењу” за целу територију република (Хрватска и Босна и Херцеговина), иако је био јасан резултат с обзиром на већинско становништво и чињеницу да се изјашњавање одвијало у условима интензивне антисрпске кампање и без икакве независне међународне контроле. Истовремено, исход референдума који је организовао српски народ у Хрватској и Босни и Херцеговини (изјаснио се за останак у Југославији), међународна заједница није признала.

Иако је од почетка било јасно да је југословенску кризу могуће решити само уравнотеженим приступом, уз уважавање права свих, неке европске земље стално су упућивале претње од почетка оружаних сукоба у Словенији, а поготову током сукоба у Хрватској, да ће признати те две републике као независне државе, што се и догодило.

Ако је могуће бранити акт признавања Словеније, која је имала атрибуте које међународно право сматра конститутивним елементима државности (становништво, територија и сувереност), то није имала Хрватска у теренутку када је међународно призната 15. јануара 1992.²⁶⁷

Још драстичнији је пример у погледу обезбеђења спровођења резолуција Савета безбедности о забрани летења над Босном и Херцеговином. Иако су сви, или бар већина војних стручњака отворено и јавно износили чињенице да су ту забрану углавном кршили ваздухоплови Хрватске,²⁶⁸ настојања да се усвоји посебна резолуција Савета безбедности којом би се омогућила примена силе у спровођењу ове резолуције, оправдавала су се и објашњавала неопходношћу да се дејствује по авионима ВРС.

Исто је када је била реч о војној интервенцији. Било је потпуно јасно да су Срби у Босни и Херцеговини показивали вољу да се обуставе оружани сукоби и да се траже политички путеви за разрешавање кризе, ипак већина светских политичара и медији, при разматрању војне интервенције подразумевали су борбена дејства против српских снага. Ни прибављени докази да муслиманске снаге предузимају и настављају борбе, инсценирају нападе Срба и по цену губитака сопственог народа, нису били довољни да преусмере међународне факторе или изазову предузимање мера присиле

²⁶⁷ Немачка је признала Словенију и Хрватску 23. децембра 1991, скоро месец дана пре осталих чланица Европске заједнице. Ти акти се не могу тумачити другачије него као пристајање уз једну страну, односно боље речено сврставање против друге стране, а у овом случају сврставање против српске стране.

²⁶⁸ Извештаји генералног секретара UN од 24. новембра 1992.

против хрватских и муслиманских снага. Обарање италијанског авиона, који су извршиле хрватске снаге, било је повод да се уведе забрана летова, под којом се углавном подразумевала забрана летења српске авијације. Српска авијација је обуставила све борбене летове (према независним изворима и потврдама посматрача УНПРОФОР-а) и обављала врло ретко летове хуманитарног карактера (превоз рањених и болесних). Поред тога српска страна је допуштала редовну контролу међународним посматрачима сваког свог ваздухоплова за разлику од хрватске и муслиманске стране које су перманентно кршиле забрану (обављање чак и борбених летова) и најчешће онемогућавале контролу. Упркос чињеницама, (потврђено и од самих међународних посматрача) центри светске моћи су предузимали ударе и одмазде само против српске авијације, па и српских циљева на земљи.

И у погледу санкција против Србије и Црне Горе, односно Југославије, ситуација је слична. Прву одлуку о санкцијама против Југославије донео је Савет министара Европске заједнице, 8. новембра 1991, што је са међународног аспекта незаконито, јер је такву одлуку могао донети само Савет безбедности.

Та одлука о санкцијама против Југославије, донета 30. маја 1992, имала је своју увертуру која ће једног дана највероватније бити означена као озбиљнији морални преступ светске организације.

У тој резолуцији се наводе чињенице о присуству хрватских регуларних снага у Босни и Херцеговини, али се санкције уводе против Југославије, иако је она већ повукла своје држављане припаднике ЈНА са подручја Босне и Херцеговине. "Оправдање" лежи у наводној агресији Југославије на Босну и Херцеговину, као и раније на Хрватску.

У случају Хрватске углавном су оружани сукоби вођени на подручјима на којима живе Срби, (на подручјима где су сукоби вођени Срби су живели вековима) и између хрватских власти и њених грађана српске националности. Неоснованост оваквих образложења у случају Босне и Херцеговине, још је упечатљивија. Ни заузимање целе Западне Херцеговине и дела Западне Босне; ни агресија Хрватске против Српске Републике Крајине, односно подручја под заштитом Уједињених нација од 22. јануара 1993; ни одбијање Хрватске да поступи по Резолуцији Савета безбедности бр. 802 од 25. јануара 1993; ни брутална агресија Хрватске на Западну Славонију 1. и 2. маја 1995, те на западни део РСК 4. августа исте године²⁶⁹ када су нападнуте и УНПАС зоне и припадници "плавих шлемова", те прекршене све резолуције и порушени сви планови и споразуми за мирно решавање кризе - нису били довољан разлог за увођење санкција против Хрватске.

Али против Југославије јесу, иако тада није имала ни једног свог војника на територији Босне и Херцеговине. Лансирана теза да су Срби освојили муслиманске територије, није основана, имајући у виду да су Срби у Босни и Херцеговини у време избијања ратних сукоба били законити власници око 60% земљишта.

²⁶⁹ Том приликом је преко 200.000 Срба доживело егзодус, а више хиљада убијено и рањено или одведено у заробљеништво.

Незапамћени пропагандно-медијски рат, ништа лакши ни безазленији од правог оружаног сукоба, сатанизовао је српски народ, а креаторима политике кажњавања СРЈ обезбеђивао “алиби” за последице њиховог, у суштини неуспелог “миротворства”.²⁷⁰

Сталним захтевима да се скине ембарго на увоз оружја за Муслимане, настојало се доказати да су они недовољно наоружани и препуштени на милост и немилост Србима, које је наводно ЈНА (пре повлачења из Босне и Херцеговине) наоружала. Темелном анализом откривају се бар две чињенице:

- прво, све три стране су задржале, или отеле део опреме и наоружања ЈНА смештене у складиштима на територијама које су биле под њиховом контролом (већина складишних објеката била је смештена на подручјима под муслиманско-хрватском контролом);
- друго, у муслиманско-хрватским рукама били су и многи индустријски капацитети за производњу наоружања, које су они обилно користили у више узастопних офанзива, што сведочи да није недостајало наоружање, већ да је то пропагандни трик; а уз све то располагали су великим количинама увозног наоружања из свих крајева света, што је био доказ кршења ембарга на увоз оружја у корист муслиманске или хрватске стране.

Најгрубљи метод манипулација и замена теза у истраживању и објављивању ратних злочина, извршени на овим просторима, су заправо тешка последица пропагандног рата и политичке једностраности. Углавном се говорило и писало о “тешким” српским неделима. У сврху доказивања одговорности само једне (српске) стране, прибегавало се замени жртава и злочинаца, конструисању и измишљању злочина, монтирању чињеница и доказа.

Велика кампања против Срба изношењем неистина о силовању жена хрватске и муслиманске националности, довела је до доношења Резолуције 798 од 18. децембра 1992.²⁷¹

И етничко чишћење је као кампања уперено против Срба²⁷².

²⁷⁰ Прва у низу злоупотреба везана је за оружани сукоб у Словенији. Словенија је започела оружани сукоб против Југославије, нападом на ЈНА, али за тај сукоб су окривљени Срби. ЈНА је окарактерисана као српска, а њена акција у Словенији као српска агресија на Словенију.... Нелогичност тврдње да је армија једне државе може бити агресор на територији своје сопствене државе. ЈНА су командовали легитимни органи државе Југославије, у којима је било више Хрвата, Словенаца и представника других народа него Срба. Тезу о агресији Србије лансирало је словеначко руководство, али је само ова теза широко прихваћена у политичким круговима и средствима информисања Аустрије и Немачке, а затим и осталих земаља Европе.

Једном лансирана теза о Србима као агресорима и окупаторима, доведена је до апсурда по избијању оружаног сукоба у Хрватској. Извештаји “независне” европске штампе били су уствари преписивање хрватских листова и коментара хрватске телевизије и радија. Нико се није упитао зашто се оружани сукоби воде само у крајевима у којима Срби представљају већину, како један конститутивни народ у републици може бити агресор и окупатор на својој сопственој територији? (Види шире: Петковић Н. и Старчевић М.: *Насиљем и злочиним против права*, ВИНЦ, Београд, 1991.)

Иста шема агресивне пропаганде примењена је и у случају Босне и Херцеговине, иако је из те републике ЈНА повукла држављане СРЈ одмах по избијању оружаног сукоба, тако да су се од муслиманско-хрватске коалиције (уз помоћ многих плаћеника из различитих земаља света, као и више хиљада војника регуларних оружаног снага Хрватске), практично бранили само Срби из Босне и Херцеговине.

²⁷¹ Овој кампањи је претходило читав низ доказа да Муслимани и Хрвати држе јавне куће широм Босне и Херцеговине, у којима су заробљене Српкиње изложене бруталном сексуалном изживљавању. Средства информисања су готово преко ноћи почела да објављују “доказе” о силовањима жена муслиманске и хрватске националности “која су починили Срби”.

²⁷² У актуелној југословенској кризи прво етничко чишћење било је спроведено у Западној Славонији, када је само за неколико дана протерано српско становништво из 27 села Само у једном дану, 31. октобра 1991, из овог краја исељено преко 10.000 људи. Њихове куће и имовина су уништени. Но, иако се одвијало све ово пред очима Европске заједнице, ни политичари, ни средства информисања се нису оглашавали, као да се није ништа догодило.

АНГАЖОВАЊЕ МИРОВНИХ СНАГА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА НА ТЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Није се давало објашњење одакле толике српске избеглице, преко 700.000 само у СРЈ, не рачунајући оне на територији РСК, РС и у иностранству.

Шта рећи за егзодус српског народа након агресије Хрватске на Западну Славонију 1. и 2. маја 1995, када је са тог простора протерано око 15.000 Срба, или након агресије Хрватске на РСК 4. августа 1995, када је протерано 200.000 Срба?

Једна од “дежурних тема” која се и пре избијања оружаних сукоба у Југославији, а поготову од тада, користила за сталне притиске и медијски рат против Срба и Србије је питање Косова и Метохије.

Ситуација на Косову и Метохији је снажно злоупотребљена и у југословенској јавности, посебно у Словенији, али и у Европи. Она се злоупотребљава за различите врсте притисака на Србију и Југославију. При том се занемарује, свесно, да Шиптари не признају Србију нити Југославију као своју државу.

Спорно је ангажовање и неких међународних хуманитарних организација²⁷³.

Хуманитарци су често вазапети између хуманости и политике

Амбасадор UN Мадлен Олбрајт и канадски пуковник Фенрик (стручњак UN за ратне злочине) показали су интерес само за оптужбе против Срба. Речено је да су недостатак новца и овлашћења спречили даље напоре.

Медијска кампања је значајно уобличио ток догађаја.

²⁷³ “Лекари света” нису презали ни од захтева да се бомбардује Београд. Већина тих организација су својим једностраним извештајима и акцијама довеле у питање и своје добре намере, па и сам појам хуманитарног права. Извештаји невладиних организација, посебно “Хелсинки Воч” и “Амнести интернешнел” показале су недвосмислено и јасно двојак стандарде. Извештаји о тим злочинима, наводе у стилу: “Наводи се”, “Према извештајима”, “Према нашим сазнањима” итд. Кад се ради о злочинима друге стране онда се, по правилу, указује да су они “наводно” извршени.

АНГАЖОВАЊЕ МИРОВНИХ СНАГА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА НА ТЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Сваки пут изнова *Њујорк тајмс*, *Вашингтон пост*, француски *Експрес* и *Обсервер*, као и други водећи западни медији нуде фотографије наоружаних људи са видљивим хрватским и муслиманским симболима, представљајући их у поднаслову као Србе. Фотографије разореног Вуковара су представљене као слике Дубровника, док фотографије наизглед васкрслог Дубровника “нису погодне за објављивање”.

Постоји обиље прича о српским “чишћењима”, али нема ни помена о нестанку трећине предратног састава становништва Мостара – оних који су се изјашњавали као Срби или Југословени, нити о предратној српској популацији у Сребреници или у другим градовима.

4.8. Дејтонски споразум

У последњим месецима 1995, неколико догађаја означило је радикалну промену. Ти догађаји (Дејтонски споразум о миру, Мировна конференција у Паризу, Лондонска конференција) назначили су оквир за прекид грађанског рата и стварање услова за успостављање мира у региону.

После две рунде мировних преговора, у Женеви 8. септембра и Њујорку 26. септембра 1995, у којима су учествовале јединствена српско-југословенска, муслиманска и хрватска делегација, преговори су настављени на Мировној конференцији у Дејтону – САД, 1. новембра 1995. После тронедељних преговора, у Дејтону је 21. новембра парафиран Општи мировни споразум за Босну и Херцеговину, чиме је отворена нова етапа у решавању кризе на простору претходне СФРЈ.

Оцењује се да је мировни споразум из Дејтона победа мира на просторима претходне СФРЈ, документ историјске важности за Републику Србију, односно СРЈ и српски народ у целини. Споразумом Републици Српској је дато 49%, а муслиманско-хрватској страни 51% територије БиХ.

Савет безбедности UN, имајући у виду парафирање Општег мировног споразума у Дејтону, 22. новембра, усвојио је резолуцију 1022 (1995) којом се суспендују санкције против СР Југославије.

На састанку сталног савета OEBS-а 20. децембра 1995, одлучено је да се до 30. јуна 1996, продужи мандат мисијама OEBS-а за надгледање спровођења санкција, у Албанији, Бугарској, Хрватској, БЈР Македонији, Мађарској, Румунији и Украјини, с тим што им је задатак надгледање постојећих санкција против босанских Срба.

После потписивања мировног споразума, на просторима које покрива мандат UNPROFOR-а, дошло је до смиривања стања. Савет безбедности је усвојио резолуције 1019 (1995) о повредама хуманитарног права у Босни и Херцеговини и Хрватској, 1026 (1995) о продужењу мандата UNPROFOR-а до 31. јануара 1996, резолуцију 1031 (1995) којом је омогућено спровођење Општег мировног споразума из Дејтона преношењем задужења с UNPROFOR-а на IFOR²⁷⁴, резолуцију 1035 (1995), којом се формирају Међународне полицијске снаге за Босну и Херцеговину.

Савет безбедности UN је Резолуцијом број 1037 (15. јануар 1996), одлучио да за период од 12 месеци успостави мировну операцију у региону источне Славоније, Барање и западног Срема (са војном и цивилном компонентом) – “Прелазна администрација UN за источну Славонију, Барању и западни Срем” (UNTAES).

Истог дана (15. јануара 1996), Савет безбедности је донео Резолуцију бр. 1038 којом је дао овлашћење војним посматрачима UN да наставе да контролишу демилитаризацију полуострва Превлака за период од три месеца.

Генерални секретар UN Бутрос Гали је 10. октобра 1995,²⁷⁵ изнео искуства стечена на просторима претходне Југославије, због даљих могућности и перспективе мировних мисија UN. Први пут је изнета сумња у будућност мировних мисија UN, истичући да финансијска и политичка реалност да остваривање будућег мировног споразума обезбеђују, а по потреби и намећу снаге које ће бити у суштини независне од UN и које ће плаћати владе земаља учесница у тој операцији. Посебно је подвукао да UN не могу да се преоријентишу са операција чувања мира, на операције стварања мира применом војне силе. Присиљавање на мир је изван мандата мировних снага UN јер се тад трупе налазе у опасности и владе су присиљене да их повуку.

Дејтонски споразум је преломни акт јужнословенске драме у режији великих сила. Резултат је коинциденције различитих стања, интереса и вредности, међу којима су: постизање главних циљева сецесиониста тј. стварање сопствених држава, задовољење интереса европских сила и САД, конституисање СР Југославије и Републике Српске. Значајну улогу на путу ка Дејтонском споразуму одиграла је управо СРЈ упорним залагањем за прихватање мировног плана за БиХ, за окончање ратних сукоба и спремношћу за компромисна решења.

²⁷⁴ IFOR- Међународне снаге за имплементацију мировног споразума.

²⁷⁵ Излагање пред члановима два комитета за развој Светске банке и Међународног монетарног фонда.

4.9. Неуспех Уједињених нација у бившој Југославији

Након што су завршене борбе у Хрватској у јануару 1992, Савет безбедности је одлучио да пошаље трупе УН под називом УНПРОФОР. Према одлуци требало је да буде послато 14.000 плавих шлемова у Хрватску ради надгледања мира, конкретно у областима захваћеним ратом, источној и западној Славонији и у Крајини. У априлу 1992, прве трупе стигле су у Хрватску. Све стране су се усагласиле са размештањем плавих шлемова, тако да се радило о класичној мисији.

У јулу 1992, послати су први плави шлемови у Босну и Херцеговину. У октобру је то стопирано. Налог је био да се “обезбеди сигурност и употреба сарајевског аеродрома и испорука хуманитарне помоћи у Сарајево и друге делове Босне”²⁷⁶. Да би се створиле “неопходне претпоставке за испоруку хуманитарне помоћи Босни и Херцеговини и то у све њене делове, мандат се све више базирао на Поглављу ВИИ (“Постизање мира”). Сагласност свих страна у сукобу за активност УН више није била претпоставка.

Паралелно са ангажовањем УН, у конфликтни регион укључени су и НАТО и ЕУ.

Повод за то је била одлука Савета безбедности Уједињених нација од краја маја 1992, којом су Југославији (која се састоји од Србије и Црне Горе) заведене економске и дипломатске санкције. Европска Унија је 10. јула 1992, понудила да надгледа ембарго у Јадранском мору. НАТО се прикључио још истог дана. Пошто у одлуци УН није било говора о преношењу овлашћења на трећу страну, трупе НАТО-а у Јадранском мору нису смеле да употребљавају силу, него је њихов задатак био само да региструју и пријаве прекршаје. Проширење мандата издејствовано је још 16. новембра 1992, од Савета безбедности. Тиме је дозвољено да се “према Поглављу ВИИ и ВИИИ Повеље Уједињених нација, а под покровитељством Савета безбедности, примене потребне мере, да би се остварила потпуна контрола над свим транспортима морским путем, са циљем стриктног одржавања Резолуције 713 (1991) и 757 (1992)”²⁷⁷. Регионални договори и уредбе су такође поменути у Повељи Уједињених нација у Поглављу ВИИ, члан 52. Оне могу да ступе на снагу у случају потребе очувања мира и међународне безбедности, ако се примењују мере регионалне врсте. Специјално признање није предвиђено у Повељи УН, тако да је довољно да се нека државна група или неки војни савез дефинишу као регионални споразум или “уредба”.

Додуше, УН су задржале потпуни надзор, али одлучујући корак је направљен. Западни војни савези су постали приватне организације за пружање услуга на мору са својом флотом.

Паралелно са тим, НАТО је понудио УН своје ваздушне снаге. Први успех је био 9. октобра 1992, када је Савет безбедности УН забранио странама у сукобу летове изнад Босне и Херцеговине са образложењем да је то једини начин да се достави хуманитарна помоћ. Поштовање те забране требало је да надгледају плави шлемови. Позив НАТО-у да се укључи био је формулисан на следећи начин: “Савет

²⁷⁶ Резолуција Савета безбедности УН о лакшем слању хуманитарне помоћи у Сарајево, 13. август 1992.

²⁷⁷ Резолуција 757 (1992) Савета безбедности УН о спровођењу економских санкција против остатка Југославије.

АНГАЖОВАЊЕ МИРОВНИХ СНАГА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА НА ТЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

безбедности ... позива државе да на националном нивоу или у оквиру регионалних савеза, предузму све потребне мере, а у зависности од техничких и других способности, да би се дала подршка трупама Уједињених нација”²⁷⁸.

НАТО није дозволио да му се то каже два пута и одмах је почео да надгледа кризно подручје аваксима. Тако је покренута и авијација НАТО-а. Следећих месеци НАТО је регистровао стотине кршења зоне забрањених летова. У децембру 1992, НАТО је понудио војно спровођење споразума. Али, тек 2. априла 1993, Савет безбедности УН је овластио НАТО да уместо надгледања предузме акције. Тако су бомбардери НАТО-а добили прилику да дејствују. Први удари изведени су 28. фебруара 1994. Амерички бомбардери су оборили четири српска борбена авиона. То је било “прво борбено ангажовање НАТО-а од његовог оснивања”.

У августу 1993, мандат НАТО-а је проширен. Сада је НАТО добио одобрење да пружи борбену подршку из ваздуха трупама УНПРОФОР-а на земљи и да изведе ваздушне нападе на војне положаје у Босни. У новембру 1994, географски простор је проширен на српске области у Хрватској. На основу тога, зоне под заштитом УН, опкољени градови Сарајево, Тузла, Бихаћ, Горажде, Жепа и Сребреница су од 1993, могли да се штите и “војно”.

Након што је западни војни савез преузео власт над морем и у ваздуху, недостајала је још само контрола на земљи. Тамо су од 1992, били плави шлемови. Али ни овде НАТО није остао без утицаја, јер је контролисао многе контингенте из земаља чланица НАТО-а, а и УНПРОФОР се састојао од војника из земаља чланица. Састав УНПРОФОР-а у мају 1995, изгледао је овако:

контингенти из земаља које нису чланице НАТО-а	Бангладеш, Јордан, Пакистан, Малезија, Кенија, Непал као и још 9 земаља са малим контингентима	12.681 војника	32,3%
контингенти из земаља чланица “Партнерства за мир”	Русија, Шведска, Пољска, Украјина, Чешка, Словачка, Финска, Естонија, Литванија и Швајцарска	6.794 војника	17,3%
контингенти из свих земаља чланица НАТО-а са изузетком Немачке.	Америка није имала трупе у Босни, али је 874 америчка војника било стационирано у Македонији у саставу УНПРОФОР-а.	19.763 војника	50,4%

Дакле НАТО је и на копну био у већини. Ако се томе додају земље које су у “Партнерству за мир” са НАТО-ом, онда се тај број повећава на 67,7%.

Ако се ова статистика узме у обзир, није ни чудо да је војна команда над трупама УНПРОФОР-а од самог почетка мисије била у рукама генерала НАТО-а. Дакле акција УНПРОФОР-а је фактички била акција у којој је доминирао НАТО, иако формално под командом УН.

²⁷⁸ Резолуција 781 Савета безбедности УН о забрани војних летова изнад БиХ, изгласана 9. октобра 1992.

Ништа се није променило ни када су Француска и Велика Британија у лето 1995, повећале број својих војника у трупама за брзе интервенције. Само се борбена моћ и доминација НАТО-а на копну повећала. Уједињене нације и НАТО су 3. јуна 1995, донеле одлуку да се ангажују трупе за брзу интервенцију које ће имати 12.500 војника, ради "заштите плавих шлемова у Босни". У одлуци Савета безбедности УН од 15. јуна 1996, спречено је ипак командовање овим трупама изван УН, како је то Француска предлагала у децембру 1994. Према томе трупе су смеле да се ангажују само "у складу са тадашњим мандатом". Део одлуке се односио на писмо генералног секретара УН, у коме он тражи да врховна команда УНПРОФОР-а мора имати "добро наоружане и мобилне снаге".

Плави шлемови су дошли у опасност због ваздушних удара НАТО-а на српске положаје. Пошто је до ових напада дошло према одлуци УН, трупе УН на терену више нису могле играти неутралну улогу. Босански Срби су их све више и више посматрали као непријатеље. Реагујући на бомбардовање српских положаја Срби су узимали војнике плавих шлемова као таоце у пролеће 1993. Заробљено је 370 плавих шлемова, да би се спречили даљи напади НАТО-а. Резултат је био велико компромитовање трупа УН у јавности. Њихов углед није поправљен ни изјавама НАТО-а да су трупе за брзу интервенцију штитиле војнике УН.

На Лондонској конференцији 21. јула 1995, коју симболично нису организовале УН, него Велика Британија која је чланица НАТО-а и на којој није учествовао генерални секретар УН, двојни планови између НАТО-а и УН су "стављени изван снаге" и договорена је заједничка команда између НАТО-а и генералног секретара, тако да међународна заједница више није имала утицаја на ток рата. Све је било у рукама НАТО-а. У наредбама за масовне нападе НАТО-а из ваздуха у оквиру операције Делиберате Форце између 30. августа и 20. септембра 1995, главну реч су водили генерал УН Жанвије и амерички генерал НАТО-а Лејтон Смит. НАТО је преузео монопол над влашћу у своје руке.

Коначно потискивање УН са терена десило се у Дејтону (новембар 1995). Тамо је договорено да се повуку трупе УНПРОФОР-а и да од децембра 1995, мир надгледа НАТО уз учешће САД. Споразум је био могућ, јер је територијална подела извршена, према мировном плану Контакт групе од 13. маја 1994. (годину дана пре Дејтона) Етничка подела је морала да буде завршена да би се омогућило примирје. Српска страна је морало да да Западну Славонију, Крајину, као и области у Босни, а босанска страна је морала да да заштићене зоне Жепу и Сребреницу.

Први корак је био када је Хрватска у мају 1995, запосела Западну Славонију коју су контролисали Срби.

Сада су Срби били на реду. Они су у јулу 1995, заузели две зоне под заштитом УН, Жепу и Сребреницу.

Дискусије у Контакт групи, која се бавила Босном од децембра 1994, ишле су у правцу препуштања три источnobосанске муслиманске енклаве и зоне под заштитом УН – Сребренице, Жепе и Горажде, Србима. За то се залагала Француска заједно са Русијом и Великом Британијом, али су се противиле Америка и Немачка. Жанвије (француски генерал који је био главнокомандујући УНПРОФОР-а) се 24. маја пред Саветом безбедности залагао да се предају Жепа и Сребреница и друге зоне под заштитом Уједињених нација али је наишао на противљење Холандије, Малезије,

Пакистана, Новог Зеланда и Турске. Амбасадори Русије, САД, Француске, Велике Британије и Немачке су ћутали – што је за учеснике седнице био знак одобравања Жанвијеовог плана.

Тако и није чудно што су у јулу 1995, зоне под заштитом УН препуштене Србима без борби. Нити су се томе противиле холандске јединице плавих шлемова на терену, нити је НАТО покушао да то спречи ваздушним нападима.

Пред очима целог света је доказано да УН нису успеле да одбране зоне које су штитиле. Али нико није хтео да схвати праву истину: ове зоне нису биле под војном него под политичком заштитом. Споразум је изгледао тако да су босанске трупе предале своје оружје, али српске трупе нису умарширале упркос војној надмоћи. Углед УН као неутралне стране гарантовао је ово стање. Напади НАТО-а у име УН угрозили су ово примирје и на крају је дошло до сукоба.

Захтеви за делотворном војном заштитом преосталих зона су имали одређену тенденцију, што је повољно утицало на амбиције НАТО-а да преузме команду.

После Сребренице опет су били Хрвати на реду. Освојили су 5. августа 1995, у блицкригу Крајину, а да при том нису наишли на велики војни отпор.

Наредних недеља хрватске и босанске трупе освојиле су велике области у Босни, тако да су на тој основи могли да почну мировни преговори. Паоло Рафоне, бивши радник УН, резимирао је: “Вашингтон је искористио хрватску војску за копнене акције, пошто ниједна западна земља није била спремна да у Босну пошаље копнене трупе... Хрватска офанзива у лето омогућила је преговоре, јер је нарушена војна равнотежа. Случај Желе и Сребренице је на сличан начин убрзао процес етничке хомогенизације. Ово трагично спровођење “реалне политике”, створило је оквире на којима је израђен мировни план из Дејтона”²⁷⁹.

Да би НАТО могао да буде гарант мировног споразума морао је да демонстрира своју снагу и способност пре краја рата. Томе су служили ваздушни напади од 30. августа до 20. септембра 1995. Ти напади више нису били значајни за мировни споразум, пошто су због територијалних померања и Срби били спремни за преговоре.

Због тога је Запад прихватио председника Милошевића као партнера у разговорима, који је добио мандат 27. августа 1995, на преговорима у Београду, а три дана пре почетка масовних напада НАТО-а.

Када су западне новине 30. августа 1995, јавиле о јединству у српском табору, било је крајње време за нападе НАТО-а, јер шанса за профилисање није смела да се пропусти. Официјелни повод је био брутални напад на центар Сарајева 28. августа 1995, у коме је погинуло 38 цивила. Представник УН је истога дана рекао “да вероватно неће бити могуће утврдити са које стране је испалена граната”, јер су се у том региону “налазили и српски положаји и режимске трупе”²⁸⁰, али су се УН кориговале само дан касније. Оптужени су Срби, који су тражили заједничку истражну комисију. УН су то одбиле и у извештају је остало “да је граната испалена са српских положаја”²⁸¹.

²⁷⁹ Кремер, У.: Нови НАТО - Нови ратови?, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 41

²⁸⁰ Исто, стр. 42.

²⁸¹ Исто.

Дејтонски мировни споразум је парафиран 21. новембра 1995. Ту је утврђено да је мандат UNPROFOR-а беспредметан. То је према мандату UN била “прелазна фаза..., чији задатак је да створи мировне и безбедносне услове, који су потребни за решавање целокупне југословенске кризе”. У исти мах Савету безбедности је дато да донесе одлуку, којом ће овластити “чланице или регионалне организације да формирају IFOR, који ће радити према Поглављу VII Повеље UN”²⁸². Ту одлуку је донео Савет безбедности 15. децембра 1995. NATO је пре тога јасно рекао да инсистира на заповедништву над својим војницима. Команда и потпуна слобода одлучивања о употреби трупа требало је да се налазе у рукама главнокомандујућих NATO-а у источној Европи. Да би NATO био успешан, потребан је био непрекидан ланац командовања, без двојних споразума и мешање у функционисање командног ланца.

Генерални секретар UN Бутрос Гали критиковао је поступак Међународне заједнице у бившој Југославији. Извлачећи поуку из ратног ангажовања UN у Босни предложио је да се убудуће у ратна подручја шаљу само борбене трупе. “Мировне снаге треба слати тек када примирје ступи на снагу. У Босни се поступало другачије, што је парадоксално. Војници UN су се стационирали док су трајале борбе. Сада када постоје изгледи да се постигне мировни споразум, треба да се расправља о слању борбених трупа NATO-а.”²⁸³ Да се трупе NATO-а неће ограничити само на мировну мисију јасно је рекао тадашњи министар одбране САД Пери. Његов захтев је био да NATO снаге буду “довољно велике и моћне да би могле застрашити и победити”²⁸⁴.

Трупе IFOR-а предвођене NATO-ом преузеле су 20. децембра 1995, команду од UNPROFOR-а у Босни. Те трупе, које су имале 60.000 војника биле су 85% састављене од војника NATO-а. Осталих 15% чиниле су трупе из земаља које су биле чланице Партнерства за мир. Ново је било учешће америчких (20.000) и немачких (4.000) снага. Пошто су многи војници NATO-а већ били у саставу UNPROFOR-а, персонал се није морао мењати, него само преобући. За 22.000 војника су уместо плаве биле одређене маслинасте униформе. И Русија је учествовала у мисији са једним контингентом.

У Босни је остао део UN као “асистент NATO-у” да се постара за полицију. У источној Славонији је и даље остало стационирано 5.000 војника UN, чији је задатак био да кооперирају са IFOR-ом. Према одлуци Савета безбедности и овде се радило о борбеном ангажовању према Поглављу VII Повеље UN²⁸⁵. OEBS је радио у саставу NATO-а и добио задатак да организује изборе у Босни.

Годину дана касније IFOR је замењен SFOR-ом који се састојао само од 30.000 војника, при чему је учешће NATO-а опало на 60%, а мандат је такође одређен према Поглављу VII Повеље UN.

Преношење одговорности на NATO имало је предности за UN. Више није било потребно да UN финансирају трупе стационарне у Босни. Након што је водећа

²⁸² Исто, стр. 43.

²⁸³ Исто.

²⁸⁴ Исто, стр. 43.

²⁸⁵ Резолуција 1037 Савета безбедности од 15. јануара 1996.

сила НАТО-а, неплаћањем за мировне операције, гурнула UN у веома тешку финансијску ситуацију, НАТО је сада плаћао, али је одређивао и правила.

Политика коју је Запад водио у Југославији није ојачала UN, већ је напротив потиснула у свим акцијама НАТО-а и ZEU и свалила сву кривицу на њих због неуспеха у решавању конфликта.

Најзначајнији мотив за ангажовање НАТО-а у бившој Југославији је била његова имплементација у инструмент колективне безбедности Уједињених нација, тј. претварање у чувара глобалног система безбедности, који почива на вредностима и стандардима САД-а, а све у циљу контролисања свих кризних жаришта у свету. Америка је имала и други мотив: требало је спречити формирање иранског мостобрана у Европи.

Додуше, америчка влада је толерисала тајне иранске испоруке оружја босанским муслиманима за време рата. Осим тога, босанским муслиманима је пружена помоћ војном обуком и добровољцима²⁸⁶. У сваком случају Америка је успешно спречила да у Босну дође 10.000 иранских војника у саставу UNPROFOR-а.

Не стоји случајно у члану 3. Дејтонског споразума “да све зарађене стране у Босни, које нису локалног порекла, ... без обзира да ли легално и војно припадају Републици Босни и Херцеговини, Федерацији БиХ или Републици Српској, морају са наоружањем да напусте територију Босне и Херцеговине. Посебно се морају повући све стране борбене трупе; то се односи и на индивидуалне саветнике, добровољце, инструкторе, људе из суседних и других земаља”²⁸⁷. После доласка IFOR-а, Америка је посебно инсистирала да многобројни исламски војници напусте земљу.

У јесен 1996, престао је амерички притисак на босанско министарство одбране због контаката са Ираном. У једном извештају Los Angeles Times-а, откривено је да је Изетбеговић добио велику помоћ за изборе (500.000 долара у “кешу” из Техерана). Цитирани су стручњаци CIA “да се Изетбеговић дословно налази на платној листи режима у Техерану”²⁸⁸.

Зато се може схватити америчка антииранска стратегија у Босни, која је официјелно проглашена као успешна. Саветник за националну безбедност у америчкој влади, Семјуел Бергер је у септембру 1997, резимирао: “Ми смо као услов за програм (опреми и обуци) тражили да Босна прекине све војне и обавештајне везе са Ираном – тиме би радикализам и тероризам изгубио битну базу у Европи, коју је имао почетком рата 1992”²⁸⁹.

Понижењима у бившој Југославији 1995, UN су дискредитоване. До тога није дошло случајно, ни изненада. То је само жељени резултат утврђивања приоритета код западних индустријских нација под вођством САД. Њихов безбедоносно-политички инструмент за време хладног рата био је НАТО и ту се од 1989, ништа битно није променило.

²⁸⁶ Непосредно после избијања рата, босанско руководство је у помоћ позвало муџахедине, а укупан број добровољаца према извештајима процењивао се на 4.000 – много више него што је било страних бораца на страни Срба и Хрвата. Ту су биле и јединице Иранске републиканске гарде и многи бивши борци из Авганистана.

²⁸⁷ Кремер, У.: Нови НАТО - Нови ратови?, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 45.

²⁸⁸ Исто.

²⁸⁹ Исто.

4.10. Уједињене нације на Косову и Метохији

Стратегија сепаратистичког покрета на Косову у току дезинтеграције претходне Југославије сводила се на тоталну опструкцију свих српских и југословенских органа и институција и успостављање илегалних албанских органа власти на Косову и Метохији. Креатор ове стратегије постепеног издвајања Косова из уставно-правног система Србије и Југославије, односно постизања независности Косова “мирним путем”, био је др Ибрахим Ругова. Изостављање насиља у његовој стратегији није било израз првенствено демократских уверења већ очекивања да ће у процесу разбијања југословенске државе и у оквиру снажног притиска водећих светских сила на СРЈ, до проглашења независности Косова доћи готово по неумитном историјском аутоматизму, без улажења у ризик сукоба са премоћнијом “непријатељевом страном”. То се међутим није догодило, пошто је готово сва енергија водећих светских сила, после 1995, што се тиче Балкана, била усмерена на Босну и Херцеговину, односно на остваривање Дејтонског споразума.

Заоштравање ситуације на Косову и Метохији довело је до ангажовања Уједињених нација у решавању тог питања, то јест до усвајања Резолуције Савета безбедности 1160 од 31. марта 1998, у којој се, с једне стране, позива СРЈ да предузме даље кораке ради постизања политичког решења питања Косова и Метохије, а с друге стране, руководство Албанаца на Косову да осуди терористичке активности и своје циљеве остварује искључиво мирољубивим средствима. У исто време Савет безбедности ја забранио наоружавање и допремање оружја на Косово и Метохију, упућујући сукобљене стране да дају допринос остваривању предлога Контакт-групе за мирно решење косовског питања.

Неколико месеци касније, у Резолуцији Савета безбедности 1199 од 23. септембра 1998, захтева се неодложно обустављање непријатељстава и хитан прекид ватре на Косову, отпочињање српско-албанског дијалога без претходних услова, прихватање посматрачке мисије и спречавање хуманитарне катастрофе.

У трећој Резолуцији Савета безбедности 1203 од 24. октобра 1998, поздрављено је потписивање Споразума СРЈ и ОЕБС-а од 16. октобра 1998, о прихватању верификационе мисије која ће надгледати спровођење захтева међународне заједнице о мирном решавању косовског питања. Подржан је и Споразум који су потписали начелник Генералштаба ВЈ и главнокомандујући снага НАТО-а у Европи о успостављању ваздушне верификационе мисије над Косовом. Најзад, захтева се од СРЈ да од 2. новембра 1998, испуни захтеве које је прихватила у разговорима са специјалним изаслаником САД 13. октобра 1998.

На основу таквог развоја догађаја могло се претпоставити да ће се косовско питање решити мирним путем. То је било наглашено у 11 тачака које је влада Републике Србије прихватила 13. новембра 1998, у оквиру Договора председника СРЈ Слободана Милошевића и специјалног изасланика САД амбасадора Ричарда Холбрука.

Најкрупнији корак у том правцу требало је да буде Споразум о мисији ОЕБС-а за верификацију на Косову од 16. октобра 1998. На основу тог споразума на Космет је упућено 2.000 ненаоружаних чланова верификационе мисије, са стриктно прецизираним овлашћењима и задацима ради доприноса успостављању реда и мира, односно

стварања атмосфере неопходне за отпочињање преговора о будућем статусу Косова и Метохије.

Са своје стране Влада Србије упутила је на Косово мултинационалну делегацију са потпредседником Владе др Ратком Марковићем на челу ради преговора свих националних заједница о високом степену аутономије за Косово. Међутим, представници водећих албанских странака одбили су да учествују у преговорима.

У исто време амерички амбасадор у Македонији Кристофер Хил, кога је подржала Контакт-група, почео је рад на Предлогу за решење будућег статуса Косова, обављајући повремене консултације у Приштини и Београду.

Управо околност да водеће светске силе припремају свој предлог за аутономију Косова указивала је на то да ће, уместо дијалога непосредно заинтересованих страна, решење косовског питања бити наметнуто применом различитих видова притисака. То је постало готово сасвим извесно када је шеф Верификационе мисије ОЕБС-а амерички генерал Вокер, прејудуцирајући налаз стручњака, оптужио српске власти за масакр у селу Рачак, а поготову када је дошло до неаргументоване и неразјашњене одлуке о повлачењу мисије ОЕБС-а са Косова.

У име Контакт-групе званични заказивачи преговора у Рамбујеу, који су почели 7. фебруара 1999, били су министри иностраних послова Француске и Велике Британије, а посредници у преговорима амбасадори САД, Аустрије (у име Европске уније) и Русије. Југословенску делегацију мултинационалног састава предводио је потпредседник Владе Србије др Ратко Марковић. На челу делегације Албанаца појавио се политички лидер тзв. "ОВК" Хашим Тачи, који је у међувремену постао и премијер илегалне владе Косова, док се у делегацији у својству "обичног" члана нашао и др Ибрахим Ругова. Назначено је да је циљ преговора постизање споразума о прелазном решењу за будући статус Косова на основи решења које је изradio амерички амбасадор Кристофер Хил.

У основи предлога водећих светских сила о будућем статусу Косова били су принципи које је претходно усвојила Контакт-група, полазећи од тога да је status quo на Косову неодржив и да такође не може бити речи о независности Косова. Између ова два не: не - постојећем стању, обележеном дубоком кризом коју је проузроковало незадовољство Албанаца због смањивања права у односу на оно по основу Устава СФРЈ из 1974, који је разграђивао Србију и конфедерализовао Југославију; и не - "Косову републици", због потреса и поремећаја до којих би дошло мењањем граница на Балкану и предузимањем корака у правцу стварања "Велике Албаније"; – требало је да буде смештена уставно-правна конструкција која ће пре свега Албанцима, али и осталим националним заједницама на Косову и Метохији обезбедити висока аутономна права у оквиру Србије и Југославије.

Многи делови тог опсежног документа у Рамбујеу били су прихватљиви за Југославију, с обзиром на околност да је она прихватила принципе Контакт-групе и у складу са њима висок степен самоуправе на Косову, под једним условом – да оно остане у оквиру националног суверенитета и територијалног интегритета, односно уставно-правног поретка Србије и Југославије. Нека конкретна решења у тексту понуђеног документа била су неприхватљива или мање прихватљива, будући да су од Косова правила државу у држави, односно умањивала полазну позицију о њему као

саставном делу Србије и Југославије. Међутим, постојала је логична претпоставка да би се предложени текст могао побољшати у току преговора.

Албанска делегација, која је готово ултимативно инсистирала на независности Косова и Метохије, прихватила је као “крајњи уступак” да предложено решење буде “прелазног карактера”, односно да траје највише три године до проверавања воље народа на Косову! Ова двосмислена формулација, у албанској интерпретацији, могла је да значи зелено светло за одржавање референдума, док су је други, наводно, могли тумачити као политичку назнаку која правно не обавезује. У сваком случају била је то једна од мина, разасутих у тексту предложеног решења, која је као уступак албанском сепаратистичком покрету на Косову и Метохији могла да послужи за распарчавање југословенске територије.

Током преговора, који то, у ствари, нису ни били, постало је извесно да је делегација Југославије ту да би безусловно прихватила текст који су поднеле водеће светске силе, а не да би га чак и у безначајнијим детаљима могла мењати. Изостао је и непосредан дијалог са албанском делегацијом. Све је то наговештавало да би преговори у Рамбујеу могли бити завршени неуспехом. Вероватно је и то навело организаторе преговора да их прекину 23. фебруара 1999, и да њихов наставак, са јасно назначеним “узми или остави”, закажу за 15. март 1999, у *Авенији Клебер* у Паризу.

*Договор са страним “мировњацима”:
Старешине шиптарских породица
у једном селу*

Време које је протекло до настављања преговора у *Авенији Клебер* није било искоришћено за побољшање предложеног решења, већ за нове притиске. Нарочито је било очевидно настојање водећих западних сила да Југославија прихвати војни део споразума, који је све време био обавијен велом тајне, можда и због тога што је предвиђао да трупе НАТО-а које ће доћи на Косово и Метохију с циљем имплементације усвојеног решења, имају право кретања, као и одређене ингеренције, на територији читаве Југославије. То је био један од крупнијих разлога што

Југославија није хтела да стави свој потпис на документ из Рамбујеа, па су преговори у *Авенији Клебер* окончани неуспехом.

Премда се зна да би сваки уговор наметнут силом, прихваћен под притиском, био ништаван, без правне снаге, водеће светске силе су одбијале Југославије да прихвати диктат из Рамбујеа, прогласиле за њен нови изазов међународној заједници.

Од тог тренутка у кругу водећих светских сила дефинитивно је преовладала војна опција за решење косовског питања, а у политичким и војним структурама НАТО-а почеле су ужурбане припреме за њено спровођење. Као знак одмазде, али првенствено с циљем наметања решења за Косово и инсталирања на том простору, значајном са геополитичке и војностратешке тачке гледишта, 24. март 1999, отпочела је агресија НАТО-а на Југославију.

Самовољним бомбардерско-ракетним нападом на Југославију НАТО је погазио фундаментална начела Повеље UN о забрани претње и употребе силе, односно одредбу да сила може бити употребљена, сем у самоодбрани, једино на основу одговарајуће одлуке Савета безбедности UN, у складу са околностима стриктно наведеним у глави VII Повеље UN. Имајући то у виду, напад НАТО-а на Југославију, образложен настојањем да буде спречена хуманитарна катастрофа на Косову, представљао је класичан пример агресије, која је довела до праве хуманитарне катастрофе у Југославији.

НАТО је нападом на Југославију прекршио и сопствени статут, будући да се њиме обавезао да ће уважавати систем колективне безбедности UN, односно овлашћења и одлуке Савета безбедности UN у сфери очувања међународног мира и безбедности. Исто тако, НАТО је прекршио свој статут кршењем одредбе да се његово деловање стриктно ограничава на територији земаља чланица, и то у случају агресије на неку од њих. Тиме је окренута нова страница у историји НАТО-а, која је наговестила да ће се он преобратити у инструмент за интервентне војне акције групе сила које одлучују о светским пословима у постојећем униполарном поретку у свету.

Ни Савет безбедности UN, суочен са нападом НАТО-а на СРЈ, није поступио у складу са одредбама Повеље. Због преовладавања утицаја САД Савет безбедности није закључио да је бомбардовање и ракетирање Југославије акт агресије, није позвао агресора да одмах обустави примену силе, није пружио подршку Југославији, која се нашла у стању нужне самоодбране, није предузео мере предвиђене у глави VII Повеље за сузбијање агресије и успостављање мира.

У току агресије на Југославију, која је трајала пуних једанаест недеља, НАТО је погазио готово све међународне конвенције које се односе на забрану рата и поштовање ратног и хуманитарног права.

Покретачи агресије на Југославију очекивали су да ће она већ после неколико дана бомбардовања војних и цивилних циљева прихватити њихове ултимативне захтеве, међу којима су најважнији били повлачење југословенских војних и полицијских снага на Косову и Метохији, повратак избеглица, долазак страних трупа, спровођење плана из Рамбујеа.

Упоредо са непредвиђеним продужавањем рата почеле су да се јављају иницијативе за његово обустављање, не само међу онима који су осуђивали агресију НАТО-а,

као Русија, Кина, Индија и многе друге земље, већ и међу земљама Европске уније, па и самим чланицама НАТО-а, као што су Грчка, Италија, Шпанија, Португал.

Иницијативе за обустављање рата у решавању спорних питања која се тичу Косова мирним путем добиле су одлучујућу превагу када се за њих изјаснила и zaloжила Група 7+1 најразвијенијих земаља у свету, на посебно инсистирање Русије и неких других земаља - чланица, као што су Јапан, Италија. Усаглашени предлози Групе 7+1, са тежиштем на обустављању бомбардовања Југославије и укључивању UN у решавању косовског питања, постала су основа и оквир за деловање двојице угледних међународних посредника: специјалног изасланика председника Русије бившег премијера Виктора Черномидина и председника Финске Мартина Ахтисарија, у име Европске уније и уз подршку генералног секретара OUN Кофија Анана.²⁹⁰

После више рунди не баш лаких преговора у петоуглу Београд-Москва-Хелсинки-Бон-Вашингтон, фински председник Ахтисари потписао је Споразум са председником СРЈ Слободаном Милошевићем о условима за обустављање рата и решавање косовског питања у структурама UN. У том контексту НАТО је преузео обавезу да обустави ратна дејства против Југославије у вези са Косовом, а Југославија да ће неодложно повући војску и полицију са Косова, омогућити повратак избеглица и прихватити међународне снаге на том делу своје територије.

На основу Споразума Милошевић-Ахтисари одржани су такозвани кумановски преговори о окончању рата. Суштина преговора, у којима су учествовали представници Војске Југославије и представници НАТО-а, била је у утврђивању модалитета повлачења југословенских војника и полицијских снага са Косова, стварању демилитаризованих зона на територији СРЈ на удаљености од 5 и 25 километара од Косова, у прихватању доласка међународних снага под окриљем UN на Косово.

Кумановски споразум, прихваћен 9. јуна 1999, с једне стране, јесте војно-технички епилог рата, а с друге стране, предуслов да Савет безбедности UN усвоји свеобухватни план за решавање косовског питања.

Дан после усвајања Кумановског споразума, 10. јуна 1999, Савет безбедности UN усвојио је Резолуцију 1244 о косовском питању са 14 гласова за и уз уздржан глас Кине.

Усвајање Резолуције 1244 било је значајно због више разлога.

Прво, обустављено је бомбардовање Југославије, окончан је рат у коме се Југославија налазила у крајње неравноправном положају, с обзиром на то да је у агресији НАТО-а учествовало 19 најмоћнијих земаља света.

Друго, у решавање косовског питања поново су укључене UN чије је заобилажење у току војног сукоба имало изузетно неповољне последице, не само на

²⁹⁰ Међу бројним аргументима за неодложно обустављање агресије НАТО-а најважнији су били: све снажније критике упућене на адресу САД, водеће силе НАТО-а, због примене силе против Југославије без одговарајуће одлуке Савета безбедности UN; наговештај могућих већих поремећаја у партнерским односима Русије, Кине и низа других земаља са САД и другим водећим земљама Запада; изостајање брзих резултата бомбардовања Југославије, заједно са подељеним гледиштима у самом НАТО-у у односу на предузимање веома ризичне копнене операције на Косову; могућност ширег раздора међу западним савезницима, комешања у јавности, протести истакнутих јавних личности, посебно због уништавања цивилних добара и угрожавања елементарних животних услова ширих слојева југословенског становништва.

Југославију као жртву агресије него и на систем колективне безбедности UN, који је у темељима савремене међународне заједнице.

Треће, с обзиром на састав Савета безбедности UN, у коме су Русија и Кина сталне чланице, те на идеје водиље светске организације, могло се очекивати да ће се у доношењу кључних одлука о Косову и Метохији више водити рачуна о становиштима и интересима Југославије и основним начелима међународног права него у претходној фази, у којој су о судбини Косова и Метохије одлучивале готово искључиво земље НАТО-а.

Резолуција 1244 и јесте и није оправдала та очекивања. Првенствено зато што она као и већина докумената те врсте, представља компромис. А као у сваком компромису, тако и у овом, пресуђивали су односи снага између сила које су учествовале у његовом прихватању. На једној страни биле су земље НАТО-а на чијем челу су САД, које доминирају у постојећем светском поретку, док су на другој страни биле Русија и Кина, које се супротстављају хегемонистичким претензијама тих сила, али само до тачке која их неће довести у ширу конфронтацију са њима. У таквој ситуацији водеће земље Запада морале су да одступе од неких својих максималистичких захтева, док су Русија и Кина, те још неке земље из састава такозваних несталних чланица Савета безбедности морале да прихвате нека становишта која су у супротности са њиховим уверењима и интересима.

Југославија је поздравила доношење Резолуције 1244 због тога што је: потврдила да је Косово саставни део националног суверенитета и територијалног интегритета СРЈ; изостао став о могућем одржавању референдума о независности Косова; посведочила опредељење да се питања везана за судбину Косова решавају мирним путем; вено усвајање могло да утиче на укидање дела санкција против СРЈ.

Одређивање једногодишњег рока присуства међународних снага на Космету, са могућношћу продужења, теоријски може да значи да би после његовог истека могло да дође до њиховог повлачења са Косова, тј. са територије Југославије. "Теоријски" је употребљено јер се тешко може очекивати да би Русија или Кина могле уложити вето на следећу или на неке од следећих одлука, о продужавању мандата међународних снага на Косову, и такође, због тога што би земље НАТО-а могле да се оглуше о њихов евентуални вето, задржавајући и даље своје трупе на Косову, разуме се нелегално и нелегитимно. Међутим, орочавање рока присуства међународних снага на Косову и Метохији могло би да има већи значај у промењеној политичкој констелацији (промене у односима снага, промене у гледиштима и интересима великих сила итд.), него што практично има данас.

Повратак неколико стотина југословенских војника и полицајаца на Косово, предвиђен Резолуцијом 1244 с циљем одржавања везе са KFOR-ом, присуства на граници, чувања светих места и рашчишћавања мина, има више политички и симболички значај него фактички, с обзиром на бројност и ингеренције међународних снага.

Неки други кључни елементи Резолуције 1244 који сведоче о фактичком успостављању неке врсте протектората на Косову и Метохији или претварању тог дела

српске и југословенске територије у посебни ентитет, са атрибутима “државе у држави” су следећи:

... долазак 50.000-60.000 припадника међународних снага на Косово, међу којима су најбројнији контингенти из водећих земаља НАТО-а;

... предузимање и спровођење контроверзног предлога о будућем статусу Косова из Рамбујеа.

Међународне снаге на Косову не носе обележје тзв. мировних снага које су UN у периоду биполаризма упућивале на кризна жаришта ради очувања мира и обављања сличних мировних операција. (Мировне снаге UN, тзв. “плави шлемови”, обављали су у том периоду свој задатак више у складу са главом VI Повеље UN о мирном решавању спорова, него са главом VII Повеље UN о принудним мерама у случају претње миру, нарушавања мира и агресије. Због тога су “плави шлемови” били регрутовани претежно из неутралних, несврстаних и мање ратоборних блоковских земаља и своју мисију обављали су углавном непристрасно у односу на сукобљене стране.) Међутим, иза међународних снага на Косову стоји глава VII Повеље, што значи да се оне разликују од традиционалних “плавих шлемова” по томе што могу да намећу мир, односно да примењују принудне мере, уколико то Савет безбедности буде сматрао за сходно. Ову разлику неопходно је направити и због тога што је за долазак “плавих шлемова” увек била неопходна сагласност земље о којој је реч, док се за акције које се спроводе под окриљем главе VII Повеље, као што је ова на Косову, не тражи сагласност дотичне земље, у овом случају СРЈ.

Зато се може рећи да Резолуција 1244 има два лица, *једно* окренуто очувању југословенског националног суверенитета и територијалног интегритета на Косову, а *друго* задовољавању интереса водећих светских сила, не само оних који се односе на њихов ангажман у подржавању захтева албанске националне заједнице већ и оних који се подударају са ширим геостратешким значајем тог трусног подручја.

После усвајања Резолуције 1244 дошло је до распоређивања међународних снага на Косову, у пет територијалних зона, с преовлађујућим присуством британских, америчких, француских, немачких и италијанских трупа. Руске трупе, које су прве дошле на Косово из састава SFOR-а у Босни и Херцеговини и запоселе аеродром у Приштини, нису добиле посебну зону коју је Русија тражила, већ су распоређене у америчкој и немачкој зони. После дужих дипломатских и војних преговора на релацији Москва-Брисел договорено је да у структури командовања, под британским генералом Џексоном и потом, немачким генералом Рајхартом, руски контингент има извршан, али не велик степен аутономности. Иако је процес увођења међународних снага, претежно састављених од трупа водећих земаља НАТО-а и неких других земаља, често у сасвим симболичном броју, трајао дуже него што је било предвиђено, сматра се да је успешно остварена једна од кључних одредаба Резолуције 1244.

Позитивно је остваривање захтева из Резолуције 1244 о омогућавању повратка више стотина хиљада албанских избеглица са Косова које су пребегле у Албанију, Македонију и још неке земље, углавном после почетка бомбардовања Југославије и акција југословенске војске и полиције усмерених на ликвидирање тзв. "ОВК".

Успостављена је и цивилна администрација UN на Косову (UNMIK) са др Бернаром Кушнером на челу. Шеф цивилне администрације добио је веома широке,

али недовољно прецизиране ингеренције у формирању привремених и прелазних органа и институција власти на Косову.

Формиране су полицијске снаге на Косову, у чијем саставу је 3.000 људи. Спроведена је у неким аспектима и одлука о демилитаризацији тзв "ОВК". Припадници тзв. "ОВК" предали су у одређеним роковима тешко и друго наоружање, прихвативши обавезу да се не појављују у униформама и да јавно не носе оружје. Оправдано се сумња да је тзв. "ОВК" предала главнину наоружања KFOR-у. Оправдано се и доводи у питање одлука војних и цивилних власти да се тзв "ОВК" преобрази у Корпус за заштиту Косова, састављен од 5.000 људи, од којих ће, наводно, само, 300 бити наоружано. Формални циљ формирања тог корпуса је заштита јавних интереса (деловање у случају пожара, елементарних непогода итд.), али је јасно да је у суштини у питању продужавање деловања тзв. "ОВК" у новим условима, али са старим циљем и задацима.

Неиспуњена очекивања: припадник KFOR-а на Космету

С доласком KFOR-а повратак избеглица и упади Албанаца из Албаније и Македоније преко отворених и развлашћених граница Косова били су узрок наступања неке врсте хаоса, али и тешких дана за Србе, Црногорце и друго неалбанско становништво на том подручју. Мучко убијање, киднаповање, малтретирање Срба и осталих неалбанских житеља Косова и Метохије, пљачкање, узурпирање и паљење њихових кућа, бесправно запоседање њихових имања, најразноврснији притисци и претње довели су до масовног егзодуса Срба и припадника неких других националних заједница, махом у Србију и Црну Гору (200.000-250.000). Организатори и носиоци прогона у првом реду су припадници тзв. "ОВК", који су у међувремену фактички преузели лока-лну власт у своје руке. Реаговање KFOR-а, као и цивилне мисије UN, неодлучно и неефикасно, даје за право да се каже да су међународни представници били не само пасивни посматрачи, него и својеврсни актери тог етничког чишћења на Косову и Метохији. Када су и предузимане неке мере против тзв. "ОВК" или са

циљем заштите Срба, то је било мотивисано понајпре жељом да задрже улогу неприкосновеног арбитра на Косову и Метохији и да као протагонисти мултинационалног друштва не понесу жиг учесника у стварању етнички чистог албанског Косова.

Ако се на KFOR гледа као на војну мисију UN, онда се с пуним правом мора рећи да није испунио своју прворазредну обавезу да чува ред и мир на Косову, допуштајући прогон и изгон Срба и других неалбанских становника из ове покрајине. У складу с тим би биле оправдане критике на рачун Савета безбедности UN због кршења и непоштовања Резолуције 1244.

Ако се, међутим, на KFOR гледа као на мисију NATO-а, што је ближе суштини ствари, онда је све једноставно: KFOR је дошао на Косово у епилогу агресије NATO-а, а то значи као непријатељ Срба и као савезник сепаратистичког покрета Албанаца, са којим је NATO био на истом антисрпском фронту.

Мира неће бити све док они који диктирају ситуацију на Косову и Метохији не буду одустали од упорних понављања грешака

Гледајући тако не само на војну него и на цивилну мисију UN на Косову, добија се одговор на питање како је могуће да смо сведоци поступака и мера у којима се не води рачуна ни о положају Срба (по ко зна који пут), ни о националном суверенитету и територијалном интегритету Југославије на Косову, односно поступака и мера које воде његовом искључивању из уставно-правног поретка државе чији је (и по Резолуцији 1244) саставни део.

Упркос свему, од UN и водећих светских сила, које су против независности Косова и остваривања концепта тзв. Велике Албаније (не само због тога што су сагласни да је Косово саставни део Југославије, већ и због тога што би то водило новим поремећајима у овом делу Европе), требало би очекивати да спрече кораке усмерене у том правцу.

4.11. Неуспех Уједињених нација на Косову и Метохији

Војна агресија НАТО против СРЈ, која је опочела 24. марта у 20,00 часова окончана је (после 78 дана трајања) 10. јуна 1999. године, када је Савет безбедности ОУН усвојио Резолуцију 1244 о Косову и Метохији. Претходног дана (9. јуна у 22,30 часова) у Куманову је потписан Војнотехнички споразум између званичних представника СРЈ и званичника НАТО-а, који су наступили у име ОУН. То је био завршетак преговора о заустављању војне агресије НАТО на СРЈ, који су вођени под изузетно тешким условима по СРЈ - у току најстрашнијег и најразорнијег бомбардовања и под свакодневним ултиматумима најснажније војнополитичке групације Запада, на челу са САД. НАТО је настојао да наношењем што већих жртава и материјалних штета натера Србију да прихвати, по њу, крајње неповољно решење у вези Косова и Метохије. САД су обилато користиле своју позицију у Савету безбедности (заједно са својим главним савезницима - Великом Британијом и Француском) и пасивност тог органа и целе међународне заједнице, за остварење својих циљева и интереса. Званична југословенска страна је, акцијама и препрекама које су стварале САД и њихови савезници, била онемогућена да директно и равноправно учествује у разговорима и преговорима о заустављању војне агресије и решавању косметске кризе, иако се радило о њеном унутрашњем питању и проблему од виталног значаја. Своје ставове и предлоге могла је да износи само преко посредника, најпре само руског, а на крају и Европске Уније, који су у те сврхе долазили у Београд, кад су по правилу само преносили ултиматуме НАТО-а и САД. Југословенске ставове је преносио руски посредник, који је одржавао контакт са агресором. Најпре је тај задатак Русија вршила преко својих дипломата, а потом је одређен специјални представник Виктор Степанович Черномидин, кога је именовао председник Борис Николајевич Јељцин. У име НАТО-а главни преговарач је био заменик државног секретара Строб Талбот. При крају се у тај процес укључио и фински председник Марти Ахтисари као председник ЕУ.

Све што је било предмет тих разговора и "преговора", било је у складу са жељом и настојањем САД да наметну своје интересе и да решења буду у њихову и у корист шиптарских сепаратиста и терориста. То се осећало у свим етапама разговора и предложеним решењима и у крајњем резултату. Русија је била учесник у томе, са малим могућностима да значајније допринесе неком повољнијем решењу по српски народ и СРЈ. Руска позиција је било неповољна због њене унутрашње политике, а пре свега економске ситуације. Да би некако изашла из економске и финансијске ситуације, Русија је принуђена да већ неколико година тражи кредите и помоћ од ММФ-а и Светске банке, као и од других водећих западних држава (чланица НАТО-а). Све те институције и банке су у великој мери зависне од САД. Русија је о томе морала да води рачуна, што јој је ограничило маневарски простор у преговорима о косметској кризи. Такву ситуацију су обилато користиле САД и друге чланице НАТО-а и натурале су решења која њима одговарају, а на штету СРЈ, пре свега српског народа и Србије. Европска унија је била на истим позицијама као и НАТО, јер су од петнаест чланица асоцијације једанаест чланице НАТО-а, активне учеснице у агресији на СРЈ.

4.11. Неуспех Уједињених нација на Косову и Метохији

Војна агресија НАТО против СРЈ, која је опочела 24. марта у 20,00 часова окончана је (после 78 дана трајања) 10. јуна 1999. године, када је Савет безбедности ОУН усвојио Резолуцију 1244 о Косову и Метохији. Претходног дана (9. јуна у 22,30 часова) у Куманову је потписан Војнотехнички споразум између званичних представника СРЈ и званичника НАТО-а, који су наступили у име ОУН. То је био завршетак преговора о заустављању војне агресије НАТО на СРЈ, који су вођени под изузетно тешким условима по СРЈ - у току најстрашнијег и најразорнијег бомбардовања и под свакодневним ултиматумима најснажније војнополитичке групације Запада, на челу са САД. НАТО је настојао да наношењем што већих жртава и материјалних штета натера Србију да прихвати, по њу, крајње неповољно решење у вези Косова и Метохије. САД су обилато користиле своју позицију у Савету безбедности (заједно са својим главним савезницима - Великом Британијом и Француском) и пасивност тог органа и целе међународне заједнице, за остварење својих циљева и интереса. Званична југословенска страна је, акцијама и препрекама које су стварале САД и њихови савезници, била онемогућена да директно и равноправно учествује у разговорима и преговорима о заустављању војне агресије и решавању косметске кризе, иако се радило о њеном унутрашњем питању и проблему од виталног значаја. Своје ставове и предлоге могла је да износи само преко посредника, најпре само руског, а на крају и Европске Уније, који су у те сврхе долазили у Београд, кад су по правилу само преносили ултиматуме НАТО-а и САД. Југословенске ставове је преносио руски посредник, који је одржавао контакт са агресором. Најпре је тај задатак Русија вршила преко својих дипломата, а потом је одређен специјални представник Виктор Степанович Черномидин, кога је именовао председник Борис Николајевич Јељцин. У име НАТО-а главни преговарач је био заменик државног секретара Строб Талбот. При крају се у тај процес укључио и фински председник Марти Ахтисари као председник ЕУ.

Све што је било предмет тих разговора и "преговора", било је у складу са жељом и настојањем САД да наметну своје интересе и да решења буду у њихову и у корист шиптарских сепаратиста и терориста. То се осећало у свим етапама разговора и предложеним решењима и у крајњем резултату. Русија је била учесник у томе, са малим могућностима да значајније допринесе неком повољнијем решењу по српски народ и СРЈ. Руска позиција је било неповољна због њене унутрашње политике, а пре свега економске ситуације. Да би некако изашла из економске и финансијске ситуације, Русија је принуђена да већ неколико година тражи кредите и помоћ од ММФ-а и Светске банке, као и од других водећих западних држава (чланица НАТО-а). Све те институције и банке су у великој мери зависне од САД. Русија је о томе морала да води рачуна, што јој је ограничило маневарски простор у преговорима о косметској кризи. Такву ситуацију су обилато користиле САД и друге чланице НАТО-а и натурале су решења која њима одговарају, а на штету СРЈ, пре свега српског народа и Србије. Европска унија је била на истим позицијама као и НАТО, јер су од петнаест чланица асоцијације једанаест чланице НАТО-а, активне учеснице у агресији на СРЈ.

Стављањем у тако неповољну преговарачку позицију и у условима катастрофалних бомбардовања СРЈ је била принуђена да прихвати нацрт Резолуције 1244 Савета безбедности OUN, који је изузетно неповољан по њу. Скупштина Републике Србије је, на свом заседању од 3. јуна 1999, дала сагласност на документ који су донели у Београд Черномирдин и Ахтисари (са 136 часова за и 73 против). Наведена Резолуција 1244 је у ствари мало модификовани план НАТО-а, што самим тим говори о каквом се "решењу" може радити.

4.11.1. Опште карактеристике Резолуције 1244 Савета безбедности и Војнотехничког споразума

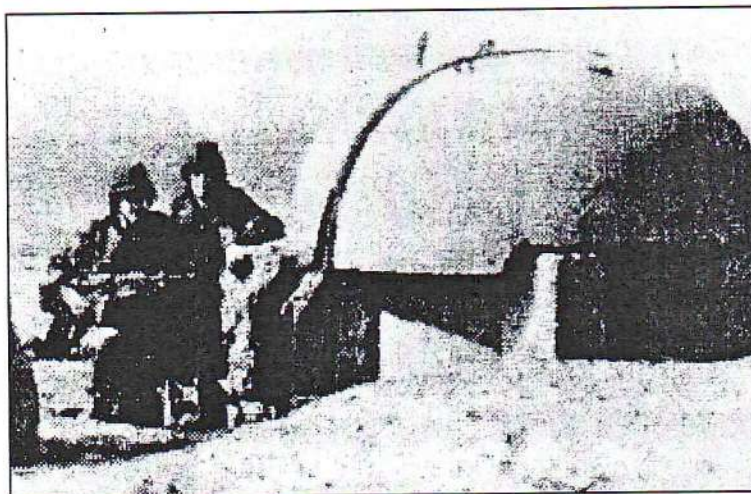
Анализом наведених докумената могу се уочити битне карактеристике и предвидети будући развој ситуације на Косову и Метохији, у Србији и СРЈ, као и будућа позиција НАТО-а на овим просторима. Оба документа имају одређене позитивне, али и многе негативне карактеристике. Више је неповољних решења са трајним штетним последицама, што се већ испољило на драстичан начин, у прва три месеца спровођења наведених докумената на Космету.

Позитивне карактеристике Резолуције 1244 су:

1. Допринела је да се заустави војна агресија НАТО-а на СРЈ и даље трагично страдање српског народа и других грађана који са њима живе на овим просторима.
2. Решење косметске кризе је пренето у OUN, где му је и место, кад већ није могло бити решено у оквирима Србије и СРЈ (што је требало бити урађено, као право тих држава) због опструкције и агресије НАТО-а.
3. Резолуција јасно потврђује поштовање суверенитета и територијалног интегритета.
4. Не предвиђа се референдум Шиптара на Космету, који би они злоупотребили за доношење одлуке о издвајање из састава Србије и СРЈ.
5. Предвиђен је привремени боравак трупа и мисије UN на Космету.

Оно што мора да забрињава, то је чињеница да су Резолуцијом дата многа негативна решења и уведена бројна ограничења суверенитета и територијалног интегритета Србије и СРЈ. Текст резолуције је веома уопштен, непрецизан и двосмислен, што омогућава његово различито тумачење и примену у пракси. Могуће су многе злоупотребе датог текста, што иде на руку агресорима и шиптарским терористима и сепаратистима. Осим тога, није сачињен нити потписан никакав уговор између OUN и СРЈ о модалитетима и начину примене поменуте Резолуције и нарочито о улози, ангажовању и односима између снага UN и званичних институција и органа Србије и СРЈ, што је први случај у пракси ангажовања снага UN у сличним мисијама у свету. Резолуцијом није прецизирано ни командовање, састав и употреба снага UN на Космету, већ је остављено на вољу (прећутно) да то учини НАТО (агресор), што је несхватљива неодговорност Савета безбедности OUN при изради и усвајању текста Резолуције. Очито је да је текст писала америчка администрација и експерти НАТО-а, како би остварили своје циљеве посредством снага под именом

UN и мандатом светске организације. У оба документа се јужна српска покрајина назива Косово, а не и Метохија, што је супротно од уставних решења и правог назива за ту покрајину.

Амерички маринци у Албанији: ново НАТО упориште

Посебно је негативно у тексту Резолуције:

1. Наметнуто је хитно и безусловно повлачење Војске Југославије, полиције Србије и цариника са Космета и тиме створе "вакуум" за улазак терориста и других банди на Космет, граница је остала отворена и незаштићена.
2. Омогућава се, тек касније, да се на Космет врати само мали и ограничени део Војске Југославије и полиције Србије (неколико стотина) и то само за неколико ограничених задатака.
3. Признаје се постојање шиптарске терористичке организације "ОВК", али без навођења њене праве природе - да је терористичка и злочиначка.
4. "ОВК" се омогућава да учествује у политичком животу покрајине.
5. Уместо да се изврши потпуно и хитно разоружање "ОВК", то се чини кроз тзв. "демилитаризовање" и то у року од три месеца, при чему би им се оставило лако оружје.
6. Не обавезује се KFOR да одмах затвори границу према Македонији и Албанији, чиме се омогућава несметан долазак и криминално понашање терориста и других банди.
7. Не обезбеђује се редно функционисање уставног поретка и легалне власти Србије и СРЈ на Космету.
8. Не обезбеђује ефикасну заштиту Срба и другог неалбанског живља на Космету.
9. Омогућава да главнину мировних снага на Космету чине припадници НАТО-а, који су до тада вршили агресију на СРЈ, што одмах компромитује објективност и непристрасност тих снага.

10. Ничим се не ограничава улога НАТО-а и могућност злоупотребе његове улоге и позиције на Космету.
11. Не прецизирају се обавезе мировних снага - да поштују сувереност Србије и СРЈ, њихову имовину и обичаје.
12. Нигде се не наводи да ће Космет у политичком решењу бити саставни део Србије, већ се само наводи да ће бити у оквиру СРЈ.
13. У тексту Резолуције се на неколико места помиње неки непостојећи споразум из Рамбујеа, а познато је да тамо није постигнут никакав споразум и да су ти разговори (као и они у Паризу) завршени неуспехом, јер званична делегација Србије није прихватила понуђени диктат и ултиматум који јој је тамо наметан.

Сад се опет види тај наводни споразум, кога није ни било!

Дакле, Резолиција 1244 Савета безбедности је веома неповољна по Србију и СРЈ и фаворизује интересе шиптарских сепаратиста и терориста. Она је, такође, срочена по мери НАТО-а и САД-а, да се на мала врата убаце и стационирају на Космету и одатле даље делују против интереса Србије и СРЈ, користећи за те циљеве шиптарске терористе и сепаратисте.

Војно технички споразум се односи на војна питања и деловање војних оружаних снага на Космету. Регулише повлачење ВЈ и полиције Србије и долазак међународних снага (KFOR) на Космет. Предвиђа и регулише прекид непријатељстава, фазно повлачење јединица ВЈ и полиције Србије и операције KFOR-а. Предвиђа се успостављање заједничке комисије за имплементацију.

По одредбама Споразума предвиђено је да у року од 11 дана по његовом потписивању, све снаге СРЈ на Космету напусте ту територију, затим зону ваздушне безбедности на 25 км и зону копнене безбедности од 5 км изван граница покрајине Космета унутар територије СРЈ. У тим зонама је забрањена свака делатност и размештај ВЈ (авијације и средстава ПВО у првој и копнених јединица у другој зони).

Према томе на територији Космета могу бити распоређене и деловати само снаге KFOR-а, али не и снаге СРЈ (сем једног изузетно малог састава, према Резолуцији 1244 Савета безбедности, мање од 1000 људи и то по посебном споразуму и за строго ограничене задатке). Споразум предвиђа спречавање безбедносног вакуума на Космету. По њему KFOR има задатак да успостави и одржава безбедносно окружење за све грађане Космета. Задатак KFOR-а је контрола граница, на косметском делу, према Албанији и Македонији до доласка цивилне мисије UN која те задатке треба да преузме од KFOR-а. Ваздушни простор изнад Космета је у надлежности KFOR-а.

Улазак било којих снага СРЈ на Космет могућ је само уз изричито одобрење команданта KFOR-а. Међународне безбедносне снаге нису одговорне за било какву штету нанету државној или приватној имовини приликом обављања дужности у вези са применом споразума. Врховни арбитар за сва војна и безбедносна питања која регулише Споразум и за употребу снага на Космету је командант KFOR-а.

4.11.2. *KFOR* и *UNMIK* **флагрантно крше Резолуцији 1244 Савета безбедности**

Резолуција 1244 Савета безбедности и војно - технички споразум се на Космету у протеклом периоду, уопште не спроводе од стране *KFOR*-а, *UNMIK*-а и Савета безбедности *OUN*. Једино је југословенска страна у потпуности испошвала све обавезе из тих докумената. На Косову и Метохији се догађају многе појаве и процеси, који узрокују катастрофално лоше стање на том простору, а за које носе одговорност *KFOR* и *UNMIK*. Поменути документи се не спроводе у следећим доменима:

1. Не поштује се суверенитет и територијелни интегритет Србије и СРЈ.
2. Није обезбеђена и заштићена граница према Албанији и Македонији (на делу који гравитира Космету).
3. *KFOR* и *UNMIK* уопште не штите Србе и остали неалбански живаљ од терористичких и других банди и њихових злодела.
4. Неалбанском живљу је онемогућено да користе елементарна људска и грађанска права и слободе.
5. Није демилитаризована терористичка "ОВК".
6. Снаге и институцијe *UN* на Космету толеришу злочиначко понашање "ОВК", чак са њом сарађују.

UNMIK уопште не поштује сувереност СРЈ:

То се може уочити и у многим областима деловања те мисије. Неколико примера за то:

- (1) Између *UNMIK*-а и југословенске владе уопште није потписан никав споразум о деловању те мисије на Космету;
- (2) Између званичника *UNMIK*-а и СРЈ не постоји скоро никакав контакт, а на високом нивоу их уопште и нема, јер највиши представници Цивилне мисије *UN* то не желе и не признају званичне представнике Србије и СРЈ;
- (3) Специјални представник генералног секретара *OUN* и шеф *UNMIK*-а, Бернар Кушнер, је прекорачио своје надлежности и својим одлукама и решењима свакодневно крши суверена права Србије и СРЈ као што су: издавање путних исправа, укидање закона и њихове важности на Космету, постављање функционера и представника етничких заједница у "саветодавном већу", укидање важења динара и проглашење немачке марке за званичну валуту.

Мисија *UN* фактички сама одређује сферу својих овлашћења, па то чак чини и сам Бернар Кушнер! *UNMIK* је завео неку своју царину и приходе убире за своје потребе, а не уплаћује је у касу државе чија је то држава (СРЈ).

Драстично кршење суверенитета се огледа у и свакодневном доласку и боравку странаца и страних представника на Космету без икакве сагласности и одобрења од стране југословенских званичних органа. Ту дефилију политичари, генерали, представници разних међународних и других организација без икакве контроле и

сагласности југословенске владе. Више пута су долазили шефови држава или влада, министри, генерали и други званичници из већине држава које су извршиле војну агресију на СРЈ, дакле они људи који су донели одлуку и руководили извршавање злочина над Србима и другим грађанима у Србији и СРЈ. Тако нешто још није забележено у историји међународних односа и у дипломатској пракси. UNMIK и званичници запада се понашају на Косову као да то није део суверене територије и као да не постоје владе тих двеју држава.

После повлачења јединица Војске Југославије и полиције Србије, граница према Албанији и Македонији је остала потпуно незаштићена, самим тим и територија Космета у целини. KFOR је није посео и није затворио нити спречио убацивање и улазак шиптарских терористичких и албанских банди и криминалаца свих врста, укључујући најпознатије мафијаше за којима трага Интерпол по свету. Свако може ући или изаћи са територије Космета без икаквих сметњи и контрола. То су обилато искористили терористи и бандити за улазак на Космет, уношење оружја и дроге, али и за невиђене злочине над Србима и другим неалбанским живљем и пљачку имовине свих врста и облика својине (државне, приватне, личне, здружне). Тиме је најдрастичније угрожен суверенитет и територијални интегритет Србије и СРЈ. KFOR се више брине да на Космет не уђу Срби који су са њега протерани него да обезбеди границу према Албанији и Македонији и спречи улазак и дивљање терориста и бандита свих врста.

Кршење суверенитета Србије и СРЈ се огледа и у многим другим поступцима и понашањима страних држава и међународних организација. Многе од њих припремају или су већ отвориле своје "канцеларије", "представништва", "мисије". Неке, као САД, припремају изградњу великог и скупог конзулата на Космету, како образлажу, "због обимних послова и задатака који их тамо чекају". Добро нам је знано које и какве послове су и до сад вршиле САД на тлу претходне и садашње Југославије. Све то чине без консултација и тражења сагласности и обобрења владе СРЈ. У изјавама званичника и на многим (по правилу свим) међународним конференцијама Косово и Метохија се третира као посебна територијална целина, ван састава Србије и СРЈ. Чак се разматрају и доносе и многи планови за обнову, реконструкцију и развој Космета ван државне целине Србије и СРЈ. На те конференције се и не позивају званични представници СРЈ, што се догађа и када се расправља о Космету, Балкану или југоисточној Европи.

Суверенитет крше и највиши представници OUN. Тако, генерални секретар Кофи Анан, у свом извештају Савету безбедности од 12. јула 1999, о ситуацији на Космету и реализацији Резолуције 1244, саопштава и следеће: да је Савет безбедности Резолуцијом 1244, de facto, пренео власт "над територијом и народом Косова" на "привремену администрацију". Тиме је практично суспендован суверенитет СРЈ на територији Космета.

KFOR и UNMIK, иако су дужни и обавезни, уопште не штите грађане Космета од терора, злочина и криминалног понашања шиптарских терористичких банди "ОВК" и пљачкаша и мафијаша из Албаније и Македоније, па чак и из многих других исламских држава света. Најмонструознији злочини, малтретирања, истеривања из станова и кућа или пљачке имовине врше се у близини или чак на очиглед припадника KFOR-а и међународне полиције. Најугроженији су Срби, а потом и

припадници других неалбанских националних заједница. Због таквог понашања KFOR-а и UNMIK-а, Србима и другим лојалним грађанима Србије на Космету су угрожена сва елементарна људска и грађанска права и слободе, почев од права на живот, имовину, рад, лечење, школовање, информисање, слободу кретања, па све до слободе говора и употребе матерњег језика и писма. О неким политичким правима да се и не говори. KFOR је потпуно онемогућио Србима и другим припадницима неалбанских националних заједница информисање на матерњем језику. Чак су ишли дотле да су порушили, експлозивом, радио и ТВ предајник на Мокрој Гори код Зубиног Потока, да се на Космету не би могле да прате радио и ТВ емисије РТС-а!

Обавеза KFOR-а да демилитаризује терористичку "ОВК" није извршен у највећој мери. Извршено је симболично прикупљање неког најзаосталијег оружја, а све оно које је савремено и битно за безбедност грађана и територије је остало у рукама терориста "ОВК". Чак је, у више наврата, од појединих делова KFOR-а откривено уношење или складиштење нових количина савременог оружја за потребе "ОВК" на територији Космета. Не само да се "ОВК" не разоружава, већ се покушава да се она претвори у основну политичку, војну и полицијску снагу на Космету. Бернар Кушнер и многи други (пре свих америчка администарција) настоје да "ОВК" преименује у својеврсне оружане снаге Космета и да их чак укључи у састав KFOR-а! Са таквим предлогом је био у Њујорку (у званичном својству у Савету безбедности) Бернар Кушнер 10. септембра 1999. Од тог предлога је одустао (бар јавно) када је видео противљење већине чланица Савета безбедности за тако неразуман предлог.

UNMIK и KFOR су потпуно нарушили привредни систем Србије и СРЈ на Космету. Одвојили су платни промет, увели немачку марку као средство плаћања. Дозволили су терористима да опљачкају или преузму фабрике и друге објекте. Са посла су избачени Срби и други припадници неалбанског живља, а примљени Шиптари. Српске куће и станове, имања и шуме додељују и преносе на Шиптаре, чак и грађане Албаније и Македоније. Електропривреду Космета су искључили из система Електропривреде Србије и они регулишу производњу струје и њен извоз у суседне земље и наплаћају приходе за своје потребе итд.

Много је и других драстичних примера неспровођења Резолуције Савета безбедности 1244 од стране KFOR-а и UNMIK-а. Против шиптарских терориста и злочинаца не предузимају никакве мере кривичног гоњења, тачније не суде им за злодела, чак и када их ухвате у извршавању злочина. Често се догађа да KFOR и UNMIK прикривају злочине "ОВК", чак и масовне, какви су били у с.Угљаре, Старо Градско, код Гњилана или у Приштини, не дозвољавајући званичним органима Србије и СРЈ да изврше ни судско-медицинску обраду, а породицама да изврше идентификацију својих најближих и да их достојно сахране.

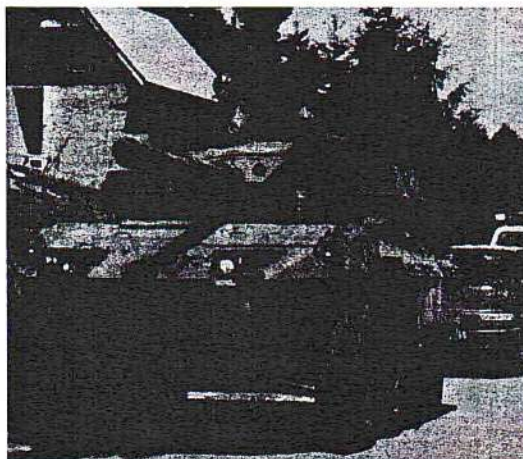
Понашање шефа UNMIK-а и специјалног представника генералног секретара OUN Бернара Кушнера је превазишло све што је до сада познато о пристрасном понашању личности на сличним функцијама на овим просторима. Отворено се ставио у службу америчких и интереса НАТО-а. Свесрдно и редовно помаже шиптарске терористе "ОВК". Све чини да се Србима отежа и онемогући опстанак на Космету и да се та покрајина албанизује. Даје нетачне изјаве о стању на Космету, крије злочине шиптарских банди "ОВК". Не дозвољава званичним органима Србије и СРЈ да врше своје уставне обавезе на Космету нити да заштите Србе и друге лојалне грађане од

терора и злочина који им се чине. Подноси лажне извештаје о стању на Космету. Укинуо је важење свих закона Србије и СРЈ. Заступа тезу о гетоизацији Срба. Није дозволио руским трупам да уђу у Ораховац (који су блокирали терористи) и заштите опкољене Србе од ликвидације. Ставио се на чело шиптарских демонстраната против Срба у Приштини. Шиптарску терористичку "ОВК" назива "ослободила-чком војском", а њене припаднике "борцима за слободу". Уопште не контактира са највишим званичницима Србије и СРЈ, нити тражи мишљења и предлоге пре него што доноси своје одлуке, по правилу, противуставне и противзаконите са становишта суверенитета и територијалног интегритета Србије и СРЈ. Више пута је хвалио шиптарске терористе и изражавао дивљење према њима и њиховој "борби за слободу свог народа".

4.11.3. Трагедија и страдања српског народа на Космету

Однос међународне заједнице и флагрантно кршење Резолуције 1244 и Војнотехничког споразума од стране снага и мисија UN на Космету створили су велики број тешких проблема и изузетно штетних последица, најпре по српски народ, а потом и по припаднике осталих неалбанских националних заједница које тамо живе (боље речено, које су до доласка KFOR-а и UMNIK-а тамо живеле). Као најтеже последице издвајају се следеће: (1) етничко чишћење; (2) масовни злочини; (3) плачке невиђених размера; (4) Србима и осталим лојалним грађанима су укинута сва основна људска и грађанска права; (5) уништавање споменика културе и духовних вредности српског народа у колевци његове државности, културе и духовности.

Етничко чишћење, које спроводе шиптарске терористичке банде "ОВК", добило је невиђене размере. Такав терор над Србима, у тако кратком времену и са таквим последицама, не памти историја напаћеног српског народа, чак и у временима најтежих окупација тих простора. За прва три месеца, од доласка снага и мисије UN, са Космета је протерано преко 210.000 Срба и Црногораца, око 100.000 Рома, 60.000 Турака, већина муслимана, Горанаца, скоро сви Египћани, па чак и око 30.000 Шиптара, лојалних Србији (који нису пристали на ултиматуме терориста).

У јужној српској покрајини систематски се спроводи етничко чишћење уз саучесништво KFOR-а

Етнички су очишћени скоро сви градови и општинска седишта, осим оних у којима живи већинско српско становништво и налазе се на северу Космета (Лепосавић, Зубин Поток, Звечан Косово Поље и северни део Косовске Митровице). У њима још једино функционише легална и легитимна власт Србије и СРЈ, у осталим општинама власт су приграбиле терористичке банде "ОВК", што KFOR и UMNİK толеришу. На Космет су ушли многи бандити, пљачкаши и мафијаши из Албаније и Македоније (али и други). По неким проценама таквих је на Космету неколико стотина хиљада. Они су протерали (или побили) Србе и друге припаднике неалбанског живља, отели им куће и станове и сву имовину и постали "грађани Космета" и сарадници злочинцима из "ОВК". На Космету је, по неким проценама, остало свега око 50.000 до 100.000 Срба и Црногораца. Етнички су очишћена сва села са мешовитим становништвом. Срби и Црногорци су остали само у неколико десетина села, али су и тамо изложени терору шиптарских терористичких банди из суседних шиптарских села и градова. На Србе се врше оружани напади из свих врста оружја (укључујући и минобацаче, ручне бацаче, па чак и топове). Свакодневне су појаве убијања, киднаповања, повређивања и малтретирања Срба да би се иселили и они који то још нису учинили. Многа српска села су блокирана, одсечена од света, практично су то својеврсна гета, којима се често не може дотурити ни храна ни лекови.

Над Србима се врше свакодневни и масовни злочини. За прва три месеца нпр. на Космету је убијено око 400 људи, од тога 300 Срба; повређено око 600 од тога преко 400 Срба; киднаповано преко 300 од тога 250 Срба. У просеку је сваког дана убијано четири до шест Срба на Космету. (Опширније у прилогу 10).

Најизраженија појава на Космету је пљачка државе и приватне имовине. Пљачка се имовина Србије (фабрике, рудници, установе, школе, болнице, трговине, институти, информативне куће и др.), приватна и лична имовина Срба и других лојалних и поштених људи (куће, станови, возила, механизација, алати, имања, шуме, све што бандитима дође до руку). Србима се одузимају станови, куће, све чиме располажу. У њихове куће и станове усељавају се Шиптари или Албанци из Албаније или се такуће и станови руше, пале и до темеља уништавају. Процењује се да је на Космету, одузето насилно усељено или порушено око 50.000 српских кућа и станова (вероватно је тај број знатно већи, јер се за неке крајеве не могу прикупити подаци). До темеља су порушена или спаљена читава српска села, често су и темељи кућа однети и терен заравњен да се не би знало где су Срби живели (примери многих села око Вучитрна, Србице, Подујева, Клине, Ораховца, Штимља).

Опљачкане су или пренете машине у Албанију из многих фабрика у Приштини, Косовској Митровици, Гњилану, Призрену, Пећи, Урошевцу, Дечанима, Баковици. Десетине хиљада аутомобила и трактора је одузето од Срба и продато у Албанију, Македонију и у друге земље.

Србима и припадницима осталих неалбанских националних заједница на Космету ускраћена су сва елементарна људска и грађанска права. То је и схватљиво, ако им је увек угрожен живот и опстанак на том простору. Што је најгоре Србима су та права ускраћена у сопственој земљи, у својој држави и у колевци српске државности, духовности и културе! Срби (и остали неалбанци) су изгубили право на рад, школовање, лечење, коришћење културних и других услуга, на информације. Њима је

ПОТЕРНИЦА

На основу чл. 551. и 554. Закона о кривичном поступку и наредба Окружног суда у Приштини К-37/97, Министарство унутрашњих послова Републике Србије - Секретаријат унутрашњих послова у Приштини, због издржавања казне затвора од 10 година, трага за терористом:

ХАШИМ ТАЧИ зв. "Змија"

од оца Хаџије, рођен 24.04.1968. године у месту Бројна, СО Србица

Хашим Тачи припадник је терористичкој банди албанских сепаратиста и командант такозване "Политичко дирекције главног штаба ОВК". Учесник је више терористичких напада на припаднике полиције у Глоговцу, због чега је од стране Окружног суда у Приштини, дана 11.07.1997. године, осуђен на казну затвора у трајању од 10 година.

Именовани повремено борави у Албанији и Швајцарској а на Косово и Метохију долази преко илегалних прелаза из Албаније

Молимо све оне који било шта знају о боравку и кретању Хашима Тачија, или препознају лице са фотографије да се одмах обрате најближој полицијској станици

Срећемо пажњу да се Тачи креће наоружан и да је склоп употреби ватреног оружја

Секретаријат унутрашњих послова
у Приштини

Имајући у виду да и поједини медији на Западу објављују чињенице о вођи "ОВК" Хашиму Тачију посредством којих га верно приказују као монструозног убицу, а званичници САД злоупотребом OUN га уважавају и промовишу као ауторитативног албанског политичара, до сада у свету није регистрован сличан преседан.

Јачина KFOR-а (око 50.000) и UNMIK-а (око 3.000 полицајаца) указују на њихове велике могућности да ефикасно неутралишу албанске терористе на Космету. Ове мисије UN то нису учиниле, наравно не због тога што нису могле,²⁹² већ то од њих не захтева генерални секретар OUN Кофи Анан. Оваквом инертношћу, највећи део припадника KFOR-а и UNMIK постали су саучесничка категорија албанским терористима на Космету.

²⁹² Бивши командант KFOR-а, британски генерал Мјкл Цексон, изјавио је 24. новембра 1999, у Лондону да је KFOR неспособан да заштити Србе на Космету, а командант KFOR-а немачки генерал Клаус Рајнхард и шеф цивилне мисије Бернар Кушнер су 11. децембра 1999, на конференцији за новинаре у Приштини хладнокрвно констатовали: "Наши напори да заштитимо мањине, нарочито Србе су пропали".

Какву будућност Косова и Метохије можемо очекивати и како је предвиђају САД и Европска унија тешко је поуздано рећи. Једино што је сигурно, то је да окупација окупираноме никад није донела добро.

У сваком случају мора се узети у обзир чињеница да је Косово и Метохија неotuђиви део територије Србије и Југославије, да је тај простор духовна, културна, национална и политичка колевка целог Српства, која се у свим будућим пројектима светске, регионалне, националне политике мора уважавати. Агресијом НАТО-а на СРЈ срушени су скоро сви постојећи принципи на којима је функционисао Савет безбедности UN и скоро сви договори, споразуми и конвенције о суверенитету, интегритету и безбедности држава у свету, а из темеља је уздрман постојећи међународни поредак. У ствари, све што је међународна заједница преузела у вези са Косовом и Метохијом, преседан је чије су последице несагледиве и и за будуће међународне односе и за судбину тог региона у визијама "Пакта стабилности за југоисточну Европу", као трајног решења такозваног источног питања и безбедности балканских држава. Страх да су снаге KFOR-а далеко од очекиваног решења и да сваким даном тону све дубље поприма размере великог питања. Због чега је кампања против "етничког чишћења" једне популације замењена одобравањем етничког чишћења које чини друга популација, а којој су као жртве укључени припадници осталих етничких популација, упркос тврдњама представника међународне мисије да међународне војне и полицијске снаге обезбеђују примену принципа мултиетничког друштва.

Високи комесаријат за избеглице у свом извештају о стању на простору јужне српске покрајине под окупацијом "међународних снага" закључује: "Они остају затворени у својим кућама, терорисани. Немају приступ јавним службама ... протеривања се настављају. Насиља нису изолована и део су систематске кампање у којој су Срби принуђени да пре протеривања потпишу документе којима сву имовину остављају Албанцима".

На Косову и Метохији је у току реализација плана о систематском етничком чишћењу уз саучесништво KFOR-а и UNMIK-а, а de facto, припрема се прекрајање међународно признатих и гарантованих међудржавних граница. Захваљујући прећутном одобравању кршења Резолуције Савета безбедности UN број 1244 и Војно-техничког споразума који пружају UNMIK и KFOR и посебно њиховој директној спреси са албанским сепаратистима из тзв. "ОВК" односно "КЗК" у покрајини владају хаос, терор и организовани међународни криминал свих врста.

Терор албанских сепаратиста и плаћеника разних боја и порекла над српским и црногорским народом, али и над припадницима свих неалбанских националности на Косову и Метохији достигао је стравичне размере, а да они који су задужени да му се супротстве не представљају ни формалну сметњу ни препреку злочинцима и њиховим злочинима који из дана у дан постају све бројнији и све масовнији.

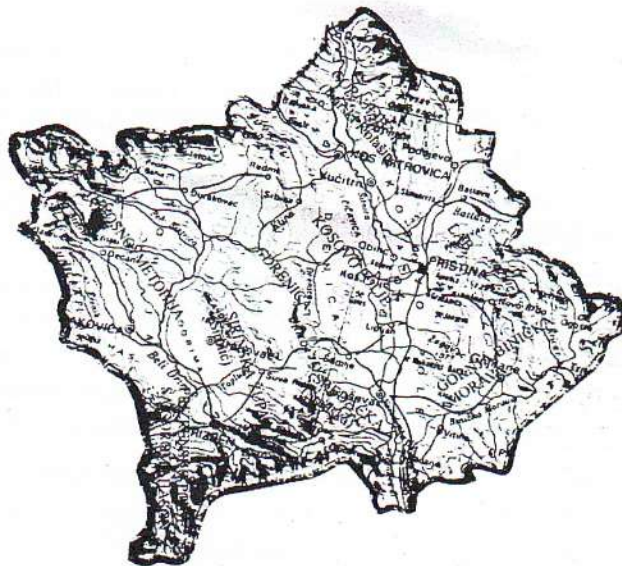
Окупација "Трепче", коју су привидно извеле "међународне снаге безбедности", у ствари оружане формације НАТО-а представља само један у низу корака светског агресора ради "несметаног приступа светским сировинама и тржиштима", како имају обичај да кажу амерички финансијски стручњаци. Заправо, та криминална акција је предузета у оквиру успостављања "новог светског поретка", у име "заштите човекове

средине", а за рачун западних магната ради експлоатације тог богатог извора стратегијских сировина.

Према истраживањима UNICEF-а у 1999, најугроженија деца у Европи су југословенска деца, а међу њима деца из српских енклава на Косову и Метохији. Овим истраживањем утврђено је да 60% југословенских породица има егзистенцијалне проблеме, што је непосредна последица агресије НАТО-а.

Према инструкцијама америчке администрације, а у складу са проценом да терористичким нападима на Србе када су окупљени на једном месту могу да изазову највеће ефекте застрашивања, терористичке групе и формације нелегално формираног "Косовског заштитног корпуса", стално изводе нападе свих врста. KFOR и UNMIK осим "оштрих" вербалних осуда и опомена због почињених злочина не чине ништа друго да их онемогуће. Обзиром на то да терористи масовне злочине углавном чине непосредно пре, за време или одмах после неке војне или политичке активности KFOR-а или UNMIK-а, или поводом боравка на Косову и Метохији неког високог функционера НАТО-а или САД, евидентна је веза између извођења терористичких акција и спровођења насиља и активности САД и НАТО-а. Основни циљ свих тих активности је застрашивање Срба и присиљавање да се иселе ван територије Косова и Метохије.

На Косову и Метохији је на делу процес потпуне албанизације и то под патронатом или уз директну подршку, логистичку или другу помоћ KFOR-а или UNMIK-а на челу са Бернаром Кушнером, а чињеница да се злочини дешавају под заставом Уједињених Нација упозорава на последице злоупотребе светске организације ради реализације парцијалних политичких циљева САД и запада.

Косово и Метохија - део великих игара на Балкану

5.

УМЕСТО
ЗАКЉУЧКА

5. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Организација уједињених нација је саздана, као универзална организација равноправних народа, која хармонизује остваривање циљева предвиђених Повељом. У ери биполарне поделе и хладног рата она се налазила у сенци интереса Источног и Западног блока. Њене активности у сфери очувања мира и безбедности, због паралисаности Савета безбедности, биле су редуциране на најмању меру. Истина, није дошло до нуклеарног рата (пре свега због свести да не би било победника), али је било доста тзв. локалних сукоба (тзв. "трећи свет") које OUN није успела да спречи. Међутим, у том периоду развоја међународних односа учињена су два значајна корака напред: *први* - усвајање резолуције "Уједињени за мир" (активно учествовала и Југославија) која омогућава Генералној скупштини да предузме акцију за сузбијање агресије и успостављање мира у случају паралисаности Савета безбедности; *други* - формирање мировних снага UN, које нису биле предвиђене Повељом, а које су се показале делотворне у стварању услова за успостављање мира на многим (не на свим) кризним жариштима у свету.

Из периода биполаризма UN су изашле као организација која је потврдила своју виталност и способност да се прилагођава променама у свету у интересу читаве међународне заједнице (захваљујући делимично и угледу и утицају који је Југославија имала).

У постхладноратовском периоду UN су се суочиле са новим могућностима и великим искушењима. Западне силе, са водећом САД, намениле су значајну улогу за OUN у тзв. *новом светском поретку*. Приоритетан значај је дат Савету безбедности, због истоветности погледа и интереса сила које су у њему у својству сталних чланица, што је аутоматски смањило могућност улагања вета. Генерална скупштина (већину представља широк скуп несврстаних земаља, земаља "трећег света") се нашла у сенци. Лансирани су нови принципи посебно у домену људских права и слобода. Савет безбедности се у спровођењу принудних војних мера у највећој мери ослањао на оружане снаге САД и симболично учешће неких других земаља. То питање је и данас отворено, нарочито укључивањем снага НАТО.

Почетком Грађанског рата у Југославији, формирана и најзад окончана мировна операција UN у југословенском сукобу, представљала је једну од најсложенијих, најобимнијих и најскупљих подухвата у пракси светске организације. Својеврстан и јединствени историјски парадокс је замењивање снага UN ангажовањем снага НАТО.

У случају Југославије учињен је преседан. Позивајући се на главу VII и главу VIII Повеље UN, Савет безбедности је ангажовао први пут NATO (у акцији "пружања подршке" UNPROFOR-у), готово искључиво у бомбардовању и ракетирању положаја Срба у Босни и Херцеговини. Тиме се довело у питање, не само непристрасност UN, већ и деловање "у име" читаве међународне заједнице обзиром да NATO представља инструмент за остваривање политичких и других циљева једне уже групе земаља.

NATO, користи југословенску кризу и грађански рат најпре за опстанак, а потом и за трансформацију своје улоге од одбрамбеног савеза ка снагама обезбеђивање *новог светског поретка*. (Прокламовао га је амерички председник Џорџ

Буш 11. новембра 1990, у америчком конгресу – отворене границе, трговина, дух). На основу своје војно-политичке моћи NATO је битно допринео потписивању Дејтонског споразума, јер је својим ултимативним ставом довео сукобљене стране пред свршен чин.

Ко ће убудуће имати већу улогу у међународним конфликтима: мировне снаге UN или NATO континенти

Ангажовање овог савеза је скоро у потпуности минимизирало и на крају заменило мировну операцију UN (UNPROFOR) и UN уопште у решавању југословенске кризе. САД и велике европске силе су ослањајући се на NATO наметнуле свој сценарио решавања рата и мира на простору претходне СФРЈ тако да су се UN нашле у пасивној улози праћења догађаја.

У југословенском грађанском рату велике силе користиле су UN као формално покриће за унапред испланиране поступке.

Војно ангажовање NATO, јединог остатка блоковске поделе Европе – произвело је сценарио вођења и решавања југословенске ратне драме, заснован на блоковској логици. Тај сценарио је следећи: сврставање NATO на страну сецесиониста, неуједначене критеријуме ангажовања великих сила на штету Срба и пројугословена, који су заједно чинили већину становника СФРЈ, сатанизацију Срба путем масовног и широко трасираног медијског рата, инверзијом нападача и нападнутог. Насилна сецесија је проглашена легитимном, а одбрана легитимне државе побуном.

План и сценарио за разбијање Југославије већ дуго постоје. Позната је улога САД, Европске уније и NATO у том рушилачком, злочиначком послу, а најбољи доказ је агресија против СРЈ. Сада постаје све више очигледно да у томе учествује и OUN преко својих мисија (SFOR-a, UNMIK-a, KFOR-a).

Актуелне активности NATO-а у мисији OUN на Косову и Метохији показују да оне нису у функцији успостављања и очувања мира, већ одржавања трајног

кризног жаришта на Балкану. Аргументи су јасни, а учешће НАТО-а у мировним операцијама треба преиспитати, прецизно регулисати и свеобухватно контролисати. Неприхватљива је тенденција да се OUN подреди интересима и циљевима НАТО.

Сједињене Америчке државе и НАТО постигли су одређене циљеве у решавању југословенске кризе. *Прво*, САД су показале свету да се без њиховог активног учешћа не може решавати ни један проблем који на било који начин може да доведе у сумњу њихову лидерску позицију или, према сопственој оцени, да угрози виталне интересе америчке политике. *Друго*, криза на простору претходне Југославије била је један од основних чинилаца ревитализације НАТО, и у оквиру њега Сједињених Америчких Држава, што је обезбедило његов опстанак и у перспективи. *Треће*, отклоњене су сумње да ће САД ангажовати у Европи своје војне снаге ако оцене да би њихов политички и други интереси могли да буду угрожени. *Четврто*, почеле су поново да се преиспитују неке вредности које имају универзални значај, а које су настале као резултат дугогодишњих напора међународне заједнице (на пример: принципи непроменљивости граница, немешање у унутрашњу проблематику појединих земаља, преиспитивање значења и садржаја суверености појединих земаља и наметање унутрашњих административних решења појединим земљама према интересима и потребама америчке политике).

У контексту одлука које је Савет безбедности донео у циљу решавања кризе у бившој Југославији налази се и одлука о формирању правно и политички контраверзног Међународног трибунала за злочине у бившој Југославији. Само наизглед, овом одлуком учињен је корак напред (многе државе, па и Југославија, су деценијама иницирале формирање сталног међународног трибунала за злочине против ратног и хуманитарног права), али, остаје отворено питање зашто такав *ad hoc* суд није успостављен у другим сличним и још тежим ситуацијама (Вијетнам, Ирак-Иран, Израелско-арапски ратови и други). Треба подсетити да је скоро стогодишња идеја о формирању сталног међународног кривичног суда остварена тек на самиту у Риму 1998, када је преко 120 држава прихватило статут оваквог суда.

У односу на дезинтеграцију Југославије, UN су учиниле одређене пропусте:

нису предузеле све што су морале и могле на основу Повеље UN, у циљу заштите јединства и територијалног интегритета Југославије,

ако је једнострано признање република (које су се одвојиле од Југославије) допринело ширењу југословенске кризе, онда су UN убрзаним пријемом тих земаља у своје чланство потврдиле и поновиле ту грешку,

од 1945, до данас ниједна држава није била суспендована ни искључена из OUN (а многе државе су биле у улози агресора), осим Југославије,

у досадашњим случајевима санкције (глава VII Повеље) нису биле ефикасне, једино у случају Југославије, што потврђује да могу бити снажан инструмент притиска, када се стекну околности за то, али чињеница је да то ипак највише погађа "обичан свет"-народ, што је противречно људским правима и етичким принципима,

замењивање мировних снага UN снагама НАТО,

не спречавање агресије НАТО-а на Југославију.

Ипак UN су допринеле ублажавању неких аспеката кризе у бившој Југославији:

обустављање рата у Хрватској слањем UNPROFOR-а у оквиру Венсовог плана,

сукоби у Босни и Херцеговини били би жешћи без присуства UNPROFOR-а,

пружање хуманитарне помоћи, установљавање безбедних зона, размена заробљеника, успостављање најминималнијих услова за живот у многим деловима Босне и Херцеговине,

хумана улога Високог комесаријата за избеглице (UNHCR),

активност представника UN у стварању услова за преговоре директно заинтересованих страна и у посредовању међу њима (Бутрос Гали, Сајрус Венс, Торвалд Стотенберг, Јасуши Акаши и други).

Искуства и сазнања у ангажовању мировних снага Уједињених нација и других међународних фактора, у решавању југословенске кризе, показала су да се за очување међународног мира и безбедности мора изградити доктрина мировних операција, јер се и ова реализовала као специфична и случај за себе. Такође, евидентно је да су и нека од решења очигледно резултат двоструких мерила и стандарда и једнократно примењених правила да би се постигли одређени циљеви. Концепти и вредности се заснивају на глобалној основи, у свету упадљивих противречности.

Ангажовање мировних снага Уједињених нација је опредељујуће утицало на ток и начин решавања југословенске кризе, али са закључком да ова организација мора бити делотворнија и у универзалном оквиру коренито ревитализована, да би одговорила намени "заједничког дома целе светске породице, кроз који ће се настојати остварити универзалне тежње ка миру, сарадњи и развоју"²⁹³.

²⁹³ Став из декларације усвојене на миленијумском самиту UN, одржаном у Њујорку од 6 - 9. септембра 2000. године.

ПРИЛОЗИ

ПРЕГЛЕД КРИЗА У СВЕТУ ПОСЛЕ II СВЕТСКОГ РАТА

а) Уз употребу војних снага САД	(*)	б) Без употребе војних снага САД	(*)
Кореја (1950-1953)	(2)	Комунизација Пољске, Румуније и Бугарске	(5)
Квемој и Мацу (1958)	(1)	Берлинска блокада (1948)	(4)
Либан (1958)	(3)	Гватемала	(3)
Куба (1962)	(1)	Мађарска побуна	(4)
Вијетнам (1963-1973)	(3)	Куба (1960/1961)	(1)
Доминиканска Република (1965)	(1)	Берлински зид (1961)	(4)
Мајакез (1975)	(1)	Лаос (1962)	(5)
Иран (1980)	(4)	Чехословачка побуна (1968)	(5)
Либан (1982-1984)	(3)	Пољска побуна (1968)	(5)
Гренада (1984)	(1)	Арапско - израелски рат (1973)	(5)
Либија (1982-1984)	(3)	Етиопија - Сомалија (1973)	(5)
Персијски залив (1987-11988)	(0)	Ангола (1974)	(3)
Филипини (1989)	(2)	Никарагва (1979-1988)	(6)
Панама (1989)	(2)	Авганистан (1979-1988)	(5)
Рат у Персијском заливу (1990-1991)	(3)	Колумбија - Перу (1989)	(5)
Хаити (1994)	(1)	Југославија (1991-1995)	(4)
Југославија (1999-2000)	(4)	Чеченија (1994-1996)	(4)

Симбол (*) означава географски положај рејона:

0 - Отворено море

1 - Острво

2 - Полуострво или превлака

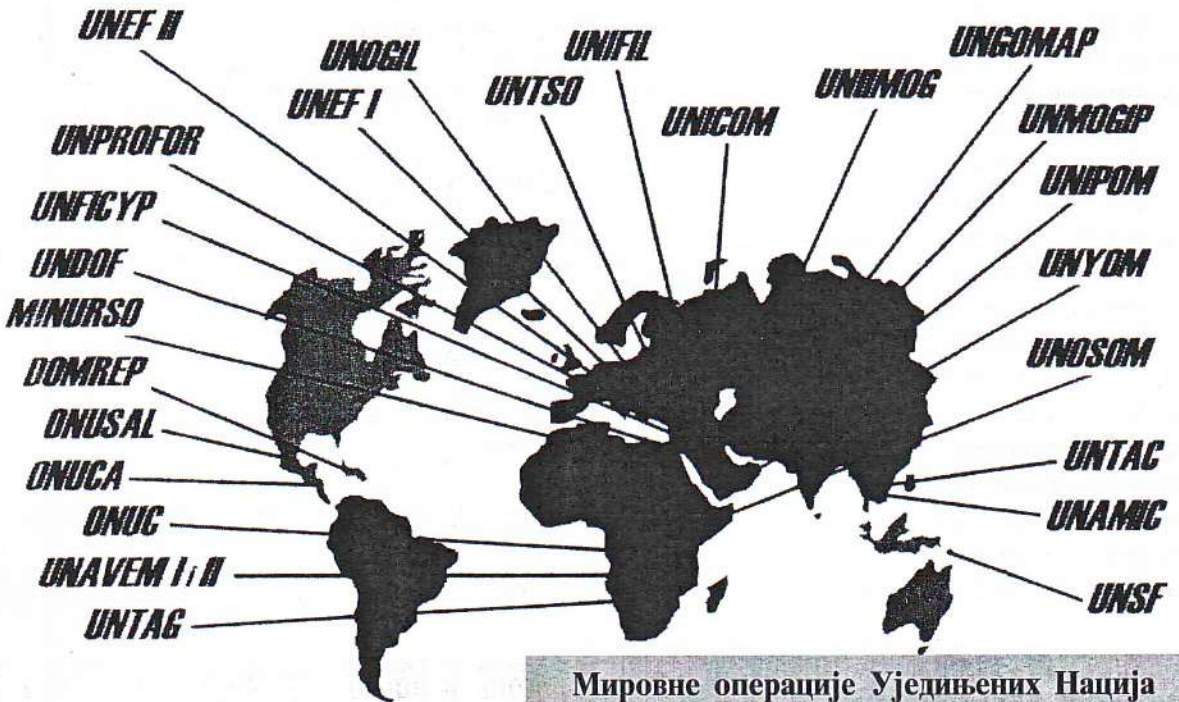
3 - Приобалски појас

4 - Мала област у унутрашњости

5 - Велика област у унутрашњости

ВОЈНО АНГАЖОВАЊЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА У КРИЗНИМ ЖАРИШТИМА У СВЕТУ

Мировне операције Уједињених Нација

UNTSO	ИЗРАЕЛ - ПАЛЕСТИНА Јерусалим, 11. јун 1948 - до данас	UNIMOG	ИРАК - ИРАН Багдад-Техеран, август 1988 - фебруар 1991.
UNMOGIP	ИНДИЈА - ПАКИСТАН Равалпинди, јануар 1949 - до данас	UNAVEM-I	АНГОЛА Луанда, јануар 1989 - јун 1991.
UNEF-I	ИЗРАЕЛ - ЕГИПАТ Газа, новембар 1965 - јуна 1967.	UNGAT	НАМИБИЈА Вихдхоук, април 1989 - март 1990.
UNOGIL	ЛИБАН Бејрут, јун - децембар 1958.	ONUSAL	ЦЕНТРАЛНА АМЕРИКА Тегуцигалпа-Хонд, новембар 1989-јануар 1992.
ONUC	КОНГО Леополдвил, јул 1960 - јун 1964.	UNICOM	ИРАК - КУВАЈТ Кувајт, април 1991 - до данас
UNSF	НОВА ГВИНЕЈА Џапра, октобар 1962 - јун 1964.	UNAVEM-II	АНГОЛА Луанда, јун 1991 - фебруар 1993.
UNYOM	ЈЕМЕН Сана, јун 1963 - септембра 1964.	ONUSAL	САЛВАДОР Ел Салвадор, јул 1991 - до данас
UNFCYP	КИПАР Никозија, март 1963 - до данас	MINURSO	ЗАПАДНА САХАРА септембар 1991 - до данас
DOMREP	ДОМИНИКАНСКА РЕПУБЛИКА Сан Доминго, мај 1965-октобра 1966.	UNAMIC	КАМБОЏА Пном Пен, октобар 1991 - март 1992.
UNIPOM	ИНДИЈА - ПАКИСТАН Лахоре, септембар 1965-март 1966.	UNPROFOR	ЈУГОСЛАВИЈА Са-Бг-Зг, март 1992 - 1995.
UNEF-II	ИЗРАЕЛ - ЕГИПАТ Исмаилија, октобар 1973-јула 1979.	UNTAC	КАМБОЏА Пном Пен, март 1992 - до данас
UNDOF	ИЗРАЕЛ - СИРИЈА Дамаск, јун 1974 - до данас	UNOSOM	СОМАЛИЈА Могадиси, април 1992 - до данас
UNIFIL	ЛИБАН Нагура, март 1978 - до данас	UMNIK	ЈУГОСЛАВИЈА Косово, јун 1999 - до данас
UNGOMAP	АВГАНИСТАН - ПАКИСТАН Кабул, април 1988 - марта 1990.		

**ПРЕГЛЕД ОДОБРЕНИХ И СТВАРНО АНГАЖОВАНИХ СНАГА
UNPROFOR-а (половина 1994)**

ОДОБРЕНЕ СНАГЕ UNPROFOR-а		СТВАРНО АНГАЖОВАНЕ СНАГЕ	
ВОЈНИКА	44.870	ВОЈНИКА (24 нац.)	33.253
В. ПОСМАТРАЧА	748	В. ПОСМАТРАЧА (31 нац.)	599
ЦИВ. ПОЛИЦИЈА	1.011	ЦИВ. ПОЛИЦИЈА (21 нац.)	673
ЦИВИЛА	3.800	ЦИВИЛА	3.060
С В Е Г А	50.579	С В Е Г А	37.587

ХРВАТСКА	
ШТАБ UNPROFOR-а	1.660
СЕКТОР "СЕВЕР"	3.253
СЕКТОР "ЈУГ"	4.285
СЕКТОР "ИСТОК"	1.906
СЕКТОР "ЗАПАД"	4.360
У К У П Н О	15.446

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	
КОМАНДА ЗА БиХ	5.175
СЕКТОР САРАЈЕВО	5.395
СЕКТОР "ЈУГОЗАПАД"	5.310
СЕКТОР "СЕВЕРОИСТОК"	2.439
У К У П Н О	18.319

БЈР МАКЕДОНИЈА	
У К У П Н О	1.227

Остали део UNPROFOR-а на територији бивше Југославије:

УКУПНО 2.593

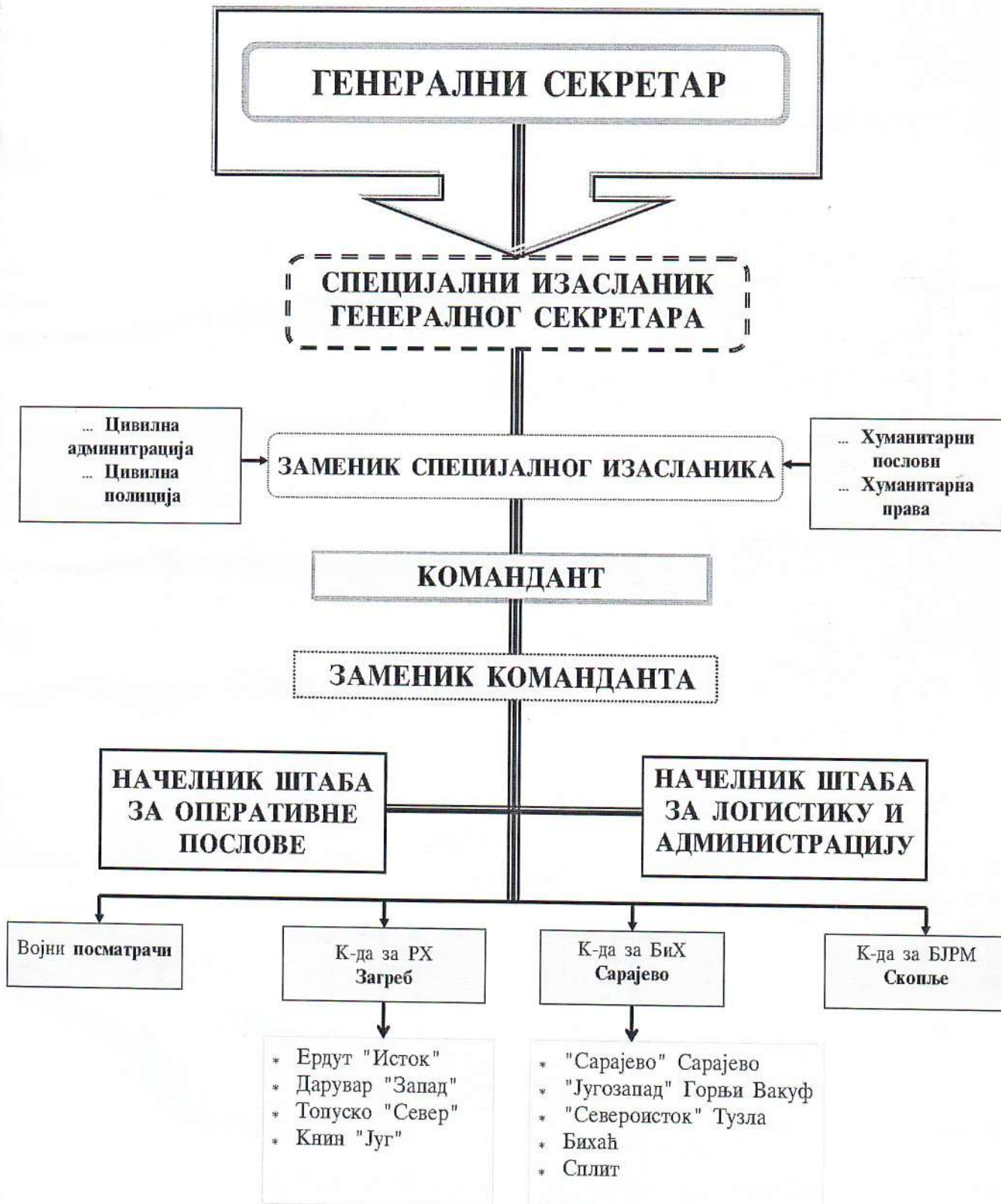
**ПРЕГЛЕД ЗЕМАЉА ПО БРОЈУ ВОЈНИКА, ЈЕДИНИЦА, ВОЈНИХ
ПОСМАТРАЧА И ЦИВИЛНЕ ПОЛИЦИЈЕ УНПРОФОР-а (половина 1994)**

Редни број	Земља	Војника	Јединица	Војни посматрачи	Цивилна полиција	УКУПНО
1.	ФРАНЦУСКА	6.818	6б. 2ч.	12	41	6.871
2.	В. БРИТАНИЈА	3.391	2б. 1ч.	18		3.409
3.	ЈОРДАН	3.240	3б. 1ч.	46	71	3.357
4.	ХОПЛАНДИЈА	2.075	2б. 1ч.	50	9	2.134
5.	КАНАДА	2.035	3б.	14	45	2.094
6.	МАЛЕЗИЈА	1.489	1б. 1ч.	20		1.509
7.	ШПАНИЈА	1.468	1б.	19		1.487
8.	РУСИЈА	1.379	1б. 1ч.	20	38	1.437
9.	ДАНСКА	1.227	1б. 1ч.	29	45	1.301
10.	ШВЕДСКА	1.049	1б. 2ч.	17	35	1.101
11.	БЕЛГИЈА	1.055	1б. 2ч.	6		1.061
12.	КЕНИЈА	933	1б.	47	49	1.029
13.	ПОЉСКА	971	1б.	20	29	1.020
14.	НЕПАЛ	903	1б.	6	48	953
15.	ЧЕШКА	920	1б.	24		944
16.	АРГЕНТИНА	861	1б.	5	23	889
17.	САД	862	1б.			862
18.	УКРАЈИНА	695	1б.			695
19.	НОРВЕШКА	604	1б. 1ч.	40	30	674
20.	СЛОВАЧКА	573	1 инж.б.			573
21.	ЕГИПАТ	424	1б.	12	10	446
22.	ФИНСКА	271	1гр.б.	15		286
23.	БАНГЛАДЕШ			29	47	76
24.	ПОРТУГАЛИЈА	8		12	44	64
25.	НИГЕРИЈА			7	40	47
26.	БРАЗИЛ			23	10	33
27.	ПАКИСТАН			30		30
28.	ИРСКА			8	20	28
29.	КОЛУМБИЈА			2	23	25
30.	ИНДОНЕЗИЈА			24		24
31.	ГАНА			22		22
32.	ШВАЈЦАРСКА	2		6	6	14
33.	ТУНИС				10	10
34.	НОВИ ЗЕЛАНД			9		9
35.	ВЕНЕЦУЕЛА			7		7
У К У П Н О		33.253		599	673	34.525

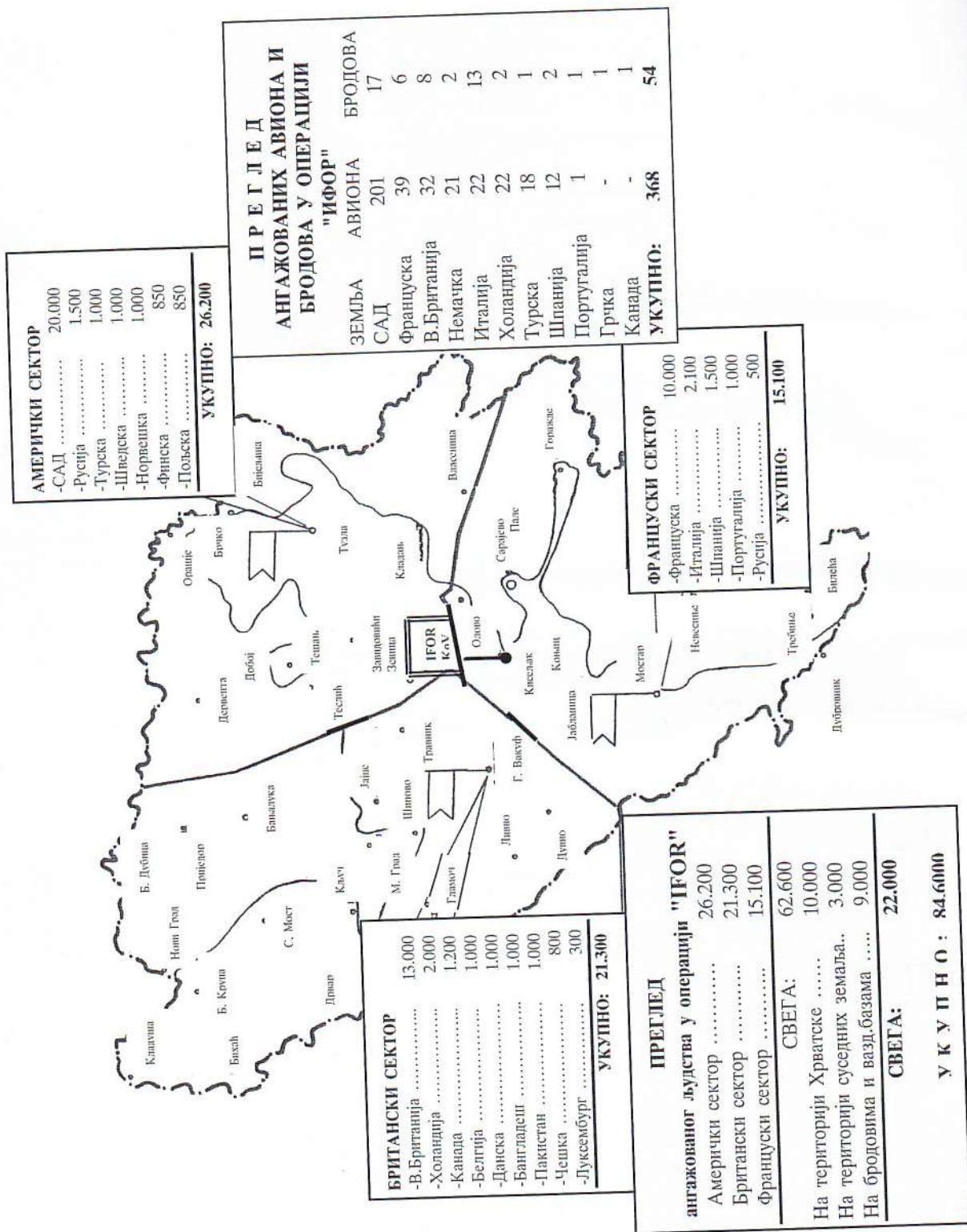
ЛЕГЕНДА:

- б. - батаљон
- ч. - чета
- инж.б. - инжењеријски батаљон
- гр.б. - грађевински батаљон

ШЕМА РУКОВОЂЕЊА И КОМАНДОВАЊА UNPROFOR-ом

РАСПОРЕД СНАГА IFOR-а ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ДЕЛТОНСКОГ СПОРАЗУМА

I Књиге

1. Andrassy, J.: **Међународно право**, Загреб, 1984.
2. Аврамов, С.: **Међународно јавно право**, Београд, 1988.
3. Аврамов, С.: **Постхеројски рат запада против Југославије**, ИДИ Ветерник, Београд, 1997.
4. Аврамов, С.-Креча, М.: **Међународно јавно право**, Научна књижарница Београд, 1991.
5. Аћимовић, Љ.: **Проблеми безбедности и сарадње у Европи**, ИМП и Просвета, Београд, 1978.
6. Бжежински, З.: **Стратегија и политика САД према Југославији**, Сплит, 1987.
7. Бодански, Ј.: **Офанзива на Балкан**, ИССА, 1995.
8. Бодсон, Ж.: **Европа лудака или разбијање Југославије**, Удружење издавача и књижара Југославије, Београд, 1993.
9. Војна енциклопедија **II издање у десет томова**, Редакција Војне енциклопедије, Београд, 1978.
10. Војни лексикон ВИЗ, Београд, 1981.
11. Вујаклија, М.: **Лексикон страних речи и израза**, Просвета, Београд, 1980.
12. Вукадиновић, Р.: **Хладни рат и Европа**, А. Цесарес, Загреб, 1983.
13. Група аутора **О рату у Босни и Херцеговини 1992-1995**, Материјали МУП Републике Српске, Бијељина, 1996.
14. Група аутора **Рат у Босни**, "С" канал РТ Републике Српске, Сарајево, 1992.
15. Група аутора **Истина о оружаном сукобу у Словенији**, ВИНС, Београд, 1991.
16. Група аутора **Варљив мир**, Искра, Книн, 1992.
17. Гавранов, В.: **Принципи и примена система колективне безбедности UN**, ИУП, Београд, 1968.
18. Димитријевић, В.-Рачић, О.: **Међународне организације**, Београд, 1991.

19. Драшковић, Д.: **Узроци оружаних сукоба на територији претходне Југославије**, Зборник радова факултета одбране и заштите, Београд, 1995.
20. Драшковић, Д.: **Савремени ратови**, Веларта, Београд, 1997.
21. Драшковић, Д.: **Савремени ратови**, друго допуњено издање, Стручна књига, Београд, 1999.
22. Збирка радова..... **Кодификација принципа МАК**, ИМПП, Београд, 1969.
23. Зборник **Тајна Балкана**, СКЦ, Београд, 1995.
24. Зечевић, М. и Лекић, Б.: **Државне границе и унутрашња територијална подела Југославије**, Београд, 1991.
25. Игић, Ж.: **Косово и Метохија (1981-1991) увод у југословенску кризу**, Јединство, Приштина, Октоих, Подгорица, 1992.
26. Јакшић, П.: **Поход на Југославију**, Књижевне новине, Београд, 1994.
27. Јанковић, С.А.: **Рат Срба и Хрвата 1991**, Политика, Београд, 1994.
28. Јовић, Б.: **Комадање Југославије**, Политика, Београд, 1992.
29. Кадијевић, В.: **Моје виђење распада**, Политика, Београд, 1993.
30. Кресовић, Т.: **Велике игре на Балкану**, Графиком, Београд, 1999.
31. Кремер, У.: **Нови НАТО – нови ратови?**, Филип Вишњић, Београд, 2000.
32. Креча, М.: **Бадентерова Арбитражна комисија**, Југословенски преглед, Београд, 1993.
33. Матес, Л.: **Балкан у савременој светској политици**, Београд, 1987.
34. Ломовић, Б.: **Црвена нит коридора Брчко у рату 1992-1993**, Свет књиге, Београд, 1999.
35. Лопушина, М.: **СИА против Југославије**, Народна књига, Београд, 1997.
36. Митић, М.: **Међународно право у југословенској кризи**, Службени лист СРЈ, Београд, 1997.

37. Михајловић, Ж.: **Подземни рат на Косову и Метохији 1389-1989**, РО Југословенска естрада, Београд, 1989.
38. Мркић, С.: **Савремено друштво и рат**, ВВПШ ЈНА, Београд, 1973.
39. Нинчић, Ђ.: **Проблеми суверености у Повељи и пракси UN**, ИМПП, београд, 1962.
40. Овен, Д.: **Балканска одисеја**, радио Б92, Београд, 1996.
41. Палава, Ј.: **Југословенска фатаморгана**, 1996.
42. Павловић, М. и Поповић, Н.: **Сецесија у режији великих сила**, Институт за политичке студије, Београд, 1996.
43. Перазић, Г.: **Међународно ратно право**, ВИНЦ, Београд, 1986.
44. Петковић, Н. и Старчевић, М.: **Насиљем и злочином против права**, ВИНЦ, Београд, 1991.
45. Петковић, Р.: **Двадесет година UN**, Београд, 1965.
46. Петковић, Р.: **Један век односа Југославије и САД**, ВИНЦ, Београд, 1992.
47. Петковић, Р.: **Локални ратови и светски мир**, Седма сила, Београд, 1996.
48. Петрушић, С.: **И ћутање је злочин**, Издавачка кућа Драганић, Београд, 1997.
49. Радаковић, М.: **Ставови СР Немачке према сецесионистичкој кризи у Југославији**, ИМПП, Београд, 1991.
50. Симић, М.: **Право народне одбране и друштвене самозаштите са основама међународног ратног права**, ВИЗ, Београд, 1982.
51. Симић, М.: **Савремени међународни односи и рат**, ВИНЦ, Београд, 1988.
52. Симић, П.: **Југославија и нова европска архитектура**, ИМПП, Београд, 1991.
53. Стојковић, М.: **Спољна политика Југославије у савременој међународној заједници**, Београд, 1969.
54. Тодоровић, Б. и Вилић, Д.: **Издаја и одбрана Југославије**, Привредапублик, Београд, 1990.

55. Хаџивуковић, В. и други: **Bosnia-Herzgovina CHRONICLE OF AN ANNOVENCED DEATH**, contheast, centre for geopolitical studies, Belgrade, 1993.
56. Церовић, В.: **Рат и политика**, ВИЗ, Београд, 1985.
57. Симерман, V.: **Југославија и њени рушитељи - порекло једне катастрофе**, Дан Граф, Београд 1996.
58. Шаховић, М.: **Уједињене нације данас**, Комунист, Београд, 1964.
59. Шаховић, М.: **Југословенска криза и међународно право**, ИМПП, Београд, 1996.
60. Штајнер, П.: **Криза II**, Привредни преглед, Београд, 1980.
61. Шуковић, О.: **Начин доношења одлука у UN**, ИМПП, Београд, 1980.
62. Шушић, С.: **Балкански геополитички кошмар**, НИУ Војска, Београд, 1995.
63. Шушић, С.: **Пробни камен за Европу**, Војна књига, Београд, 1999.
64. **50 година Института за међународну политику и привреду**, Београд, 1997.

II Часописи

1. Аврамов, С.: **Југословенска криза и грађански рат**, Војно дело, 4-5/1996.
2. Andrassy, J.: **Уједињене нације као нов облик међународног организовања**, Међународни проблеми 3-4/1953.
3. Andrassy, J.: **Заједничка акција за мир**, Међународни проблеми 4/1951.
4. **A Review of United Nations Peace Keeping - The Blue Helmets**, 1990.
5. Беблер, А.: **Друго специјално заседање Генералне скупштине о разоружању**, Политичка мисао 3/1982.
6. Бранковић, Б.: **НАТО, Југословенска криза и UN**, Међународна политика 1026/1994.
7. Брглеж, М.: **The Changing Role of UN Peacekeeping Operations and of Their Staff in International (Legal) Relations**, Љубљана, 1994. р.1.
8. Гали, Б.Б.: **An Agenda for Peace, United Nations, Divided World**
9. Гоце-Гучетић, В.: **Основна питања образовања, састава и дејства оружаних снага UN**, ЈРМП, 2-3/1965.
10. Дробац, Р.: **Југославија у раљама "Новог светског поретка"**, Војно дело 1/1997.
11. Ђорђевић, Б.: **Путеви стратегијског развоја**, Војска 243/1997.
12. Завршна студија **Средоземље и безбедност СФРЈ**, Београд, 1982.
13. Зорић, М.: **Агресија и интервенција у међународним односима**, Војно дело 6/1995.
14. Зотовић, М.: **Мултинационалне снаге за Балкан**, Војска 337/1999.
15. Јакобсен, Г. К.: **Ратови за југословенско наслеђе: Да ли смо ми распиривали ватру?**, Међународна политика 1034-5/1995.
16. Јовичић, Н.: **Балканска престројавања**, Војска 137/1995.
17. Кнежевић, П.: **Велике силе на Балкану**, Војно дело 6/1996.
18. Кнежевић, П.: **Погрешно признате сецесије**, Војно дело 3/1997.
19. Кршић, В.: **Војна моћ Европске уније**, Војно дело 1/2000.
20. Лапрел, де Б.: **Интервју**, Војска 1013/1994.

21. Лодгард, С.: **У одбрани међународног мира и безбедности: Нове мисије за Уједињене нације**, Међународна политика 1026/1994.
22. Лукић, П.: **Међународни судски органи и њихово учешће у решавању међународних спорова**, Војно дело 3-4/1994.
23. Лукић, П.: **Решавање међународних спорова дипломатским средствима**, Војно дело 1/1995.
24. Марковић, И.: **Непрозирна година**, Војска 229/1997.
25. Мијалковски, М.: **Уједињене нације после хладног рата**, Војска 239/1997.
26. Мијалковски, М.: **Рат уз благослов и помоћ Савета безбедности UN**, Војска 157/1995.
27. Мијалковски, М.: **Загонетне и опасне пируете**, Војска 160/1995.
28. Мијалковски, М.: **Први ешалон западне алијансе**, Војска 410/1999.
29. Мијалковски, М.: **Државе расадници тероризма**, Војска 416/1999.
30. Мијалковски, М.: **Злоупотреба светске организације**, Војска 423/1999.
31. Мијалковски, М.: **Суноврат мисије OUN**, Војска 424/2000.
32. Мијалковски, М.: **Јавне мисије на тајним задацима**, Војска 425/2000.
33. Мијалковски, М.: **Тероризам и терористи на Косову и Метохији**, Добровољачки гласник број 14, децембар 1999.
34. Микић, С.: **Војна база НАТО на Балкану**, Добровољачки гласник број 13, јун 1999.
35. Милашиновић, Р.: **Актуелни чиниоци реализације политике силе**, Војно дело 1/1997.
36. Мирковић, Т.: **Тајне испоруке оружја**, Војска 141/1995.
37. Мирковић, Т.: **Златна стрела за IFOR**, Војска 178/1996.
38. Мирковић, Т.: **Нови одбрамбени идентитет**, Војска 272/1997.
39. Михаиловић, Н.: **Повреде међународног права и преседани у решавању југословенске кризе**, Војно делоратно издање, 1999.
40. Николић, Д.: **Сједињене Америчке Државе, НАТО и постбиополарна-униполарна Европа**, Војно дело 2/1997.
41. Нинков, Ј.: **Научно слагање мозаика истине**, Војска 216/1996.

42. Обрадовић, К.: **Мировне снаге Уједињених нација и њихова улога на југословенском простору**, Билтен правне службе ЈНА 3-4/1991.
43. Опачић, М.: **Педесет година Уједињених нација-изневерена очекивања**, Војно дело 4-5/1995.
44. Опачић, М.: **Сецесија и миротворци**, Војно дело 4-5/1996.
45. Опачић, М.: **Укидање санкција СР Југославији-значење и основаност**, Војно дело 6/1996.
46. Павловић, М.: **Уједињене нације и решавање југословенске кризе**, Војска 165-168/1995.
47. Павловић, М.: **Међународна заједница и решавање југословенске кризе**, Војска 151-152/1995.
48. Павловић, М.: **Улога снага НАТО у југословенској кризи од 1991. до 1996. године**, Војска 245/1997.
49. Пејчић, П.: **Правни статус тзв. заштићених зона UN**, Војска 156/1995.
50. Перазић, Г.: **Међународни карактер унутрашњег оружаног сукоба у Југославији**, Војно дело 1-2/1992.
51. Перазић, Г.: **Међународни статус Превлаке**, Војно дело 2/1996.
52. Петковић, В. М.: **Хегемонизам прети миру**, Војска 410/1999.
53. Петковић, В. М.: **Неморал "моралних"**, Војска 424/2000.
54. Петковић, В. М.: **У раљама САД**, Војска 425/2000.
55. Петковић, В. М.: **Насиље без граница**, Војска 427/2000.
56. Петковић, В. М.: **Батина са два краја**, Војска 4287/2000.
57. Петковић, В. М. и Петковић, М. В.: **Однос Сједињених Америчких Држава и Северноатланског пакта према Југославији**, Војно дело 1/1999.
58. Петковић, Р.: **Безбедност на Балкану, безбедност или утопија**, Међународна политика 1016-17/1993.
59. Петковић, Р.: **Унутрашњи сукоби и санкције Уједињених нација**, Војно дело 1/1998.
60. Петковић, Р.: **Арбитража у области Брчког**, Међународна политика 1046-1047/1994.
61. Петковић, Р.: **Непознанице новог светског поретка**, Војно дело 4-5/1991.
62. Петковић, Р.: **Решавање кризе у претходној Југославији**, Војска 167/1995.
63. Петковић, Р.: **Ердутски споразум**, Војска 172/1995.
64. Петковић, Р.: **Уједињене нације од хладног рата до униполарног света**, Војска 296-297/1998.
65. Петрушић, Д.: **Време расплета**, Војска 164/1995.

66. Потежица, О.: **Балкан-вечита геополитичка енигма**, Војно дело 6/1995.
67. Радиновић, Р.: **О "новом светском поретку" и политици одбране Савезне Републике Југославије**, Војно дело 1-2/1993.
68. Радиновић, Р.: **Аргументи о југословенској крвавој драми**, Војска 178/1996.
69. Ракочевевић, Ж.: **Корени и геополитичка димензија југословенске кризе**, Војно дело 1/1991.
70. Радишић, С.: **Између сна и страха**, Војска 427/2000.
71. Радишић, С.: **Друго лице хуманости**, Војска 337/1999.
72. Реутер, Ј.: **Улога Југославије у промењеној Европи**, реферат на научном скупу на ФПН, Београд, децембар 1990.
73. СМИП **Преглед аката насиља албанских терориста у покрајини Косово и Метохија**, Југословенски преглед 4/1999.
74. Самарџић, Р.: **Исламски чинилац у југословенским сукобима**, Војно дело 6/1992.
75. Симић, П.: **Међународна политика и политичка доктрина СРЈ**, Војно дело 6/1997.
76. Симић, П.: **Нови светски поредак и југословенска криза**, Војно дело 4-5/1992.
77. Симић, П.: **Опречни интереси**, Војска 171/1995.
78. Симић, П.: **Крај рата**, Војска 173/1995.
79. Симић, П.: **Рок трајања годину дана**, Војска 185/1996.
80. Стојановић, Т.: **"Европа без граница" поставља границе**, Војска 139/1995.
81. Стојковић, М.: **Смиривање после олуја**, Војска 273/1997.
82. Стојковић, М.: **Нови геополитички положај Балкана и Југославије**, Војно дело 6/1991.
83. Сукијасовић, М.: **Карактер интервенције UN у Конгу**, Југословенска ревија за међународно право 2-3/1962.
84. Татић, Д.: **Осврт на мировну операцију Уједињених нација у претходној Југославији**, Војно дело 3/1996.
85. Татић, Д.: **Статус Мултинационалних снага за спровођење споразума о миру у Босни и Херцеговини**, Војно дело 2/1997.
86. Форца, Б.: **Инверзија ума и разума**, Војска 278/1997.
87. Higgins, R.: **United Nations Peacekeeping Documents and Commentary I Middle East**, Oxford 1969.
88. Церовић, В.: **Рат санкцијама**, Војска 135/1995.

ЛИТЕРАТУРА

89. Чичак, З.: **Мировне снаге UN као чинилац система колективне безбедности UN**, Војно дело 1-2 /1992.
90. Цамић, Д.: **СРЈ у окружењу**, Војска 145/1995.
91. Шустер, Ж.: **Србија жртва разних бојкота**, Политика 17-25. јула, Београд, 1995.
92. Шуковић, О.: **О појму мировних операција UN**, Међународни проблеми 3/1968.
93. Југословенски преглед 3-4, 5-6/1991; 2, 3, 4/1992; 2/1993; 1, 2, 4/1994; 3, 4/1995.
94. Међународни политика 995-997/1991; 1005-6, 1009-11/1992; 1014, 1016-17, 1018-22/1993; 1023, 1026, 1027/1994; 1039/1995; 1087-88, 1089-90, 1091-93, 1095/2000.

СКРАЋЕНИЦЕ

UNPROFOR	- United Nations Protection Force ... Заштитне снаге Уједињених нација
RRF	- Rapid Reaction Force ... Снаге за брзо дејство
UNPREDEP	- United Nations Prevention Deployment ... Снаге Уједињених нација за превентивна дејства
IFOR	- Implementacion Force ... Снаге за примену
UNCRO	- United Nations Concidence Restoration Operation ... Операција Уједињених нација за обнављање поверења
UNPAS	- United Nations Protected Areas ... Области под заштитом Уједињених нација
UNTAES	- United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonija, Baranja and Western Srem ... Прелазна администрација Уједињених нација за Источну Славонију, Барању и Западни Срем
UNHCR	- United Nations High Commissioner for Refuges ... Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице
SFOR	- Security force ... Сигурносне снаге за подручје бивше Б и Х
KFOR	- Kosovo Force ... Међународне снаге на Косову
UNMIK	- United Nation International Mission for Kosovo ... Међународна мисија Уједињених нација за Косово

ISBN 869048199-0

0 86904 8199 0